სოციალური მუშაობის კვლევის მეთოდები

Contents

ნინო შატბერაშვილი 3

თავი I 3

სოციალური მუშაობა და კვლევა – რატომ ვსწავლობთ კვლევას სოციალურ მუშაობაში? 3

თავი II 21

რატომ არის მნიშვნელოვანი მტკიცებულებაზე დაფუძნებული პრაქტიკა სოციალურ მუშაობაში 21

თავი III 56

პროფესიული ღირებულებები და ეთიკური საკითხები კვლევაში 56

თავი IV 80

დოკუმენტების გამოყენება კვლევის პროცესში 80

თავი V 100

თანამონაწილეობითი კვლევის მნიშვნელობა სოციალურ მუშაობაში 100

თავი VI 127

როგორ გამოვიყენოთ კვლევის თვისებრივი მეთოდები სოციალურ მუშაობაში 127

თავი VII 156

დამოკიდებულებების კვლევა სოციალურ მუშაობაში 156

_Toc42017355თავი VIII 178

კვლევის შერეული მეთოდების გამოყენება სოციალურ მუშაობაში 178

თავი IX 195

ინტერნეტისა და სოციალური მედიის გამოყენება სოციალური მუშაობის კვლევაში 195

თავი X 215

საჭიროებათა კვლევა 215

თავი XI 233
პროგრამის შეფასება 233
თავი XII 258
კვლევის შედეგების გავრცელება – პოლიტიკასა და პრაქტიკაზე ზემოქმედება 258

ნინო შატბერაშვილი

თავი I

სოციალური მუშაობა და კვლევა – რატომ ვსწავლობთ კვლევას სოციალურ მუშაობაში?

I შესავალი

წინამდებარე თავში განვიხილავთ კვლევის მნიშვნელობას სოციალურ მუშაობაში, მისი განვითარების ისტორიას, სპეციფიკას, საკვლევ სფეროებს, თემებს და ჯგუფებს. გაგაცნობთ სოციალური მუშაობის კვლევის მიზანსა და მიზეზებს. შევეცდებით, ასევე გავიაზროთ სოციალური მუშაობის კვლევის გამოყენების მიზნები და გამოწვევები. წარმოგიდგენთ კრიტიკოსთა მოსაზრებას სოციალური მუშაობის კვლევის დანიშნულებასა და ხარისხზე.

II. ისტორია

სოციალური მუშაობის კვლევის განვითარება უკავშირდება სოციალური რეფორმების საჭიროების აღიარებას. მისი მიზანი იყო სოციალურად დაუცველთა სოციალური და ეკონომიკური პრობლემების გამოაშკარავება და ამ ფაქტებზე დაყრდნობით რეფორმის განხორციელება. ეს იყო სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებისაკენ მიმართული ქმედება. წინა საუკუნის დასაწყისში კვლევა სოციალურ მუშაობაში წმინდად ფასეულობებზე დაყრდნობით და სასიკეთო ცვლილებებზე ორიენტაციით ხორციელდებოდა (ბრენდი, 1986).

ერთ-ერთი პირველი ამერიკელი სოციალური მუშაკის - ედიტ აბოტის აზრით, პრობლემისადმი სუბიექტური დამოკიდებულება ანოყიერებს კვლევას, მიუხედავად იმისა, რომელ სოციალურ პრობლემაზე ვმუშაობთ: ბავშვების მიტოვების პრევენციის, ხანდაზმულთა ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესების, თუ დასაქმებულთა უფლებების დაცვის საკითხზე. მისი აზრით, ზრუნვა არ არის შეუთავსებელი კვლევასთან. ხშირად

სწორედ ის (პრობლემისადმი სუბიექტური დამოკიდებულება) აღმოჩნდა სოციალური მოძრაობის მამოძრავებელი ძალა (ბრენდი, 1986).

სოციალური მუშაობის კვლევის განვითარების მეორე ტალღა 1930-იან წლებში განვითარდა, მაგრამ კვლევამ უკვე შეფასებითი ფუნქცია შეიძინა. ფასდებოდა მომსახურება, პროგრამა, ჩარევის მეთოდი, ჩარევის ინსტრუმენტები. სოციალური მუშაობის მესამე ტალღა კი მონაწილეობითი კვლევაა. კვლევის ეს სახეობა მიზნად ისახავს სოციალურ ტრანსფორმაციას მიკრო დონეზე მარგინალური ცვლილებების ნაცვლად. ჯიანოტისა და დე უიტის აზრით (1983 ბრენდთან 1986:70), კვლევის ამ სახეობაში „ფაქტები“ და „ფასეულობები“ განუყოფელია, რაც იმას ნიშნავს, რომ კვლევა ვერ იქნება ნეიტრალური (ბრენდი, 1986).

ამას მოჰყვა სოციალური მუშაკების მიერ განხორციელებული მომსახურების ზეგავლენის კვლევები 1951 წელს, რომლებშიც ინდივიდუალური საველე ექსპერიმენტების შედეგები იყო მიმოხილული. თუმცა, ამ კვლევების შედეგების მიმოხილვა მხოლოდ 1972 წელს დაიბეჭდა (მულენი და კოლეგები, 1972 მულენთან და შულუკთან, 2010). 1988 წელს ვიდეკა-შერმანმა გამოსცა 61 კვლევის მიმოხილვა, რომლებიც ჩატარდა 1965-1983 წლებში და აფასებდა სოციალური მუშაკების პრაქტიკის შედეგებს ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში. ამას მოჰყვა რეიდისა და ფორტუნის მიმოხილვა, რომელიც 1990 -1999 წლებში განხორციელებული 130 სოციალური მუშაობის კვლევის შეფასებას ახდენდა (მულენი და შულუკი, 2010).

III. სოციალურ მუშაობაში კვლევის სპეციფიკურობა

მარში (1983 ბრენდისთან, 1986) გვიმტკიცებს, რომ მკვლევარ სოციალურ მუშაკთა პირველ პლეადასაც კი ნათლად ჰქონდა გააზრებული ის ძირითადი ფაქტორები, რაც სოციალური მუშაობის კვლევას გამოარჩევს ყველა სხვა სოციალური კვლევისაგან. ეს არის:

- მისი პრაგმატული ფოკუსი;
- მკვლევართა გამოცდილება შესასწავლი სოციალური პრობლემზე მუშაობაში;
- მკვლევართა უშუალო ჩართულობა მომავალში ამ პრობლემის მოგვარებაში.

და მაინც, რას შეუძლია გახადოს სოციალური მუშაობის კვლევა განმასხვავებლად კარგი? კითხვას ასე სვამს შოუ და თავადვე გვთავაზობს 6 საორიენტაციო კრიტერიუმს (შოუ, 2007). სანამ კრიტერიუმებს განვიხილავთ, ის ამის გასააზრებლად გვთავაზობს, რომ გადავხედოთ როგორ წარმოადგენენ საკუთარ იდენტობას სხვადასხვა პროფესიული თემის

წარმომადგენლები ეკონომიკური და სოციალური კვლევის საბჭოს გზამკვლევში (ESRC, 2005); ან ჩავატაროთ ემპირიული კვლევა სოციალურ მეცნიერებებში სხვადასხვა პროფესიული თემის წარმომადგენელები რა სამუშაო მეთოდებსა და მეთოდოლოგიას იყენებენ. მიუხედავად იმისა, რომ ეს არ არის ამის გაკეთების ერთადერთი გზა, ამ კითხვებზე საპასუხოდ ერთადერთი შეზღუდვა კი არსებობს - პასუხი შთაგონებითი უნდა იყოს. მიუხედავად იმისა, რომ პირველი უფრო შთაგონებითი განაცხადებია, ორივე შემთხვევაში მსგავსებებსაც ვხვდებით და განსხვავებებსაც. ერთ-ერთი განმასხვავებელი ის არის თუ რამდენადა ემყარება სფეროს ბუნება თეორიული აღწერას/საფუძვლებს და რამდენად მოიცავს ის გამოყენებას ე.ი. რამდენადაა ის გამოყენებითი მეცნიერება. განსხვავებაა ასევე იმაშიც თუ როგორ ხედავს თითოეული დისციპლინა ბალანსს ზოგად კვლევით უნარებსა და ამ დისციპლინისთვის დამახასიათებელ უნარებს შორის.

მაგალითად, ESRC-ში, ზოგიერთი სფეროსთვის მახასიათებელი განაცხადი (სოციალური მუშაობის მათ შორის) უფრო გრძელი და მოცულობითია, ვიდრე სხვა სფეროების; თითქოს ისინი მათ განმასხვავებლობას უფრო მნიშვნელოვნად მიიჩნევენ, ვიდრე ისინი, რომლებიც მოკლე აღწერას იძლევიან. აი რა არის ნათქვამი სოციალური მუშაობის შესახებ:

4.1 კვლევის ზოგადი მეთოდების ტრენინგზე დამატებით, სტუდენტები სოციალური მუშაობის კვლევის მეთოდებში ტრენინგით შეძლებენ შემდეგის დემონსტრირებას:

- მათი კვლევის ეთიკური და მართვითი ასპექტებისადმი სენსიტიურობის შესახებ ცოდნას;
- კვლევის პროცესში საკუთარ და სხვების როლზე რეფლექსიის უნარს;
- სოციალური და პოლიტიკური კონტექსტის შესახებ ცოდნას და კვლევის გამოყენებას;
- ცოდნას და სენსიტიურობას კვლევის ემანსიპატორული მიდგომით ჩატარებისადმი.

პირველ სამ პუნქტს ნებისმიერი სოციალური მეცნიერების კვლევის სტანდარტის ჩამონათვალში აღმოვაჩენთ. მაგრამ ხაზებს შორის ნათქვამია, რომ სოციალურ მუშაობაში ეს საკითხები სპეციალურ მნიშვნელობას იძენენ. მეოთხე არის ასპექტი, რომელიც სოციალურ მუშაობაში უფრო მეტადაა ხაზგასმული ვიდრე სხვა მეცნიერებებში, თუ საერთოდ კეთდება ასეთი აქცენტი.

4.2 სოციალურ მუშაობაში კვლევის სწავლისას, სტუდენტები სწავლობენ და ურთიერთობენ ადამიანებთან როგორც ინდივიდებთან, ოჯახის, სოციალური ქსელების, თემის და საზოგადოების წევრებთან. ამიტომ კვლევის კურსის ამოცანაა:

- უთანასწორობისა და მრავალფეროვნების ნათლად გააზრებით კვლევის ამოცანის ჩამოყალიბების, ამ საკითხების გააზრებისა და რეფლექსიის უნარის განვითარება და სადაც შესაძლებელია, ამ პრობლემების დაძლევაზე მუშაობა კვლევის ყველა ეტაზე.
- კვლევის მომხმარებელთა შეხედულების შესაბამისი ფორმით გათვალისწინების საჭიროების გააზრება, კვლევის პროცესში ამით გამოწვეული დაძაბულობის შეფასება, განსაკუთრებით თუ ის მონაწილეობით ჩარჩოში ხორციელდება.
- სოციალური მუშაობის კვლევის მულტიდისციპლინური და ინტერდისციპლინური მიდგომების პოტენციასა და შეზღუდვებზე კრიტიკული ხედვის ფორმირება, და მათი ინტეგრირება სოციალური მუშაობისა და სოციალური ზრუნვის კვლევაში.

სოციალური მუშაობის კვლევის ერთი მკვეთრად განმასხვავებელი მახასიათებელია ის, რომ კვლევა უნდა მოიცავდეს იმგვარი სტრატეგიის განვითარებას, რომლის ფარგლებშიც კვლევა პრაქტიკის გამოწვევებს უპასუხებდა. ეს პერსპექტივა, რამდენიმე მიმართულებით შეიძლება განვითარდეს, მაგალითად, იმის ხელახლა გააზრებით თუ რას ნიშნავს „პრაქტიკული“ კვლევის განხორციელება და ასევე რას ნიშნავს „პრაქტიკოსის კვლევა“. საკმაოდ დიდი მიღწევებია პრაქტიკოსის კვლევის პერსონალიზებული მოდელისაგან განთავისუფლების კუთხით, რომელიც აკადემიურ კვლევას განიხილავს როგორც მოცემულობას, და ზღუდავს პრაქტიკოსთა მიერ კვლევის პრაქტიკაში გამოყენების ძალისხმევას (შოუ, 2007).

იმის დადგენა თუ რა მუშაობს სოციალური მუშაობის კვლევაში რთულდება თავად სოციალური მუშაობის ამბივალენტური ბუნებიდან გამომდინარე, რადგან ის ხასიათდება სამი სხვადასხვა მხარის შეხედულებების ინკორპორირების საჭიროებით: მომსახურების მიმღები, საზოგადოება ან სახელმწიფო და სოციალური მუშაკის პროფესიული განსჯა (ფორესტერი გრეისთან, მიდგლისთან და სტივენთან, 2012). ხშირია მიკუთვნებულობასთან დაკავშირებული გაურკვევლობებიც. ამის კარგი მაგალითია როიზის (1988 რუბინი და ბაბი, 2012) მიერ ჩატარებული კვლევა. ის იმ ბუნდოვანების დემონსტრირებას ახდენს, რაც ახლავს სოციალური მუშაობის კვლევისა და სხვა სოციალური მეცნიერებების წიაღში აღმოცენებული კვლევების მიკუთვნებულობის საკითხს. საკამათოა, რომელი მეცნიერების

კუთვნილებაა მის მიერ განხორციელებული კვლევა, რომელიც ეხებოდა მოსახლეობის წინასწარ განწყობების შესწავლას საარჩევნო ოლქებში იმის თაობაზე გაზრდილიყო თუ არა გადასახადები სოციალური მომსახურებების მიწოდების უზრუნველყოფისათვის. გამოკითხვის შედეგები სოციალური კეთილდღეობის პოლიტიკის ფორმირებაში დაეხმარებოდა პოლიტიკოსებს მოახლოებულ არჩევნებზე.

თითქოს ეს კვლევა მიეკუთვნება სხვა სოციალურ მეცნიერებას, მაგრამ არსებობს სამი მიზეზი რატომაც ის სოციალური მუშაობის კვლევაა:

1. პირველი მიზეზი ისაა, რომ როიზი სოციალური მუშაობის მიმართულების პროფესორი იყო, როდესაც კვლევა განახორციელა;
2. მეორე ის, რომ კვლევა სოციალური მუშაობის ჟურნალში დაიბეჭდა; და
3. ბოლო - მისი კვლევის მიზანი იყო ცოდნის ბაზის ფორმირება, რაზე დაყრდნობითაც სოციალური მომსახურებების მიმწოდებლები განახორციელებდნენ მომსახურებების ადმინისტრირებას 1988 რუბი და ბაბი 2012).

საუკეთესო სოციალური მუშაობის კვლევა ცდილობს შეეჭიდოს იმის განსაზღვრის სირთულეს, თუ კვლევის შედეგები ვის ხმას აჟღერებს ან რა პერსპექტივით. ეს კი დიდი გამოწვევაა. მაგალითად, შეპარდი (2001 ფორესტერთან, 2012) დეპრესიული დედებისა და მათი სოციალური მუშაკების ინტერვიუირებისას იმდენად განსხვავებული შედეგები მიიღო, რომ მონაცემთა ტრიანგულაცია და დასკვნის გაკეთება ვერ მოახერხა. ამის ნაცვლად, შესაძლოა უნდა მომხდარიყო სოციალური მუშაკების და დედების შეხედულებების აღწერა ცალ-ცალკე. სხვა მულტიმეთოდურ კვლევაში, სოციალური მუშაკების და მომსახურების მიმღებთა, ან მომსახურების მიმღებთა და დონორების შეხედულებების ინკორპორირება მოხდა, იმისათვის რომ შინაარსი და საინტერესო მონაცემები მიეღოთ (ფორესტერი გრეისთან, მიდგლისთან და სტივენთან, 2012).

„და მერე რა?“ საკვლევი პრობლემის შერჩევა ხშირად მომდინარეობს სოციალური მომსახურებების მიმწოდებელთაგან, სოციალურ პოლიტიკოსთაგან, რადგან მათი ინტერესის დაკმაყოფილებას ემსახურება, მათი ე.ი. გადაწყვეტილების მიმღებთა საჭიროებების დაკმაყოფილებას, რაზე დაყრდნობითაც უნდა დაიგეგმოს და განხორციელდეს სოციალური მომსახურებები. თუმცა, შთაგონება კვლევის იდეებისთვის შესაძლოა მოვიდეს წაკითხულის, მოსმენილი, ნანახის ან უბრალოდ უეცრად გაელვებული იდეისაგან (რუბინი და ბაბი, 2012).

სანამ შევუდგებით კვლევას და ამაში დიდ ენერგიას და დროს ჩავდებთ, შევეცადოთ იდეა გავატაროთ *„და მერე რა?“* ტესტში ე.ი. ვუპასუხოთ შეკითხვას - რა სასიკეთო ცვლილებას მოუტანს კვლევა სოციალური მუშაობისა და სოციალური კეთილდღეობით მოსარგებლეებს.

ხანდახან ასეთ მოსაზრებებსაც გავიგებთ, რომ სოციალური მუშაობის კვლევის განმასხვავებელი ნიშანია პოზიტივიზმის რადიკალური კრიტიკა. სოციალურ მუშაკთა აზრით, პოზიტივისტები საკუთარ სამუშაოს ხედავენ არა მხოლოდ როგორც მკაფიოდ ობიექტურსა და უსაფრთხოს, არამედ იქმნიან სუბიექტურობის მახისგან თავდაღწევის საშუალებას (ევერიტი და კოლეგები, 1992 შოუსთან, 2007). არსებობს სხვა არგუმენტიც - რომ რაოდენობრივი კვლევა მკვეთრად პოზიტივისტურია და სოციალური მუშაობის ფასეულობებისთვის თვისებრივი კვლევის მეთოდი უფრო შესაბამისია. რასაკვირველია, პოზიტივისტური გადმონაშთები სოციალური მუშაობის კუთხე კუნჭულებშიცაა შემორჩენილი, მაგრამ სოციალური მუშაობის კვლევა დაზარალდება, თუ ჩვენ განსხვავებებზე გავაკეთებთ აქცენტს. ეს კოლეგებისა და სხვა პროფესიის წარმომადგენელთა მოსაზრებების მოსმენისადმი ნაკლებ მოტივირებულს გვხდის. არადა თუ ერთობლივ მომსახურებებს ვავითარებთ, ერთობლივ პროექტებს ვქმნით, რატომ არ გავაკეთოთ ერთობლივი კვლევები?

შესაბამისად, სოციალური მუშაობის კვლევა განმასხვავებლად კარგი იქნება, თუ:

- მიაღწევს მეთოდოლოგიურ სრულყოფილებას რაც არ უნდა გააკეთოს ყველაფერში;
- განახორციელებს სოციალური მუშაობის კვლევას ხარისხიანად, სიღრმისეულად;
- შეინარჩუნებს სოციალური მეცნიერებების წარმომადგენელთა თემთან აქტიურ კომუნიკაციას;
- შეესაბამება სოციალური მუშაობის მიზნებს;
- ატარებს კვლევას სოციალური მუშაობისათვის ორგანულ გარემოში;
- მიზნად ისახავს კვლევის იმ ასპექტების აღმოფხვრას, რომელიც არ შეესაბამება სოციალური მუშაობის კვლევას.

რადგან კვლევა თანამედროვე ისტორიაა, სოციალური მუშაკები კი ამ ისტორიის მთხრობელები, შემგრძნებები და შემცვლელები არიან, სწორედ მათ აწევთ ადამიანური ისტორიების თხრობის ტვირთი. ამიტომ არის, რომ კვლევის ის მეთოდები გამოიყენება სოციალურ მუშაობაში უფრო ხშირად, რომელიც გვეხმარება იმის გააზრებაში თუ როგორ ფუნქციონირებს ეს თუ ის სტრუქტურა, როგორ ცხოვრობს ესა თუ ის თემი, როგორ იცვლება

კლუბების დანიშნულება, როგორ მიიღება გადაწყვეტილებები სხვადასხვა ორგანიზაციებსა და გაერთიანებებში. აგრეგირებული რაოდენობრივი მონაცემები ინფორმაციას გვაძლევს ერების, ქვეყნების, ქალაქების შესახებ, მაგრამ სოციალური მუშაობისაგან განსხვავებით, ხელშესახებად ვერ წარმოგვიდგენს სიღარიბის, სოციალური გარიყულობის ისტორიებს (ბრენდი, 1986).

სამწუხაროდ, არსებობს მეთოდოლოგიურად სუსტი სოციალური მუშაობის კვლევებიც. განსაკუთრებით შერეული მეთოდით განხორციელებული კვლევები, რომლებიც რაოდენობრივი ანალიზის სიმწირით გამოირჩევიან (კვლევის შერეულ მეთოდსა და მის გამოყენებას სოციალურ მუშაობაში მომდევნო თავში წარმოგიდგენთ). და პირიქითაც, ზოგჯერ რაოდენობრივი კვლევა, მიუხედავად იმისა, რომ მაღალი ხარისხისაა, არ არის კარგი. მასში არც წარმატებული პრაქტიკის მაგალითებია საკმარისად აღწერილი და არც კვლევის მეთოდი (RAE, 2001; Overview Report on UOA41 Social Work შოუსთან, 2007)). მაგრამ ძირითადი პრობლემა მეთოდოლოგიური წარმოსახვის არარსებობაა. ჩვენ (სოციალურ მუშაობაში) გვჭირდება მეტი ეთნოგრაფია, მეტი ყურადღება კვლევის შედეგებისადმი.

დარია ზავირსეკი გვაცნობს (2006) გამოცდილი მკვლევარი სოციალური მუშაკების აზრს. ისინი თვლიან, რომ კვლევა სოციალურ მუშაობაში განსაკუთრებული მგრძნობელობით ხორციელდება, იმისათვის რომ მაქსიმალურად შემცირდეს მასში მონაწილეთა დისკომფორტი და მოიტანოს მათთვის მაქსიმალური სარგებელი. ამიტომ, იკვეთება კვლევის ზოგიერთი მეთოდისადმი განსაკუთრებული სიმპატია. ზავირსეკი ფიქრობს, რომ კვლევის ეთნოგრაგიული მეთოდი არასოდეს ფოკუსირებს მხოლოდ სუბიექტის სამყაროზე, არამედ ჩვენს სამყაროზე და სივრცეზე „ჩვენსა“ და „სხვას“ შორის (ოკლი, 1995 ზავირსეკთან, 2006:132). მისი აზრით, მკვლევარსა და ინტერვიუერს შორის „საერთო სივრცის“ შექმნისთვის მნიშვნელოვანია რესიპროკალურობა. ის კი ხშირად უგულებელყოფილია კეთილდღეობის ინსტიტუტებში. ეთნოგრაფიული კვლევის პროცესში, მკვლევარი იღებს „საჩუქარს“ ინფორმაციის, მონაცემებისა და ისტორიების გაზიარების სახით; მეორე მხრივ, ის საპასუხო საჩუქარს გასცემს მოსმენის, ემპათიის და ხანდახან სოციალურ მოძრაობაში აქტიურად მონაწილეობის სახით.

კვლევის ამ სახეობის საშუალებით, უხილავი მომსახურების მიმღები საჯარო სივრცის ნაწილი ხდება, ზეგავლენას ახდენს საჯარო პოლიტიკაზე, საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებაზე და პროფესიული ცოდნის ცვლილებაზე.

მაგალითისთვის ზავირსეკი წარმოადგენს ძალადობის მსხვერპლ ქალთა თავშესაფარში ჩატარებულ კვლევას. ამ კვლევისას ქალთა 81 პროცენტმა განაცხადა, რომ სწორედ მათ უნდა ჰქონდეთ აქტიური როლი სოციალური მომსახურებების შექმნაში და მიწოდებაშიც. თუმცა როდესაც ჰკითხეს, ასეთი შესაძლებლობის არსებობის შემთხვევაში თავად თუ მიიღებდნენ მონაწილეობას, მათ თქვეს, რომ ეს ძალადობის მსხვერპლმა სხვა ქალებმა უნდა გააკეთონ. ამ პასუხმა ნათელჰყო, რომ დახმარების პროცესი აფორმირებს „ვიქტიმიზირებულ იდენტობას“ ნაცვლად იმისა, რომ დაეხმაროს ამ ქალებს ძალაუფლებით აღჭურვაში, შეხედულებების ტრანსფორმაციაში. აი სწორედ ამიტომაა მნიშვნელოვანი სოციალური მუშაობის კვლევის განხორციელება სოციალურად დაუცველ ადამიანებთან, განსაკუთრებით კი ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევის, რომლის პროცესშიც გარდა მოკვლევისა, ხდება მომსახურების მიმღებთა მიერ ქმედებების განხორციელება, რაც მათ აძლიერებს (მონაწილეობით ქმედებაზე კვლევას დეტალურად განვიხილავთ მომდევნო თავში).

შილინგი (1997 გრეისთან, მიდგლისთან და სტივენთან, 2012) ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის ფართო ხედვას გვთავაზობს, მისი აზრით, ეს არის კვლევა, რომელიც:

- ცდილობს შეისწავლოს სოციალური ფენომენი;
- შეისწავლოს მხარდამჭერი პროცესები;
- მომსახურების მიმღებთა მდგომარეობას განგრძობითი კვლევების საშუალებით შეისწავლის ჩარევამდე და მის შემდეგ;
- კვლევები, რომლებიც სისტემატურად გეგმავენ და ახორციელებენ ჩარევას;
- სრულმასშტაბიანი ინტერვენციები.

ცენტრალური საკითხია როგორ უნდა ხორციელდებოდეს ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა - ინტერვენციამდე თუ ჩარევის პარალელურად. დიკის აზრით, ის არა მხოლოდ უნდა იკვლევდეს სოციალურ რეალობებს და პრაქტიკას, არამედ უნდა ცვლიდეს მას ე.ი. იგივე პროცესის საშუალებით ახდენდეს კვლევისა და პრაქტიკული ცვლილებების შერწყმას (დიკი, 2007 გრეისთან, მიდგლისთან და სტივენთან, 2012).

სოციალური კეთილდღეობის ინსტიტუტებში კვლევის განხორციელება ხშირად ითხოვს, რომ მკვლევარი დისტანცირდეს ამ ინსტიტუტის პროფესიული გუნდისაგან. ერთ-ერთ ასეთ ეთნოგრაფიულ კვლევაში, რომელიც ფსიქიატრიულ დაწესებულებაში განხორციელდა, მომსახურების მიმღებმა პირებმა გამოხატეს წუხილი იმის თაობაზე, რომ შიშობენ მათი

ნათქვამი ფსიქიატრამდე არ მისულიყო. ამიტომ, მკვლევარ სოციალურ მუშაკებს მოუწიათ საავადმყოფოს სხვა პერსონალისაგან დისტანცირება. ამის გამო მათ განსხვავებული სამუშაო განრიგით მუშაობა დაიწყეს. ისინი შაბათ-კვირას და სამუშაო დღეებში საღამოობით მუშაობდნენ. ისინი არ იყენებდნენ იგივე სამუშაო სივრცეს, რასაც დაწესებულების თანამშრომლები. ამით ნათლად ახდენდნენ იმის დემონსტრირებას, რომ მომსახურების მიმღებთაგან მიღებული ინფორმაციის სხვა თანამშრომლებისათვის (ექიმების, ექთნებისათვის) გაზიარება არ მოხდებოდა (ზავირსეკი, 2006).

IV. საკვლევი სფეროები, თემები და ჯგუფები სოციალური მუშაობის კვლევაში

კვლევა სოციალური მუშაობაში, ისევე როგორც ყველა სხვა მეცნიერული კვლევა, ცდილობს პრობლემის ამოხსნას. განურჩევლად იმისა რისი მოკვლევა გვინდა, არსებობს ამის გაკეთების უამრავი გზა (რუბი და ბაბი, 2012).

მკვლევარი სოციალური მუშაკები და პრაქტიკოსები პრობლემის გადაჭრის იდენტურ პროცესს გადიან სოციალური კეთილდღეობის გამოწვევებთან გასამკლავებლად. პრაქტიკაც და კვლევაც პრობლემის ფორმულირებით იწყება. ეს მოიცავს პრობლემის აღიარებას, მის განსაზღვრასა და მისი სპეციფიკის დაზუსტებას. ამის შემდეგ მკვლევრებიც და პრაქტიკოსებიც იკვლევენ და არჩევენ მისი დაძლევის ალტერნატიულ სტრატეგიას. კვლევაში, ისევე როგორც პრაქტიკაში ეს ფაზები ურთიერთდამოკიდებულია. თუმცა გაუთვალისწინებელი გარემოებები მომდევნო ფაზაში გადასვლის საშუალებას თუ არ გვაძლევენ, ვუბრუნდებით წინა ფაზას. მაგალითად, წარმოიდგინეთ რომ თქვენ გჭირდებათ ბავშვთა სააღმზრდელო დაწესებულების თანამშრომელთა გადამზადება ბავშვთა განვითარების საკითხებში. რაც ინსტიტუციონალიზაციის უარყოფითი შედეგების შესწავლისა განხილვის წინა მოსამზადებელი ტრენინგია. თქვენ დიდ წინააღმდეგობას აწყდებით, რადგან ტრენინგის მონაწილეები ამ დაწესებულების სტაჟიანი თანამშრომლები არიან და სულაც რომ ესმოდეთ რატომ აქვს უარყოფითი ზეგავლენა ბავშვის განვითარებაზე დიდი ზომის სააღმზრდელო დაწესებულებაში ცხოვრებას, ის უფრო აქტუალურია რომ ზრუნვის ამ ფორმის გაუქმების შემდეგ მათ უმუშევრობა შეიძლება დაემუქროთ (რუბი და ბაბი, 2012). სხვათა შორის ქართული რეალობა ზუსტად ასეთი იყო, როდესაც ბავშვთა კეთილდღეობის რეფორმა დავიწყეთ 1999 წელს. თუ ყველა ტრენინგის ჩატარების შემდეგაც

ხედავთ რომ მონაწილეთა ცნობიერება არ გაიზარდა, ახალი უნარ-ჩვევებიც არ ჩამოუყალიბდათ, თქვენ ამოცანის ხელახლა გააზრება გჭირდებათ.

რადგან სოციალური მუშაობა ასეთი მრავალფეროვანი პროფესიაა, პოტენციური საკვლევი საკითხი ულევია. ის შეიძლება ეხებოდეს ნებისმიერ სოციალურ სფეროს, პრობლემას ან ჯგუფს, იქნება ეს ფსიქიკური ჯანმრთელობა, მართლმსაჯულება, ბავშვთა კეთილდღეობა თუ სხვა რომელიმე სოციალური სფერო; იქნებიან ეს ბავშვები, ხანდაზმულები, დამოკიდებულების მქონე პირები, სასჯელაღსრულების სისტემის სტუმრები, ქალები, უსახლკაროები თუ სხვა რომელიმე სამიზნე ჯგუფი. რაც შეეხება სოციალურ პრობლემებს, სოციალური მუშაობისთვის და სოციალური მუშაობის კვლევისთვის საასპარეზო ველია ეკოლოგიურიდან დაწყებული ინტერპერსონალური ურთიერთობებით გამოწვეული პრობლემებით დასრულებული (რუბი და ბაბი, 2012).

ყოველ საკვლევ სფეროში, კვლევა შეიძლება იყოს მიმართული ინდივიდის, ჯგუფის, ორგანიზაციის საკითხების ან უფრო დიდ სოციალურ სისტემაზე ორიენტირებული საკითხების შესწავლაზე. ის შეიძლება იყოს სამიზნე მოსახლეობის მახასიათებლების კვლევა, სოციალური მუშაობის მომსახურებების, სოციალური მუშაკების მიერ სუპერვიზიის ან ტრენინგის, სოციალური კეთილდღეობის სააგენტოების მიერ ადმინისტრირების, სოციალური პოლიტიკის, მომსახურების მიმღებთა და თემის საჭიროებების კვლევა; ან სოციალური სააგენტოების საჭიროებებზე რეაგირების ეფექტიანობის, სპეციალისტების დამოკიდებულებების შესწავლა სხვადასხვა ჯგუფის ან პრობლემის მქონე მომსახურების მიმღებთადმი და ა.შ. (რუბი და ბაბი, 2012).

სოციალური მუშაობისთვის კვლევაში, სხვა სოციალური მეცნიერებისაგან განსხვავებით, თემის შერჩევის მამოძრავებელი მუხტი შეიძლება იყოს სოციალური სააგენტოების წინაშე არსებული პრობლემები ან სოციალური კეთილდღეობის სფეროში არსებული გადაუჭრელი საკითხები. ეს არ ნიშნავს, რომ პრობლემის იდენტიფიცირების პროცესი არ არის თეორიული, თუმცა კვლევის საბოლოო ღირებულება არის პრაქტიკული სამუშაოსა და სოციალური კეთილდღეობის თვალსაზრისით სარგებლიანობა. ფაქტიურად, პრობლემის არსებულ თეორიასთან დაკავშირებით, იზრდება კვლევის გამოყენების შანსი, რადგან თეორია ქმნის ჩარჩოს იმისათვის, რომ სხვებმაც ჩვენეულად გაიაზრონ კითხვის ფორმირების არსი და მნიშვნელობა. თუ ბილ რეიდის ნააზრევს გავყვებით, დიდი განსხვავებაა ამ ორ კონცეფციას შორის: განვიხილავთ კვლევას როგორც „პრაქტიკის

მოდელს“ თუ როგორც „ცოდნის ბაზას პრაქტიკისათვის“ (პარტონი და კირლი, 2010:28 გრეისთან, მიდგლისთან და სტივენთან, :399).

როდესაც ვამბობთ, რომ სოციალური მუშაობის კვლევა სოციალური კეთილდღეობის სისტემის წინაშე არსებული პრაქტიკული პრობლემების გადაჭრას ემსახურება, „გამოყენებითობის“ კონოტაციას ვერ ავცდებით. აი სწორედ ეს არის, რითიც სოციალური მუშაობის კვლევა განსხვავდება „წმინდად“ სამეცნიერო კვლევისაგან. რადგან ეს უკანასკნელი ცოდნის აკუმულირებას ემსახურება ცოდნისათვის. თუმცა, მთლად ასეც არ უნდა იყოს. მიუხედავად იმისა, რომ სოციალური მუშაობის თეორია შეიძლება არ ემსახურებოდეს ზოგადად თეორიული ცოდნის აკუმულირებას სოციალურ მეცნიერებებში, მის მიგნებებს შეიძლება მაინც ჰქონდეთ ეს ეფექტი. პოლანსკი (1975 რუბინთან და ბაბისთან, 2012) გვაუწყებს, რომ მისი სოციალური მუშაობის კვლევა „ქცევითი მიმბაძველობა ბავშვებში“, უფრო მეტად ციტირებული იყო სოციალური ფსიქოლოგიის ლიტერატურაში ვიდრე სოციალური მუშაობის. იმავე მიზეზით, არაა აუცილებელი, რომ გამოყენებითი მიზანი ჰქონდეს კვლევას იმისთვის, რომ ცოდნის ბაზა შექმნას კეთილდღეობის პრობლემების გადაჭრისათვის. სოციალური მუშაობა ყოველთვის „სესხულობს“ სოციალური მეცნიერებების საბაზისო ცოდნას კეთილდღეობის სისტემის პრაქტიკული პრობლემების დაძლევისათვის.

მაგალითად, კვლევა, რომელიც აფასებს რამდენად ზემოქმედებს ოჯახის სტრესის მაჩვენებელი ბავშვების სკოლის გაცდენებზე, შეიძლება ჩაატარონ როგორც განათლების ფსიქოლოგებმა, ასევე სოციოლოგებმა. მაგრამ თუ საკვლევი პრობლემის შერჩევის მიზანია პოლიტიკოსთა ინფორმირება ამ პრობლემის დაძლევისათვის სკოლის სოციალური მუშაკების დაქირავება, ან სოციალური მუშაობის მომსახურების მიმართვა ამ ოჯახების სტრესის დაძლევაზე მუშაობისაკენ, მაშინ კვლევა სოციალური მუშაკებისათვის განსაკუთრებული ინტერესის საგანი იქნებოდა.

V. სოციალური მუშაობის კვლევის მიზანი და მიზეზები

სოციალური მუშაობის კვლევა მრავალ სხვადასხვა მიზანს ემსახურება. რიბინისა და ბაბის (2012) აზრით, სამი ყველაზე მეტად მახასიათებელი მიზეზი ამ მიზნების მისაღწევად არის: გამოკვლევა, აღწერა და ახსნა. მოდით თითოეული ცალ-ცალკე განვიხილოთ:

- **გამოკვლევა**. სოციალური მუშაობის თითქმის ყველა კვლევა საკითხის შესწავლისათვის ხორციელდება. ამის მიზეზია საკითხის უკეთ შესწავლა, ან ახალი საკითხის შესწავლა, ან საკითხის შესწავლა ახალი მეთოდით უფრო სარწმუნო შედეგების მისაღებად.

მოდით, ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში დეინსტიტუციონალიზაციის მოძრაობა განვიხილოთ. ეს მოძრაობა დაიწყო 1955 წელს და აქტიურ ფაზაში შევიდა 1960 წელს, როდესაც გამოაშკარავდა, რომ ფსიქიკური ჯანმრთელობის სიმპტომების კონტროლისათვის მედიკამენტებს იყენებდნენ. ის უკავშირდებოდა პაციენტთა უფლებების დაცვასა და პაციენტთა იძულებით ინსტიტუციონალიზაცია.

დეინსტიტუციონალიზაციის პოლიტიკას ბევრი მიესალმა, მაგრამ ბევრი ოპონენტიც ჰყავდა, რომლებიც თვლიდნენ რომ ნაჩქარევი გადაწყვეტილებაა და სათემო მომსახურებები არ არის ჯერ საკმარისად განვითარებული და საჭიროა უფრო კარგად გააზრებული პოლიტიკის გატარება, რომ სიახლემ პაციენტები უფრო არ დააზიანოს. მაშინ როდესაც მომხრეები კმაყოფილები იყვნენ პაციენტთა უფლებების დაცვისა და მათი სამკურნალო დაწესებულებებში გამოკეტვის დასრულებით.

წარმოიდგინეთ, რომ თქვენ პრაქტიკოსი სოციალური მუშაკი ყოფილიყავით იმ დროს ფსიქიკური ჯანმრთელობის ცენტრში ან სათემო პროგრამაში. თქვენ მოგიწევდათ მოსახლეობაში გასვლა და ყოფილი პაციენტების საცხოვრებელში ვიზიტი, მათ ნათესავებსა და ახლობლებთან შეხვედრა, მათ საცხოვრებელ გარემოზე დაკვირვება, იმის გარკვევა ვინმე ხომ არ ჩაგრავს ყოფილ პაციენტებს, იმის მონიტორინგიც ხომ იღებენ ისინი შესაბამის მედიკამენტებს, დანიშნულების შემთხვევაში, თუ ჰყოფნით შემოსავალი ცხოვრებისათვის? როგორ ატარებენ დროს? ეს ახალი პოლიტიკა მძიმე ტვირთი ხომ არ არის ოჯახებისთვის და ა.შ.

არასოდეს რომ არ წარმოგედგინათ თავი მკვლევრად, თქვენ მაინც მოგიწევდათ გამოკვლევითი სამუშაოს ჩატარება. იმისათვის, რომ კითხვარი მომზადებულიყო უფრო დიდ მასშტაბიანი კვლევისათვის, თქვენ უკვე გექნებოდათ არასტრუქტურირებული ინტერვიუები ჩატარებული ყოფილ პაციენტთა მცირე რაოდენობაში.

კვლევის ამ სახეობის შეზღუდვა ის არის, რომ ისინი იშვიათად იძლევიან დამაკმაყოფილებელ პასუხებს საკვლევ კითხვაზე. ისინი მხოლოდ მიგვანიშნებენ პასუხებს და მიგვაკვლევინებენ საკვლევ მეთოდს, რომელიც განსაზღვრულ პასუხებს მოგვცემს.

კვლევის ეს სახეობა იშვიათად არის განსაზღვრული. ამის მიზეზია არაწარმომადგენლობითობა. როგორც კი შერჩევისა და წარმომადგენლობითობის საკითხს ჩაუფიქრდებით, საშუალება გექნებათ გაიაზროთ მოცემული კვლევა კითხვაზე პასუხს იძლევა თუ პასუხისაკენ გზას გვიკვალავს.

- **აღწერითი.** უმრავლესი სამეცნიერო სოციალური კვლევის მიზანია სიტუაციის ან მოვლენის აღწერა. მკვლევრები აკვირდებიან სიტუაციას და/ან მოვლენას და ზედმიწევნითი სიზუსტითა და აკურატულობით აღწერენ მას.

ჩვენს წინა მაგალითში, დეინსტიტუციონალიზაციის შესახებ, აღწერილობითი კვლევა შეისწავლიდა ყოფილ პაციენტთა წარმომადგენლობითი რაოდენობის ცხოვრების წესს, მედიკამენტების მიღების სპეციფიკას, საცხოვრებლის ტიპს, მათ შემოსავალს. ავტორის აზრით, ქვეყნის სტატისტიკის სააგენტო აღწერილობითი კვლევის კარგი მაგალითია. სოციალურ მუშაობაში ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი აღწერილობითი კვლევაა *სოციალური მუშაობის განათლების საბჭოს* მიერ ჩატარებული ყოველწლიური გამოკითხვა სოციალური მუშაობის უმაღლეს სასწავლებლებში. ის აღწერს სტუდენტებისა და პედაგოგების მახასიათებლებს თითოეულ სასწავლებელში. ამ კვლევის შედეგებს თუ გაეცნობით, შეიტყობთ რა ტენდენციებია სოციალური მუშაობის განათლებაში, იზრდება თუ მცირდება აპლიკანტთა რაოდენობა სწავლის სხვადასხვა საფეხურზე, ქალთა ან ეთნიკურ უმცირესობათა ჩარიცხვის მაჩვენებელი და ა.შ.

კვლევის ამ სახეობაში მნიშვნელოვანია აღწერის ხარისხი და გენერალური ერთობლიობის საკითხი/განზოგადებითობა.

- **ახსნა.** სოციალური კვლევის მესამე მიზეზია მოვლენების ახსნა. თუ წინა მაგალითებს გამოვიყენებთ განხილვისათვის, მაგალითად, ელექტორატის განზრახვა კვლევის აღწერითი ნაწილია, ხოლო მიზეზი რატომაც ისინი ხმას აძლევენ ან არ აძლევენ გადასახადების მატებას სოციალური პროგრამების დაფინანსების ზრდისათვის, უკვე ახსნითი მიზეზია.

ჩვენს რეალობას თუ მოვარგებთ შემთხვევას უფრო თვალნათლივ წარმოდგენისთვის, ბავშვზე ძალადობის შემთხვევა განვიხილოთ. მოგეხსენებათ, ბავშვზე ძალადობის საფუძვლიანი ეჭვის შემთხვევაში, უწყებებს მართებთ შეწყობინების გაკეთება, რასაც შესაბამისი რეაგირება მოჰყვება საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს შესაბამისი ორგანოსა და

პოლიციისაგან. ფაქტი, რომ ბავშვზე ძალადობა არ არის შეტყობინებული აღწერილობითი ნაწილია, ხოლო მიზეზი რატომ არ ატყობინებენ ძალადობის ფაქტს, მაგალითად, პედაგოგები ან სკოლის ადმინისტრაცია უკვე ამ მოვლენის ახსნაა.

კვლევის ამ სამი მიზეზის ერთმანეთისაგან განმასხვავებელი ნიშნების გააზრება მნიშვნელოვანია, მიუხედავად იმისა, რომ უმრავლეს კვლევაში სამივეა წარმოდგენილი. მაგალითად, დეინსტიტუციონალიზაციის მაგალითში, სოციალური მუშაკისათვის საინტერესო იქნებოდა გაერკვია ჩარევის რომელი ფორმა იქნებოდა უფრო სასარგებლო ყოფილი პაციენტების ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებისათვის. თქვენი კვლევის გამოკვლევითი ასპექტი იქნებოდა სოციალური მუშაკების გამოკითხვა ღია კითხვებით მათი მოსაზრების გასაგებად იმის თაობაზე თუ რა მიაჩნიათ ეფექტიან ჩარევად, რომელიც საუკეთესო შედეგებს იძლევა. მისი აღწერილობითი ნაწილი იქნებოდა სხვადასხვა ტიპის ჩარევის მიმღები ყოფილი პაციენტების ზუსტი ოდენობის პროფილების შექმნა. ხოლო მისი ახსნითი ნაწილი იქნებოდა იმის გააზრება, რამდენადაა სოციალური მუშაობის ჩარევაზე დამოკიდებული ყოფილი პაციენტების ცხოვრების ხარისხისა ან რეჰოსპიტალიზაციის განსხვავებული მაჩვენებლები.

გარდა ამისა, არ შეიძლება არ შევეხოთ სოციალური მუშაობის კვლევის საერთაშორისო პრაქტიკას. ჩვენი დროის ერთ-ერთი ყველაზე სახელოვანი სოციალური მუშაკი და მკვლევარი შულა რამონი (2007) ხაზს უსვამს შედარებითი კვლევის მნიშვნელობას სოციალურ მუშაობაში და ამით ყურადღებას გვამახვილებინებს მსგავსებებისა და განსხვავებების, წარსულისა და აწმყოს, აწმყოსა და მომავლის გააზრების საშუალებაზე არსებულ რეალობაში. მისი აზრით, თითოეული კვლევითი პარადიგმა ფორმირდება დაშვებათა ერთობლიობით იმის თაობაზე, თუ რა არის კარგი კვლევითი მეთოდოლოგია, რომელიც რეალობის ჩვენეული გაგების გადამოწმების საშუალებას მოგვცემს; და რას უნდა ემსახურებოდეს ის. ის გვაცნობს ტრიპოდის (2007) კვლევას და მის მოსაზრებას იმაზე, თუ რა უნდა იყოს სოციალური მუშაობის კვლევის მიზანი. ტრიპოდი სოციალური მუშაობის კვლევის მიზნებს შემდეგნაირად აყალიბებს:

- კონცეფციის ჩამოყალიბება და ოპერაციონალიზაცია;
- კონცეფციის რაოდენობრივი და თვისებრივი აღწერა;
- ჰიპოთეზის ჩამოყალიბება;
- კორელაციური ჰიპოთეზის დატესტვა;

- მიზეზ-შედეგობრივი ჰიპოთეზის დატესტვა.

განასხვავებენ სუპრანაციონალურ, ინტერნაციონალურ და ტრანსნაციონალურ კვლევას. სამივე შეიცავს შედარებითობის განზომილებას, თუმცა განსხვავება არის შედარების დონეზე. ბევრი საინტერესო ტრანსნაციონალური კვლევის განხორციელება სოციალური მუშაკების ჩართულობის გარეშე არ იქნებოდა ასეთი ხარისხიანი.

სწორედ ერთ-ერთ ასეთ კვლევას გვაცნობს რამონი. ნაშრომი რუმინელი და ამერიკელი წყვილების მიერ შვილად აყვანის შედეგებს იკვლევს. ის განხორციელდა რუმინეთში კომუნისტური რეჟიმის დაცემის შემდეგ. ამ პერიოდში გამომზეურდა ბავშვების სავალალო მდგომარეობა მაშინ არსებულ დიდი ზომის ბავშვთა სააღმზრდელო დაწესებულებებში. კვლევა ცდილობს მსგავსებებისა და განსხვავებების გააზრებას რუმინელი ბავშვების აღზრდისას, ამ ბავშვებისა და მშობლების ურთიერთობაში, და შვილად აყვანის შემდგომ ბავშვების ქცევაში. ის ცდილობს გაშვილებამდე გარემოს ზემოქმედების შეფასებას გაშვილების შემდეგ ბავშვის ქცევაზე, და მშვილებელი ოჯახების მხარდაჭერის საჭიროების დადგენას.

კვლევაში მონაწილეობის საშუალება მშობლებსაც ჰქონდათ სურვილის შემთხვევაში. მონაწილეებს ორი კითხვარი დაურიგდათ: ბავშვის ქცევის და ბავშვისა და მშობლის ურთიერთობის შკალა. შერჩევისა და კვლევის დიზაინის შერჩევისას გათვალისწინებული იყო კვლევის სამიზნე ორ ქვეყანას შორის განსხვავებები, მაგალითად, ბავშვის ასაკი შვილად აყვანის პროცესში. მკვლევრებმა შედარებითი გამოკითხვის დიზაინი გამოიყენეს.

კვლევას საინტერესო მიგნებები ჰქონდა. მშობლები ორივე ქვეყანაში თავს კარგად გრძნობდნენ ბავშვთან ურთიერთობის კუთხით. აღმოჩნდა, რომ რუმინელი მშობლები მეტ დროს ატარებდნენ ბავშვებთან ვიდრე ამერიკელი მშობლები, ბავშვის ქცევის შკალაზე ამერიკელთა შვილებს უფრო მაღალი მაჩვენებლები ჰქონდათ, რაც იმას ნიშნავს რომ მათი ქცევითი სირთულეები აღემატებოდა რუმინეთში გაშვილებული ბავშვებისას.

ქცევითი სირთულეები მძაფრდებოდა ბავშვების ასაკის მატებასთან ერთად, თუმცა ამერიკელი მშობლებიც უფრო ასაკოვნები იყვნენ, ვიდრე რუმინელები. ტრიპოდისმა აქცენტი მშობლებისა და ბავშვების ასაკზე გააკეთა, თუმცა არ მიაქცია ყურადღება ბავშვების გამოცდილებას გაშვილებამდე, ბავშვების მდგომარეობის განსხვავებულ წინაპირობებს იმ შემთხვევაში თუ ის რჩებოდა საკუთარ სამშობლოში თუ სხვა ქვეყანაში შვილდებოდა.

ასე რომ, პასუხი შეკითხვაზე რა უნდა იყოს სოციალური მუშაობის კვლევის მიზანი - ცოდნის წარმოება თუ მსოფლმხედველობის ტრანსფორმაცია და პოზიტიური სოციალური ცვლილებები - არის „ორივე“ (ჰამპრისი, 2008:14).

VI. სოციალური მუშაობის კვლევის გამოყენება

კვლევის მიგნებების გამოყენების საკითხის განხილვისას რამდენიმე კონცეფცია ჩამოყალიბდა. დღემდე მიმდინარეობს დისკუსია იმაზე, თუ როგორ შეგვიძლია კვლევის შედეგების პროფესიული პრაქტიკის ცოდნის ბაზად და ემანსიპატორული მიზნებისთვის გამოყენება. ეს მიდგომები განსხვავდება კვლევის სტრუქტურის, გამოყენებისა და ამოცანების გადანაწილების მიხედვით მკვლევარსა და პრაქტიკოს შორის, პრაქტიკოსსა და მომსახურების მიმღებს შორის.

მკვლევრები ხაზს უსვამენ ცოდნის სხვადასხვაგვაროვნებასაც. ისინი განასხვავებენ ცოდნის გამოყენების ორ კონცეფციას: *განმარტებითი* ცოდნის გამოყენების და *ინტერვენციული* ცოდნის გამოყენების კონცეფციას. მკვლევარსა და პრაქტიკოსს შორის ამოცანების გადანაწილებისა და კონცეპტუალიზაციის თანმიმდევრული პროცესის ერთ-ერთი მაგალითია *ცოდნის გადაცემის მოდელი.* ეს კონცეპტუალიზაცია წარმოადგენს სწორხაზოვან, ცალმხრივ ურთიერთობას კვლევასა და პრაქტიკას შორის, მაშინ როდესაც მკვლევრები არიან ცოდნის გამგზავნები ხოლო პრაქტიკოსები მიმღებნი (დიუი და კოლეგები 1993; ოტო, 1971, გრეისთან, მიდგლისთან და სტივენთან, 2012).

ამასთან, როგორც იცით, სოციალური მუშაობის კვლევაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მომსახურების მიმღებთა მონაწილეობას კვლევით პროცესში. მოდით, შევეცადოთ იმის დაზუსტებას თუ რა იგულისხმება მონაწილეობაში (თუმცს ამაზე მომდევნო თავებში დეტალურად ვისაუბრებთ)? მაგალითად, გაერთიანებულ სამეფოში დაფუძნებული ტორონტოს ჯგუფის აზრით, მკაფიო განსხვავებაა კვლევაში მომსახურების მიმღებთა ჩართვასა და მათ ჩართვას შორის თანასწორთა შეფასების პროცესში, კვლევაში უმცირესობების წარმომადგენელთა ჩართვასა და ემანსიპატორულ კვლევას შორის (ჰანლი, 2005 შოუსთან, 2007). ასეთ კვლევებში, კვლევის მიგნებების გამოყენების მნიშვნელობაც იცვლება. ის უფრო მეტად იხრება სოციალური ადვოკატობისა და ემანსიპატორული დანიშნულებისაკენ.

მიუხედავად ამ დიადი მიზნისა, პროფესიულ წრეებში ამ საკითხისადმი კრიტიკული დამოკიდებულება არსებობს, რაც მკვლევრებისადმი კვლევის გამოყენების მკაცრ მოთხოვნებს აყენებს. ამ ციტატაში ნათლადაა გამოხატული აკადემიური წრეების წარმომადგენელთა შეხედულება სოციალური მუშაობის კვლევაში მომსახურების მიმღებთა ჩართულობასთან დაკავშირებით*:*

„ვფიქრობ ჩვენ მომსახურების მიმღებთა ჩართულობას ხარისხის ტესტირებისთვის ვიყენებთ და ვფიქრობ ეს უკიდურესად მდორე მეთოდოლოგიაა. ჩემი აზრით, რაც უნდა გავაკეთოთ ეს არის დავასაბუთოთ, რომ მომსახურების მიმღებთა ჩართულობა მეთოდოლოგიის ნაწილია“ (შოუ და ნორტონი, 2007 გრედიგთან, შოუსთან და სომერფელდთან, 2012:398).

VII. ძირითადი კითხვები /ან კითხვები რეფლექსიისთვის

1. თქვენი აზრით, როიზის კვლევა რომელი სხვა პოლიტიკური მეცნიერებების კვლევა შეიძლება ყოფილიყო?
2. რისთვის უნდა მიექცია ყურადღება ტრიპოდის კვლევას?
3. რა სამუშაო გამოვლინდა ტრიპოდის კვლევის მიგნებებიდან სოციალური მუშაკისათვის? რა რეკომენდაციები იქნებოდა სოციალური მუშაკებისთვის კვლევაში?
4. დაასახელეთ სოციალური მუშაობის კვლევის მინიმუმ ერთი მკვეთრად განმასხვავებელი მახასიათებელი.
5. რითი განსხვავდება სოციალური მუშაობის კვლევა „წმინდად“ სამეცნიერო კვლევისაგან?

სავარჯიშო #1

ზევით განვიხილეთ, რომ ბავშვთა კეთილდღეობის რეფორმა დასაწყისში ბავშვთა განვითარების საკითხებში ტრენინგის შემდეგაც სააღმზრდელო დაწესებულების პერსონალის ცნობიერება არ გაიზარდა ამ საკითხზე. შესაბამისად, მათ არც ახალი უნარ-

ჩვევები ჩამოუყალიბდათ. არადა, მნიშვნელოვანია მათმინიმალური ცოდნა ჰქოდნეთ ამ საკითხებზე. თქვენ ამოცანის ხელახლა გააზრება გჭირდებათ. რაზე დაყრდობით შეუდგებოდით ამ ამოცანის ჩამოყალიბებას?

სავარჯიშო #2

კვლევის გამოკვლევითი მიზეზის გახილვისას ფსიქიკური ჯანმრთელობის დაწესებულებების დეინსტიტუციონალიზაციის შემთხვევას გაეცანით. რა იქნებოდა კვლევის ახსნითი ნაწილი?

სავარჯიშო #3

წარმოიდგინეთ იწყებთ თქვენთვის საინტერესო სოციალური საკითხის კვლევას. ზევით წარმოდგენილ სოციალური მუშაობის კვლევის მიზნის მისაღწევ მახასიათებელ მიზეზთაგან რომელს გამოიყენებდით და რა იქნებოდა თქვენი კვლევის:

- გამოკვლევითი და/ან
- აღწერილობითი და/ან
- ახსნითი ნაწილი?

VIII. გამოყენებული ლიტერატურა

ნინო შატბერაშვილი

თავი II

რატომ არის მნიშვნელოვანი მტკიცებულებაზე დაფუძნებული პრაქტიკა სოციალურ მუშაობაში

I. შესავალი

წინამდებარე თავში გაგაცნობთ მტკიცებულებებზე დაფუძნებულ პრაქტიკას (მდპ) და წარმოგიდგენთ მეთოდებს, რომლებიც ქმნიან ამგვარ პრაქტიკას. კვლევის ამ მეთოდების განხილვისათვის კი საჭიროა გავიაზროთ რა არის მტკიცებულება, რა შეიძლება იყოს მისი ფორმირების წყარო, რას აძლევს მტკიცებულებებით ინფორმირებული პრაქტიკის განხორციელება სოციალური მუშაობის პრაქტიკას სხვადასხვა დონეზე, რას ნიშნავს ის სოციალური მუშაკის, მისი მომსახურებით მოსარგებლისა და/ან სოციალური პრობლემის დაძლევისაკენ მიმართული პოლიტიკის ფორმირების, განხორციელების თუ შეფასებისათვის. უნდა განვიხილოთ აგრეთვე, რა გამოწვევების წინაშე აყენებს მტკიცებულებებზე დაფუძნებული პრაქტიკის გამოყენება სოციალურ მუშაკს. შევეხებით მტკიცებულებების ტრანსფერის საკითხს. განვიხილავთ, რასაკვირველია, პრაქტიკის ამ ფორმის განვითარების ისტორიასაც.

სოციალური მუშაობის პრაქტიკა, თავისი ბუნებით, ინოვაციური მიდგომების დანერგვისა და ადაპტირებისთვის შესანიშნავ ნიადაგს ქმნის. ის სხვადასხვა წარმატებული პრაქტიკის კომპონენტის შეზავების საშუალებას იძლევა. მას არა მხოლოდ მტკიცებულებაზე

დაფუძნებული პრაქტიკით შეუძლია მომსახურების განვითარება, არამედ პრაქტიკაზე დაფუძნებული მტკიცებულებებითაც ძალუძს პრაქტიკის ახალი მიდგომებისა და ახალი პროფესიული კულტურის დანერგა, რომელზე დაყრდნობითაც მოემსახურება ხალხს და ხელს შეუწყობს სოციალური სამართლიანობის პრინციპების დანერგვას. თუმცა არსებობს კონტრავერსიებიც მტკიცებულებებზე დაფუძნებული პრაქტიკის გამოყენებაზე სოციალურ მუშაობაში. წინამდებარე თავში შევეცდებით ამ საკითხების მიმოხილვასაც.

II. მტკიცებულებებზე დაფუძნებული პრაქტიკის განვითარების ისტორია

მდპ მოდელი თავდაპირველად სამედიცინო სფეროში აღმოცენდა. მის ყველაზე პრიმიტიული მოდელის კლინიკური გამოყენება პაციენტისა და პროფესიონალის მონაწილეობას გულისხმობდა. თუმცა, რეალურ ცხოვრებაში მეტი მონაწილეც შეიძლება ჰყავდეს. მაგალითად, მართლმსაჯულების სისტემაში სოციალური მუშაობის განხორციელების შემთხვევაში, მართლმსაჯულების სისტემის სტუმრები, მათი ოჯახის წევრები, სისტემის თანამშრომლები არიან პროცესის მონაწილეები; ბავშვთა კეთილდღეობის სისტემაში, ბავშვი, მისი მშობლები, სისტემის სხვა სპეციალისტები; სკოლის სოციალური მუშაობის შემთხვევაში, მოსწავლე, მშობლები, მასწავლებლები და სკოლის ადმინისტრაციის წარმომადგენლები არიან პროცესის მონაწილეები.

მდპ-ის განხორციელების პროცესის ფასილიტაციისთვის ყველაზე ცნობილი მოდელებია RE-AIM (რომელიც იშიფრება, როგორც reach, efficacy, implementation, maintanance) მოდელი, რომელიც განავითარა გლასგომ (2009). სოციალური მუშაობისთვის ყველაზე შესაფერის მოდელად კი მიჩნეულია ARC (რომელიც იშიფრება, როგორც Availability, Responsiveness and Continuity), რომელიც ჩარლზ გლისონმა განავითარა. ეს თემსა და ორგანიზაციაზე ორიენტირებული მოდელია, რომელიც მდპ განხორციელებისათვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას სოციალურ კონტექსტს ანიჭებს. მოდელი მომსახურების მიმღებთათვის მაღალხარისხიანი მდპ-ის განხორციელების ხელშეწყობაზეა ორიენტირებული. მოდელს უფრო დეტალურად მომდევნო ქვე-თავებში განვიხილავთ.

III. მტკიცებულებებზე დაფუძნებული პრაქტიკის განსაზღვრება

მდპ-ს ორი ძირითადი მნიშვნელობა აქვს. ერთი მიესადაგება ძლიერ ემპირიულ მტკიცებულებებზე დაყრდნობით განხორციელებულ ჩარევას, სადაც „ძლიერი (robust)"

განისაზღვრება არა მხოლოდ როგორც გაზიარებული მეთოდოლოგიური სტანდარტები, არამედ მოცემულ ვითარებაში სპეციფიკური ცოდნისა და პრაქტიკის სანიმუშო მეთოდების გამოყენება. მეორე მნიშვნელობით ის გულისხმობს, მდპ-ზე დაყრდნობით განხორციელებულ ჩარევას კონკრეტული სოციო-კულტურული კონტექსტის გათვალისწინებით. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, იგულისხმება იმგვარი პრაქტიკის განხორციელება, რომელიც ამკვიდრებს პროფესიულ კულტურას პროფესიული სამუშაოს შესრულებით (Soydan&Palinkas, 2014).

მდპ-ის მოდელი შეიქმნა იმისათვის, რომ პროფესიონალებს პრაქტიკული საქმიანობის განხორციელებაში დაეხმაროს მუდმივცვალებად გარემოში, რომელშიც სოციალური და ქცევითი რეალობის აღქმა ახალ-ახალი გამოწვევების წინაშე გვაყენებს. მდპ ჩვენს ხელთ არსებული საუკეთესო მტკიცებულების გამოყენების საშუალებას გვაძლევს იმ დაშვებით, რომ ეს მტკიცებულება არის არა ერთადერთი ჭეშმარიტება, არამედ მიზეზ-შედეგობრივ კავშირებზე დროებითი დაშვება (Soydan&Palinkas, 2014).

მდპ-ს განსაზღვრება, რომელიც მოიცავს ამ პრაქტიკის ყველა ძირითადი განზომილების მისადაგებას სოციალური მუშაობის პრაქტიკასთან შემოგვთავაზა ამერიკელმა სოციალურმა მუშაკმა ალენ რუბინმა (2008:7):

მდპ არის პროცესი, რომლის დროსაც მიიღება პრაქტიკული გადაწყვეტილებები, რომლებშიც ინტეგრირებულია პრაქტიკისას მიღებული კვლევითი მტკიცებულებები, მომსახურების მიმღებთა მახასიათებლების, ღირებულებების, უპირატესობების და გარემოებების გათვალისწინებით. როდესაც ეს გადაწყვეტილებები მოიცავს ჩარევის შერჩევას, პრაქტიკოსები უნდა შეეცადონ მომსახურების მიმღებისთვის პოტენციურად ყველაზე ეფექტიანი მომსახურების მიწოდებას შემდეგის გათვალისწინებით:

1. ყველაზე ძლიერი ხელმისაწვდომი მეცნიერული მტკიცებულება;
2. პრაქტიკოსის ცოდნა;
3. მომსახურების მიმღებთა თვისებების, ღირებულებების, უპირატესობების და გარემოებების გათვალისწინება;
4. ყოველ მოცემულ შემთხვევაში გაზომვა რამდენად მიიღწევა სასურველი შედეგი შერჩეული ჩარევის მეთოდით;
5. თუ ჩარევა სასურველ შედეგს ვერ აღწევს, ალტერნატიული ჩარევის შერჩევა და შეფასების განმეორება.

მდპ-ის სანაცვლოდ ლიტერატურაში გამოიყენებოდა ასევე ტერმინები *მტკიცებულებით ინფორმირებული პრაქტიკა და მტკიცებულებით მხარდაჭერილი პრაქტიკა.* პირველის ერთ-ერთ ფორმად არნდ-კადიგანმა (2011) *პრაქტიკაზე დაფუძნებული მტკიცებულება* განსაზღვრა (პდმ), და განავითარა ეპისტემიოლოგია, რომელიც პრაქტიკაზე დაფუძნებული მტკიცებულების ლეგიტიმაციას ახდენს თერაპიული ჩარევისას.

ზოგიერთი მკვლევარი იყენებს ტერმინს *პრაქტიკაზე დაფუძნებული კვლევა* (Arnd-Carddigan, 2011), რომელსაც განსაზღვრავს, როგორც „კვლევით ინსპირირებული პრინციპების, დიზაინისა და ინფორმაციის მოპოვების ტექნიკების გამოყენებას დამკვიდრებულ პრაქტიკაში აღმოცენებული კითხვების საპასუხოდ პრაქტიკისვე ინფორმირებისათვის“ (Dodd&Epstein, 2012:11 in Soydan&Palinkas, 2014:33). ეს მიდგომა ხაზს უსვამს მის მყისიერ პრაქტიკულ გამოყენებას პრაქტიკოსი-მკვლევრის მიერ. ეს კვლევები შეიძლება განახორციელოს როგორც ინდივიდუალურმა სოციალურმა მუშაკმა, ასევე სოციალური მუშაკების ან მულტიდისციპლინურმა გუნდმა კვლევითი კონსულტაციების თანხლებით ან გარეშე. თუმცა როდესაც ასეთი კონსულტაციები ხელმისაწვდომია, ის სრულიად თანამშრომლობითია, კვლევითი კომპონენტის დომინირების გარეშე.

დოდისა და ეპშეინის (Dodd&Epstein, 2012:13 in Soydan&Palinkas, 2014:34) აზრით, პდკ არის „რეაქცია სოციალური მუშაობის კვლევის სწავლების, ფიქრისა და წერის ტრადიციულ მიდგომებზე“. ავტორები ანსხვავებენ მტკიცებულებებზე დაფუძნებული პრაქტიკისა (მდპ)და პრაქტიკაზე დაფუძნებული (პდკ) კვლევის მეთოდებს. პირველი კვლევის დედუქციური მეთოდია, რომელიც უპირატესობას ანიჭებს რანდომიზირებულ საკონტროლო კვლევებს (randomized control trials). მას მეცნიერები უძღვებიან. მაშინ როდესაც პდ კვლევა პრაქტიკულ სიბრძნეზე დაფუძნებული ინდუქციური მიდგომაა, უარყოფს რანდომიზირებულ საკონტროლო კვლევებს და მას პრაქტიკოსები ახორციელებენ.

მიუხედავად იმისა, რომ პდკ და მდპ არ არიან ერთმანეთის ჩამნაცვლებლები მრავალი მიზეზით, ორივე მიდგომა სამეცნიერო დიზაინის, სტანდარტისა და სოციალური მუშაობის ჩარევის შედეგების განსაზღვრისადმი მათი დამოკიდებულების გამო, თანმხდება პროფესიული პრაქტიკისა და თავად პრაქტიკოსთა მნიშვნელობაზე. მაგალითად, მტკიცებულებებზე დაფუძნებული პრაქტიკის კლასიკური განსაზღვრებით, პრაქტიკოსების პროფესიული განსჯა და უნარები პროცესის უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია. პრაქტიკოსის პროფესიული განსჯის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა მდ პრაქტიკის პროცესში ყველა

კომპონენტის ინტეგრირება და ჰარმონიზება ე.ი. არც მდ პრაქტიკის განხორციელება იქნებოდა შესაძლებელი. უფრო მეტიც, აღსანიშნავია, რომ მდპ გულისხმობს მომსახურების მიმღებთა ჩართულობას და მათი მახასიათებლების გათვალისწინებას. გემბრილი (2006 in Soydan&Palinkas, 2014) შემდეგნაირად განსაზღვრავს მდპ-ში მომსახურების მიმღებთა ჩართულობის გზებსა და მნიშვნელობას:

1. მომსახურების მიმღებთა შორის არსებული განსხვავებების გათვალისწინება განზოგადებულ ჩარევაში სამეცნიერო სტანდარტით მიმდინარეობს;
2. მომსახურების მიმღებთა ხელშეწყობა კრიტიკული აზროვნების ფორმირებასა და წვლილის შეტანაში პრაქტიკასთან დაკავშირებული კვლევის კრიტიკაში;
3. მომსახურების მიმღებთა, როგორც ინფორმირებული მონაწლეების, ჩართულობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში;
4. მომსახურების მიმღებთა, როგორც ცოდნის პირველწყაროს, უპირატესად ჩართულობა მდპ-ის ინტერპრეტაციისა და განხორციელების პროცესში.

რუბინი და ბაბი (2011) აქცენტს აკეთებენ მდ პრაქტიკასა და მდ პროცესს შორის განსხვავებაზე. თუ პირველი მდპ-ს არაერთჯერადი კონცეპტია, რომელსაც ხშირად ემპირიული მონაცემებით მხარდაჭერილ ჩარევას უწოდებენ, მეორე ერთჯერადი ინტერვენციის კონცეპტია, რომელიც კვლევითაა ინფორმირებული.

IV. მდპ-ს ეთიკა

სოციალური მუშაობის მთავარი ეთიკური პრინციპია „არ ავნო“ მომსახურების მიმღებს. ამიტომ, მნიშნელოვანია ზიანის გამომწვევი საერთო მიზეზების პრევენციასა და აღმოფხვრაზე დაფიქრება. სუსტ მტკიცებულებაზე დაყრდნობით მოქმედება, პროცესის გამჭვირვალობისა და მომსახურების მიმღების მონაწილეობის გარეშე სოციალურ მუშაკს მანკიერი პრატიკის განხორციელების რისკის წინაშე აყენებს. მტკიცებულებებით გაჯერებული პრაქტიკის მიწოდების გარეშე, სოციალური მუშაკი ექსპერიმენტს ატარებს, რომლის შედეგიც არ იცის ე.ი. უგულებელყოფს ეთიკურ მოსაზრებებს. მდპ პროფესიულ გაურკვევლობებთან განმკლავების ერთგვარი ეთიკური საშუალებაა. ის პირდაპირ კავშირშია სოციალური მუშაობის ეთიკის კოდექსთან (Soydan&Palinkas, 2014).

V. მდპ-ს გამოყენების პროცესი

სოიდანი და პალინკასი (2014) მდპ-ს გამოყენების სტანდარტად ხუთ საფეხურიან მოდელს გვთავაზობენ, რუბინი და ბაბი (2011) კი ექვს საფეხურიანს. ორივე მოდელი მიჩნეულია მოქნილ ინსტრუმენტად, რომელიც გულისხმობს კრიტიკულ აზროვნებასა და განგრძობითი სწავლის სურვილს, ახალი იდეებისადმი ღიაობას, ახალი და ძლიერი არგუმენტის ძიების პროცესს და ავტორიტატული ინფორმაციის არიდებას. მოდით, შევეცადოთ ორივე მოდელის ნაერთის გამოყენების გააზრებას სოციალურ მუშაობაში.

პირველი საფეხური: ადვილად საპასუხო კითხვის ფორმირება

ყველა პროფესიონალისთვის ცნობილია, რომ პრობლემის ფორმულირება არის პროცესი და მას გარკვეული დრო სჭირდება. პროფესიონალმა შესაძლოა ცდისა და შეცდომის მეთოდს მიმართოს და მას პრობლემის რამდენიმეჯერ რეფორმულირება დასჭირდეს სანამ ისეთ კითხვას ჩამოაყალიბებს, რომელზეც პასუხის მოძიება იქნება შესაძლებელი.

მოდით, რამდენიმე მაგალითი განვიხილოთ.

მაგალითი 1. ჩვენ გაინტერესებს რა ტიპის ჩარევაა ყველაზე ეფექტიანი ფსიქო-ემოციური და ქცევითი პრობლემების მქონე სექსუალური ძალადობის მსხვერპლ ბავშვთან მუშაობისათვის?

თითქოს ნათელი და მკაფიო შეკითხვაა, მაგრამ აი ნახეთ რამდენი მონაცემის დაკონკრეტებას საჭიროებს, იმისათვის რომ მივიღოთ რაც გვჭირდება.

1. ჩარევა იმ ბავშვის შემთხვევაში, რომელსაც არა ერთი, არამედ რამდენიმე ტრავმა აქვს განსხვავებული იქნება, ბუნებრივია, იმ ბავშვის შემთხვევაში ჩარევისაგან, რომელსაც ერთი ტრავმა აქვს განცდილი. კონკრეტული ჩარევა შეიძლება ეფექტიანი იყოს ბავშვთან მხოლოდ ერთეული ტრავმით, მაგრამ არაეფექტიანი ან ნაკლებ ეფექტიანი მრავლობითი ტრავმის შემთხვევაში;
2. ბავშვებში, რომლებიც იგივე გარემოში დარჩნენ სექსუალური ძალადობის განცდის შემდეგ, და რომლებმაც გარემო შეიცვალეს ამ ფაქტის გამო. მაგალითად, მოძალადეები ან ძალადობის ფაქტზე არაშესაბამისად მორეაგირე ოჯახის წევრები აღმოჩნდნენ და ბავშვის გადაყვანა გახდა საჭირო სახელმწიფო ზრუნვაში, მაგალითად, მცირე საოჯახო ტიპის სახლში;

3. ჩარევა გოგონების შემთხვევაში შეიძლება განსხვავდებოდეს ჩარევისაგან ბიჭუნების შემთხვევაში;
4. ბავშვის ასაკიც განსხვავებულ შედეგებს შემოგვთავაზებს სავარაუდოდ. მაგალითად, 6-12 წლის გოგონებში ეფექტიანი ჩარევა, შესაძლოა არ იყოს ეფექტიანი 14-16 წლის გოგონებში ჩარევის შემთხვევაში;
5. ასევე შეიძლება დაგვჭირდეს არა მხოლოდ იმის დაკონკრეტება რა მეთოდებია ეფექტიანი, არამედ რა მიდგომები. რადგან მაგალითად, თუ გვაინტერესებს კოგნიტურ ქცევითი თერაპიის გამოყენებაა უფრო ეფექტიანი თუ ქცევითი სულ სხვა საძიებო შედეგებს ველოდებით, ხოლო თუ გვაინტერესებს სასკოლო ჩარევის რა მიდგომაა ეფექტიანი სულ სხვას. ასევე, შესაძლოა მეთოდებისა და მიდგომების კომბინაციითაც დავინტერესდეთ. მაგალითად, სბტ მეთოდით მომუშავე სპეციალისტთა ჯგუფი ახორციელებს სასკოლო ჩარევებს მოზარდებში საგანამათლებლო და უნარების განვითარებაზე ორიენტირებულ ძალადობრივი ურთიერთობებისა და „პაემნების“ პრევენციაზე.

შესაბამისად, გამოდის, რომ უნდა დავანაწევროთ კითხვა ტრავმის ეპიზოდების, სიმძიმის, ბავშვების ასაკის, სქესის, მუშაობის მეთოდების, მიდგომების და ა.შ. მიხედვით. თუ ძიებას დავიწყებთ მაგალითად, მხოლოდ დიაგნოზით, შესაძლოა ამოგვიგდოს ამ დიაგნოზზე უამრავი სხვადასხვა მეთოდით მუშაობის შედეგები. ჩვენ კი სხვა მახასიათებლებიც გვაინტერესებს.

შესაბამისად შეგვიძლია ჩამოვაყალიბოთ კითხვა შემდეგნაირად:

ა) რა ტიპის თერაპიული ჩარევაა ყველაზე ეფექტიანი ფსიქო-ემოციური და ქცევითი პრობლემების მქონე მცირე საოჯახო ტიპის სახლებში მცხოვრები სექსუალური ძალადობის მსხვერპლი გოგონებისათვის? (აქ ვაკონკრეტებთ 1,2,3,4 მახასიათებელს)

ან უფრო დავაკონკრეტოთ ეს შეკითხვა:

ბ) რა ტიპის თერაპიული ჩარევაა ყველაზე ეფექტიანი მოსაზღვრე პიროვნული აშლილობის მქონე მცირე საოჯახო ტიპის სახლებში მცხოვრები სექსუალური ძალადობის მსხვერპლი 12 წლის გოგონებისათვის? (აქ კიდევ უფრო ვაკონკრეტებთ 1,2,3,4 მახასიათებელს)

ან თუ გვაინტერესებს ორი განსხვავებული ტრავმით გოგონები:

გ) რა ტიპის თერაპიული ჩარევაა ყველაზე ეფექტიანი პოსტტრავმული სტრესული აშლილობისა და მოსაზღვრე პიროვნული აშლილობის მქონე მცირე საოჯახო ტიპის

სახლებში მცხოვრები სექსუალური ძალადობის მსხვერპლი 12 წლის გოგონებისათვის:დირექტიული თუ არადირექტიული თამაშით? (აქ უკვე ორი დიაგნოზით ვაკონკრეტებთ 1 მახასიათებელს და მოვიცავთ 2,3,4 მახასიათებლებსაც)

ან

დ) რა ტიპის სასკოლო ჩარევაა (აქ იგულისხმება როგორც თერაპიული მეთოდი, ასევე სასკოლო ჩარევის მიდგომა) ყველაზე ეფექტიანი ფსიქო-ემოციური და ქცევითი პრობლემების მქონე სექსუალური ძალადობის მსხვერპლი 12 წლის გოგონებისათვის? (აქ ვაკონკრეტებთ ხუთივე მახასიათებელს)

ან

ე) რა ტიპის სასკოლო ჩარევაა ყველაზე ეფექტიანი ფსიქო-ემოციური და ქცევითი პრობლემების მქონე მცირე საოჯახო ტიპის სახლებში მცხოვრები სექსუალური ძალადობის მსხვერპლი 12 წლის გოგონებისათვის? (აქაც ვაკონკრეტებთ ყველა მახასიათებელს).

თუმცა, ისიც გაითვალისწინეთ, რომ რაც უფრო დახუნძლულია მახასიათებლებით საძიებო ინტერესი, მით უფრო რთულია შესაბამისი მასალის მოძიება.

მაგალითი 2. ჩვენ გვაინტერესებს სოციალური მუშაკები რა შემთხვევაში ახორციელებენ უფრო ეფექტიანად ადვოკატობის ფუნქციას

ესეც თითქოს ნათელი და მკაფიო შეკითხვაა, მაგრამ აი ნახეთ რამდენი მონაცემის დაკონკრეტებას საჭიროებს, იმისათვის რომ მივიღოთ რაც გვჭირდება.

1. ვიკვლევთ სოციალურ მუშაკებს, რომლებსაც აქვთ მიღებული უმაღლესი განათლება სოციალურ მუშაობაში?
2. ვიკვლევთ სოციალურ მუშაკებს, რომლებიც არიან დაქირავებულნი საჯარო თუ არასამთავრობო სექტორში? თუ ორივეს ერთად, რადგან სწორედ ამის შედარება გვჭირდება?
3. ვიკვლევთ უმაღლესი განათლების წიაღში მიღებული ცოდნაა ადვოკატობის ფუნქციის ეფექტიანად აღსრულების განმაპირობებელი ფაქტორი თუ განგრძობითი განათლების გამართული სისტემა?
4. ვიკვლევთ რომელიმე კონკრეტული ქვეყნის (რადგან გვაინტერესებს სოციალური მუშაობის ისტორიის/პრაქტიკის ზეგავლენა ადვოკატობაზე), თუ ზოგადად ამ მიკუთვნებულობის გარეშე? და ა.შ.

შესაბამისად, ვაყალიბებთ კითხვას შემდეგნაირად:

ა) რა გამოცდილების მქონე სოციალური მუშაკი ახორციელებენ ადვოკატობის ფუნქციას უფრო ეფექტიანად: ისინი, რომლებსაც ცოდნა მიღებული აქვთ უმაღლესი განათლების თუ განგრძობითი განათლების ფარგლებში? ე.ი. გვაინტერესებს გამოცდილების ზეგავლენა ადვოკატობის ფუნქციის აღსრულებაზე (აქ ვაკონკრეტებთ 3 მახასიათებელს)

ან ასე:

ბ) რა გამოცდილების მქონე სოციალური მუშაკები ახორციელებენ ადვოკატობის ფუნქციას უფრო ეფექტიანად: არასამთავრობო თუ სამთავრობო სექტორში დასაქმებულები? ე.ი. გვაინტერესებს სექტორის ზეგავლენა ადვოკატობის ფუნქციის აღსრულებაზე (აქ ვაკონკრეტებთ 2 და 3 მახასიათებელს)

ან ასე მოიცავთ თითქმის ყველა ფაქტორს:

გ) ხანგრძლივი პროფესიული განვითარების ისტორიის მქონე ქვეყნებში გამოცდილი სოციალური მუშაკები უფრო ეფექტიანად ახორციელებენ ადვოკატობის ფუნქციას სამთავრობო სექტორში თუ გამართულია განგრძობითი განათლების სისტემა ე.ი. გვაინტერესებს რამდენად ახდენს სტრუქტურისადმი მიკუთვნებულობა (რადგან სამთავრობო სექტორის სოციალურ მუშაკებს ყველაზე მეტად უწევთ ჩვენი პროფესიის დუალური, შტაუბ-ბერნასკონის მიხედვით კი სამგზის ფუნქციისაგან (2008) მაკოტროლებლის როლის აღსრულება) ადვოკატობის როლის დომინაციას მაკონტროლებლის როლზე და რამდენად განაპირობებს ამას გამართული განგრძობითი განათლების სისტემა (აქ ვაკონკრეტებთ ოთხივე მახასიათებელს).

რუბინი და ბაბი (2011) საინტერესო დამხმარე და პრაქტიკულ ტექნიკას გვაცნობენ. ისინი გვირჩევენ რომ ერთზე მეტი ჩარევის ეფექტიანობის იდენტიფიცირებისათვის კითხვა კმაშ (CIAO) აკრონიმის დახმარებით ჩამოვაყალიბოთ. ეს აკრონიმი ასე იშიფრება:

- კლიენტის მახასიათებელი (Client characteristic);
- მოაზრებული ჩარევა (Intervention being considered);
- ალტერნატიული ჩარევა (ასეთის არსებობის შემთხვევაში)(Alternative intervention);
- შედეგი (Outcome).

მაგალითად, ჩვენი N1 (გ) შემთხვევის გათვალისწინებით აი როგორ კითხვას მივიღებთ:

რა ტიპის თერაპიული ჩარევაა ყველაზე ეფექტიანი პოსტტრავმული სტრესული აშლილობისა და მოსაზღვრე პიროვნული აშლილობის მქონე მცირე საოჯახო ტიპის

სახლებში მცხოვრები სექსუალური ძალადობის მსხვერპლი 12 წლის გოგონებისათვის:დირექტიული თუ არადირექტიული თამაშით?

- თუ პოსტტრავმული სტრესული აშლილობისა და მოსაზღვრე პიროვნული აშლილობის მქონე მცირე საოჯახო ტიპის სახლში მცხოვრებ სექსუალური ძალადობის მსხვერპლ 12 წლის გოგონას
- მოვემსახურებით არადირექტიული თამაშის თერაპიის გამოყენებით
- ან დირექტიული თამაშის თერაპიის გამოყენებით
- რომელი გამოიწვევს ტრავმის სიმპტომების შემცირებას?

მეორე საფეხური: მტკიცებულების მოძიება

მდპ ოპტიმალურად განხორციელდება თუ სოციალური მუშაობა ისეთ ორგანიზაციაში ხორციელდება, რომელშიც მტკიცებულების მოპოვების პროცესი ხელშეწყობილია. ორგანიზაციული კულტურის მნიშვნელობაზე მდპ განხორციელებაში აქ არ შეგაწყენთ თავს, რადგან ქვევით ამას დეტალურად მიმოვიხილავთ.

თქვენ კი, როგორც ახალგაზრდა მკვლევრებს ან სპეციალისტებს ალბათ უკვე გაქვთ ლიტერატურის მოძიების საბაზისო უნარ-ჩვევები, მაგრამ მაინც შეგახსენებთ ჩვენი პროფესიისათვის სასარგებლო პროფესიული ლიტერატურის მონაცემთა ბაზებს, რომლებიც ჩვენი უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში შეუფერხებლად, დამატებითი აფილიაციის მოთხოვნის გარეშე, სტუდენტის სტატუსის მითითებით შეგიძლიათ გამოიყენოთ.
ასევე მოგაწოდებთ რამდენიმე ინტერნეტ რესურსს, რომელთა გამოყენებაც პროფესიული ინტერესის დაკმაყოფილებაში მტკიცებულების ძიების პროცესში დაგეხმარებათ:

www.campbellcollaboration.org

www.cochrane.org

www.apa.org

www.crizizinterventionnetwork.com

www.psychguides.com

www.guidelines.gov

მესამე საფეხური: მტკიცებულების ხარისხის კრიტიკულად შეფასება

ყველა მეცნიერული და ძლიერი მტკიცებულება აღიარებული სინამდვილის სავარაუდო შეფასებაა. ვარაუდი კი დაშვებაა და არა აბსოლუტური ჭეშმარიტება. ძლიერი მეცნიერული მტკიცებულება მოცემული მოვლენის ალბათობით ახსნაა. მაგალითად, X (დამოუკიდებელი ფაქტორი) ხდება და მას Y (დამოკიდებული ფაქტორი) მოჰყვება. მეცნიერული მტკიცებულების შექმნის პროცესს საფრთხეს უქმნიან ფაქტორები, რომლებიც მტკიცებულების ხარისხსა და სიძლიერეს ასუსტებს. ამ ფაქტორთა უმრავლესობა ასუსტებს მტკიცებულების ვალიდურობას. მიუხედავად იმისა, რომ მტკიცებულებების შექმნის ქსელების განვითარებასთან ერთად, გაიზარდა ცნობიერება მტკიცებულების ხარისხთან მიმართებით, მეცნიერები აგრძელებენ ტენდენციური მტკიცებულებების შექმნას და სამეცნიერო ჟურნალებიცა და სხვა სამეცნიერო მედიაც აგრძელებს biased კვლევების გამოქვეყნებას; არა აუცილებლად განზრახ, არამედ პრაქტიკული სირთულეების, უნარების ნაკლებობისა და უცოდინრობის გამო.

მნიშვნელოვანია, სოციალური მუშაკები ფლობდნენ გარკვეულ ცოდნას, რომ მათ შეძლონ მტკიცებულების ხარისხის დამოუკიდებლად შეფასება. ეს კი მოიცავს არა მხოლოდ ვალიდობის გააზრების, არამედ კარგი და მაღალი ხარისხის მტკიცებულების განსხვავების უნარს ნაკლებად მისაღები ხარისხის მტკიცებულებისაგან.

რუბინისა და ბაბის (2011) აზრით, მომსახურების ეფექტიანობისთვის მტკიცებულების შეფასებისას ორი მთავარი შეკითხვა გვეხმარება:

1. მომსახურების შედეგი გაიზომა სანდო, ვალიდურ მონაცემებზე დაყრდნობით?

2. კვლევის დიზაინი გვაძლევს საშუალებას რომ დანამდვილებით დავადგინოთ რამ მოახდინა ზეგავლენა კლიენტის ქცევაზე - ჩარევამ თუ რაიმე სხვამ?

კვლევების რანგირება მდპ სხვადასხვა იერარქიით ხდება. ეს მტკიცებულების შეფასების საშუალებას გვაძლევს. ყველაზე ნაქები იერარქია პასუხობს მდპ კითხვებს ჩარევის, პროგრამის ან პოლიტიკის ეფექტიანობის შესახებ. კოლეგები გვაცნობენ ამ იერარქიას ქვემოწარმოდგენილ ცხრილში (Rubin&Babbies, 2011, Soydan&Palinkas, 2014).

ცხრილი XXX

ყველაზე ღირებული, შესაბამისად, ამ იერარქიის ყველაზე მაღალ საფეხურზე, სისტემური მიმოხილვა ან მეტა-ანალიზია, რომელიც საუკეთესო დიზაინის გამოქვეყნებული კვლევების შეფასებას სწორედ ზემოთ ხსენებულ ორ კრიტერიუმთან მიმართებით ახდენს - რამდენად გვეძლევა კლიენტის ქცევაზე ჩარევის ზემოქმედების გაზომვის საშუალება;

შეგვიძლია დავასკვნათ რომ კლიენტის ქცევის ცვლილება ჩარევას მიემართება და არა რაიმე სხვას? თუ ამ კითხვებზე პასუხი დადებითია, კვლევის ამ დიზაინს რანდომულ ექსპერიმენტულ (Randomized Contrrol Trials) ან რანდომულ კლინიკურ კვლევას (Randomized Clinical Trials) ვუწოდებთ (Rubin&Babbies, 2011).

მიჩნეულია, რომ სისტემატური მიმოხილვები (და მიმოხილვებში წარმოდგენილი მეტა-ანალიზი) ქმნის უფრო ძლიერ და სარწმუნო მტკიცებულებას ვიდრე ინდივიდუალური კვლევები. ეს დაშვება რამდენიმე ფაქტორს ეფუძნება. პირველი, თავისი არსით სისტემური ანალიზი მოიცავს ერთზე მეტი კვლევის შედეგებს, მეტ მტკიცებულებას კი მეტი წონა აქვს. ერთი მთლიანობა უფრო წონადია ვიდრე მისი შემადგენელი ნაწილების ერთობლიობა. მეორე, ასეთი მიმოხილვა აფასებს ინდივიდუალური კვლევების ხარისხს და გამორიცხავს ხარისხის დაწესებულ კრიტერიუმთან შეუსაბამო კვლევებს. მესამე, ის ტარდება გამჭირვალობის პრინციპის დაცვით, მკაცრად განსაზღვრული პროცედურის, შეზღუდვების და ტენდენციურობის ნათელყოფით, რაც მკითხველს კვლევის ხარისხის დამოუკიდებლად შეფასების საშუალებას აძლევს.

ავტორების აზრით, ამას მოჰყვება განმეორებული რანდომული ექპერიმენტული კვლევები და რანდომული ექსპერიმენტული კვლევის დიზაინის მქონე ინდივიდუალური კვლევები, მიუხედავად იმისა, რომ კვაზი-ექსპერიმენტული ხასიათისაა არ იყენებენ რა კლიენტთა შერჩევის რანდომულ მეთოდს.

რა განსხვავებაა ამ დონეებს შორის? თუ პირველი დონის მტკიცებულება საშუალებას გვაძლევს კლიენტებს შორის განსხვავებების, ამ კვლევისადმი მათი დამოკიდებულებების მიუხედავად მოხვდნენ საექსპერიმენტო ან საკონტროლო ჯგუფში და შესაბამისად, კვლევის შედეგები მათი წინასწარი განწყობების ფაქტორს გამორიცხავდეს შედეგების ინტერპრეტირებისას, მეორე, მესამე და მეოთხე დონის მტკიცებულება ასე დამაჯერებლად ამის დასკვნის საშუალებას არ გვაძლევს. თუმცა, ისინი კვლევის შედეგებზე წინასწარი განსხვავებულობის ზეგავლენის ფაქტორის გამორიცხვისათვის სხვა საშუალებებს მიმართავენ.

კვაზი ექსპერიმენტებისას გამოყენებული პროცედურები ჩამოუვარდება რანდომული შერჩევის პროცედურას, თუმცა თუ ის მართებულად გამოიყენებს ამ პროცედურებს ეს მტკიცებულების ხარისხზეც დადებითად აისახება და ჩარევის მართებულად წარმართვის საშუალებასაც მოგვცემს (Rubin & Babbies, 2011). თუმცა, იმის ავტომატურად დასკვნის

საშუალება მაინც არ გვეძლევა, რომ ან რანდომული ექსპერიმენტული ან კვაზი - ექსპერიმენტული ყველა კვლევა მაღალი ხარისხის მტკიცებულებას ქმნის.

იერარქიის უფრო ქვედა, მეხუთე დონეზე ერთეული შემთხვევის შეფასებითი დიზაინია. ეს კვლევები ექსპერიმენტულ და კვაზი-ექსპერიმენტულ ლოგიკას მისდევენ და ადამიანის პროგრესს ჩარევამდე და მის შემდეგ გულდასმით ზომავენ. მიუხედავად იმისა, რომ ეს კვლევები კლიენტთა ჯგუფებს ვერ ადარებენ, და კვლევის რეპლიკაციით ვერ ანმტკიცებენ მტკიცებულებას, ისინი უნარიანნი არიან ძლიერი მტკიცებულება შექმნან ჩარევის ეფექტიანობის შესახებ.

უფრო ქვედა იერარქიის მტკიცებულებები ისეთ კვლევებს მოაქვს, რომლებიც კლიენტის მდგომარეობის გაუმჯობესებას პრე და პოსტ ტესტების შედარებით ახდენენ. მაგალითად, კორელაციური კვლევები, რომლებსაც სტატისტიკით არ აქვთ ზურგი განმტკიცებული, გვიჩვენებენ რომ ჩარევის სხვადასხვა ისტორიის მქონე კლიენტებს სხვადასხვა დამოკიდებულებები აქვთ (Rubin & Babbies, 2011).

რუბინისა და ბაბის (2008) აზრით, იერარქიის ყველაზე ქვედა საფეხურზე მოიაზრება შემთხვევითი, მხოლოდ დაკვირვების შედეგად მიღებული მტკიცებულებები. ეს წყაროები ფასდაუდებელია, როდესაც სხვა, უკეთესი მტკიცებულება არ არსებობს. ისინი ათვლის წერტილად შეიძლება გამოვიყენოთ, თუმცა მყარი წყარო ვერ იქნება.

ექსპერტული მოსაზრება ვერ იქნება სრულიად დამოუკიდებელი იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ ძალაუფლებას ეძუძნება. ამიტომაც, მტკიცებულების იერარქიის კიბეზე, ის ფსკერთან ახლოს მდებარე საფეხურზეა განთავსებული და არ არის რეკომენდირებული. თუ მაინც და მაინც უნდა გამოიყენონ ის (ექსპერტული მოსაზრება), აუცილებლია ეს გაკეთდეს სიფრთხილით და გამჭირვალედ, აღიარებულ ინსტიტუციურ წყაროზე დაყრდნობით როგორიცაა მაგალითად, community guide (www.thecommunityguide.org) (Soydan&Palinkas, 2014).

რადგან მტკიცებულების ხარისხზე ვსაუბრობთ ამ ქვეთავში, უფრო დეტალურად განვილოთ ვალიდობის საკითხი.

ვალიდობა

ვალიდობა ნიშნავს დასკვნის გაკეთებას, სიმართლესთან მიახლოებას (დასკვნის, რომელიც ემპირიულ მტკიცებულებას ეფუძნება). დასკვნა მოიცავს ა) ემპირიული მტკიცებულების

შეფასებას წინა მიგნებებზე დაყრდნობით და ბ) მის მხარდამჭერ ხელმისაწვდომ თეორიებს. თუმცა, დასკვნის ვალიდობა ადამიანის განსჯას ეფუძნება და ამიტომაც დაურწმუნებლობას იწვევს.

რა გვაძლევს კვლევის მაღალი სტანდარტისა და ვალიდობის უზრუნველყოფის გარანტიას? თუ გავიხსენებთ, ჩვენ მიერ ზემოგანხილულ მტკიცებულების იერარქიას, მოგვაგონდება რომ მაღალი დონის კვლევის დიზაინიც კი არ იძლევა უფრო სარწმუნო დასკვნის გაკეთების გარანტიას. ეს რამდენიმე სხვა ასპექტზეა დამოკიდებული. შადიში და მისი კოლეგები (2002 in Soydan&Palinkas, 2014) გვაფრთხილებენ, რომ ვალიდობა დასკვნის საკუთრებაა და არა დიზაინისა და მეთოდის, რადგან იგივე დიზაინმა შესაძლოა უფრო მეტად ან ნაკლებად ვალიდური კავშირი გაგვაკეთებინოს სხვადასხვა სიტუაციაში. მაგალითად, randomized experiment არ იძლევა იმის გარანტიას, რომ ვალიდური დასკვნა გაკეთდება არსებულ აღწერილობით მიზეზ-შედეგობრივ კავშირებზე. ბოლოს და ბოლოს, განსხვავებულმა კვლევაში მონაწილეობის შემცირებამ (attrition) შეიძლება დააზიანოს რენდომიზაცია, ძალაუფლების სისუსტემ ეფექტის დანახვის საშუალება არ მოგვცეს, დაუზუსტებელი სტატისტიკის გამოყენებამ მოახდინოს ზეგავლენა მონაცემებზე, შერჩევის შეცდომამ ეფექტიანობის გაზომვის საშუალება არ მოგვცეს.

ვალიდობა ორ ძირითად კრიტერიუმზე დაყრდნობით ფასდება. პირველი საბაზისო კრიტერიუმია ე.წ. *ინტერნალური ვალიდობა* და უნდა უპასუხოს კითხვაზე: მოახდინა თუ არა საექსპერიმენტო სტიმულმა მნიშვნელოვანი ცვლილება ამ კონკრეტულ შემთხვევაში? მეორე - *ექსტერნალური ვალიდობა,* გულისხმობს რეპრეზენტატულობას, ან განზოგადებას და პასუხობს კითხვაზე: რომელ მოსახლეობაზე, ვითარებასა, და ცვლადებზე შეიძლება ამ ეფექტის განზოგადება (კემბელი, 1957 in Soydan&Palinkas, 2014)? მოგვიანებით, კუკმა და კემბელმა (1979) განავრცეს ვალიდობის ტიპოლოგია და დამატებით სტატისტიკური დასკვნა და კონსტრუქტის ვალიდობა შემოგვთავაზეს. კრონბახმა (1982) შემოგვთავაზა განზოგადების არატენდენციური შეფასების საზომი. სულ ახლახანს კი შადიშმა, კიკმა და კემბელმა (2002) შეიმუშავეს ექსპერიმენტირების თანამედროვე ელემენტები, მათ შორის შესაძლო დასკვნისა (counterfactual inference) და ვარიაციისა და გამოყენების დონე (treatment dosage). ვალიდობის თანამედროვე ტიპოლოგია სწორედ განვითარების ამ პროცესზე დაფუძნებით აღმოცენდა.

მოდით უფრო დეტალურად განვიხილოთ რა საფრთხეების წინაშეა ინტერნალური და ექსპერნალური ვალიდობა.

ინტერნალური ვალიდობა და მის წინაშე არსებული საფრთხეები

ძირითადი პრობლემა მიზეზსა და შედეგს შორის კავშირების გაანალიზებისთვის იმის დამტკიცებაა, რომ ერთი კონკრეტული მიზეზი და არა რომელიმე სხვა მოვლენა ან ცვლადი იწვევს კონკრეტულ შედეგს. მიზეზ-შედეგობრივ ურთიერთობის ინტერნალური ვალიდობა სახეზეა თუ ყველა სხვა ფაქტორი, რომელსაც შეეძლო შედეგის გამოწვევა გათვალისწინებულია და მიზეზსა და შედეგს შორის კავშირი დამყარებულია. ნებისმიერი სხვა ფაქტორის გამოჩენა, რომელმაც შესაძლოა იგივე შედეგი გამოიწვიოს, მიჩნეულია საფრთხედ ინტერნალური ვალიდობისთვის. კემბელი (2002 in Soydan&Palinkas, 2014) თავის ნაშრომში გვაცნობს საფრთხეებს ინტერნალური ვალიდობისთვის. ჩვენ მათ შორის რამდენიმეს მიმოვიხილავთ: ისტორია, არასტაბილურობა, ასაკობრივი სიმწიფე, მონაწილეების პერიოდული შემცირება, ინსტრუმენტირებაში მიკერძოებულობა. მოდით თითოეული ცალ-ცალკე განვიხილოთ:

- **ისტორია** ეხება რეალურ ცხოვრებაში მიმდინარე მოვლენებს, რომლებიც ხდება ჩარევის განხორციელებისა და შემდგომ პერიოდში იმის დასადგენად თუ რა შედეგი გვექნებოდა ჩარევის გარეშე. მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი ტიპის საფრთხეები შესაძლოა ავირიდოთ ქმედითობის საზომ მკაცრად კონტროლირებად კვლევებში, ის დიდი გამოწვევაა საველე კვლევებისთვის (მაგალითად, ეფექტიანობის კვლევა), რომლებიც რეალურ ცხოვრებისეულ გარემოში მიმდინარეობს.
- **ასაკობრივი სიმწიფე** ბუნებრივი პროცესია, რომლის დროსაც ჩვენი დამოკიდებულებები მოვლენებისადმი იცვლება. სიმწიფის პროცესმა შესაძლოა იგივე შედეგებამდე მიგვიყვანოს, როგორიც ჩარევით იყო დაგეგმილი. შესაბამისად, ინტერნალური ვალიდობისთვის საფრთხეს წარმოადგენს. ამ საფრთხის კონტროლი გარკვეულწილად შესაძლებელია იდენტური ასაკობრივი ჯგუფების შერჩევით.
- **მონაწილეების პერიოდული შემცირება** ხდება როდესაც ექსპერიმენტს მონაწილეები აკლდება სხვადასხვა მიზეზით სხვადასხვა დროს. როდესაც პოსტტესტის ეტაპზე მონაწილეთა რაოდენობა მცირდება თავდაპირველ ოდენობასთან შედარებით, შედეგები შესაძლოა დამახიჯდეს და მონაწილეთა შემცირებით გამოწვეული ცდომილება მივიღოთ.

- **ტესტირების ტენდენციურობა** გამოწვეულია ტესტის/ინსტრუმენტის შინაარსის ცვლილებით. განსაკუთრებით განგრძობით კვლევებში, საზომი ინსტრუმენტების შინაარსიცა და მნიშვნელობაც შეიძლება იცვლებოდეს სუბიექტებზე განხორციელებული კვლევის პროცესში. ამიტომ, რთული დასადგენია შედეგები ინსტრუმენტის ცვლილებით აიხსნება თუ ჩარევის ეფექტით.

ექსტერნალური ვალიდობა და მის წინაშე არსებული საფრთხეები

ერთი გარემოდან მეორეში ცოდნის განზოგადება ძალიან სადავო საკითხია სოციალურ და ქცევით მეცნიერებებში. ერთ-ერთი კითხვაა ჰიპოთეზის დატესტვა თუ ჰიპოთეზის ფორმირება. 1997 წელს უილიამ ჯეიმს მაკგირმა გამოაქვეყნა ნაშრომი, რომელშიც ხაზგასმული იყო ფსიქოლოგიისთვის ჰიპოთეზის ფორმირებაში ჩართვის საჭიროება, რაც უგულებელყოფილი იყო და ძირითადი ფოკუსი ჰოპოთეზის ტესტირებაზე გაკეთდა. მან hewristic approach წარმოადგინა მეცნიერთა დასახმარებლად სტუდენტების განათლებაში. მისი ტიპოლოგია ეფუძნებოდა დაშვებას, რომ არსებული თეორიაცა და ემპირიული მტკიცებულებაც უნდა გამოიყენებოდეს სხვა სატესტო გარემოშიც არგუმენტირებული განზოგადებების ჰიპოთეზირებისთვის. ეს ვარაუდი პრაქტიკული ინსტრუმენტია და ითვალისწინებს ცხოვრებისეულ გარემოებებს; მაგალითად, პრაქტიკოსმა შეიძლება დაიწყოს დანაშაულის პრევენციის პროგრამის განხორციელება, რომელიც ეფექტიანია უმრავლესობის წარმომადგენელი ახალგაზრებისთვის, უმცირესობათა რომელიმე ჯგუფშიც. მსაგვსად ამისა, გადაწყვეტილების მიმღებმა პირებმა ერთ ქვეყანაში შესაძლოა დაიწყონ პროგრამის განხორციელება, რომელიც წარმატებული იყო სხვა ქვეყანაში, როგორიცაა მაგალითად, პროგრამა Oportunidades. ის განვითარდა და დაიტესტა მექსიკაში და წარმატებით განხორციელდა სხვა დაბალ და საშუალო შემოსავლიან ქვეყნებში (ნიგენდა და გონზალეს-რობლედი, 2005 in Soydan&Palinkas, 2014). მდ ინფორმაციის წარმატებით გამოყენება სხვადასხვა კონტექსტში საჭიროებს განზოგადების უნარიანობას ან ამ ჩარევების ექსტერნალურ ვალიდობას. რომ შევაჯამოთ, განზოგადების უნარიანობის საკითხი დადის დამაჯერებელი ჰიპოთეზის წამოჭრამდე წინა კვლევების, თეორიებისა და ემპირიული მტკიცებულების ბაზაზე, რომელთა დატესტვაც შესაძლებელია (Soydan&Palinkas, 2014). ამ საკითხს კიდევ უფრო დეტალურად მომდევნო თავში შევეხებით, სადაც მტკიცებულების გლობალიზაციის საკითხზე ვისმჯელებთ.

მეოთხე საფეხური: მტკიცებულებისა და კლიენტის თავსებადობა

მდპ-ის სიახლეა მეცნიერული მტკიცებულების მოპოვებისთვის და/ან განხორციელებისთვის პირობების გამრავალფეროვნება. თავდაპირველ ვერსიაში, მდპ-ის ლოკუსი განისაზღვრებოდა როგორც „ურთიერთქმედება საუკეთესო მეცნიერულ მტკიცებულებას, მომსახურების მიმღების ფასეულობებს, მოლოდინებსა და პრაქტიკოსის პროფესიულ გამოცდილებას შორის“ (Sackett et al, 1997 in Rubin&Babbies, 2011:31). განახლებულ მოდელში, მდპ განისაზღვრება როგორც „საუკეთესო მეცნიერული მტკიცებულების ადაპტაციისა და ინტეგრაციის ურთიერთქმედება მომსახურების მიმღების უპირატესობებსა და ქმედებებთან, პრაქტიკოსის ექსპერტიზასა და ყველა მონაწილე მხარესთან ინტერაქციის შესაბამისად ფორმირებულ კლინიკურ პირობებსა და გარემოსთან“ (Haynes et al. 2002 in Soydan&Palinkas, 2014:31).

იმის განსაზღვრა თუ რომელი ჩარევაა ყველაზე შესაფერისი კონკრეტული კლიენტისათვის რამდენიმე ფაქტორითაა განპირობებული. ერთ-ერთი მთავარი არის მტკიცებულების ხარისხი, რაც მესამე საფეხურის განხილვისას წარმოგიდგინეთ. ხშირად ისმის შეკითხვა, თუ რამდენი კვლევაა საკმარისი იმისათვის, რომ ინტერვენცია მტკიცებულებაზე დაფუძნებულად ჩაითვალოს. მიუხედავად იმისა, რომ ზუსტი რეცეპტის გაცემა აქ რთული საქმეა, მეცნიერები ერთი ან ორი კვლევის საკმარისად ჩათვლის უფლებას გვაძლევენ. ამასთან იმასაც გვირჩევენ, რომ ერთი ძლიერი მტკიცებულებით განმტკიცებული ჩარევა უფრო ფასეულია, ვიდრე რამდენიმე სუსტი კვლევით მხარდაჭერილი. აქვე იმასაც გვირჩევენ, რომ ვკონცენტრირდეთ არა იმდენად იმაზე თუ რამდენად მტკიცებულებით ინფორმირებულია კვლევა, არამედ რომელი მტკიცებულებაა საუკეთესო მოცემული მომენტისათვის. ამასთან გასათვალისწინებელია რამდენად შეესაბამება კონკრეტული მტკიცებულება თქვენს კლიენტს ან კლიენტთა ჯგუფს. თუ მტკიცებულება თქვენი კლიენტებისაგან განსხვავებულ კლიენტებზე განხორციელებული ჩარევისაგან წამოიქმნა, შესაძლოა არ იყოს იმდენად სასარგებლო, რამდენადაც თუნდაც უფრო სუსტი დიზაინის კვლევის შედეგად მიღებული მტკიცებულება, მაგრამ უფრო მსგავს კლიენტებზე განხორციელებული ჩარევით (Rubin&Babbies, 2011). ამასაც ნაწილობრივ შევეხეთ ზევით.

აი მაგალითად, გაიხსენეთ ჩვენი ზევით - პირველ საფეხურზე ფორმირებული საკვლევი შეკითხვა: *რა ტიპის თერაპიული ჩარევაა ყველაზე ეფექტიანი პოსტტრავმული*

სტრესული აშლილობისა და მოსაზღვრე პიროვნული აშლილობის მქონე მცირე საოჯახო ტიპის სახლებში მცხოვრები სექსუალური ძალადობის მსხვერპლი 12 წლის გოგონებისათვის:დირექტიული თუ არადირექტიული თამაშით? თუ ვეძებთ მტკიცებულებებს 12 წლის მცირე საოჯახო ტიპის სახლის ბინადარი გოგონებისთვის ყველაზე ეფექტიანი ჩარევების შესახებ და ვერ ვპოულობთ, მაგრამ ვიპოვეთ მინდობით აღზრდაში განთავსებული ამავე ასაკის გოგონებზე განხორციელებული კარგი კვლევა, ასეთ შემთხვევაში აჯობებს ალბათ საცდელად ამ უკანასკნელზე დაყრდნობა.

ექსპოზიციური თერაპია მტკიცებულებებზე დაფუძნებული პრაქტიკის პროცესში (Rubin&Babbie, 2011)

კეროლი სოციალური მუშაკია, რომელიც მუშაობს ტრავმირებულ ქალებთან, რომლებიც მდპ პროცესში არიან ჩართულნი. კეროლმა, მისი პრაქტიკული გამოცდილებით იცის, რომ *გახანგრძლივებული ექსპოზიციური თერაპია (PET) და ტრავმის თერაპია (EMDR)* ყველაზე ეფექტიანი მიდგომაა *პოსტტრავმული სტრესული აშლილობისას.* კეროლის კლიენტი სარაა, ახალგაზრდა ქალი, რომელიც *პოსტტრავმული სტრესული აშლილობით* სექსუალური ძალადობის შემთხვევის შედეგად, რომელიც მას ღამით დახურულ მრავალსართულიან პარკირების ადგილას შეემთხვა. კეროლმა დაგეგმა სარასთან *ექსპოზიციური თერაპიით (EST)* ჩარევის დაწყება, რომელიც ექსპოზიციური თერაპიის ორ ფორმით ხორციელდება: წარმოსახვითი და ინ ვივო ექსპოზიცია. ორივე ემპირიულად მხარდაჭერილია და თანმიმდევრობით გამოიყენება ერთ ადამიანთან. კეროლი წესისამებრ დაიწყებს წარმოსახვითი კომპონენტით, რაც გულისხმობს მომხდარის განმეორებით დეტალურად აღწერას თერაპიულ გარემოში. ყოველი თხრობისას სარა ახალ-ახალ ემოციურ თუ შეგრძნებით დეტალს გაიხსენებს.

როდესაც კლიენტი მზად იქნება, სარა დაიწყებს ინ ვივო ექსპოზიციას. პროცესი იწყება ადგილების, ხალხის, გარემოებების აღწერით, რაც სარას მოაგონებს ტრავმას და ამით მოახდენს პოსტ ტრავმატული აშლილობის გამოწვევას. სარა ყოველი ნივთის ან მომენტის დისტრესის ხარისხის მიხედვით რეაგირებას ახდენს. მისთვის წარმოუდგენელია ინციდენტის ადგილას მისვლა, უფრო მეტიც მას პარკირების სხვა ადგილასაც კი გაუჭირება მისვლა მარტო, თან ღამით. მაგრამ მეგობართან ერთად ნაკლებ სტრესული იქნება, მეგობართან ერთად დღისით კიდევ უფრო ნაკლებ სტრესული, ხოლო ინციდენტის ადგილიდან მოშორებით ღია პარკირებაზე დღისით მისვლა კიდევ უფრო ნაკლებად

სტრესული. ინ ვივო ექსპოზიციურ სიტუაციაში სარა ასე მცირე და უსაფრთხო ნაბიჯებით გაუძღვება მის სიაში ყველაზე მაღალი დისტრესის მაჩვენებლიან სიტუაციასთან მიახლოვებას, ყოველი ახალი გამოცდილების კაროლისათვის გაზიარებით.

კეროლს ესმის ძლიერი თერაპიული კავშირის დამყარება კლიენტსა და მას შორის ეფექტიანი *ექსპოზიციური* თერაპიის წინაპირობაა რომ არის. თუმცა გახანგრძლივებულ *EST* გადასვლამდე ის იგებს, რომ სარა თვითმკველობაზე ფიქრობს დანაშაულის გრძნობის გამო - მან აბორტი გაიკეთა სექსუალური ძალადობის შედეგად დაორსულების შემდეგ. კეროლი ხვდება, რომ სარა არ არის მზად გახანგრძლივებული ექსპ თერაპიისათვს. უფრო მეტიც, კლინიკური თერაპიის ალღო მას კარნახოსბ, რომ სარას დეპრესიისა და თვითმკვლელობის სიმპტომების ალაგმვა პირველი რიგის ამოცანაა, სხვა პოსტრავმული სიმპტომები კი მომდევნო ეტაპზე, ისინი მოიცდიან სანამ არ აილაგება თვითმკვლელობის რისკი.

კეროლს კოლეგა მეგობარი ჰყავს, რომელიც პოსტ ტრავმული და თვითმკვლელობის მცდელობის შემთხვევებზე მომუშავე მდპ ემპირიულად დამტკიცებული ჩარევების სპეციალისტია. ის კეროლს ეთანხმება რომ სარას ჯერ თვითმკვლელობაზე ფიქრი უნდა უსწრებდეს სხვა ტრავმის დაძლევის თერაპიას. როგორც კი სარა დაასრულებს თერაპიის ამ კურსს კეროლი გააგრძლეებს სარასთან მუშაობას.

სარამ კი ამასობაში აღარ მოისურვა წარმოსახვითი ექსპ თერაპიის კურსის გავლა, იმის წარმოდგენაც კი ზარავდა ტრავმის წარმოსახვით გავლა რომ მოუწევდა. კეროლი მას უხსნის ინ ვივ თერაპიის პროცესს და სარა გადაწყვეტს სცადოს. კეროლს სჯერა, რომ ინ ვივო კომპონენტის შემდეგ სარა განგრძობით კომპონენტსაც ცდის.

კეროლი კლინიკურ გამოცდილებაზე დაყრდნობით კლიენტის კლინიკური მდგომარეობისა და უპირატეოსობის გათვალისწინებით მოქმედებს სარასთვის მომსახურების მიწოდებისას. ასეთი ქცევით, კეროლი იწყებს EST როგორც მდპ პროცესის ნაწილს და გვიჩვენებს ეს საქციელი რა სივრცეს ქმნის კლინიკური მოქნილობისათვის და არ ითხოვს პრაქტიკოსი მოქმედებდეს მექანიკურად, რაიმე მზა რეცეპტის მიხედვით.

ასევე, გახსოვდეთ, რომ ნებისმიერი კვლევის განხორციელებისას, კლიენტის ღირებულებებითი სისტება და კვლევაში მონაწილეობის თაობაზე მისი სურვილი უნდა გაითვალისწინოთ.

მეხუთე საფეხური: შედეგისათვის შეფასება

ნებისმიერი მდპ-ის ინტერვენციის მიზანია მომსახურების მიმღებთა მდგომარეობის გაუმჯობესება. ამიტომაც, მდპ-ის შედეგების გააზრება მნიშვნელოვანია იმისათვის, რომ ვიცოდეთ რას მივაღწიეთ, რამდენად მივუახლოვდით დასახულ მიზანს და/ან რაიმე დაუგეგმავი შედეგი ხომ არ მივიღეთ (შესაძლოა საზიანო). ამ მიზნის მისაღწევად, არაფორმალური დაკვირვებისა და ურთიერთობის პარალელურად, რუბინი (2008) გვთავაზობს ქცევითი ჩანაწერების წარმოებას, ინდივიდუალური რანგირებისა და სტანდარტიზებული შკალის შექმნას.

VI. მდპ გამოყენების გამოწვევები სოციალურ მუშაობაში

მდპ-ის განხორციელების ერთ-ერთი ბარიერია "სუსტი კავშირები მათ შორის ვინც ახორციელებს კვლევას და აწოდებს მომსახურებებს (Barrat, 2003:143 in Soydan&Palinkas, 2014:137). რუთისა და მათუსიზის აზრით კი (Ruth&Matusitz, 2013 in Soydan&Palinkas, 2014), მდპ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს RCT ცოდნის აკუმულაციას იერარქიული ცოდნის სტრუქტურის შენებისას. მტკიცებულება ზევიდან ქვევით მოდის. სოციალური სფეროს მეცნიერები აწარმოებენ სტატისტიკით ინფორმიებულ ექსპერმენტებს და მანდატს აყალიბებენ პრაქტიკოსი სოციალური მუშაკის მიერ მიღწეულ შედეგებზე დაყრდნობით. სოციალურ მუშაობაში, პრაქტიკოსი ცოდნის მიმღები უფროა (მტკიცებულების) ვიდრე პარტნიორი ინფორმაციის გაზიარებაში. ეს ნაპრალი კვლევასა და პრაქტიკას შორის თანამშრომლობის სისუსტის შედეგია. სოციალური მუშაობის ადგილობრივი აქტორები უგულებელყოფილები არიან და იძულებულები არიან გამოიყენონ განზოგადებული პრაქტიკა (გვ.288) სოიდანთან :137). არადა, არსებობს გარკვეული წნეხიც კი, რომ მოხდეს მდპ დანერგვა სოციალურ მუშაობაში, თუმცა კეპტიკური დამოკიდებულებაა იმისადმი თუ რამდენად არის სოციალური მუშაობა პრაქტიკის ამ მეთოდის განხორციელებისათვის შესაბამისი სივრცე.

მიუხედავად იმისა, რომ მრავალი მდპ, ჩარევა, პოლიტიკა არსებობს, მათ მაინც იშვიათად თუ იყენებენ სოციალური მუშაკები; ხოლო რომლებსაც იყენებენ, ვერ ქმნიან მტკიცებულებას იმისათვის, რომ მათი ეფექტიანობა დადგინდეს. სხვადასხვა მკვლევრის გამოთვლით სხვადასხვა დროს, მდპ-ს გამოყენებს მონაცემები განსხვავებულია, თუმცა პრაქტიკა თითქმის არასოდესაა სრულად მტკიცებულებით ინფორმირებული. ჰოგვუდი და კოლეგები (Hoagwood et al., 2002 in Soydan&Palinkas, 2014) გამოთვლებით, სახელმწიფო

რესურსებით დაფინანსებული პროგრამებიდან მოზარდთათვის, მხოლოდ 10% იყენებს მდპ. რაგჰავენისა და კოლეგების მიერ უფრო მოგვიანებით გამხორციელებული კვლევის შედეგად, მიერ განხორციელებულმა უფრო გვიანდელმა კვლევამ კი გვიჩვენა, რომ მოზარდთა 60% იღებს მდ მომსახურებებს ბავშვთა კეთილდღეობის სისტემაში (Raghavan, et al., 2010 in Soydan&Palinkas, 2014).

სახელდება რამდენიმე მიზეზი კვლევისა და პრაქტიკის ხვრელის არსებობის ასახსნელად სოციალურ მუშაობაში. ერთ-ერთ მთავარ პრობლემად სახელდება ის, რომ ინდივიდუალური პრაქტიკა ჩვეულებრივ მიმართულია სპეციფიკური პრობლემების მოგვარებისაკენ და მათი შეფასებაც ამ მხრივ ხორციელდება. სოციალური მუშაკის მომსახურებით მოსარგებლენი კი მრავალი პრობლემებითა და სიმპტომებით ხასიათდებიან. მდპ, რომელიც დეპრესიული სიმპტომების ალაგმვაზეა ორიენტირებული ვეტერანებში, შესაძლოა არ იყოს ეფექტიანი თანმხლებ მდგომარეობასთან განმკლავებისთვის, მაგალითად, ნივთიერებების მოხმარების ან პოსტრავმატული სტრესული აშლილობის დაძლევისთვის. ანალოგიურად, თუ მდპ ვიყენებთ მოზარდთა ქცევითი პრობლემების დასაძლევად, ის არ იქნება ეფექტიანი, თუ მუდმივად გვიწევს უფრო მწვავე პრობლემების დაძლევაზე მუშაობა, მაგალითად, თუ ოჯახში კრიზისული სიტუაციაა; ან თუ ერთი პრობლემის დაძლევაზე მუშაობისას, სხვა პრობლემა წამოჰყოფს თავს.

ამიტომ, მომსახურების მიმღებთა პრობლემების სირთულე და ნაირგვაროვნება აისახება მათთვის შეთავაზებული მომსახურების კომპლექსურობაშიც. ეს მდპ განხორციელებისთვის ხელშემშლელი ფაქტორებია. არადა, კვლევებმა ცხადყო, რომ პრაქტიკოსო სოციალური მუშაკები ამას ჯეროვნად ვერ იაზრებენ. მაგალითად, შვედეთში ჯანდაცვის სექტორში განხორციელებულმა კვლევამ გამოვლინა, რომ ჩვენი შვედი კოლეგების 78% ჯეროვნად ვერ აფასებს კლინიკური გარემოსთვის მახასიათებელ ბარიერებს (Heiwe et al., 2013; Rosen, 2003 in Soydan&Palinkas, 2014).

ასევე ხელშემშლელია კონსენსუსის ნაკლებობა იმის თაობაზე თუ რისგან შედგება საჭირო და თვითკმარი მტკიცებულება იმისათვის, რომ შევძლოთ მაღალი ხარისხის მომსახურების მიწოდება ამ მომსახურების მიღების საჭიროების მქონეთათვის. ერთი მხრივ, ზოგიერთთა მოსაზრებით ყველა მტკიცებულება უნდა შეფასდეს ოქროს სტანდარტთან, RCTs მიმართებით, შესრულდეს უმაღლესი სიმკაცრით ვალიდობისა და სანდოობისთვის. მეორე მხრივ, სხვათა აზრით, სტანდარტი აუფასურებს მტკიცებულების სხვა ფორმას,

განსაკუთრებით მტკიცებულებას, რომელიც თვისებრივი მეთოდითა ან პირადი გამოცდილებითაა მიღებული, მაშინაც კი თუ ეს მეთოდები იგივე სტანდარტის, ვალიდობისა და სანდოობის სტანდარტს მიესადაგება. თვისებრივი მეთოდი არც შექმნილა ეფექტიანობის გაზომისათვის. ამიტომაც, თავად განსაზღვრებითვე ისინი უკვე მტკიცებულების იერარქიის დაბალ საფეხურებზე ექცევიან, თუმცა ეს არანაირად არ აკნინებს მათ, როგორც მეცნიერულ მეთოდს (Soydan&Palinkas, 2014).

როსენის (2003) დაკვირვებით, კვლევაზე დაფუძნებული მიდგომების პრაქტიკაში გამოყენებას რამდენიმე კომპლექსური ფაქტორის ზეგავლენა განაპირობებს. ეს ფაქტორები შემდეგნაირად ჯგუფდება:

1. ცოდნის მახასიათებლები
2. პრაქტიკის განხორციელების ადგილის მახასიათებლები,
3. პრაქტიკოსის მახასიათებლები,
4. მეთოდის მახასიათებლები, რომლის საშუალებითაც ცოდნა პრაქტიკაში გამოიყენება,
5. სოციო-კულტურული კონტექსტი, რომელშიც ის გამოიყენება (ამ ფაქტორზე დეტალურად ვისაუბრებთ მომდევნო თავში).

ცოდნის ლიმიტი

მიუხედავად იმისა, რომ მეცნიერთა აზრით, სოციალურ მუშაკებს კვლევითი მტკიცებულებებისადმი ლიმიტირებული წვდომა აქვთ (Aserton, 2002; Gilgun, 2005; Proctor et al., 2007 in Soydan&Palinkas, 2014) და სწორედ ეს წარმოადგენს მდპ წარმატებით განხორციელებისთვის ხელშემშლელ მიზეზს. ასევე, კვლევები გვიჩვენებს, რომ პრაქტიკოსები არ არიან შეთანხმებული რა არის მტკიცებულება და როგორ შეიძლება მისი გამოყენება. ეს ნათელყო ბარატის (Barrat, 2003 in Soydan&Palinkas, 2014) კვლევამაც, რომელიც გაერთიანებული სამეფოს სოციალური მომსახურებების დეპარტამენტში განხორციელდა. ზოგადად, ცოდნის ბარიერია მტკიცებულებასთან დაკავშირებული დაურწმუნებლობაც. ამის მიზეზია ის, რომ კვლევაზე დაფუძნებული განზოგადება ყოველთვის შეზღუდული ვალიდობისაა (ვალიდობას დეტალურად განვიხილავთ ცალკე თავში), რადგან უკავშირდება იმ მოსახლეობასა და შერჩევით ერთობლიობას, რომელზეც ის ჩატარდა (როზენი, 1983, 1996 ...).

დიდი გამოწვევა განზოგადოებული შეხედულებების ინდივიდუალურ კლიენტზე გამოყენება. არა ერთი მეთოდი არსებობს მომსახურების მიმღების კმაყოფილების

ალბათობის გამოსათვლელად; აღსანიშნავია ერთ-ერთი ასეთი მეთოდი - *number needed to teat* ჰქვია და ნიშნავს ადამიანთა რაოდენობას, რომელსაც ჩარევა სჭირდება იმისთვის, რომ მომსახურებისადმი დამატებითი პოზიტიური პასუხი მივიღოთ (Mullen&Streiner, 2004; Straus, McAlister, 2000 in Soydan&Palinkas, 2014). მაგალითად იმ 50-74 წლის ასაკის 1592 შვედი ქალის შედარებამ, რომლებმაც გაიარეს და არ გაიარეს მამოგრაფიული სკრინინგი 1 სიკვიდილის ასარიდებლად 7 წლის განმავლობაში (ტაბარი და კოლეგები, 1985). ეს მეთოდი სასარგებლოა, მაგრამ შეზღუდვებიც აქვს (Laupacis, Sackett, Roberts, 1988 in Soydan&Palinkas, 2014) და ავტომატურად არ აკომპენსირებს ჩარევის ეფექტიანობის მეცნიერული მეთოდის ნაკლს.

ცოდნა ხშირად მტკიცებულების სიმცირის გამოცაა ღარიბი და არასაკმარისი პრაქტიკის სრულყოფისათვის. თუმცა ეს არ უნდა ნიშნავდეს ავტომატურად მტკიცებულების დეფიციტის შევსებაზე უარის თქმას. ამ გამოწვევას შეგვიძლია რამდენიმე ხერხის გამოყენებით გავუმკლავდეთ. პირველი, უნდა გვახსოვდეს, რომ როდესაც ვიღებთ პროფესიულ გადაწყვეტილებას მცირე მტკიცებულებებზე დაყრნობით ან საერთო მტკიცებულების გარეშე, კიდევ უფრო ფხიზლად უნდა ვიყოთ შედეგების მონიტორინგისას. მეორე, მტკიცებულების სიმცირე შეიძლება დაკორექტირდეს მოგვიანებითაც. როგორც კი ცოდნის ხვრელი იდენტიფიცირდება, ის გაგვიკვლებს გზას საჭირო კვლევამდე (Soydan&Palinkas, 2014).

ზოგადად ორგანიზაციებს, სოლიდური ცოდნის ბაზით აქვთ ახალი ცოდნის ინკორპორირებისა და გაზიარების მეტი პოტენცია. შესაბამისად, მდპ-ის შესწავლისა და ინიცირების პოტენცია (Aarons et al., 2011 in Soydan&Palinkas, 2014).

პრაქტიკის სწორედ იმ სფეროებს უნდა მიენიჭოს უპირატესობა, რომლებშიც ცოტაა კვლევითი მტკიცებულება. მტკიცებულების ინფლაციის საკითხს მეთოდოლოგიური დაკორექტირებით მოვახერხებთ. როგორც კი შევნიშნავთ, რომ ჩარევას მცირე ან უმნიშვენლო დროებითი ეფექტი აქვს, ეს უნდა გავიაზროთ და აღმოვფხვრათ. არსებული ვალიდური და რელევანტური შეფასების ინსტრუმენტების გამოუყენებლობას ან არასკმარისად გამოყენებას ტრენინგის, ინფორმაციის გავრცელების გამოსწორებით და ამ ინსტრუმენტების დაფინანსების გაზრდით უნდა გავუმკლავდეთ (Mullen et al., 2005:74-75 in Soydan&Palinkas, 2014). სპეციალისტების ცოდნის დონის ამაღლებისას კი დიდი დროის დახარჯვა ტრენინგზე (Gioia&Dziadosz, 2008 in Soydan&Palinkas, 2014) ან ტრეინინგსა და მდპ

პირველ გამოყენებას შორის (Palinkas et al., 2008 in Soydan&Palinkas, 2014) განხორციელების ბარიერია.

მოკლედ, განათლებითა და კვლევით მტკიცებულების სიმწირის გამოწვევას გავუმკლავდებით (Mullen et al., 2005:74-75 in Soydan&Palinkas, 2014).

სტრუქტურული დეტერმინანტების მეტა-ანალიზმა გვიჩვენა, რომ მენეჯერთა თანაფარდობა დამსაქმებლებთან პოზიტიურადაა დაკავშირებული ინოვაციებთან, მაშინ როდესაც გადაწყვეტილების მიღებაში ავტონომია ნეგატიურადაა დაკავშირებული ინოვაციებთან. კერძო სექტორის ორგანიზაციებს მეტი ორგანიზაციული მხარდაჭერა აქვთ მდპ-ის გამოყენებაში, ვიდრე საჯაროს. ასევე, ორგანიზაციებს უფრო ფორმალიზებული, ცენტრალიზებული და დიფერენცირებული სტრუქტურით და ფორმალური კვლევითი ინფრასტრუქტურით მეტი წარმატება აქვთ ინოვაციური პრაქტიკის დანერგვასა და განხორციელებაში (Aarons et al., 2011 in Soydan&Palinkas, 2014).

ორგანიზაციული კულტურის სტრუქტურაცა და პროცესიც ინკაფსულირებულია გაზიარებულ ფასეულობით ორიენტაციაში. ფასეულობითი ორიენტაცია ყალიბდება ძირითადი ფასეულობების (ნორმატიული ფასეულობების), სოციალური ფასეულობების (prescriptive ethics) და მათი ფიზიკური გამოხატულების (artifacts) ტრადიციული ერთიერთქმედებით. სწორედ ეს ფასეულობები აძლევს მიმართულებას ორგანიზაციას. კულტურული ლოგიკა, რომელიც ნორმატიული ფასეულობების არტიკულირებას ახდენს ხსნის რატომ აკეთებს სოციალური მომსახურების მიმწოდებელი ორგანიზაცია იმას, რასაც აკეთებს (მაგ., მოწყვლადი მოსახლეობის საჭიროებებს აკმაყოფილებს), მაშინ როდესაც სოციალურ ეთიკაში ასახული სოციალური ცოდნა ხსნის როგორ კეთდება ეს (მაგალითად, დეპრესიისა ან შფოთვის დასაძლევად მომსახურება ხორციელდება მდპ-ზე დაყრნობით). ნორმატიული და სოციალური ფასეულობები გვიხსიან რა კეთდება, ვინ აკეთებს, როდის და სად (Hatch, 1993 in Soydan&Palinkas, 2014). ეს სამი ელემენტი იერარქიულად შემდეგნაირად ლაგდება: ნორმატიული - იერარქიის ყველაზე მაღალ საფეხურზე, რომელსაც მოჰყვება უფრო ცნობიერების დონის ფასეულობები, რომლებიც ქცევის სტანდარტი და მიზანია, და artifact-ები ფსკერზე (Davies, Nutley, Mannion, 2000; Palinkas, Allred, Landaverk, 2005 Soydan&Palinkas, 2014). რაც უფრო მაღლა დგას ელემენტი, მით უფრო რეზისტენტულია გარე ცვლილებისადმი. მაგალითად, სოციალური მუშაობის ინტერვენციის ეტაპზე მდპ-ის

განხორციელებისთვის ხელშემშლელია სააგენტოს კულტურა, რომელიც არ არის მდპ-ის მხარდამჭერი (Manuel et al., 2009 in Soydan&Palinkas, 2014).

ორგანიზაციული კლიმატი ხშირად ორგანიზაციულ კულტურაში ერევათ, არადა ის ეხება დასაქმებულთა პერცეფციებსა და ემოციურ დამოკიდებულებას სამუშაო გარემოსადმი (ჯოისი და სლოკომი, 19844; სელსი და ჯეიმსი, 1988). გლისონი, დიუკი და გრინი (2206) გვთავაზენ, კლიმატის განსაზღვრის ორ დონეს. ინდივიდუალურს - ფსიქოლოგიურ კლიმატს, რომელიც ინდივიდის აღქმაა იმაზე, თუ რა ფსიქოლოგიური ზეგავლენა აქვს სამუშაო გარემოს მის კარგად ყოფნაზე (ჯეიმსი და ჯეიმსი, 1989). თუ დასაქმებულები საერთო შეხედულებებს იზიარებენ, მათი აგრეგირებული აღქმა ორგანიზაციულ კლიმატს აღწერს (ჯონსი, ჯეიმის, 1979; ჯოისი და სლოცუმი, 1984 გლისონთან, დიუკთან და გრინთან, 2006:858). უფრო მეტიც, აღმოჩნდა, რომ ორგანიზაციულ კლიმატს დიდი ზეგავლენა აქვს სახელმწიფო დაფინანსებით მიღებული მომსახურებების კლინიკურ შედეგებზე ახალგაზრდებში. ზოგადად, ინოვაციების დანერგვისათვის ხელშემშელია თანამშრომელთა მუდმივი ცვლა, მყიფე ორგანიზაციული კლიმატი (Edmonson, Bohmer, Pisano, 2001, Swain et al., 2010, Woltmann et al., 2008 in Soydan&Palinkas, 2014).

მდპ-დმი კეთილგანწყობა მეტად იგრძნობა ნაკლებბიუროკრატიულ ორგანიზაციებში (Aarons, 2004 Soydan&Palinkas, 2014), არამომგებიან, კერძო ორგანიზაციებში, ვიდრე სახელმწიფო დაფინანსების მქონე ორგანიზაციებში; ორგანიზაციებში, რომლებსაც პრაქტიკოსებისადმი სოლიდარობის განცდა აქვთ და ორგანიზაციის მისიისა და მიზნის ერთგულება ახასიათებთ (Landgren, Krull, de Saxe Zerden&McCarty, 2011 in Soydan&Palinkas, 2014), მცირე ზომის ორგანიზაციებში ნაკლები მომსახურების მიმღებით, ორგანიზაციებში მაღალი კოლექტიური პასუხისმგებლობით და ნაკლები ფოკუსირებით ადვილად გაზომვად შედეგებზე (Smith, 2013 in Soydan&Palinkas, 2014).

კიდევ ერთი ბარიერი, რომელიც მაღალხარისიანია მდპ-ის განხორციელებას უშლის ხელს არის მოსაზრება მდპ ხარჯთ ეკონომიურობაზე.

EBM-ის ემპირიული დაკვირვება მოთხოვნასა და რესურსებს შორის ნაპრალზე გახდა EBპ-ის იდეოლოგიურ კონტრარგუმენტად. გიბსმა და გემბრილმა (Gibbs&Gambrill, 2002 in Soydan&Palinkas, 2014) ეს არგუმენტი ახსნეს „მდპ-ის“ უცოდინრობად (გვ. 458), შტრაუსმა და მაკალისტერმა კი (Straus &McAlister, 2000 in Soydan&Palinkas, 2014) დააკლასიფიცირეს „მტკ დაფუძნებული მედიცინის მისპერცეფციად“ (გვ. 838).

მოღვივდა მოსაზრება, რომ ადეკვატური მტიცებულებისადმი ბარიერები სულ უფრო და უფრო იზრდება. რომ მთავრობა მდპ გამოიყენებს ხარჯების შემცირების ინსტრუმენტად, მაღალი ხარისხის მტკიცებულების გამოყენებისგან თავის შეკავების ხარჯზე, რაც ზრუნვის ხარისხს გააუარესებს (Mullen&Streiner, 2004 in Soydan&Palinkas, 2014).

პრაქტიკის არჩევანი განპირობებულია არა მხოლოდ მისი ეფექტიანობით, არამედ პრაქტიკოსის ექსპერტიზით და მომსახურების მიმღების სურვილით. ღირებულება მხოლოდ იმის ნახევარია, რაც უნდა გამოვიკვლიოთ, მეორე ნახევარი სარგებელი ან ეფექტიანობაა. ზოგიერთი ჩარევის სარგებელი ერთ ფულად ერთეულზე შესაძლოა იყოს უფრო ნაკლები, და შედეგიც უფრო მცირე, მაგრამ მისი ხარჯთ-სარგებლიანობის თანაფარდობა უფრო მაღალი ვიდრე უფრო ძვირიანი ჩარევისა, მაგრამ უფრო ეფექტიანის. ამიტომ ყოველთვის ის არ არის აქტუალური რა შედეგს მიგვაღებინებს 1 ფულადი ერთეული. რუბინი და ბაბი (2011) ხაზს უსვამენ იმას, რომ მდპ ორიენტირებულია მიაგნოს ყველაზე ეფექტიან ჩარევას და არა ყველაზე იაფიანის.

ორგანიზაციული ბარიერები

ორგანიზაციული კონტექსტი აქტუალური გახდა სოციალურ მუშაობაში მდპ ახალი, ინოვაციური მიდგომების წარმოშობის შემდეგ. ამ მხრივ, დიდი ცვლილება მოხდა მდპ-ზე დაფუძნებული ჩარევების ინდივიდუალურ დონეზე გამოყენებიდან ორგანიზაციულ დონეზე გამოყენებამდე. წინა თავში განვიხილეთ რა მახასიათებლები უნდა ჰქონდეს ორგანიზაციას მდპ განხორციელება და მდგრადობის შენარჩუნება რომ შეძლოს. ამიტომაც აქ აღარ განვავრცობთ ამ თემას.

პრაქტიკოსების დამოკიდებულება სხვადასხვაგვარია მდპ გამოყენებისადმი. მომსახურების ახალგაზრდა მომწოდებლები მეტ მზაობას ამჟღავნებენ მდპ დამკვიდრებისადმი, ვიდრე მათი უფროსი კოლეგები (Aarons&Palinkas, 2007; Palinkas&Aarons, 2009; Palinkas et al., 2008 in Soydan&Palinkas, 2014). თუმცა, ისინიც კი, რომლებიც იყენებენ მდპ პრინციპებს წუხან იმაზე, რომ მდპ მომსახურების მიმღებთან მათ თერაპიულ ალიანსს უშლის ხელს (Palinkas et al., 2013). მსგავსად ამისა, მომსახურების მიმწოდებლები, რომლებიც სოციალური მუშაობის პრაქტიკას ხედავენ უფრო როგორც ხელოვნებას ვიდრე მეცნიერებას გაცილებით ნაკლებ მოსურნენი არიან დანერგონ მდპ (Soydan&Palinkas, 2014).

პრაქტიკოსთა შეზღუდული დრო და რესურსები ყოველთვის სახელდება მდპ განხორციელების ხელშემშლელ ფაქტორად სოციალური სფეროს ყველა მიმართულებით (Glasgow, Lichtenstein, Marcus, 2003 in Soydan&Palinkas, 2014). ლიდერების განცხადებით, თანამშრომლებისათვის მდპ ტრენინგებზე დროის დახარჯვა ორგანიზაციის ხარჯთანაა დაკავშირებული (Palinkas&Aarons, 2009 in Soydan&Palinkas, 2014). კიდევ ერთი ხშირად დასახელებული ბარიერი არის უკუკავშირისა და მდპ გამოყენების მოტივაციის ნაკლებობა. სააგენტოს პერსპექტივიდან თუ შევხედავთ, უფრო ეფექტიანი მომსახურება შემოსავლის შემცირებასთან ასოცირდება, რადგან მომსახურების მიმღებისგან შემოსული საფასური იკლებს.

მდპ გამოყენებისა და მდგრადობის შენარჩუნების ირგვლივ არსებულ ერთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრებებისა და გამოწვევების გადაწყვეტად პროფესიული კულტურის დანერგვა მიიჩნევა, რომელიც აფასებს მდპ და იაზრებს მისი გამოყენების დანიშნულებას მაღალხარისხიანი მომსახურების მიწოდების უზრუნველყოფისათვის. ამას თავისი სახელმძღვანელო პრინციპები აქვს, რომელშიც აღწერილია მისი გამოყენების და მდგრადობის შენარჩუნების ინსტრუქციები. ამის მისაღწევად ჯერ უნდა განვმარტოთ რა არის *პროფესიული კულტურა.*

მისი ფართო განმარტებით, კულტურა არის გაზიარებული შეხედულებების ნაკრები, რომელიც ქცევის მოდელად გამოიყენება. როგორც ქცევის მოდელი, პროფესიული კულტურა ეფუძნება პოზიტიურსა და ნეგატიურ გამოცდილებას. ის ამკვიდრებს ნორმატიულსა (როგორ და რატომ უნდა მოხდეს რაღაცეები) და პრაგმატულ როლებს ქცევისთვის. ეს შეხედულებები იერარქიულად ლაგდება, სადაც ნორმატიული წესები ზედა საფეხურზეა მოქცეული და განაგებს რა უნდა მოხდეს, პრაგმატული კი ქვევით, და კარნახობს როგორ უნდა მიიღწეს ეს მიზნები (Bailey, 1973 in Soydan&Palinkas, 2014). სოციალური მუშაობის პროფესიული კულტურის ნორმატიული ელემენტებია სოციალური სამართლიანობის ხელშეწყობა, ადამიანთა კარგად-ყოფნის მხარდაჭერა, საბაზისო საჭიროებების დაკმაყოფილებაში დახმარება, განსაკუთრებული აქცენტით მოწყვლადთა, ღარიბთა ძალაუფლებით აღჭურვა. პროფესიული ქცევის პრაგმატული ელემეტი კი იქნება თერაპიული ან საკონსულტაციო მიდგომის/მეთოდის კონკრეტულ სამიზნე ჯგუფთან მუშაობისათვის ადაპტირება. მაგალითად, კოგნიტურ ბიჰევიორისტული თერაპიის

ადაპტირება ესპანურ-ენოვანი კლიენტებისთვის, რომლებსაც არ სურთ იყვნენ სტიგმატიზირებული დეპრესიისთვის მკურნალობის გამო (Soydan&Palinkas, 2014).

არსებობს სოციალური მუშაობის პროფესიული კულტურის სამი ძირითადი ელემენტი მდპ-სთან დაკავშირებული კულტურული გაცვლა-გამოცვლის პრაქტიკისათვის. პირველია, ძირითადი პრინციპების დაწესება. მინიმუმ სამი პრინციპი უნდა იყოს დაკავშირებული სოციალური მუშაობის პრაქტიკასთან, მომსახურების მიმღების საჭიროებები, და თემი, რომელსაც სოციალური მუშაკი ემსახურება, და მკვლევრებსა და პრაქტიკოსებს შორის ინტერაქციისთვის წესებს აწესებს, რომელიც აწესებს ეთიკურსა ან მორალურ (ნორმატიულ) და პრაგმატულ საზღვრებს. მდპ-სთან დაკავშირებული კულტურული გაცვლა-გამოცვლის პრაქტიკისათვის პროფესიული კულტურის მეორე ელემენტია, იმის აღიარება, რომ ყველა დამოკიდებულება და ქცევის წესი გაზიარებული უნდა იყოს ყველა პარტნიორს შორის. მესამე ელემენტი კი ფოკუსირდება ინოვაციებსა და ექსპერიმენტებზე. ეს გაცვლა-გამოცვლა დიდი კონტრიბუციაა როგორც კვლევაში ისე პრაქტიკაში.

სოციალურ მუშაკთა თემს პროფესიული კულტურა განათლებითა და პრაქტიკის განხორციელების სისტემების საშუალებით გადაეცემა. ის დანერგილია ორგანიზაციებში, სადაც ვმუშაობთ და მომსახურებებში, რომელსაც ამ მომსახურებების მოსარგებლეებს ვაწოდებთ. პროფესიული კულტურა ებმის ორგანიზაციულს და კვლევისა და პრაქტიკის ორ კულტურას, რომლებიც ჩვენს პროფესიას განსაზღვრავს. გამოდის, რომ ორგანიზაციული და პროფესიული გადაჯაჭვულია.

შეუთავსებლობა სოციალური მუშაობის კონცეპტუალურ მოდელებთან

მომსახურების მიწოდების რთულ სისტემაში მდპ-ის განხორციელების პრაქტიკული გამოწვევების გარდა, მდპ მიიჩნევა ძველმოდური პოზიტივისტური პარადიგმის მენიფესტაციად, რომელსაც არანაირი როლი არ აქვს სოციალურ მუშაობაში (კარგერი, 1983). როზენი (2003:200) აღნიშნავს, რომ სოციალურ მეცნიერებებში, განსაკუთრებით სოციალურ მუშაობაში, გავრცელებული მეცნიერებისა და ცოდნის ორიენტაცია დადგა იმ გამოწვევის წინაშე, რომ ის გახდეს მექანიკური, არაჰუმანური, ძალაუფლებით აღჭურვის შემასუსტებელი, ანტიფემინისტური, და ზოგადად ნაკლებმგრძნობიარე პიროვნული და კულტურული მრავალფეროვნებისადმი. სოციალურ მუშაობაში, ლოგიკური პოზიტივიზმი

და მისი მსგავსი ეპისტემოლოგიური განშტოებები, გამოწვევის წინაშეა. ისინი თითქოს შეუფერებელი მოდელებია კვლევისა და ცოდნის ფორმირებისთვის ზოგადად, და განსაკუთრებით უშუალო პრაქტიკის განხორციელებისას.

ტრადიციული მეცნიერული მიდგომებისა და მეთოდოლოგიის დისკრედიტირება, როგორც პოზიტივისტური, დეტერმინისტული ან რაოდენობრივი - მოახდინა ტაისონმა (1995), რომელიც კვლევის „ევრისტიკული პარადიგმას (heuristic paradagim)" ადვოკატობდა, განაცხადა რა, რომ სოციალური მუშაკის მიერ პოზიტივისტური კვლევის მეთოდების გამოყენება სოციალური სამართლიანობის პრინციპებზე უარის თქმის ტოლფასია.

ზევით ვახსენეთ, რომ ARC კომპონენტები მოიცავს ღონისძიებებს, რომლებიც მისი განხორციელების პროცესს უწყობენ ხელს. ეს ღონისძიებები ცხრილშია მიმოხილული და ათივეს განხორციელება ცვლილების აგენტის მიერ ოთხ ფაზას მოიცავს (პრობლემის იდენტიფიკაციას, მიმართულების განსაზღვრას, განხორციელებას, სტაბილიზაციას) სამ დონეზე (თემი, ორგანიზაცია, ინდივიდი). პირველი 6 ღონისძიება პირველ ფაზაში ხდება, 7 და 8 მეორე ფაზაში, 9 მესამე ფაზაში, ხოლო 10 მეოთხეში.

ცხრილი

ARC მოდელის ეფექტიანობა ხელს უწყობს მდპ განხორციელებას და მომსახურების მიმღებთა მდგომარეობის გაუმჯობესებას. ეს ორმა კვლევამ ცხადყო, პირველში, გლისონმა და კოლეგებმა (2010) განახორციელეს მულტისისტემური თერაპიის rct და ARC-ის ორგანიზაციული ინტერვენცია მათი ეფექტიანობის გაზომვისათვის პრობლემური ქცევის მქონე აზალგაზრდებში სოფლის 14 დასახლებაში განახორციელეს ტენესიში. კვლევამ მულტისისტემური თერაპიის ქვეშ მყოფი 9-17 წლამდე 615 მოზარდი მოიცვა, რომელთაგან ნაწილს ჩაუტარდა ARC, მეორე ნაწილს კი არა. მრავალდონიანი შერეული ეფექტის რეგრესულმა ანალიზმა მომსახურების მიღებიდან 6 თვის შემდეგ ცხადყო, რომ მოზარდთა პრობლემური ქცევა მათში, ვინც მულტისისტემურ თერაპიას ARC პირობებში იღებდა იყო at a nonclinical level, და გაცილებით დაბლა ვიდრე სხვა გარემოში, და ამ მოზარდების მცირე ნაწილი მოხვდა ოჯახს გარეთ ზრუნვის ალტერნატიულ მომსახურებებში (16%) საკონტროლრო ჯგუფთან შედარებით (34%).

მეორე კვლევა (Glisson at al., 2013 in Soydan&Palinkas, 2014), 18 სათემო ფსიქიკური ჯანმრთელობის პროგრამა, რომელიც 5-18 წლამდე ასაკის ბავშვებს ემსახურებოდა, რანდომულად შეარჩია ARC პირობებში მომსახურების მიმღებთა ჯგუფი. სწორედ ARC

პირობებში განხორციელებულმა 18 ჩარევამ აჩვენა გაცილებით უკეთესი მდგომარეობა ამ ბავშვებში. ანალიზმა ასევე ცხადყო, რომ შედეგები საუკეთესო იყო იმ პროგრამებში, სადაც ყველაზე განვითარებული იყო ორგანიზაციული სოციალური კონტექსტი, ამას კი ARC ჩარევა მოსდევდა.

რამდენიმე მკვლევარი განარჩევს ***ინსტრუმენტალურსა და კონცეპტუალურ მოდელს.*** პირველში კვლევის გამოყენება უკავშირდება გადაწყვეტილების მიღებას. ეს ავტომატურად გულისხმობს, რომ კვლევის მტკიცებულება უნდა იყოს ინსტრუქციული გადაწყვეტილებისთვის. მაშინ როდესაც მეორე მტკიცებულებაზე ფიქრს უკავშირდება. პირველის მთავარი მახასიათებელია გადაწყვეტილება, მეორის კი ინფორმირების პროცესი - კოგნიტური მოდელი იმის გამოსათვლელად თუ რა დრო სჭირდება დავალების/ამოცანის შესრულებას. ინსტრუმენტული მოდელი ფოკუსირდება კვლევის მტკიცებულების გამოყენების შედეგზე, კონცეპტუალური მოდელი კი მტკიცებულების გამოყენების პროცესზე (Kennedy, 1984 in Soydan&Palinkas, 2014).

მდპ-ის პროფესიული კულტურა იმის გააზრებას უნდა ეფუძნებოდეს, რომ არსებობს სხვადასხვა ფორმის მტკიცებულება. ყოველი მათგანი კი გარკვეული სიძლიერისა და შეზღუდვების მქონეა. ჩვენ განვიხილეთ მდპ-ისთვის მახასიათებელი ორი კატეგორიის მტკიცებულება: გლობალური და ლოკალური. როგორც გახსოვთ, გლობალური ექსტერნალურია, რადგან ის სააგენტოს ან იურისდიქციის გარეთ წარმოიშვება, ის ეფუძნება სამეცნიერო ხარისხის სტანდარტებს (მაგ., RTC-ს) და ხაზს უსვამს ერთი ქვეყნიდან მეორეში მიგნებების განზოგადებისა და გადატანის უნარიანობას. ლოკალური მტკიცებულება კი პირიქით, ინტერნალურია, სააგენტოში ან იურისდიქციაში წარმოიშვება, შეიძლება მოიცავდეს ადმინისტრაციულ მონაცემებს, ეფუძნება პერსონალურ გამოცდილებას (ან მონაცემების შეგროვებაში მათ ჩართულობასა და ანალიზს ან შესწავლილი მოსახლეობის შესახებ ინფორმირებულობას), ხაზს უსვამს მოსახლეობისა და მისი საჭიროების სპეფიციკურობას. კვლევის მტკიცებულების გამოყენება არასოდესაა სრულიად ერთი ან მეორე ტიპის. პრაქტიკოსი სოციალური მუშაკები უფრო მიდრეკილნი არიან ლოკალური მტკიცებულებების გამოყენებისაკენ, რადგან ისინი უფრო ნაცნობი და ხელშესახებია, თუნდაც რომ არ შეეფერებოდნენ ხარისხის იგივე სტანდარტებს. მათ აკლიათ ექსტერნალური ვალიდობა.

მტკიცებულებისათვის საჭირო მახასიათებლები

მიუხედავად ორივე ტიპის მტკიცებულების განსხვავებული მახასიათებლებისა, ორივე ტიპის მტკიცებულებისაგან შეიძლება რაიმეს სწავლა, ისევე როგორც კვლევის ორივე მეთოდს (რაოდენობრივსა და თვისებრივს) შეუძლია ამ პროცესში სპეფიციკური როლის თამაში. მართალია, კვლევითი მტკიცებულებების სორტირების ტრადიციული იერარქიული მოწყობა რაოდენობრივ ექსპერიმენტულ კვლევებს ამ იერარქიის ზედა საფეხურზე ანთავსებს, თვისებრივ აღწერილობით კვლევებს კი ქვედაზე (Soydan&Palinkas, 2014); თუმცა, გზა მდპ-საკენ შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ნაბიჯები, რომლებიც იდენტიფიკაციით იწყება და გადადის აღწერაში, განმარტების განზოგადებაში, განმარტების ტესტირებაში, ფორმირებასა ან კონტროლში. იდენტიფიკაცია თავდაპირველად იმ კვლევებისა და ანგარიშების შესწავლით იწყება, რომლებიც მიუთითებს ადრე შესწავლელი ფენომენის არსებობაზე. ამ ფენომენის შესწავლა შესაძლოა ითხოვდეს რაოდენობრივი (სიხშირეები, პროცენტები) ან თვისებრივი (შემთხვევის შესწავლა) მონაცემების შეგროვებას ან ორივეს ერთად. ორივე მეთოდოლოგიური მიდგომა გამოდგება მომდევნო ნაბიჯისთვის, რაც არის ცვლადებს შორის ასოციაციის იდენტიფიკაცია და ჰიპოთეზის ფორმირების პროცესი იმის ასახსნელად რატომ არიან ცვლადები ერთმანეთთან დაკავშირებულები. მომდევნო საფეხურია ჰიპოთეზისა და დაშვებების ვალიდობის დატესტვა. ეს ნაბიჯი prospective longitudinal design-s გამოყენებასა და კვლევის რაოდენობრივი მეთოდის გამოყენებას ითხოვს. საბოლოო ნაბიჯია ექსპერიმენტული პირობების შექმნა, რაც მკვლევარს ცვლადებს შორის ასოციაციების ალტერნატიული ახსნის კონტროლის საშუალებას აძლევს, სადაც ერთი ცვლადი მიზეზია და მეორე, ან დანარჩენი, ეფექტები. ამ ნაბიჯს, შვეულებრივ, სჭირდება RCT-ის გამოყენება და რაოდენობრივი მეთოდი (პალინკასი, პრესაში). თვისებრივი მეთოდები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სამეცნიერო ძიების ადრეულ ექსპლორატორულ ფაზაში და მიზეზ-შედეგობრივი ჯაჭვისა და იმ კონტექსტის სიღრმისეული შესწავლას საჭიროებს, რომელშიც ის არსებობს. რაოდენობრივი მეთოდები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მეცნიერული ძიებისა და მიგნებების სხვა მოსახლეობაზე განზოგადების ბოლო - მტკიცებით საფეხურზე. ორივე მეთოდი ფუნდამენტურია მდპ-ის პროფესიული კულტურისთვის სოციალურ მუშაობაში.

VII მტკიცებულებებზე დაფუძნებული პრაქტიკის გლობალიზაცია

სამეცნიერო ცოდნის შექმნის უპირველესი ამბიციაა ცოდნის განზოგადება საზღვრებს მიღმა. რა გარემოებებია ხელშემწყობი ან ხელშემშლელი სოციალური მომსახურებების მტკიცებულებების წარმატებით გავრცელებისთვის საზღვრებს მიღმა? მეცნიერული მტკიცებულებების გლობალიზაცია, განსაკუთრებით სოციალური და ქცევითი ჩარევებისას, დიდწილად დამოკიდებულია ფაქტორებზე, რომლებიც ხელს უწყობს ან პირიქით ინოვაციების ატაცებასა და ინტეგრაციას.

მტკიცებულბების პრაქტიკაში გადათარგმნა ეფექტიანი EBI-ის განვითარებითა და შეფასებით თავისთავად დიდი გამოწვევაა. ხოლო მისი ერთი გარემოდან მეორეში გავრცობა კიდევ უფრო ართულებს ამოცანას. ორივე პროცესი კულტურულ გარემოში ხორციელდება. მუდმივცვალებად და განვითარებად კულტურულ გარემოში, კულტურულად სენსიტიური, უნიკალური და საერთო მახასიათებლების იდენტიფიცირება არის მდI-ის „გადათარგმნისა“ და „ტრანსპორტირების“ საუკეთესო გზა. გამოდის, რომ EBI-ის საზღვრებს მიღმა განხორციელების ერთ-ერთი მთავარი კომპონენტია ამ ჩარევების კულტურული ადაპტაცია. EBI-ის კულტურულ ადაპტაციაზე კვლევა კი ჩანასახოვან მდგომარეობაშია. ამოცანა კიდევ უფრო გართულდა.

ფიქრი მტკიცებულების ტრანსპორტირებაზე ან გლობალიზაციაზე აღიარებს საზღვრებს მიღმა ტესტირების ფასეულობასა და საჭიროებას განმეორებადი კვლევების მეშვეობით. თუმცა, გლობალური ტრანსპორტირების ცნება სცილდება განზოგადების უნარიანობას, ეწევა რა კულტურული, სოციალური და ორგანიზაციული ფაქტორების აქტიურ მაძიებლობას, რომლებიც, ამ ახალ კონტექსტში, შესაძლოა მტკიცებულების ნაკლებობით ან არარსებობით ხელშემშლელნი აღმოჩნდნენ ან პირიქით.

კლასიკური შეკითხვაა - „იმეორებს თუ არა კვლევა Y კვლევა X-ს? აკნინებს კვლავწარმოების და განზოგადებისუნარიანობის კონცეფციას ყველა სამეცნიერო მიღწევის საფუძველშივე. კვლავწარმოება გულისხმობს, რომ X კვლევის დიზაინისა და განხორციელების დეტალები იმდენად აკურატულადაა რეპორტირებული, რომ დამოუკიდებელ მკვლევარს შეუძლია გაიმეოროს იგივე ექსპერიმენტი (კვლევაY), და შედეგი ეკვივალენტურია. თუმცა, როგორც ზევით ავღნიშნეთ, რაც რაციონალური ჩანს როგორც დაშვება, ძალიან რთული განსახორციელებელია რეალურ ცხოვრებაში.

ჰანსენი (2011) ჰეროდოტეს ტრუიზმის ციტირებას ახდენს და ამბობს, რომ ადამიანი ვერ შევა ერთი და იგივე დინებაში ორჯერ, რადგან დინებაცა და ადამიანიც იცვლებიან, რაც

იმას უსვამს ხაზს რომ განმეორება შესაძლოა არ იყოს შესაძლებელი. ჰანსენი (2011) ამტკიცებს, რომ ჩარევა იმდენად კომპლექსური პროცესია, რომ სუსტი ჩარევის გეგმაც კი განაპირობებს ხოლმე განმეორების წარუმატებლობას, სხვა დამატებით ფაქტორებთან ერთად.

„ტრანსპორტირებადობა/უნარიანობა“ ერთ-ერთი სპეციფიკური შემთხვევა ეხება ჩარევას ერთი და იგივე ქვეყნის (რომელშიც ყველა საერთო ეროვნულ-კულტურულ მახასიათებლებს იზიარებს) სხვადასხვა მოსახლეობაში. მდპ-ისა EBIs გავრცელებასა და გამოყენებაზე ჩატარებულ კვლევებში, ერთი წინგადადგმული ნაბიჯი გამოწვეული იყო იმ წინააღმდეგობებით რაც ახლდა იმის გარკვევას უნდა შეიქმნას თუ არა განსხვავებული პროგრამები სხვადასხვა ეთნიკური წარმომადგენლობის ჯგუფებისთვის მათ საჭიროებებზე უფრო ეფექტიანად რეაგირებისათვის.

ეთნიკური განსხვავებები დიდი გამოწვევაა სოციალური მუშაობისთვის დასავლეთის ქვეყნებში, სადაც მდპ და EBI განვითარდა და ძირითად მოსახლეობაზე დაიტესტა. მაგალითად, მინდობით აღზრდაზე ჩატარებულმა ემპირიულმა კვლევამ გამოავლინა განსხვავებული შედეგები ეთნიკურ ჯგუფებში და არა აუცილებლად მეინსტრიმული ჯგუფების სასარგებლოდ (Burkas, 2008 in Soydan&Palinkas, 2014). მეორე კვლევამ ცხადყო, რომ ლათინო-ამერიკელ და თეთრკანიან მინდობით აღსაზრდელებში უფრო მაღალია სიკვდილიანობა, ვიდრე მათ თანამედროვეებს შორის მთლიან მოსახლეობაში, თუმცა აფრო-ამერიკელი ბავშვების სიკვიდილიანობა მინდობით აღზრდაში იდენტურია საერთო მოსახლეობის მაჩვენებლებისა (ბარტი და ბლექველი, 1998). კიდევ ერთ კვლევაში, ჯონსონ-რეიდმა და ბარტმა (Jonson-Reid, Barth, 2000 in Soydan&Palinkas, 2014) აღმოაჩინეს, რომ მართლმსაჯულების სისტემაში მოხვედრის რისკი აფრო-ამერიკელ მინდობით აღსაზრდელებში უფრო მაღალია ვიდრე ლათინო-ამერიკელ და თეთრკანიან ბავშვებში, პირველი განთავსებისას ბავშვის ასაკის, სქესის, განთავსების ისტორიის კონტროლის პირობებში.

კიდევ ერთმა კვლევამ, რომლის მიზანი იყო იმის დადგენა თუ რამდენად ეფექტიანია მეინსტრიმული ანტისოციალური ქცევის დაძლევისაკენ მიმართული პროგრამები, რამდენად შესწვეთ მათ უნარი აკადემიური მოსწრება ან თანასწორთა შორის ურთიერთობები გააუმჯობესონ ან სხვა პოზიტიური ცვლილებები გამოიწვიონ, ნათელჰყო, რომ ეფექტი მთლიანობაში იდენტური იყო ყველა ეთნიკური ჯგუფისთვის, სტატისტიკურად

უმნიშვნელო განსხვავებით მიწოდებული მომსახურებების ტიპებს შორის. ამ კვლევის შედეგების წარმოდგენა უილსონმა და კოლეგებმა (Wilson et al., 2003 in Soydan&Palinkas, 2014) 305 კვლევის სინთეზირებით მოახდინეს.

ახალ ქვეყანაში ეფექტიანი ჩარევის წარდგენის, გავრცელების, განხორციელებისა და მდგრადობის განმსაზღვრელი არის ამ ქვეყნის ღიაობა და მზაობა ინოვაციური ჩარევებისთვის. პალინკასი და სოიდანი (2012) წარმოგვიდგენენ სულ მცირე 4 დონეს, რომელზეც „გადათარგმნა“ ხორციელდება:

1. დიდი სისტემები და მაკროგარემოებითი ვითარება, რომელიც განსაზღვრავს მომსახურებების მიწოდებისა და მიღების კულტურულ განზომილებებს;

2. ორგანიზაციული დონე, რომელზეც მიზნის მიღწევის გეზი და პროცედურებია ფორმირებული;

3. ჯგუფის ან გუნდის დონე, რომელზეც ინტერაქციის სხვადასხვა პატერნები ხორციელდება, პრიორიტეტები იკვეთება და საქმიანობები ნაწილდება;

4. ინდივიდუალური დონე, რომელზეც მომსახურების მიმღებისა და პრაქტიკოსის ურთიერთობა ხორციელდა და მოლოდინები, ფასეულობები და უპირატესობები, რომლებიც განსაზღვრავენ მომსახურების მიმღების დამოკიდებულებას ჩარევისადმი.

გეოგრაფიული მახასიათებლები, ენა, რელიგია და ისტორიულად იდენტური მოვლენები შეადგენენ კულტურულ განმაპირობლებს, რაც ქვეყნის რეზიდენტებს ინოვაციებზე იდენტური რეაგირებისკენ უბიძგებს. ჰოფსტიდი (Hofstede, 1991 in Soydan&Palinkas, 2014), ამ სფეროს მეცნიერი, გამოჰყოფს 4 მახასიათებელს, რაც ქვეყნებს კულტურული ნიშნით განასხვავებს:

1. ძალაუფლებითი დისტანცია იერარქიის საფეხურზე მყოფთა შორის;

2. კულტურულ აცენტები კოლექტივიზმსა და ინდივიდუალიზმს შორის განსხვავებებზე;

3. გენდერული როლების დიფერენციაცია;

4. დაურწმუნებლობის არიდების ხარისხი.

ჩარევის წარმატების განმაპირობებელ ფაქტორებს შორის (ეროვნული, კულტურული, მტკიცებულებითი ინფორმაციის შესაბამისობა ქვეყნის მოსახლეობასთან, სოციალური მუშაობის სააგენტოების მზაობა მიიღონ სიახლეები) ერთ-ერთი უმთავრესია მომსახურების მიმღების, მისი ოჯახის, სოციალური მუშაკის დამოკიდებულება ჩარევისადმი.

VIII. ძირითადი კითხვები/ან კითხვები რეფლექსიისთვის

1. მდპ-ს განხორციელების ბარიერებიდან, თვენი აზრით, რომელი არის ყველაზე რთულად გადასალახი ბარიერი ჩვენს რეალობაში?
2. ერთი ძლიერი მტკიცებულებით განმტკიცებული ჩარევა უფრო ფასეულია, თუ რამდენიმე სუსტი კვლევით მხარდაჭერილი?
3. როგორ გადავლახოთ მდპ გამოყენებასა და მდგრადობის შენარჩუნების ირგვლივ არსებული გამოწვევები?
4. რომელი კვლევები ქმნიან ყველაზე ღირებულ მტკიცებულებას?
5. რით განისაზღვრება მტკიცებულების ღირებულება?

IX. სავარჯიშოები

სავარჯიშო #1

ჩვენ გვაინტერესებს ეფექტიანი ჩარევები ადრეული ქორწინების პრევენციისათვის. გჭირდებათ მტკიცებულებით ინფორმირებულ პრაქტიკას. როგორ დაიწყებთ პრობლემის ფორმულირებას ძიების დაწყებამდე?

სავარჯიშო #2

კოლეგამ გაგიზიარათ საინტერესო მტკიცებულებაზე დაფუძნებული პრაქტიკა ადრეული ქორწინების შედეგად პოსტ ტრავმულ სტრესთან განმლავების მექნიზმებზე. თქვენ ამ პრაქტიკის ჩვენს ქვეყანაში დანერგვა მოისურვეთ. რა ფაქტორების გათვალისწინება გჭირდებათ ინტერვენციის განხორციელებამდე?

X. გამოყენებული ლიტერატურა

თავი III

პროფესიული ღირებულებები და ეთიკური საკითხები კვლევაში

I. შესავალი

წინამდებარე თავში განვიხილავთ სოციალური მუშაობის კვლევის ეთიკის სტანდარტებს პროფესიული ეთიკის სტანდარტების ფონზე. განვიხილავთ ეთიკის მნიშვნელობას კვლევის განხორციელების სხვადასხვა ფაზაში გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. მიმოვიხილავთ ყველაზე გავრცელებულ ეთიკურ დილემებს რეალური და არარეალური სიტუაციების განხილვის ფონზე. შევეცდებით წარმოვადგინოთ კვლევის რომელ ეტაპზე დგას ეთიკური გამოწვევების წინაშე სოციალური მუშაკი უფრო ხშირად. გავაშუქებთ პროფესიული ფასეულობების თავსებადობას იდეოლოგიურ შეხედულებებთან. გავიაზრებთ კვლევის პროცესის ზეგავლენას სხვადასხვა დაუცველ ჯგუფებზე და მკვლევრის მიერ მიღებული გადაწყვეტიელების ეთიკურ მიზანშეწონილობას.

II. ეთიკის კოდექსის შექმნის ისტორია

ადამიანებთან დაკავშირებული კვლევების ირგვლივ ეთიკური საკითხები იყო და არის კიდეც აქტუალური. ამას ბევრი მიზეზი აქვს. ამ მიზეზთა შორის კი ისტორიის ის პერიოდებია, როდესაც არა თუ ეთიკური, არამედ ჰუმანური სტანდარტების დაცვაც კი არ ხდებოდა. ამის ერთ-ერთი ყველაზე გახმაურებული მაგალითია წინა საუკუნეში განხორციელებული ჰოლოკოსტის ექსპერიმენტი, რომელშიც სამწუხაროდ, სწორედ მხარდამჭერი პროფესიის წარმომადგენლები იყვნენ აქტიურად ჩართულნი. ეს პერიოდი კი არც ისე შორია, ისტორიისათვის მით უფრო (Rubin&Babbie, 2011).

ასეთივე არაეთიკური და დაუნდობელი კვლევა განხორციელდა 1932 წელს ალაბამაში, როდესაც ათაშანგით დაავადებულებს ტესტირების შედეგები არ გააცნეს და მათ ცრუ მიზეზით მკურნალობას სთავაზობდნენ. თან მაშინ, როდესაც უკვე გამოგონილი იყო ათაშანგის მკურნალობის წამალი. მკვლევარები კი ამ დროს აკვირდებოდნენ დაავადების პროგრესირებას. ამ ექსპერიმენტს დიდი გამოხმაურება არც მოჰყოლია მისადმი ბევრი

კითხვებისა და კრიტიკის მიუხედავად, სანამ 1965 წელს აშშ-ს სამხედრო სამსახურში მომუშავე სოციალურმა მუშაკმა არ დააყენა ამ ექსპერიმენტის საკომიტეტო მოსმენაზე განხილვის საკითხი სენატში 1972 წელს. უნდა გვაქსოვდეს, რომ ეთიკური პასუხისმგებლობები გვაკისრია არა მხოლოდ მაშინ, როდესაც ვახორციელებთ კვლევას, არამედ მაშინაც როდესაც თავს ვიკავებთ ასეთი კვლევით ნახარნახევი პრაქტიკის განხორციელებისგან (Rubin&Babbie, 2011).

უმეტესი ეთიკის კოდექსი შეიქმნა პროფესიის განვითარებიდან ათი წლის შემდეგ. უფრო ხშირად ეს პროფესიული ასოციაციის დაფუძნების თანმდევი პროცესია. მაგალითად, ამერიკის შეერთებულ შტატებში ის 1960 წელს შეიქმნა, გაერთიანებულ სამეფოში 1970 წელს, სამხრეთ აფრიკაში 1980 წელს, ხოლო გერმანიასა და ესპანეთში 1990 წელს; რაც საგძნობლად დაგვიანებულია პროფესიის განვითარების თითქმის საუკუნოვანი ისტორიის ფონზე ზოგიერთ ამ ქვეყანაში (Weiss-Gal & Welbourne, 2008). საქართველოში ეთიკის კოდექსი შეიქმნა საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის დაარსებისთანავე, 2005 წელს.

ზოგიერთ ქვეყანას *სოციალურ მუშაკთა საერთაშორისო ფედერაციის* ეთიკის კოდექსის საფუძველზე აქვს ფორმირებული ეროვნული ეთიკის კოდექსში, მაგალითად გერმანიას, შვედეთს, ესპანეთს. ზოგიერთს კი დამოუკიდებელი ეროვნული ეთიკის კოდექსიც აქვს შექმნილი. ასეთი ქვეყნებია მაგალითად, აშშ, გაერთიანებული სამეფო და უნგრეთი. არიან ქვეყნები, სადაც რამდენიმე სხვადასხვა პროფესიულ ორგანიზაციას სხვადასხვა კოდექსი აქვს ფორმირებული და მათი გაერთიანება ვერა და ვერ ხერხდება. ასეთი ქვეყანაა მაგალითად, ინდოეთი (Weiss-Gal & Welbourne, 2008).

კოდექსი სხვადასხვაგვარადაა სანქცირებული სხვადასხვა ქვეყანაში. ამას პროფესიის რეგულირების საკითხიც განსაზღვრავს. მაგალითად, სამხრეთ აფრიკასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებში ის სანქცირებულია, რადგან პროფესია რეგულირებადია. ეს კი ნიშნავს რომ მისი დარღვევა ექვემდებარება ლიცენზიის შეჩერებას ან ჩამორთმევას. ქვეყნებში, სადაც პროფესიის რეგულირება სავალდებულო რეგისტრაციით შემოიფარგლება, ეთიკური ნორმების დაღვევა დერეგისტრაციას იწვევს. სხვა ქვეყნებში ის დეკლარაციული ხასიათისაა. ამ წიგნის მომზადებისას, კოდექსი არ არის სავალდებულო დოკუმენტი, თუმცა 2018 წელს მიღებული *სოციალური მუშაობის შესახებ კანონის* მიხედვით ის ექვემდებარება დარეგულირებას (Weiss-Gal & Welbourne, 2008).

იშვიათად თუ წააწყდებით, უფრო სწორად ვერ წააწყდებით ეთიკის კოდექსს, რომელიც არ მოუწოდებდეს სოციალურ მუშაკებს გაძლიერებაზე-ფოკუსირებულ მიდგომას, მონაწილეობის ხელშეწყობას, კომპეტენტურობას, ანგარიშვალდებულებას. ეს კი პირველ რიგში სოციალური მუშაობის მართვაში უნდა იყოს იკორპორირებული (Healy, 2010).

III . ეთიკის მნიშვნელობა სოციალური მუშაობის კვლევაში

სოციალური მუშაკის წინაშე მრავალი ეთიკური საკითხი დგას, იქნება ეს ინდივიდუალური უფლებებისა და კეთილდღეობის, საზოგადოებრივი კეთილდღეობის თუ თანასწორობისა და ჩაგვრის საკითხი (მეისი, 2008 შატბერაშვილთან 2011). უმრავლეს შემთხვევაში სამივე საკითხი ერთდროულადაც კი წამოიჭრება ხოლმე. სწორედ სხვადასხვა ეთიკური პრინციპების დაბალანსება წარმოადგენს მთავარ პროფესიულ თავსატეხს სოციალური მუშაკისათვის. ამიტომაცაა სოციალური მუშაობა რთული პროფესია პასუხისმგებლობების უამრავი შრეებით.

სოციალური მუშაკის საქმიანობა, იქნება ეს უშუალო ურთიერთობა მომსახურების მიმღებთან თუ მათთან ირიბად ურთიერთობა სოციალურ პრობლემებზე მუშაობით, ნებისმიერ კონტექსტში, გამყარებული უნდა იყოს იმ ფუნდამენტური და უმნიშვნელოვანესი პრინციპით „პიროვნების პატივისცემის“ შესახებ, რომელიც კანტისეული „კატეგორიული იმპერატივად“ იწოდება (მეისი, 2008 შატბერაშვილთან 2011:40):

„მოიქეცი ისე, რომ კაცობრიობა, როგორც შენი, ისე ყოველი სხვა პიროვნების სახით, შენთვის მუდამ იყოს მიზანი და არასროდეს - მხოლოდ საშუალება“.

ეს კი სოციალური მუშაკისათვის იმას ნიშნავს, რომ განურჩევლად იმისა უშუალო პრაქტიკოსი ხარ, მაკრო პრაქტიკოსი, მკვლევარი თუ პედაგოგი, ადამიანის ღირსებასა და თავისუფლებას, არჩევანის უფლებას მუდამ პატივის უნდა სცემდე და ანგარიშს უწევდე. ადამიანი არის არსება, რომელსაც აქვს რაციონალური აზროვნებისა და თვით დეტერმინიზმის უნარი. კანტი ერთ-ერთ კატეგორიულ იმპერატივში სწორედ მორალური განსჯის მნიშვნელობას უსვამს ხაზს (მეისი, 2008 შატბერაშვილთან, 2011):

„იმოქმედე იმ პრინციპით, რომელიც თანახმა იქნები იქცეს უნივერსალურ ჭეშმარიტებად“.

ეთიკური ქცევის რამდენიმე პარადოქსით გამოწვეული პრობლემები სოციალური მუშაკის პრაქტიკის ყოველდღიურობაა. მთავარი პარადოქსი, რასაკვირველია გამოწვეულია

პროფესიის სამმაგი მანდატიდან: მისი პასუხისმგებლობიდან კლიენტისა და საზოგადოების წინაშე და მისი პროფესიული ვალდებულებიდან - მეცნიერულ საფუძველზე ფორმირებული ქმედებების სახელმძღვანელო პრინციპებიდან და ეთიკიდან გამომდინარე (Staub-Bernasconi, 2009). ამის გარდა კიდევ რამდენიმე პარადოქსია მშვიდად ყოფნის საშუალებას რომ არ იძლევა. ამ თავში ჩვენ მოგვიწევს მხოლოდ ზოგიერთ მათგანზე შეჩერება: თვით-აღიარება, როგორც საჭირო და ამავე დროს სარისკო ქცევა კლიენტის მხრიდან; თანასწორობა და სამათლიანობა (Weinberg, 2016); მომსახურების მიწოდება მყისიერად თუ მისი ხარისხის ნიშნის მიხედვით შეფასების შემდეგ.

საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციამ პროფესიული ეთიკის კოდექსი, რომელიც როგორც ზევით აღინიშნა, 2005 წელს შექმნა[1]. კოდექსი ამკვიდრებს პროფესიული ეთიკის პრინციპებსა და სტანდარტებს, რომლითაც თითოეულმა სოციალურმა მუშაკმა უნდა ვიხელმძღვანელოთ, განურჩევლად იმისა საველე სამუშაოებს ვახორციელებთ თუ მაკრო პრაქტიკას, კვლევით საქმიანობას თუ აკადემიურს. კოდექსი გვეხმარება ეთიკური პრობლემების გადაჭრაში და საშუალებას გვაძლევს ჩვენივე პროფესიული ქცევის ეთიკურობა შევაფასოთ.

კოდექსი ეფუძნება სოციალური მუშაობის ძირითად ფასეულობებს: სოციალური სამართლიანობა, პიროვნების ღირსება, ადამიანთშორისი ურთიერთობები, საზოგადოების ერთიანობა და პროფესიული კომპეტენტურობა. კოდექსი ექვს სტანდარტს აყალიბებს და წარმოადგენს ეთიკურ პასუხისმგებლობებს: კლიენტისა და კოლეგების მიმართ, სამუშაო ადგილზე, თავად სოციალური მუშაკის, სოციალური მუშაობის პროფესიისა და ფართო საზოგადოებისადმი (სოციალური სამუშაოს ეთიკის კოდექსი, 2006).

კვლევის სტანდარტები მოექცა N5 სტანდარტის ფარგლებში. სტანდარტი ხაზს უსვამს კვლევაში ნებაყოფლობითი მონაწილეობის, კონფიდენციალობის, მონაწილეთა ინფორმირებულობის ვალდებულებებს, მკვლევარის პასუხისმგებლობას კვლევის ანგარიშის მომზადებისას; ის ასევე წარმოადგენს კვლევაში მონაწილეობის შეწყვეტის უფლებას, კონფიდენციალობის შეზღუდვების შესახებ შეტყობინების ვალდებულებას ასეთის არსებობის შემთხვევაში. სტანდარტი განმარტავს მისგან გადახვევის შესაძლო მიზეზებსა და/ან დასაშვებ ნორმებს.

[1] კოდექსი 2006 წელს დაიბეჭდა *ფონდი ღია საზოგადოების* მხარდაჭერით.

საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციამ 2007 წელს სოციალური მუშობის პროფესიული სტანდარტებიც მოამზადა. დოკუმენტის მიზანია სოციალური მუშაკების დახმარება პრაქტიკული საქმიანობის განხორციელებაში პროფესიულ ფასეულობებსა და ეთიკის სტანდარტებზე დაყრდნობით. ის წარმოადგენს სოციალური მუშაობის პრაქტიკის ძირითადი მიმართულებებისა (როგორციაა სოციალური პოლიტიკა, სოციალური მომსახურების ადმინისტრირება, კვლევის მეთოდები, პირდაპირი პრაქტიკა) და სოციალური მუშაობის საქმიანობის სფეროების სტანდარტებს (როგორიცაა: მუშაობა ბავშვებთან და მოზარდებთან, ჯანდაცვის სისტემის პაციენტებთან, ნივთიერებებზე დამოკიდებულ პირებთან და ა.შ.). დოკუმენტი ცალკე სტანდარტად წარმოადგენს „პრაქტიკის სტანდარტებს სოციალური მუშაობის კვლევის წარმოებისთვის“. სტანდარტი ხუთპუნქტიანია და ხაზს უსვამს ეთიკისა და კომპეტენციის საკითხებს. განსაკუთრებულ აქცენს აკეთებს მტკიცებულებებზე დაფუძნებული პრაქტიკის წარმოებაზე (წინა თავში ვისაუბრეთ) (სოციალური სამუშაოს პროფესიული სტანდარტები, 2007).

უმრავლეს ეთიკის კოდექსში ნათლადაა სოციალურ მუშაკთა ეთიკური ვალდებულებები ასახული, თუმცა ბევრი კოლეგისაგან გვსმენია, რომ მიუხედავად ამისა პრაქტიკის განხროციელების ადგილას ეთიკური ნორმების დაცვა რთულდება. ეთიკური სოციალური მუშაობის განხორციელებისთვის ორგანიზაციული კლიმატის მნიშვნელობაზე ბევრს საუბრობენ. მის ფორმირებაზე პასუხისმგებლობა ხაზგასმულია სოციალური მუშაობის საერთაშორისო თუ ეროვნულ ეთიკის კოდექსებში (Healy, 2010). ამაზე ბევრი კოლეგა წერს, საუბრობს, მაგრამ პრობლემა პრობლემად რჩება. ამის მიზეზად სხვადასხვა ახსნას გვთავაზობენ. ზოგიერთი ავტორი თავად პროფესიის მრავალმანდატიანობას ასახელებს, განსაკუთრებით, როდესაც უშუალო პრაქტიკოსი სოციალური მუშაკი სახელმწიფო სისტემაშია დასაქმებული და სახელმწიფო პოლიტიკის ბრმა აღმსრულებლად წარმოუდგენია დამქირავებელს. ზოგიერთი კოლეგა ამას სოციო-ეკომონიკურსა და პოლიტიკურ ცვლილებებს მიაწერს და იდეოლოგიური პარადიგმების ცვლას შემსხვერპლებულ პროფესიად მიიჩნევს.

ბევრი სოციალური მუშაკის ხედვით, წინა საუკუნის პირმშო - მენეჯერიალიზმია არათავსებადი პროფესიულ ეთიკასთან. ჰილი ამტკიცებს, რომ გარკვეული დოზით შედეგებზე ორიენტირება და მათი გაზომვა მნიშვნელოვანია პრაქტიკის ეთიკური მართვისთვის, ისევე როგორც ქმედითობის ფაქტორის გათვალისწინება, მაგრამ

მენეჯერული მიდგომა შეუძლებელს ხდის სოციალური მუშაობის სხვა ეთიკური სტანდარტების დაკმაყოფილებას. ეს გულისხმობს ადეკვატური რესურსებისათვის ადვოკატობას, თანამშრომლების პროფესიულ მორალსა და სოციალურ სამართლიანობაზე პასუხისმგებლობას. მისი აზრით, მენეჯერიალიზმი - როგორც მართვის მიდგომის პაკეტი უნდა ჩანაცვლდეს მართვის სხვა მოდელით, რომელიც უფრო შეესაბამება პროფესიულ ეთიკას. ხშირად დავაა იმაზე თუ რამდენად ეთიკურია ისედაც მწირი რესურსების უმიზნოდ და განუსაზღვრელად ფლანგვა, თუმცა ამაზე დავისას არ შეიძლება ის არ გვახსოვდეს, რომ უფრო არაეთიკურია რესურსების შემცირება ზრუნვის ხარისხის ხარჯზე (Healy, 2010).

რასაკვირველია, ეფექტიანი მართვა არ უნდა აგვერიოს მენეჯერიალიზმში. ის კომპეტენციის, როგორც ეთიკური იმპერატივის, კომპონენტად უნდა იქცეს. ის კოლეგებში ეთიკური შეცდომების არიდების და/ან შემცირების წინაპირობაა (Healy, 2010)).

1980-იანი წლებიდან ლამის დღემდე სოციალური მომსახურების მიმწოდებელ ორგანიზაციებში დაიჩრდილა მათივე მთავარი ფუნქცია - იმ ადამიანების დახმარება, ვისაც ეს სჭირდება და საზოგადოებრივი პრობლემების შემცირება, თუ არა, ან ვერა, ალაგმვა. მენეჯმენტის ეთიკის მთავარი თავსატკივარია ახლა ამ როლის დაბრუნება (Healy, 2010).

სოციალური მუშაობის კვლევა ითხოვს ადამიანების პერსონალური მონაცემების გაცნობას. ეს კი ხშირად ისეთი ინფორმაციაა, რაც შესაძლოა არც მათმა მეგობრებმა, არც ნათესავებმა ან ოჯახის წევრებმა იციან. სოციალურ მუშაკ მკვლევარებს კი უწევთ ამ ინფორმაციის გამომზეურება. თქვენ იკითხავთ, ასეთი ინფორმაციის მოპოვება ხომ ყოველდღე უწევს პრაქტიკოს სოციალურ მუშაკს? ვერ შეგედავებით, ასეა მათ სჭირდებათ ასეთი ინფორმაციის მოპოვება; მაგრამ განსხვავება ისაა, რომ ეს მათ კონკრეტული კლიენტის მომსახურებისვე ინტერესში სჭირდება. ეს კი ერთი და იგივე არ არის, მხოლოდ იმ ნიშნით თუ იგივდება რომ ორივე ადამიანთა საერთო ინტერესებს ემსახურება და საზოგადოების კეთილდღეობისათვის ხორციელდება (Rubin&Babbie, 2011).

სოციალური მუშაკების ბენეფიციარები შესაძლოა კვლევის პროცესში ფსიქოლოგიურადაც დაზიანდნენ. მათ ხშირად ისეთ კითხვებზე უწევთ პასუხების გაცემა, რაც მათ ცხოვრების არასასიამოვნო მომენტებს ახსენებს, ან არასახარბიელო მდგომარეობაში ყოფნის ეპიზოდებს უცოცხლებს მეხსიერებაში. მაგალითად, ადამიანი სასჯელს იხდის კანონსაწინააღმდეგო ქმედებისათვის, ან მისი დამოკიდებულება მიმდინარე საზოგადოებრივი მოვლენებისადმი არ არის პოპულარული, ან მათი მდგომარეობა ღირსების

შემლახავი. შესაძლოა ისინი შემწეობის მიმღებნი არიან და ამას ისედაც განიცდიან, კვლევის ყოველი შეკითხვა კი მათ სწორედ ამას ახსენებს. უახლებს მათ ამასთან დაკავშირებულ უსიამოვნო გრძნობებს (Rubin&Babbie, 2011).

სოციალური მუშაობის კვლევამ შესაძლოა მათში მათივე ხასიათის თუ მდგომარეობის შტრიხები, დამოკიდებულებები თუ შეგრძნებები გააღვიძოს, რაც მათ საერთოდ მივიწყებული აქვთ იმ მომენტისათვის. შესაძლოა მკვლევარს ეს შეუმჩნეველიც დარჩეს, რადგან არც გაუმჟღავნოს მონაწილემ. რეტროსპექტულად, შესაძლოა ძველი საქციელი ამორალური ან უსამართლო აღმოჩნდეს. დიდი შანსია ეს უხილავი უხერხულობები, რბილად რომ ვთქვათ, მონაცემების ანალიზისა და კვლევის ანგარიშის წარდგენისას განახლდეს. და თან ყოველ ჯერზე რამდენჯერაც ამ კვლევას, წიგნს წაიკითხავენ ან მასზე ვინმე დაიწყებს საუბარს შეხვედრებზე, მედიაში თუ პრივატულად (Rubin&Babbie, 2011).

როგორც სოციალურ მუშაკს თქვენ მრავალი ეთიკური ვალდებულება გაქვთ თქვენი კლიენტების წინაშე როგორც უშუალო ისე მაკრო პრაქტიკისას, მაგრამ ეს არ განთავისუფლებთ კოლეგების წინაშე არსებული ვალდებულებებისაგან. ნებისმიერი მკვლევარისათვის ყველა სხვაზე უფრო ნათელია რა არის კვლევის სუსტი მხარე ან ტექნიკური ხარვეზი. ამის შესახებ თქვენი მკითხველის ინფორმირება გმართებთ. არასწორია შეხედულება რომ მხოლოდ წარმატებული კვლევების შესახებაა საჭირო საზოგადოების ინფორმირება. მეცნიერებაში იმის ცოდნა, რომ კორელაცია ცვლადებს შორის არ არსებობს, ისევე მნიშვნელოვანია როგორც იმისა, რომ ორი ცვლადი კორელაციაშია. მაგალითად, თუ კვლევა აჩვენებს, რომ ჩარევამ არანაირი ეფექტი არ მოახდინა ბენეფიციარზე. განა მნიშვნელოვანი არ არის პრაქტიკოსმა იცოდეს ეს, რომ ალტერნატიულ ჩარევაზე დაიწყოს ფიქრი (Rubin&Babbie, 2011).

წარმოიდგინეთ ეძებთ მტკიცებულებებზე დაფუძნებულ კვლევას, რომელიც თქვენი კლიენტის საჭიროებების შესაბამისად ჩარევის განხორციელებაში დაგეხმარებათ. თქვენ იპოვეთ ერთი კველვა, რომელიც ინტერვენციის ეფექტიანობაზე საუბრობს. დავარქვათ ამას ინტერვენცია X. ამ ინტერვენციის არაფერქტიანობა კი გამოვლინდა რამდენიმე კვლევაში, თუმცა ასეთი ანგარიში ვერ იპოვეთ. არავინ ჩათვალა საინტრესო მონაცემად ინტერვენცია X -ის ნულოვანი შედეგის გამომზეურება. ამიტომ თქვენ ინტერვენცია ეფექტიანი გგონიათ. არადა ამ ანგარიშებში შესაძლოა გაცილებით არაეფექტიან, უფრო კონსისტენტურ

ინტერვენციებზე ყოფილიყო ინფორმაცია. წარმოიდგინეთ რომ თქვენი კლიენტი აფრო ამერიკელია, ხოლო კვლევა, რომელიც თქვენ მოიძიეთ ინტერვენცია X-ზე, კავკასიური რასის წარმომადგენლებზე განხორციელდა. მაგრამ სხვა კვლევებში უარყოფითი შედეგებით სწორედ აფრო ამერიკელებზეა განხორციელებული. არ რეპორტირების უარყოფითი შედეგები, ეთიკური თვალსაზრისით, ნათელია. ეს თქვენ არაეფექტიანი ინტერვენციის განხორციელებისაკენ გიბიძგებთ (Rubin&Babbie, 2011).

ადამიანურად გასაგებია სურვილი, რომ წარმატებული კვლევა განახორციელოთ. თუმცა ნულოვანი შედეგი არ ნიშნავს აუცილებლად იმას, რომ კვლევის პროცესი არასწორადაა წარმართული. თუმცა შესაძლოა ესეც იყოს მიზეზი. მკვლევარებმა უნდა აირიდონ ცდუნება წარმოადგინონ საკუთარი პროდუქტი, როგორც გულდასმით დაგეგმილი ანალიტიკური სტრატეგია, როდესაც ეს ასე არ არის. ხშირად მიგნებებამდე მოულოდნელად მივდივართ, მიუხედავად იმისა, რომ რეტროსპექტულად ადვილად და აშკარად დასანახია (Rubin&Babbie, 2011).

კვლევის დასრულებამდე სოციალურ მუშაკს ხშირად უტრიალებს ასეთი კითხვები თავში:

- შევძლებ ამ თემთან ისევ მუშაობას?
- მევალება თუ არა ადვოკატობა კვლევის შედეგების კვალ და კვალ? თუ ვერ შევძელი ...
- მევალება თუ არა ჩემი კვლევის შედეგების გამოყენების მონიტორინგი, და ჩარევა თუ ვხედავ რომ ის არამართებულად გამოიყენება? ან რა დოზით ჩარევა მევალება

ჯერ კიდევ იყოფა კვლევის მწარმეობლები და მისი გამომყენებლები. რომელი ცოდნა უნდა გაზიარდეს და რა დოზით. ხომ არ ჯობია ან რა დოზით ჯობია პოლიტიკური მოსაზრებებით არ გაზიარდეს, ეთიკური არჩევანი არის სოციალური სამართლინობითა და ადამიანის უფლებებით ნაკარნახევი არჩევანი (მერტენსი და გინსბერგი 2009).

IV. ეთიკა კვლევის განხორციელების პროცესში

სხვადასხვა ქვეყანაში კვლევების ჩატარების მსურველთ მართებთ კვლევის პროექტის საბჭოს წინაშე წარდგენა. ამ საბჭოების მიზანია ადამიანთა უფლებებისა და ინტერესების დაცვა. დაფინანსების არმქონე პროექტებიც, მათ შორის სტუდენტური პროექტებიც კი, განიხილება ნორმალურ სიტუაციაში (Rubin&Babbie, 2011).

კვლევის ეთიკის მთავარი პრინციპია მოხალისეობრივი მონაწილეობა. კვლევის მონაწილეებზეა დამოკიდებული გადაწყვეტილება იმის თაობაზე მიიღებენ თუ არა კვლევაში მონაწილეობას. მონაწილეები ინფორმირებულნი უნდა იყვნენ არა მხოლოდ კვლევის მიზანსა და პროცესზე, არამედ მის მოსალოდნელ შედეგებზეც კი. თუმცა ეს ნორმა ზოგიერთ შემთხვევებზე არ ვრცელდება (Rubin&Babbie, 2011). მაგალითად, წარმოიდგინეთ პანდემიის აკრძალვისას, პრაქტიკულად როდესაც ეს სახელმძღვანელო იღებს საბოლოო სახეს, მკვლევარები ზომავენ ვინ და რა კომპოზიციით, რა მოტივით გადის აკრძალული ზონებიდან. ამ შემთხვევაში, რასაკვირველია არავინ არ გააფრთხილებს ქალაქიდან გამსვლელ მძღოლებს ამ კვლევის შესახებ.

მოხალისეობრივი მონაწილეობის ნორმის დარღვევა ზოგჯერ განპირობებულია კვლევის მიზნის შესანიღბად, რადგან მკვლევარები შიშობენ რომ მიზნის გამჟღავნება რადიკალურად შეცვლის კვლევის მონაწილეთა ქცევას, თავად იმ სოციალურ პროცესს და/ან მოვლენას, რომელიც შეისწავლება. ასეთ შემთხვევებში, კვლევის განხორციელების ფაქტი ბოლომდე გაუმჟღავნებელი რჩება (Rubin&Babbie, 2011).

ერთ-ერთი ასეთი კვლევაა როზენჰანის კვლევა (Rosenhan, 1973), რომელშიც მკვლევარები ფსიქიკური პრობლემების მქონე პირთა ჰოსპიტალში სამედიცინო პერსონალის ინფორმირების გარეშე პაციენტის როლში ცდილობდნენ იმის გარკვევას, შესაძლებელია თუ არა „ნორმალური“ ადამიანის ამოცნობა, რომელსაც აღარ სჭირდება ჰოსპიტალიზაცია. კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ მათ ეს ვერ შეძლეს. მკვლევარებს რომ ამ კვლევის შესახებ ექიმები დაეინფორმირებინათ, სავარაუდოდ, კვლევა აზრს დაკარგავდა. თუმცა ის ფაქტი, რომ ნებაყოფლობითი მონაწილეობა და ინფორმირებული თანხმობის მიღება კვლევას შეუძლებელს ხდის არ გვანთავისუფლებს ამ ვალდებულებისაგან და არ ამართლებს კვლევის ჩატარებას (Rubin&Babbie, 2011).

ხანდახან მკვლევარები არ მალავენ რომ კვლევას ახორციელებენ, თუმცა მიზეზს ნიღბავენ. მაგალითად, წარმოიდგინეთ რომ ხართ რომელიმე სოციალური კეთილდღეობის სააგენტოს თანამშრომელი, სააგენტომ შემწეობის მიმღებთა საყოფაცხოვრებო მდგომარეობის შესწავლა დაგავალათ. მათი მიზანი შემწეობის მიმღებთა მდგომარეობის გაუმჯობესებაა (Rubin&Babbie, 2011). ყოველ შემთხვევაში გაცხადებული მიზანი ეს არის. ალბათ გახსოვთ, ჩვენთანაც რა ამბავი იყო ამასთან დაკავშირებით. შემწეობის მიღების მსურველები მუდამ ჩიოდნენ იმის გამო, რომ მათ სახლში არსებული ნივთები არ ასახავდა რეალურად მათ მძიმე

სოციო-ეკონომიკურ მდგომარეობას. ამიტომ აპლიკანტები იძულებულები იყვნენ მუდამ სიტუაციის დამძიმების რეჟიმში ყოფილიყვნენ. ზოგს ოჯახიდან ნივთების გატანაც კი უწევდა. ეს ნივთები ხშირად მათი შეძენილიც კი არ ყოფილა, მაგალითად, ნაჩუქარი იყო.

ჩვენი სოციალური დახმარების პროგრამის პირველ ტალღაში, მართლაც რომ შეფასების ეტაპის ბევრი ასეთი ხარვეზი გამოვლინდა, რის გამოც დაკორექტირდა კიდეც შეფასების წესი. ამიტომ, მიუხედავად იმისა, რომ თქვენს სიტუაციაში კვლევის მიზანი მართლაც შემწეობის მიმღებთა ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებაა, მათ თუ გაუცხადებთ რომ კეთილდღეობის სააგენტოს თანამშრომელი ხართ, სავარაუდოდ მიღებული პასუხები არ იქნება მართალი. ისინი შეეცდებიან სიტუაცია გააზვიადონ და მათი მდგომარეობა უფრო დამძიმებულად წარმოგიდგინონ. თუ კვლევა აკურატულ მონაცემებს არ წარმოადგენს, საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესების სტრატეგიაც არ იქნება მართებული. ერთი მარტივი გზაა, არ გაამხილოთ რომ სააგენტოს წარმომადგენელი ხართ და უთხრათ რომ საუნივერსიტეტო კვლევითი ცენტრის თანამშრომელი ხართ. ეს კვლევის ხარისხს ნამდვილად გააუმჯობესებდა. მაგრამ ეთიკური თვალსაზრისით რამდენად სწორი იქნებოდა? (Rubin&Babbie, 2011).

ღირდა თუ არა როზენჰემის ან თქვენი კვლევის ჩატარება? უფრო ეთიკური არ ჩატარება ხომ არ იქნებოდა? რადგან როგორც ვთქვით, ინფორმირებული თანხმობის მოპოვება კვლევის ჩატარებას აზრს დააკარგვინებდა. პასუხი ამ კითხვებზე დამოკიდებულია იმაზე თუ რა საზოგადო სიკეთე მოიტანა კვლევამ. ეს კი, პირველი კვლევის შემთხვევაში იყო დაკვირვება, იდენტიფიკაციის შესაძლებლობა და ზოგადად ფსიქიკური ჯანმრთელობის კლინიკებში არსებული ზრუნვისა და დიაგნოსტიკის პრობლემების ალაგმვა ან შემცირება მაინც. მან კი აშკარად გადაწონა კლინიკოსთათვის მიყენებული ზიანი ნებაყოფლობითი მონაწილეობის ან არ მონაწილეობის შანსის არ მიცემისათვის. მეორე კვლევაში კი მონაცემების აკურატულობაზე იყო დამოკიდებული მომსახურებით მოსარგებლეთა ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესების შანსი, ამის გარანტიას კი თითქოს მათი ინფორმირება თქვენი ვინაობის შესახებ არ იძლეოდა. თუმცა, იმის დადგენის საჭიროება გადაწონა თუ არა (ან რამდენად გადაწონა) კვლევის სარგებელმა ეთიკურად სათუო პრაქტიკის განხორციელებისაგან მიყენებულ ზიანს ეთიკური ნორმის დადგენის საკითხია და სცდება ნებაყოფლობითი მონაწილეობის საკითხს (Rubin&Babbie, 2011).

მოხალისეობრივი მონაწილეობის პრინციპი მნიშვნელოვანია. მაგრამ თუ ამ ნორმის დარღვევის აუცილებლობაში დარწმუნებული არ ვართ, იმაში მაინც უნდა ვიყოთ დარწმუნებული რომ სამეცნიერო კვლევის სხვა მნიშვნელოვან ნორმებს არ ვარღვევთ - არ ვვნებთ კვლევაში მონაწილეებს (Rubin&Babbie, 2011).

თუ საქმე მარტივად და სასურველისამებრ, უფრო სწორად ერთიკის ნორმის შესაბამისად მიდის, მონაწილეებთან საკუთარი ვინაობის ან მიზნის გამჟღავნებას წინ არაფერი უდგას, თქვენ მათი თანხმობა გჭირდებათ კვლევაში მათი ჩართვისათვის. თანხმობას სპეციალური ფორმის საშუალებით ვიღებთ ჩვეულებრივ. თანხმობის ფორმა უნდა მოიცავდეს სრულ ინფორმაციას კვლევის შესახებ რომ პოტენციურმა მონაწილეებმა შეძლონ მონაწილეობის შესახებ ინფორმირებული გადაწყვეტილების მიღება. მათ უნდა ჰქონდეთ ინფორმაცია კვლევის პროცესზეც, პოტენციურ ზიანზეც, ანონიმურობაზეც და კონფიდენციალობაზეც. თუ კვლევის მონაწილე სხვადასხვა ასაკობრივი ჯგუფის ერთი და იგივე ოჯახის წევრია, საჭიროა ცალ-ცალკე თანხმობის ფორმა - კვლევევაში ზრდასრულთა მონაწილეობაზე და ბავშვის მონაწილეობაზე (Rubin&Babbie, 2011). ბუნებრივია ამ ფორმებში ტექსტის ენაც და ზომაც განსხვავებულია. ბავშვებისათვის მომზადებული თანხმობის ფორმა უფრო მცირე ზომისაა და მარტივი ენითაა შედგენილი. ფორმის ხელმომწერის ეკვიზიციის უნარიც გასათვალისწიენებლია. ასევე, თუ ხელმომწერი სხვა ენაზე მოსაუბრეა, ფორმა უნდა ითარგმნოს.

მოდით აქვე განვმარტოთ განსხვავებები მათ შორის: ანონიმურობა ნიშნავს როდესაც შეუძლებელია პირის იდენტიფიკაცია ე.ი. კვლევის მონაწილე ვინ იყო ვერ გავიგებთ. ანონიმურობა ზრდის პასუხების სარწმუნოობას, რადგან რესპოდენტი გათავისუფლებულია პასუხებში მის სახელთან დაკავშირებული უხერხულობებისაგან. ეს მკვლევარს უხერხული შეკითხვებისგანაც ათავისუფლებს, რაც ზოგიერთი კოლეგის ან ზემდგომის ცნობისმოყვარეობას შეიძლება ახლდეს. კონფიდენციალურობა კი ნიშნავს რომ მკვლევარმა იცის ვისგან მიიღო ინფორმაცია, მაგრამ მისი ვინაობის გაუმჟავნებლობის პირობას იცავს.

კონფიდენციალობის პრინციპის დაცას ერთი უხერხულობა ახლავს: როდესაც მკვლევარი სოციალური მუშაკი ინფორმაციის მიღებისას აღმოაჩენს რესპოდენტისადმი საფრთხის ფაქტს. მაგალითად, ის ბავშვიანი ქალია და ოჯახური ძალადობის მსხვერპლია, მას ემუქრებიან ყოველდღიურად; ან კვლევა ბავშვებთან ტარდება და შეიტყვეთ რომ მასზე ფსიქოლოგიურად ძალადობენ მასწავლბლები სკოლაში. თქვენი, როგორც სოციალური

მუშაკის მოვალეობაა შეტყობინება, არადა კველის დასაწყისში კონფიდენციალურად დარჩენის პირობა მიეცით რესპოდენტებს. შეტყობინებას ჩვენი კანონმდებლობაც გავალდებულებთ. არჩევანი არ არის, არადა სიტუაცია უხერხულია. ამიტომ, ამ სიტუაციის ასარიდებლად, კვლევის მონაწილეები ამ ვალდებულების შესახებ ინფორმირებულნი უნდა იყვნენ. ეს თანხმობის ფორმის ნაწილი უნდა იყოს.

ალბათ გაგიგიათ მილგრამის კვლევა, ან ფრაზა „მე მხოლოდ ბრძანებს/დავალებებს ვახორციელებდი“, რომელიც უკვე ფრთიან გრახად იქცა როცა ვცდილობთ ჩვენი ქცევისათვის და/ან გადაწყვეტილებისათვის პასუხისმგებლობის სხვაზე გადაბრალებას (Rubin&Babbie, 2011).

დიდი აჟიოტაჟი მოჰყვა სულ ახლახანს, 1990 წელს მომხდარ ცნობილ კვლევას, რომელიც ცნობილია „უიღბლო ტეხასელები“. კვლევა, მიზნად ისახავდა იმის შესწავლას, თუ როგორ გაართმევდა შემწეობის მიმღებთა ნაწილი თავს შემწეობის გარეშე, მაშინ როდესაც მეორე ნაწილი შემწეობით მოსარგებლეა. ექსპერიმენტში მონაწლეებმა არ იცოდნენ კვლევის ამ დეტალის შესახებ. ამ საპილოტე პროგრამის მიზანი სახელმწიფო რესურსების დაზოგვა და შემწეობის მაძიებელთა სოციალური გააქტიურება იყო. საქმე ისაა, რომ კეთილდღეობის სისტემის მოსარგებლეები დასაქმების ან ტრენინგში მონაწილეობის შემთხვევაში, 4 თვიან სამედიცინო და ბავშვზე ზრუნვის ბენეფიტს იღებდნენ. ახალი პროგრამით კი ამ ბენეფიტის 10 თვემდე გაზრდა დაიგეგმა. ამ ცვლილების მიზანი იყო შემწეობის მიმღებთა დასაქმების მოტივაცია, თუნდაც რომ დამსაქმებელი მათ არ სთავაზობდეს სამედიცინო ან ბავშვზე ზრუნვის სუბსიდიას. მაგრამ შემწეობის გახანგრძლივებასთან ერთად სახელმწიფომ შტატებს ასეთი პირობა წაუყენა: უნდა ჩატარებულიყო სამეცნიერო კვლევა, რომელიც გაზომავდა თუ რამდენად ეფექტიანი იყო ახალი პროგრამა. ეს კი შემწეობის რანდომულად გაცემას გულისხმობდა ე.ი. შემწეობის ყველა პოტენციური მიმღები ვერ ისარგებლებდა გახანრძლივებული ვადით. კვლევა ცდილობდა იმის გარკვევას, იწყებს თუ არა ადამიანი სამსახურის მაძიებლობას თუ მას შემწეობის იმედი არ აქვს (Rubin&Babbie, 2011).

ორივე საკვლევი ჯგუფის მონაწილეები უნდა ყოფილიყვნენ მაქსიმალურად იდენტური მახასიათებლებით. განსხვავება მხოლოდ იქნებოდა ახალი შემწეობისადმი ხელმისაწვდომობა. თუ კვლევა დაადგენდა, რომ გახანგრძლივებული მხარდაჭერის მიმღებნი გავიდოდნენ კეთილდღეობის სისტემიდან უფრო ადრე ვიდრე ამ მხარდამჭერის

მიღების გარეშე დარჩენილნი, მაშინ ადვილი დასასაბუთებელი იქნებოდა მხარდაჭერის მიზანშეწონილობა/ეფექტიანობა და ისიც, რომ სწორედ ეს მხარდაჭერაა და არა რაიმე სხვა ამის განმაპირობებელი ფაქტორი. ჩვეულებრივ ასეთ ექსპერიმენტებში მონაწილეთა ნახევარი ხვდება ხოლმე საკონტროლო ჯგუფში, ამ ექსპერიმენტში კი მხოლოდ 10 % მოხვდა. ეს კი იყო 800 ადამიანი. სწორედ ისინი მოინათლნენ პრესის მიერ „უიღბლო ტეხასელებად“, რომლებიც უსამართლოდ დაზარალდნენ - ამოვარდნენ პროგრამიდან და თან 2 წლით, რომ ზემოქმედების ფაქტორებზე უკეთ მომხდარიყო დაკვირვება და შედეგები უფრო მკაფიოდ წარმოჩენილიყო. კრიტიკის კულმინაცია კი ის იყო, რომ ეს 800 ადამიანი არ უნდა ყოფილიყო ინფორმირებული ახალი პროგრამის შესახებ საერთოდ. უფრო მეტიც, რანდომულად მცირე ჯგუფის შერჩევამდე ყველა ძველ - მცირეპერიოდიან ბენეფიტს მიიღებდა ე.ი. სანამ მცირე ჯგუფი არ განისაზღვრებოდა, მანამდე ახალი ბენეფიტი - გახაგრძლივებული ვადით, არ გაიცემოდა. გამოდის, რომ მთელი არსი იყო ახალი პოლიტიკის დატესტვა და არა უბრალოდ განხორციელება (Rubin&Babbie, 2011).

ამ ცვლილების მხარდამჭერები ამტკიცებდნენ, რომ განხორციელების ეს პრინციპი ნაკარნახევია ახალი პროგრამის უნებლიე უარყოფითი ეფექტების დასატესტადაც. მაგალითად, როგორიცაა ზოგიერთი ბიზნესმენის გადაწყვეტილება ბავშვზე ზრუნვის ან ჯანმრთელობის დაზღვევის შეწყვეტის თაობაზე თუ შეიტყობენ რომ დაზღვევის პარიოდი სამჯერ გაიზარდა. ეს კი დაბალშემოსავლიან დასაქმებულებს სამსახურისთვის თავის დანებებისკენ უბიძგებს და მათ ისევ კეთილდღეობის სისტემის მომხმარებლებად აქცევს. ამ გახაგრძლივებული ბენეფიტით, კეთილდღეობიდან დასაქმებისკენ გზამ შესაძლოა კიდევ უფრო გააძვიროს კეთილდღეობის პროგრამა (Rubin&Babbie, 2011).

კვლევის კრიტიკოსები კი მის ავტორებს ეთიკური სტანდარტის დარღვევაში ადანაშაულებდნენ მოხალისეობრივი მონაწილეობისა და ინფორმირებული თანხმობის პრინციპის უგულებელყოფის გამო. ამ კვლევას ათაშანგის კვლევასაც კი უტოლებდნენ ეთიკური პრინციპების დარღვევის კუთხით, განაცხადეს რა, რომ „ადამიანებს არ უნდა მოექცნენ როგორც ნივთებს, თუნდაც რომ ამით სასარგებლო ინფორმაციას იღებდეთ“ (Rubin&Babbie, 2011:114). საქმე იქამდე მივიდა, რომ შტატის ხელისუფლებამ მიმართა ფედერალურს, რომ გაეუქმებინა ეს მოთხოვნა და საკონტროლო ჯგუფის 800 ბენეფიციარის ნაცვლად პროგრამის დეფიციტის გამოვლენის სხვა სტატისტიკური პროცედურა

მოეფიქრებინათ. საკონტროლო ჯგუფის წევრებისათვის წერილის გაგზავნაც კი დაიგეგმა რომ მათთვის მათი სტატუსი აეხსნათ (Rubin&Babbie, 2011).

V. ეთიკური დილემები

რთულია მკაფიო გამყოფის დანახვა ეთიკურსა და პოლიტიკურ საკითხებს შორის სოციალური მუშაობის კვლევაში. ეთიკაცა და პოლიტიკაც იდეოლოგიური ფონის ზეგავლენით ყალიბდება. მაგრამ ხშირად, რაც მისაღებია პოლიტიკური თვალსაზრისით მიუღებელია ეთიკურით. ძალაუფლების სტრუქტურას სხვადასხვა დონეზე დიდი მნიშვნელობა აქვს. მხოლოდ ის, რომ კვლევა მაღალ მეცნიერული სტანდარტითაა ჩატარებული, სამწუხაროდ არ გარანტირებს პოლიტიკურ ან მორალურ დონეზე მის წარმატებას (Sobocan, 2010). ადამიანები არ ეთანხმებიან ერთმანეთს როგორც პოლიტიკურ ასევე ეთიკურ საკითხებში. მოდით შევეცადოთ პოლიტიკურსა და ეთიკურს შორის არსებული განსხვავებები წარმოვაჩინოთ.

მიუხედავად იმისა, რომ ეთიკური და პოლიტიკური ხშირად გადაჯაჭვულია, სოციალური მუშაობის კვლევის ეთიკა უფრო უკავშირდება კვლევაში გამოყენებულ მეთოდებს, მაშინ როდესაც პოლიტიკური თვალსაზრისით უფრო ფასეულია კვლევის პრაქტიკული ღირებულება და გამოყენების პერსპექტივა. ასე მაგალითად, ზოგიერთი სოციალური მუშაკი ეთიკური თვალსაზრისით აკრიტიკებს მომსახურებების მიწოდების ეფექტიანობის შეფასებას კლიენტთა ერთი ჯგუფისათვის მიწოდებული მომსახურებების შეფასების ფონზე, მაშინ როდესაც, შედეგების გაზომვის გააზრება (დრო, რაც ამას სჭირდება) მომსახურების მიღებას უგვიანებს კლიენტთა მეორე ჯგუფს. მათი აზრით, ზიანი, რომელიც გამოწვეულია მომსახურების დაგვიანებით გადაწონის (უფრო მძიმე ტვირთია) ეფექტიანობის კვლევის შედეგებიდან მიღებულ სარგებელს. ამასთან, პოლიტიკური თვალსაზრისით თუ შევხედავთ, ეფექტიანობის კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ მიწოდებული მომსახურება არ არის ეფექტიანი, ამ მომსახურების მიწოდების გაგრძელება აზრს მოკლებულია და არც მიმწოდებელი ორგანიზაციის იმიჯზე, ან მხარდაჭერის მოპოვების შანსებზე აისახება დადებითად. თუმცა, პოლიტიკური კონტრარგუმენტიც შეიძლება არსებობდეს, რომლის თანახმადაც მომსახურების მიწოდებისაგან თავშეკავება შეამცირებს მომსახურებიდან მიღებულ საფასურს და საზოგადოებრივ პროტესტსაც

გააღვივებს მომსახურების მიღების საჭიროების მქონეთათვის მისი არ მიწოდებისათვის (Rubin&Babbie, 2011).

მეორე, ეთიკური ასპექტი განსხვავდება პოლიტიკურისაგან სოციალური მუშაობის კვლევაში, რადგან არ არსებობს სოციალური მუშაობის კვლევის ეთიკის კოდექსის მსგავსი პოლიტიკური ქცევის კოდექსი. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთ ეთიკურ ნორმას აქვს თანმდევი პოლიტიკური ასპექტი, მაგალითად, „არ ავნო“ პრინციპი ნათლად უკავშირდება სამოქალაქო უფლებებსა და თავისუფლებებს - არ არის განვითარებული პოლიტიკური ნორმები, რომლებზეც შეთანხმდნენ მკვლევარი სოციალური მუშაკები. ერთადერთი, ისიც ნაწილობრივ თანმხვედრი, გამონაკლისია ზოგადად გაზიარებული შეხედულება რომ მკვლევარის პოლიტიკურმა ორიენტაციამ არ უნდა მოახდინოს გავლენა სამეცნიერო კვლევაზე. ან პოლიტიკური ინტერესის გამო არ უნდა გავაყალბოთ ან დავამძიმოთ ან პირიქით შევამსუბუქოთ კვლევის მიგნებები (Rubin&Babbie, 2011).

მუდმივი განხილვის თემაა კვლევის ობიექტურობის საკითხი. რამდენად ძალუძს კვლევას სოციალური მეცნიერებებში იყოს ობიქტური. კვლევა სოციალურ მეცნიერებებში რთულია რომ იყოს სრულიად ობიექტური იმ მარტივი მიზეზის გამო რომ მკვლევარების სუბიექტურები არიან სოციალური მოვლენების აღქმაში. ბევრი მეცნიერი თვლის, რომ სოციალური კვლევა შეუძლებელია იყოს სრულიად ნეიტრალური ფასეულობითი თვალსაზრისითაც. მათი აზრით, ფასეულობითი სისტემა ყოველთვის ახდენს ზეგავლენას კვლევაზე - მის მთელ პროცესზე, დაწყებული კვლევის კითხვის შერჩევიდან დასრულებული ცვლადის შერჩევამდე. ფასეულობითი სისტემის ზეგავლენით ხდება კვლევის ერთეულის შერჩევაც კი. ასე მაგალითად, სახელმწიფო ბიუროკრატიული სისტემის თანამშრომელი მკვლევარები მიდრეკილნი არიან უპირატესად დაინტერესდნენ იმით თუ რამდენად ზოგავს ესა თუ ის პროგრამა ან პოლიტიკა სახელმწიფო რესურსს. მაგალითად, შემთხვევის მართვის კომპონენტის ჩართვა ჯანმრთელობის სისტემაში რამდენად ზოგავს ჰოსპიტალიზაციის ხარჯს ფსიქიკური პრობლემების მქონე ბენეფიციარების შემთხვევაში. ამ მიზნით შეპყრობილნი შესაძლოა საერთოდაც არ დაინტერესდნენ ბენეფიციარის კარგად ყოფნის ინდიკატორით. ხოლო კლინიცისტი, არა სახელმწიფო ბიურაკრიტიის მკვლევარები პირველ რიგში პროგრამის ეფექტიანობას სწორედ ფსიქიკური პრობლემების მქონეთა სიმპტომატიკასა და ცხოვრების ხარისხზე ზეგავლენის მიხედვით გაზომავდნენ, რადგან მათ სჯერათ რომ ეს გაცილებით მნიშვნელოვანია ვიდრე გადასახადის გადამხდელთა თანხების

დაზოგვის მაჩვენებლის ზრდა. მათთვის ეს არის მომსახურების მიწოდების მიზანი და ამ მიზნის დევნაში მათ შესაძლოა არც კი გაახსენდეთ პროგრამის ხარჯი. ასევე, მაგალითად, უსახლკარობის კვლევისას უსახლკარობის განმარტება განაპირობებს ვინ მოექცევა კვლევის ფოკუსში: ისინი, რომლებიც ქუჩაში ცხოვრობენ, თუ ისინიც, რომლებიც მეგობრებსა და ახლობლებს აფარებენ თავს. ეს კი ფასეულობითი შეხედულებების მიხედვით სხვადახვაგავრად შეიძლება განიმარტოს. მკვლევარები, რომლებიც უსახლკარობის აღმოფხვრისაკენ მიმართულ სოციალურ მოძრაობაში არიან ჩართულნი უფრო ფართო განსაზღვრებას აირჩევდნენ და შესაბამისად, ადამიანთა უფრო ფართო ჯგუფს მოიცავდნენ კვლევაში. ხოლო ისინი, ვინც მიიჩნევენ რომ სახელმწიფო კეთილდღეობის ხარჯები უმიზნოდ იხარჯება და ღარიბ ადამიანებში დახმარებაზე დამოკიდებულების გრძნობას ზრდის უსახლკარობის უფრო ვიწრო განმარტებას აირჩევდნენ (Rubin&Babbie, 2011).

ზოგიერთი მეცნიერი თვლის, რომ მკვლევარი შეუძლებელია და არც უნდა იყოს სრულიად ნეტრალური ფასეულობითი თვალსაზრისით. აჯობებს მან გაითავისოს მისი შეხედულებები და გამოააშკარავოს კიდეც. ბევრთა მოსაზრებით, საკუთარი ფასეულობები კვლევის მიზნებისაგან სრულიად რომ გაემიჯნათ ჩვენს კოლეგებს მეოცრე საუკუნის დასაწყისიდან დღემდე, მაშინ არც იქნებოდა ძლევამოსილი სოციალური მოძრაობები, რომლებმაც სრულიად შეცვალეს სამყარო. სოციალური მეცნიერების კრიტიკული თეორიის პარადიგმიდან სოციალური მეცნიერება და ქმედება ვერ იქნება განცალკევებული. სოციალური მუშაობის მიზანი ოდითგან არის კვლევის უფრო ჰუმანური საზოგადოების ფორმირების ინსტრუმენტად გამოყენება. მაგალითად Zimbalist (1977), აღწერს როგორ მოიცვა პროფესიამ სოციალური გამოიკითხვის მოძრაობა საზოგადოების დასარწმუნებლად გარემოსდაცვითი რეფორმის განხორციელების აუცილებლობაში მეოცე საუკუნის დასაწყისში ურბანული პრობლემების ასალაგმად. არადა მოძრაობა საკმაოდ შერჩევითი მიდგომით გამოირჩეოდა. გულდასმით ხდებოდა ფაქტების/შემთხვევის შერჩევა, რადგან მისი მიზანი სცდებოდა მონაცემების დაბალანსებულად ინტერპრეტაციასა და წარდგენას. მიუხედავად იმისა, რომ სოციალური მუშაობის კვლევები შესაძლოა უფრო ობიექტურობისაკენ იყოს მიდრეკილი ჩვენს დროში, პოზიტივისტი მკვლევარებიც კი იმედოვნებენ რომ მათი კვლევა სოციალური მოძრაობის გამომწვევი იქნება. კვლევის ადამიანური ტანჯვისა და სოციალური უსამართლობის დაძლევის ინსტრუმენტად გამოყენებაში არაფერია მიუღებელი. სოციალური მუშაობის კვლევა ხომ სწორედ ამაზეა.

სამეცნიერო თვალსაზრისით კი, ერთია რომ ჩვენმა ფასეულობებმა გვამრთონ კვლევის განხორციელებისას ჰუმანური იდეალებისაკენ სწრაფვაში, ხოლო სულ სხვაა დავმალოთ ან შევცვალოთ სიმართლე, დავახარვეზოთ კვლევის პროცესი და გავაყალბოთ მიგნებები. თუმცა ისიც სიმართლეა, რომ არ არსებობს ფასეულობებისაგან სრულიად თავისუფალი კვლევა. თანამედროვე პოზიტივისტები გვარწმუნებენ, რომ ეს არ ნიშნავს რომ ჩვენ არ უნდა შევეცადოთ სიმართლის ძიებას ჩვენივე რწმენისა და შეხედულებებისაგან მაქსიმალურად ნეიტრალური პოზიციიდან. პირიქით, ჩვენი შეზღუდვების ცოდნა დაგვეხმარება მათი ზეგავლენისაგან განვათავისუფლოთ ჩვენი კვლევის პროცესი (Rubin&Babbie, 2011).

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია იმის გააზრება თუ რამდენად შეიძლება სრული ჭეშმარიტების დადგენა სოციალური მეცნიერებებში, როდესაც ასე რთულია იყო ობიექტური და ერთი კვლევის შედეგი ხშირად ეწინააღმდეგება მეორისას. უნდა გვახსოვდეს, რომ მეცნიერებაში დასკვნები მუდმივ მოდიფიცირების პროცესშია და უკვე დამკვიდრებული თეორიის სხვა თეორიით ჩანაცვლებაც ჩვეულებრივი მიმდინარე პროცესია. ამის ფონზე, ბევრი სოციალური მუშაკი უპირატესობას კვლევის მიგნებებით გაჯერებული პრაქტიკის განხორციელებას ანიჭებს (მაგალითად, მტკიცებულებაზე დაფუძნებული პრაქტიკის, რასაც ჩვენ მომდევნო თავში შევეხებით უფრო დეტალურად) ტრადიციული და ავტორიტარული მიდგომების მიყოლისა და მათი პატივცემული კოლეგების შეხედულებებისადმი კომფორმიზმის ნაცვლად. ამერიკის სოციალური მუშაკთა ეროვნული ასოციაციის ეთიკის კოდექსის შესაბამისად, კვლევით გაჯერებული პრაქტიკის განხორციელებაზე უარის თქმა, რა მიზეზითაც არ უნდა იყოს ეს ნაკარნახევი, არაეთიკურია. უფრო მეტიც, უნდა გვესმოდეს, რომ თავად მომსახურებების მენეჯერი თუ პოლიტიკოსებიც არ არიან სრულად ობიექტურნი (Rubin&Babbie, 2011).

ყველაზე დასაფიქრებელი ეთიკური დილემა სოციალური მუშაობის კვლევაში უკავშირდება კლიენტის უფლებას მიიღოს მომსახურება და ის თუ რამდენად ამართლებს გრძელ ვადაში მომსახურების მიმღებთა კეთილდღეობისთვის სწრაფვა (ე.ი. გრძელვადიანი მიზანი) მომსახურების მიწოდების შეყოვნებას ახლა (ე.ი.მოკლე ვადაში) (Rubin&Babbie, 2011).

ამას ორი ფასეულობის კონფლიქტი სდევს: საჭიროების მქონეთა მყისიერი დახმარება და პროფესიონალის პასუხისმგებლობა მიწოდებულ მომსახურებაზე - მეცნიერული დასაბუთება მისი სარგებლის ან ზიანის. მკვლევართა ნაწილის აზრით, საჭიროების მქონე ადამიანებს არ უნდა შეუფერხდეთ მომსახურების მიწოდება რაღაც პერიოდით ან კვლევის

მიზნებისათვის. სხვათა აზრით კი არ არის მართებული და არც ეთიკური ისეთი მომსახურების მიწოდება, რომლის ეფექტიანობაზეც ჯერ მეცნიერულად დასაბუთებული ინფორმაცია არ არსებობს. მათი აზრით, ასეთ დროს მომსახურების მიწოდების შეყოვნება სჯობს. მართლაც რთული სიტუაციაა. ამ შემთხვევაში გადაწყვეტილების მიღებისას ამოსავალი წერტილი შეიძლება იყოს მომსახურების მიმღების მდგომარეობის სირთულე. თუ მდგომარეობა უკიდურესად რთულია აჯობებს არსებული სხვა, თუნდაც ნაკლებეფექტიანი, მაგრამ ნაცადი ინტერვენციების გამოყენება. თუ ალტერნატივა გვაქვს კონფლიქტი მომსახურების მიღების უფლებასა და მიწოდებული მომსახურების ეფექტიანობაზე პასუხისმგებლობას შორის თითქოს მცირდება. ნაცვლად იმისა, რომ ვიკვლიოთ ახალი სატესტო ინტერვენციის ზეგავლენა საერთოდ მომსახურების გარეშე დარჩენილ ჯგუფთან შედარებით, შეგვიძლია ვიკვლიოთ მისი ეფექტი უკვე არსებული მომსახურებების ფონზე. ასე არავინ დარჩება მომსახურების გარეშე. რესრუსების უკმარისობისას ეს უფრო ეთიკური სვლაა. ამ შემთხვევეაში არც არავინ რჩება მომსახურების გარეშე და ახალ მომსახურებასაც შეძლებისდაგვარად ბევრი ხალხი იღებს (Rubin&Babbie, 2011).

სხვა გზა რესურსების სიმწირით გამოწვეული გადანაწილების ეთიკური დილემის შესამსუბუქებლად არის მომლოდინეთა სიის წარმოება. მომლოდინეთა სიაში მყოფთა რიგის მოსვლამდე შეგვიძლია დავაკვირდეთ რა ხდება ახალი მომსახურების მიმღებ პირებში, რა ზემოქმედებას ახდენს მომსახურება, ასევე შევადაროთ რიგში მყოფნი ამ ახალი მომსახურებით მოსარგებლეებს. საბოლოო ჯამში ყველა იღებს მომსახურებას, და მომლოდინეთა რიგში მყოფი ბენეფიციარებიც თავად წყვეტენ მიიღონ თუ არა მონაწილეობას კვლევაში მომსახურებით სარგებლობაზე სარგებლობის შესაძლებლობის შეზღუდვის გარეშე (Rubin&Babbie, 2011).

VI. პროფესიული ფასეულობების თავსებადობა იდეოლოგიურ შეხედულებებთან

მოგისმენიათ ალბათ დისკუსია იმის შესახებ, რამდენად ემსახურება კვლევა საკითხის მეცნიერულ შესწავლას. ამის ნაცვლად ხომ არ არის ის მკვლევარის პოლიტიკური შეხედულებების დემონსტრირების საშუალება. მიუხედავად იმისა, რომ მეცნიერების აბსტრაქტული მოდელი თავისუფალია იდეოლოგიისაგან, სამეცნიერო პრაქტიკა არა.

სოციალური კვლევა და პოლიტიკა ყველაზე მეტად რასულ საკითხებთან დაკავშირებითაა გადახლართული. მიუხედავად იმისა, რომ სოციალური მეცნიერებების

მკვლევარები ჩართულები არიან თანასწორობის მოძრაობებში სხვადასხვა ქვეყანაში, ისინი თანასწორობის იდეის სამსახურში წარმოადგენენ დასკვნებს, რომელსაც კრიტიკაც მოჰყვა მათი კოლეგების მხრიდან და არც დომინანტ პოლიტიკურ იდეოლოგიასთანაა თანხმობაში. არა ერთი ძლიერი სამეცნიერო კვლევა გამხდარა შეტევის ობიექტი სწორედ იმიტომ რომ კვლევის შედეგები წარმოაჩენდა სხვადასხვა სოციალური პრობლემებისადმი წინასწარგანმაპირობებელ ფაქტორებს რასულ ნიადაგზე. ამ კვლევების ავტორებს დიდი რისხვა დაატყდა არა მხოლოდ საზოგადოებისაგან, არამედ კოლეგებისაგან. ამასთან, კრიტიკის საბაბი თითქმის ყველა შემთხვევაში იყო არა მეთოდოლოგიური საკითხი არამედ პოლიტიკური (Rubin&Babbie, 2011).

სოციალური სფეროს წარმომადგენელთა უმრავლესობა, დეკლარირებულად მაინც, მხარს უჭერდა დე ფაქტო სეგრეგაციასაც კი სკოლებში. თუმცა ცხარე დებატები გამოიწვია 1966 წელს კოლმენის მიერ გამოქვეყნებულმა კვლევამ განათლებასა და რასაზე. ზოგადი შეთანხმების საპირისპიროდ, კოლმენმა აღმოაჩინა მცირე განსხვავება სეგრეგირებულსა და არასეგრეგირებული სკოლების აფრო ამერიკელი მოსწავლეების აკადემიურ მოსწრებას შორის. კოლმენის კვლევამ ცხადყო, რომ არც საერთო სამეცადინო სივრცეები, ბიბლიოთეკები ან ლაბორატორიები, არც ხარჯი თითო მოსწავლეზე, არამედ ოჯახი და სამეზობლო/თემი არის ყველაზე გავლენიანი ფაქტორი მოსწავლის აკადემიურ მიღწევებზე. ის გაკრიტიკდა არა იმდენად მეთოდოლოგიური საკითხის, არამედ იმის გამო რომ მისი კვლევა მიიჩნიეს სეგრეგაციონალისტური პოლიტიკის გამოძახილად (Rubin&Babbie, 2011).

იგივე ბედი ეწვია ჯენსენის 1969 წელს ჩატარებულ კვლევას ინტელექტის კოეფიციენტის (IQ) ტესტის შედეგების ინტერპრეტაციისას რასული განსხვავებულობის ფონზე. ჯენსენი შრომაში აფრო ამერიკელთა დაბალი მაჩვენებლების მიზეზად გენეტიკურ ფაქტორს ასახელებს. მისი კვლევა ძირითადად გაკრიტიკდა მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით. მას უმტკიცებდნენ კოლეგები რომ არსებობს მრავალი IQ ტესტი, ზოგი ჯობია სხვას. კრიტიკოსები აკრიტიკებდნენ მას იმის გამოც, რომ მისი კვლევა მხედველობაში არასაკმარისად იღებდა სოციოკულტურულ გარემოს. არც მეტი არც ნაკლები ჯენსენი რასისტად მოინათლა (Rubin&Babbie, 2011).

იგივე ბედი ეწვია მურეისა და ჰერნშტეინის კვლევებს 1994 წელს, როდესაც გამოიცა მათი წიგნი „ზარის მრუდი“. ნაშრომის მცირე ნაწილი საუბრობდა ინტელექტის მაჩვენებელში ეთნიკური განსხვავებების ნაწილობრივ (და არა სრულად) გენეტიკური

ფაქტორით განპირობებაზე. მკვლევარები მიიჩნევდნენ, რომ ამერიკის წარმატების მთავარი ფაქტორი ინტელექტია. მაგრამ, რადგან ინტელექტის დონის ცვლილება რთულია, ინტელექტის მაჩვენებლის ზრდისაკენ მიმართულ სოციალურ პროგრამებზე რესურსის ხარჯვა აზრს მოკლებულია. მათ შორის ისეთ პროგრამებზეც, რომელიც სოციალურად მოწყვლად ახალგაზრდათა ინტელექტუალურ წინსვლაში ხელშეწყობას ემსახურება. მათი შრომა გაკრიტიკდა მეთოდოლოგიურ ნიადაგზე, თუმცა ეს არ იყოს მთავარი და ყველაზე მძიმე ბრალდება. ისინიც, არც მეტი და არც ნაკლები პოლიტიკური სარჩულით გაკრიტიკდნენ ყველაზე მწარედ. საქმე იქამდე მივიდა, რომ ნაშრომის გამოქვეყნებისათვისაც დიდი კრიტიკა მიმართეს გამომცემლებზე. კრიტიკოსთა აზრით, ეს ნაშრომი გულს ტკენს აფრო ამრეიკელებს და ყველაზე მეტად აფრო ამერიკელ ბავშვებს, რადგან მათ არ ესიამოვნებათ გენეტიკურად ინფერიორებად რომ მიიჩნევიან. თუმცა ბევრმა მიიჩნია, რომ აფრო ამერიკელთა მოწყვლად ჯგუფად მიჩნევა, რომლებიც უნდა მოვარიდოთ ღია ინეტლექტუალურ მსჯელობას თავისთავად რასისტულია (Rubin&Babbie, 2011).

როდესაც პოლიტიკური და იდეოლგიური ძალა მეცნიერულ წიაღსვლებს აფერხებს ერთ სფეროში, ამას სამწუხაროდ გავრცელების ეფექტი ექნება და შეაღწევს სხვა სფეროებშიც. საქმე იქამდე მივიდა, რომ უკვე 1991 წელს როდესაც ექსპერიმენტული გინეკოლოგიისა და ენდოკრინოლოგიის ცენტრის დირექტორი ჯონსი დაინტერესდა რატომ არის ასეთი სიმწირე აფრო ამერიკელ ქალებში მკერდის კიბოს ფატალური შედეგების თაობაზე კავკასიური რასის წარმომადგენელ ქალებთან შედარებით, მან კოლეგებისაგან ასეთი პასუხი მიიღო, რომ მათ არ სურთ პოლიტიკურად ასეთი კონტრავერსიული საკითხის შესწავლის დაწყება კონტრავერსიული. თან კვლევას მოუწევდა რასული განსხავევების შესწავლა კიბოსადმი გენეტიკური წინასწარგანწყობების შესახებ. ჯოუნსმა ამოხსნა რატომ არ დაიწყო კვლევა იმის დასადგენად არსებობს თუ არა გენეტიკური პრედგანწყობის ფაქტორი აფრო ამერიკელ ქალებში მკერდის კიბოს დროს, რადგან ასეთი კავშირი იმ მომენტისათვის უკვე 10 წლის წინ დადგენილი იყო კავკასიური რასის წარმომადგენელ ქალებში. ე.ი. მკვლევარები ერიდეობდნენ, არ აღმოჩენლიყვნენ პოლიტიკური რისკის წინაშე, თუ აღმოჩნდებოდა რომ აფრო ამერიკელი ქალები უფრო მაღალი რისკის წინაშე არიან ვიდრე კავკასიური რასის. მას ასევე გაახსენდა ერთხელ კოლეგის ნათქვანი, რომ იგი მედიის წარმომადგენელმა გააფრთხილა ამ თემაზე საუბრისას მორიდებოდა სიტყვა „გენეტიკურს“. ამ საკითხებზე საჯაროდ საუბრისას ყველა ერიდებოდა თავად ჯოუნსის მიპატიჟებას, იმავე საფრთხის

არიდების მიზნით, მანამდე, სანამ ერთ-ერთმა რედაქტორმა არ აღმოაჩინა რომ ჯოუნსი თავადაა აფრო-ამერიკელი. ჯოუნსი ხაზს უსვამს რამდენად ხელშემშლელი და საზიანო შეიძლება აღმოჩნდეს საკითხის შესწავლისთვის ფესვგადგმული პოლიტიკური ტაბუები, თან პირველ რიგში სწორედ მათთვის, ვისაც ამ კვლევებმა უნდა ასარგებლოს (Rubin&Babbie, 2011).

გენდერული, კულტურული თუ რასული საკითხებისადმი დაბალი კომპეტენციები და გულგრილობა უარყოფითად ისახება კვლევის მთელ პროცესზე, დაწყებული მისი დაგეგმვიდან დასრულებული მონაცემების ინტერპრეტაციამდე. თეორეტისკოსთა აზრით, ეს არის არა მხოლოდ მეთოდოლოგიური, არამედ ეთიკური ხარვეზი. ეთიკის საკითხი წამოიჭრილია, რადგან ზოგიერთი კვლევის შედეგად ზიანი მიადგა ქალებსა და უმცირესობების წარმომადგენლებს. ფემინისტთა და უმცირესობათა საკითხების მკვლევარები გვთავაზობენ სხვადასხვა ხერხს რაც აგვარიდებს ამგვარ ზიანს. დაბალი კულტურული კომპეტენციების მქონე ინტერვიუერი შესაძლოა უნებლიედაც კი გაანაწყენოს რესპოდენტი, ცოდნის დეფიციტმა შესაძლოა მათ მიგნებებში უგულებელყოს უმცირესობის ჯგუფის წარმომადგენელთა საჭიროებებისა და რეალობის იგნორება გამოიწვიონ, არადა კვლევა წესით საპირისპიროს ემსახურება, ან არასწორად და/ან სტერეოტიპულად წარმოადგინოს უმცირესობის წარმომადგენლები. იგივენაირად, შეგვიძლია დავუშვათ, რომ გენდერულად არამგრძნობიარე კვლევამ სხვადასხვაგვარი ზეგავლენა მოადინოს მამაკაცებსა და ქალებზე. სხვადასხვა ავტორი გვთავაზობს ამგვარი ეთიკური გადაცდომებისა და ხარვეზების არიდების გზებს (Rubin&Babbie, 2011).

უმცირესობის წარმომადგენელთა ჯგუფებზე განხორციელებული კვლევებისას შემდეგი გზამკვლევით/პრინციპებით უნდა ვიხელმძღვანელოთ:

- დავუთმოთ დრო უმცირესობების საკვლევი ჯგუფის გაცნობას/შესწავლას;
- კვლევის ყველა ეტაპზე ჩავრთოთ უმცირესობების საკითხთა მკვლევარები, თეორეტიკოსები, რომ უზრუნველვყოთ მათი საჭიროებებისა და ხედვებისადმი კვლევის შესაბამისობა;
- კვლევის დიზაინისა და ინსტრუმენტების შემუშავების პროცესში ჩავრთოთ თავად უმცირესობის ჯგუფის წარმომადგენლები;

- არ ჩავთვალოთ რომ ერთ ეთნიკურ ჯგუფზე განხორციელებული კვლევისას წარმატებით გამოყენებული კვლევის ინსტრუმტები ავტომატურად წარმატების მომტანია სხვა ჯგუფზე განხორციელებულ კვლევაშიც;
- გამოვიყენოთ კულტურულად სენსიტიური ენა;
- გულდასმით განვახორციელოთ ინსტრუმენტების პრეტესტირება, ენობრივი პრობლემების ან თარგმნის ხარვეზების აღმოფხვრისათვის;
- წარმართოთ ორენოვანი ინტერვიურიების პროცესი თუ საჭიროა;
- გავიაზროთ უმცირესობის ჯგუფების წარმომადგენელთა გამოყენება ინტერვიუირებად, ნაცვლად უმრავლესობის ჯგუფების წარმომადგებლებისა;
- მონაცემების დამუშავებისას გავიაზროთ განსხვავებები უმცირესობათა ჯგუფებს შორის;
- მაქსიმალურად ავირიდოთ დეფიციტებზე ფოკუსირება (მით უფრო დაუსაბუთებლად), ყურადღება ძლიერ მხარეებზე გავამახვილოთ უპირატესად;
- სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებს შორის განსხვავებებზე ორიენტირებასთან ერთად ერთ კონკრეტულ უმცირესობის ჯგუფში აკულტურიზაციის ხარისხობრივი განსხვავებები წარმოვადგინეთ;
- შევაფასეთ თქვენივე კროს-კულტურული კომპეტენციები;
- დავსახოთ შერჩევის სპეციფიკური სტრატეგია, რაც ადეკვატურად წარმოაჩენს უმცირესობის ჯგუფს.

რაც შეეხება გენდერულ bias და გულგრილობის არიდებას, ამისთვის შემდეგ ყურადსაღებ რეკომენდაციებს გვთავაზობს მარგრიტ აიჩლერი (Eichler,1988 in Rubin&Babbie, 2011) მისივე წიგნში „არასექსისტური კვლევის მეთოდები“:

- თუ კველვა მხოლოდ ერთ გენდერზე ტარდება ეს სათაურშივე წარმოვაჩინოთ და ნუ განვაზოგადებთ კვლევის მიგნებებს;
- არ გამოვიყენოთ სექსისტური ენა ან კონცეპტები (მაგალთად, არ წარმოვაჩინოთ კაცი „ოჯახის თავად“, ქალი კი „მეუღლედ“);
- ავირიდოთ ორმაგი სტანტდარტი საკვლევი კითხვის ფორმირებისას (მაგალითად როგორიცაა, დასაქმებასა და მშობლობას შორის კონფლიქტი დედებისათვის, მაგრამ არა მამებისათვის);

- არ გავაზვიადოთ მამაკაცის მიერ განხორციელებული საქმიანობები კვლევის ინსტრუმენტებში (მაგალითად, როგორიცაა სოციალური ფუნქციონირებისას მხოლოდ კარიერული საქმიანობის გაშუქება და საოჯახო საქმიანობის, ბავშვების აღზრდის იგნორირება);
- მონაცემთა ანალიზისას, ყურადღება მივაქციოთ მიგნებათა შორის განსხვავებებს ქალების და კაცების შეთხვევაში;
- არ ჩავთვალოთ რომ მამაკაცებზე განხორციელებული კვლევისას წარმატებით გამოყენებული კვლევის ინსტრუმენტების გამოყენება ავტომატურად წარმატების მომტანია სხვა ჯგუფზე და/ან ქალებზე განხორციელებულ კვლევაშიც;
- დავრწმუნდეთ რომ ანგარიში თანაბრად წარმოადგენს კვლევის მონაწილე ქალებსა და მამაკაცებს.

VIII ძირითადი კითხვები/კითხვები რეფლექსიისთვის

1. შეიკავებდით თავს ისეთი კვლევის ჩატარებისგან, რომლის შედეგებიც სავარაუდოდ სენსიტიური აღმოჩნდებოდა რომელი დისკრიმინირებული ჯგუფისათვის?
2. წარმოიდგინეთ რომ ლექტორი გტხოვთ კურსთან დაკავშირებული კითხვარი შეავსოთ. მონაწილეობა ნებაყოფლობითია. მაგრამ, თქვენი აზრით, ექცევიან თუ არა სტუდენტები „სავალდებულოობის“ წნეხის ქვეშ ასეთ სიტუაციაში? უნდა შეიკავოს თუ არა ლექტორმა ამგვარი კვლევის განხორციელებისაგან თავი?
3. „უიღბოლო ტეხასელების“ ექსპერიმენტის პირველადი ვერსიის კრიტიკოსების აზრით, ეს კვლევა ათაშანგით დაავადებულთა კვლევისმაგვარი ეთიკურად კონტრავესიული კვლევაა. იზიარებთ ამ მოსაზრებას?
4. თქვენი აზრით, „უიღბოლო ტეხასელების“ კვლევა ნაკლებ კრიტიკას დაიმსახურებდა თუ ის გაცილებით მცირე რესურსით „იღბლიან“ მცირე ჯგუფზე დატესტავდა ახალ პრგრამას?

5. იზიარებთ ზოგერთთა მოსაზრებას, რომ საჭიროების მქონე ადამიანებს არასდროს უნდა ეთვათ უარი მომსახურებაზე არანაირი პერიოდით ან კვლევის მიზნებისათვის, თუნდაც რომ ეს მომსახურების დახვეწას ემსახურებოდეს?

IX. სავარჯიშოები

სავარჯიშო #1

წარმოიდგინეთ ახალი მომსახურების დანერგვისას გჭირდებათ საკონტროლო ჯგუფისათვის მოხალისე მონაწილეების შერჩევა. ვთქვათ ასეთები მოიძებნენ. ეს ეთიკური გამოწვევის წინაშე ხომ არ გაყენებთ, რადგან სავარაუდოდ არავისთვის იქნებოდა „ზედმეტი“ ახალი მომსახურებით სარგებლობა?

სავარჯიშო #2

წარმოიდგინეთ საჭიროა გადაწყდეს დაიშვას თუ არა პეკინიდან მაკდონალდსთან შესახვევი, რაც მძღოლებს გმირთა მოედანზე ჩასვლას აარიდებდა. ამას არა ერთი ადამიანი ველოდებით სულმოუთქმელად. ამიტომ საჭიროა დადგინდეს ქმნის თუ არა საცობს გმირთა მოედნის მოსახვევი პიკის საათებში. არც ამ შემთხვევაში იქნებოდა საჭირო ყოველი გამვლელი მანქანის მძღოლისაგან თანხმობის აღება?

X. გამოყენებული ლიტერატურა

Healy, L.H. (2010). Ethics in Social Work Management: Contesting the Encroachment of Menegerialism in the Social Services in Zavirsek, D., Rommelspacher, B., Staub-Bernasconi, S., (Ed.). Faculty of Social Work, University of Ljubliana

Rubin, A., Babbies, E.R. (2011). Research in Social Work, Boos/Cole Cengage Learning

Sarantakos, S., (2005). Social Research. Palgrave

Sobocan, A. (2010). Ethics in / after Social Work Research in Ethical Dilemmas in *Social Work:International Perspective* in Zavirsek, D., Rommelspacher, B., Staub-Bernasconi, S., (Ed.). Faculty of Social Work, University of Ljubliana

Weiss-Gall, I., Welbourne, P.(2008).Professionalization of Social Work:A Cross-national Exploration. Blachwell Publishing Ltd and International Journal of Social Welfare, 17(4):281 - 290

Weinberg, M., (2016). Paradoxes in Social Work Practice: Mitigating Ethical Trespass. Comtemporary Socia Work Studies Routledge, London, NY

თამარ მახარაძე

თავი IV

დოკუმენტების გამოყენება კვლევის პროცესში

შესავალი

კვლევის პროცესში უკვე არსებული რელევანტური ცოდნის მოძიება სხვადასხვა გზით შეიძლება; ასევე, განსხვავებულად არის შესაძლებელი მისი გამოყენება. სოციალური მუშაობის კვლევის დროს არსებული ცოდნის გამოყენება ხშირად მიმართულია სოციალური პრობლემების შესარჩევად და დასაზუსტებლად. მაგალითად, რამდენად გავრცელებულია კონკრეტული პრობლემა ან რამდენად ადვილია ფენომენის გაზომვა? ამ კითხვებზე პასუხის გასაცემად საჭიროა არსებული რელევანტური ლიტერატურის მოძიება და დამუშავება. ლიტერატურის ანალიზი ერთის მხრივ გვეხმარება საკვლევი კითხვის ან ჰიპოთეზის ჩაომყალიბებაში და მეორეს მხრივ, კვლევის პროცესში მოპოვებული მონაცემების დამუშავებასა და დასკვნების გაკეთებაში. ყოველთვის საინტერესოა კვლევის მიგნებების განხილვა სხვების მიერ დაგროვილი ცოდნის პერსპექტივიდან.

მოცემულ თავში განხილული იქნება ის ძირითადი წყაროები, რომლებსაც მკვლევრები მიმართავენ მათთვის საინტერესო საკითხის შესახებ დაგროვებული ცოდნის მოსაძიებლად - განხილულია ისეთი ძირითადი წყაროები, როგორიცაა პროფესიული ჟურნალები, ვებ გვერდები, წიგნები, კვლევის ანაგრიშები, მონოგრაფიები, კვლევის პრეზენტაციები კონფერენციებზე.

გაანალიზებულია ის ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს ლიტერატურის მიმოხილვის ეფექტურად მომზადებაზე; კერძოდ, განხილულია აკადემიური სტილის ძირითადი მახასიათებლები, წყაროებისა და ციტატების სწორად გამოყენების პრინციპები; ასევე, განხილულია APA სტილის მნიშვნელობა და სტანდარტები. მოცემულია ლიტერატურის მიმოხილვის შინაარსის ორგანიზების კონკრეტული მაგალითი.

და ბოლოს, გაანალიზებულია სისტემური მიმოხილვისა და მეტა-ანალიზის დაგეგმვისა და ჩატარების თავისებურებები.

I. რას გულისხმობს ლიტერატურის მიმოხილვა ?

როგორც ზემოთ აღინიშნა, კვლევის პროცესში ლიტერატურის მიმოხილვა მკვლევარის ყურადღებას ბევრი მიზნით იპყრობს. პირველ რიგში, საკითხის შესახებ არსებული ცოდნით მკვლევარი კვლევის დასაწყისში ინტერესდება - რა სახის კვლევებია ჩატარებული და რა არის მათი ძირთადი მიგნებები; რა ცოდნა არსებობს საკითხის შესახებ. დაგროვილი ცოდნის გააანალიზების მეორე მომენტი უკვე შეგროვებული მონაცემების ანალიზის დროს დგება. უნდა აღინიშნოს , რომ საკითხის შესახებ დაგროვილი ცოდნის მოძიება სცდება მხოლოდ ბეჭდვით მასალას და გულისხმობს ისეთ წყაროებს, როგორიცაა ინტერნეტი, ვებ გვერდები, ელექტრონული ჟურნალები, სატელევიზიო პროგრამები და სხვა.

მაშინაც კი, როდესაც საკვლევი თემა ძალიან ახალია და მნიშვნელოვანი ცოდნა არ არის დაგროვებული ამ მიამრთულებით, მკვლევარმა შეიძლება მდიდარი რელევანტური ინფორმაცია მიიღოს თემატურად ახლოს მდგომი კვლევებისა და არსებული ცოდნის ანალიზით. შესაბამისი კარგი მაგალითია მოყვანილი Yegidis და კოლეგების (2012) სახელმძღვანელოში - მე-20 საუკუნის 80-იან წლების ბოლოსა და 90-იანი წლების დასაწყისში აშშ-ში მედიისა და საზოგადოების ყურადღება მიიპყრო შეყვარებულ წყილებში გაუპატიურების (date rape) გაზრდილმა სტატისტიკამ; თუმცა, ამ მიმართულებით კვლევები და დაგროვილი ცოდნა თითქმის არ არსებობდა. არ არსებობდა ცოდნა, რომელიც

მკვლევარებს მიაწვდიდა ინფორმაციას ამ ფენომენის გამომწვევი მიზეზებისა და მასთან გაკლავების გზების შესახებ. როდესაც მკვლევარებმა ამ მოვლენის შესწავლა დაიწყეს, ძალიან მნიშვნელოვანი იყო შესაბამისი ლიტერატურის ანალიზი. იქიდან გამომდნარე, რომ პირდაპირი კვლევები არ არსებობდა, მკვლევარებმა დაიწყეს მომიჯნავე თემებზე არსებული ცოდნის ანალიზი - ლიტერატურის შესწავლა შემდეგი მიმართულებით წარიმართა (Yegidis et al., 20120):

- ქალთა მიმართ ძალადობის ისტორია;
- ქალთა მიმართ ძალადობა სხვადსხვა კულტურაში;
- ცნება „გაუპატიურების“ ლეგალური პარამეტრები;
- ნივთერებებზე დამოკიდებულება და ფიზიკური ძალადობა;
- სექსულური ძალადობა
- რისხვის გამოხატვა და მართავა

ამ მაგალითიდან კარგად ჩანს, რომ მკვლევარმა რელევანტური ლიტერატურა შეიძლება ნებისმიერი საკველვი თემისთვის მოიძიოს. როდესაც მკვლევარი აცხადებს, რომ ძალიან ცოტა ან არაფერია ცნობილი გარკვეული ფენომენის შესახებ, ეს მიუთითებს იმაზე, რომ მას კარგად არ ესმის ლიტერატურის მიმოხილვის ბუნება ან საკმარისი დრო და ძალისხმევა არ დაუთმო ამ საქმეს (Yegidis et al., 2020).

როგორც Sowers -ი და კოლგები (2010) აღნიშნავენ, ლიტერტურის მიმოხილვას სამი ძირითადი მიზანი აქვს : (1) საშუალებას გვაძლვს უკეთესად გაგიგოთ უკვე ჩატარებული კვლევები და დავგეგმოთ ახალი, (2) გვეხმარება მიმდინარე კვლევის კონცეპტუალიზაციასა და ოპერაციონალიზაციაში და (3) გვეხმარება კვლევის პროცესში პოტენციური შეცდომებისა და პრობლემების დანახვაში (Sowers et al., 2010). საფუძვლიანი ლიტერატურის ანალიზი მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ავტორისთვის, არამედ მკითხველისთვისაც - ის საშუალებას აძლევს დარწმუნდეს მკვლევარის სანდოობაში; ასევე, დაინახოს და გაიაზროს საკვლევი თემა სხვა ავტორების პერსპექტივიდან. კვლევის პროცესის სხვადასხვა ეტაპზე ლიტერატურის მიმოხილვის გამოყენება მნიშვნელობა შეჯამებულია ცხრილში 4.1

ცხრილი 4.1

როგორ იყენებენ მკვლევრები ლიტერატურის მიმოხილვას კვლევის პროცესში (Yegidis et al., 2020)

კვლევის დასაწყისში, პრობლემის თავდაპირველი იდენტიფიცირებისას, გვეხმარება:	• პრობლემის სპეციფიკურობის განსაზღვრაში; • კონკრეტულ პრობლემასთან დაკავშირებული უფრო ფართო საკვლევი თემის განსაზღვრაში.
მონაცემების შეგროვებამდე გვეხმარება	• პრობლემის ბუნებისა და ისტორიის უკეთ გაგებაში; • იმის განსაზღვრაში, თუ კვლევის რომელი მეთოდები გამოიყენება (წარმატებით თუ წარუმატებლად) მსგავსი თემების კვლევისას; • იმის გაგებაში, პრობლემასთან მიმართებაში რა პასუხი გამოიკვეთა უკვე ჩატარებულ კვლევებშ; • გადავწყვიტოთ, თუ რომელია საუკეთესო გზა მონაცმების შესაგროვებლად, დავასაბუთოთ მათი ეფექტურობა და შევარჩიოთ მონაცემთა ანალიზის საუკეთსო მეთოდები; • გამოვყოთ ცვლადები, რომელსაც გავზომავთ კვლევის პროცესში; • მოვახდინოთ ძირითადი ცვლადების ოპერაციონალიზაცია; • ჩამოვაყალიბოთ კვლევის ჰიპოთეზა.
მონაცემების შეგროვების შემდეგ გვეხმარება	• გავაანალიზოთ განსხვავება, რომელიც არსებობს ჩვენი კვლევის მონაცემებსა და სხვა კვვლევებში მიღებულ მონაცემებს შორის; • გავაანალიზოთ, თუ რა მიმართულებით ემთხვევა ჩვენი მონაცემები უკვე არსებული კვლევების მონაცემებს; • გავაანალიზოთ მიღებული მონაცემები უკვე არსებული ცოდნის პერსპექტივიდან - რა სიახლეებმა იჩინეს თავი, რითი შეუწყო ხელი ჩვენმა კვლევამ აღნიშნულ სფეროში არსებული ცოდნის პროგრესს; • ჩამოვაყალიბოთ საკვლევი კითხვები და ჰიპოთეზები შემდგომი კვლევისთვის.

II. პოტენციური წყაროები ლიტერატურის მიმოხილვისთვის

ლიტერატურის მიმოხილვა რამდენიმე მნიშვნელოვან ნაბიჯს გულისხმობს. პირველ რიგში, მკვლევარმა უნდა განსაზღვროს, რომელ წყაროებს გამოიყენებს ლიტერატურის გაანალიზებისას. არსებობს მრავალი ასეთი წყარო - წიგნები, ჟურნალები, ინტერნეტი, ელექტრონული ბაზები, სამთავრობო ანგარიშები და სხვა. როგორ ვარჩევთ წყაროს ლიტერატურის მოსაძიებლად? პირველ რიგში, ვეყრდნობით მის სანდოობას. თუმცა, აქვე აღსანიშნავია, რომ „სანდოობა“ ზოგჯერ საკამათოა, რადგან ყველაზე მაღალი რეპუტაციის წყაროებიც კი ზოგჯერ განიცდის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ გავლენას (Yegidis et al., 2020).

ლიტერატურის მიმოხილვისას ყველაზე ხშირად განიხილება შემდეგი წყაროები:

- პროფესიული ჟურნალები;
- სანდო ვებ გვერდები;
- წიგნები;
- კვლევის ანგარიშები და მონოგრაფიები;
- კვლევის პრეზენტაციები კონფერენციებზე;

2.1 პროფესიული ჟურნალები

საერთაშორისო სივრცეში სოციალური მუშაობის არაერთი პროფესიული ჟურნალი არსებობს, მაგალითად Social Work Research, Social Work, Research on Social Work Practice და სხვა. პროფესიულ ჟურნალებში თავმოყრილია მნიშვნელოვანი ცოდნა სოციალური მუშაობის საკვლევი საკითხების შესახებ. როგორც წესი, ჟურნალებში მოქმედებს გამოსაქვეყნებელი მასალების კოლეგების მიერ „ბრმა“ შერჩევის წესი, რაც იმის საფუძველს იძლევა, რომ მხოლოდ ღირებული და მნიშვნელოვანი ნაშრომები გამოქვეყნდეს და ამ პროცესზე გავალენა არ მოახდინოს ავტორის სახელმა ან ნაცნობობამ. ჟურნალების მნიშვნელობასა და გავლენას მისი იმფაქტ ფაქტორი განსაზღვრავს, რომელიც ჟურნალის ციტირების რაოდენობას უკავშირდება - რაც უფრო მაღალი ჟურნალის იმფაქტ ფაქტორი, მით უფრო ღირებულია ის პროფესიული თემისთვის; და შესაბამისად, მასში სტატიის გამოქვყნებისთვს უფრო მკაცრი წესებია დადგენილი. თუმცა, სოციალური მუშაობის ყველა პროფესიულ ჟურნალს არ აქვს იმფაქტ ფაქტორი. როგორ უნდა დავრწმუნდეთ, რომ ჟურნალის ხარისხი დამაკმაყოფილებელია და მისი, როგორც წყაროს, გამოყენება შეიძლება? პირველ რიგში,

უნდა ვნახოთ რამდენად მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავს ჟურნალი სოციალური მუშაობის პროფესიისთვის, რამდენად კარგად არის აღწერილი გამოყენებული კვლევის მეთოდები, რაც მკითხველს მათი ადეკვატურობის შესახებ მსჯელობის საშუალებას მისცემს. ყურადღება უნდა მივაქციოთ ჟურნალის გამომცემელს - ის არის პროფესიული ორგანიზაცია, უნივერსიტეტი თუ სხვა ორგანიზაცია. ვნახოთ, რამდენად გამოყენებულია ოფიციალური სტატისტიკა, ციფრები და ფაქტები; რამდენად გამოყენებულია ის ტერმინოლოგია, რომელიც პროფესიისთვის არის დამახასიათებელი; ჟურნალში დაბეჭდილი სტატიები, რამდენად ეფუძნება გამოყენებულ ლიტერატურას, რომელიც სტატიაში მოცემული შინაარსის გადამოწმების საშულებას იძლევა. აღნიშნულის გათვალისწინებით, შესაძლოა გამოვარჩიოთ მაღალი დონის პროფესიული ჟურნალი და დავეყდნოთ მას როგორც მნივნელოვან წყაროს ჩვენთვის საჭრო თემის შესახებ არსებული ცოდნის მოსაძიებლად. მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ ერთი საეჭვო წყაროს მითითებამაც კი შესაძლოა მნიშვნელოვნად დააზარალოს ნაშრომი და ეჭვის ქვეშ დააყენოს კვლევის ძირითადი დასკვნები და რეკომენდაციები.

2.2 ვებ გვერდები

ინტერნეტი არსებული ცოდნის თავმოყრის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული წყაროა. ბევრისთვის ინტერენტი არის პირველი წყარო მისთვის საინტერესო საკითხის შესახებ ინფორმაციის მოსაძიებლად. თუმცა, უნდა გვახსოვდეს, ინტერნეტში გავრცელებული ინფორმაცია ყოველთვის სანდო არ არის, რადგან ინტერნეტში ინფორმციის გავრცელება ნებისმიერს შეუძლია. მნიშვნელოვანია, რომ მკვლეარს კარგად შეეძლოს სანდო ვებ გვერდების ამოცნობა. ქვემოთ მოცემულია ის ძირითადი რჩევები, რომლებიც მკვლევარმა უნდა გაითვალისწინოს ვებ გვერდის სანდოობის შეფასებისას (Yegidis et al., 2020):

- რას გეუბნებათ ვებ გვერდის ლინკი? ლინკის სახელი მიუთითებს იმაზე, რომ ეს პერსონალური ვებ გვერდია, თუ ის რომელიმე ორგანიზაციასთან არის დაკავშირებული? თუ ლინკი ინსტიტუციურია, რა არის მისი „დომეინი“ მაგალითად, .gov ან .org ან .edu სხვა. .gov ის შემთხვევაში საქმე გვაქვს სამთავრობო უწყებასთან, .org -ის შემთხვევაში დიდი ალბათობით, არასამთავრობო ორგანიზაციასთან, ხოლო .edu -ს შემთხვევაში საგანამანათლებლო ორგანიზაციასთან;

- გაძლევთ თუ არა მოცემული ლინკი ავტორის ან ორგანიზაციის სანდოობაში დარწმუნების შესაძლებლობას? შეიცავს თუ არა ვებ გვერდი ინფორმაციას ორგანიზაციის მისიის, მიზნებისა და აქტივობების შესახებ? პერსონალური ვებ გვერდის შემთხვევაში - მისი ავტორის პროფესიული საქმიანობის, ღირებულებებისა და ეთიკური სტანდარტების შესახებ? არის თუ არა ვებ გვერდი დაკავშირირებული სხვა ლინკებთან? როდის იყო ბოლოს განახლებული?
- რა არის მითითებული, როგორც ვებ გვერდის ავტორის ან ორგანიზაციის ექსპერტიზის ძირითადი სფერო? რა ინფორმაცია არსებობს ვებ გვერდზე ამ ესქპერტიზის დამადასტურებელი?
- რა არის ვებ გვერდის ძირითადი მიზანი - სამეცნიერო საზოგადოებისთვის არსებული ცოდნის გაზიარება თუ ავტორის აზრების თავს მოხვევისა და საზოგადოებაზე გავლენის მოხდენის მცდელობა?
- რამდენად გამოყენებულია ვებ გვერდზე მოცემულ ინფორმაციაში მტკიცებულებები? რამდენად არის გამოყენებული სანდო და მაღალი რეპუტაციის წყაროები?

2.3 წიგნები

წიგნები, რათქმუნდა, რჩება ლიტერატურის მიმოხილვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წყაროდ. წიგნებში ხშირად თავმოყრილია მნიშვნელოვანი კვლევების ძირითადი მიგნებები, ან განხილულია სხვადასხვა თეორიული პერსპექტივები, თანამედროვე მიდგომები და სხვა. თუმცა, აქაც ფრთხილად უნდა ვიყოთ, რადგან ყველაფერი რაც წიგნის სახით არის დაბეჭდილი, ღირებულ და სანდო ინფორმაციას არ შეიცავს. საერთაშორისო სივრცეში არსებულ პრესტიჟულ გამოცემებში, როგორიცაა მაგალითად SAGE, Springer და სხვა არსებობს მკაცრად გაწერილი პროცედურები და სტანდარტები, რაც უნდა დააკამყოფილოს ნაშრომმა იმისთვის, რომ გამოიცეს. ამ გამოცემებში დასაბაეჭდად, წიგნს უნდა ჰქონდეს სულ მცირე ორი ექსპერტის დადებითი რეცენზია. თუმცა, ყველა გამომცემლობა როდი მისდევს ასეთ მკაცრ წესებს. როგორც Yegidis -ი და კოლეგები აღნიშნავენ (2020) „... არსებობს გამოცემები, რომლებიც წიგნად გამოსცემენ ფაქტობრივად ყველაფერს (პროფესორის სალექციო ჩანაწერებსაც კი), თუ ავტორი მზად არის კარგად გადაუხადოს ამისთვის“ (Yegidis et al., 2020, გვ.80). შესაბამისად, მანამ, სანამ მკვლევარი გადაწყვეტს გამოიყენოს თუ არა წიგნი როგორც ინფორმაციის წყარო, მან რამდენიმე კითხვა უნდა დასვას მისი სანდობისა და

მნიშვნელობის შესახებ. კერძოდ, როგორი რეპუტაცია აქვს ავტორს სამეცნიერო და პროფესიულ წრეში? რა იძლევა ავტორის სანდოობის საფუძველს? რომელ ორგანიზაციასთან არის აფილირებული? რამდნეად კარგი რეპუტაციით სარგებლოს ეს ორგანიზაცია? რას ეფუძნება წიგნში ავტორის პოზიცია - მის სუბიექტურ შეხედულებებს თუ მდიდარ სამეცნიერო ნაშრომებს და სტატისტიკას? რას წარმოადგენს მის ჭეშმარიტ მიზანს - ხელი შეუწყოს მოცემულ სფეროში ცოდნის დაგროვებასა და წინსვლას, თუ მას გარეული პოლიტიური ან ეკონომიკური მიზნები ამოძრავებს? სად გამოიცა წიგნი - როგორი რეპუტაცია აქვს გამომცემლობას? რამდენად მარტივია იქ წიგნის გამოცემა? როგორია წიგნის შესახებ გამოცემული რეცენზია?

2.4 კვლევის ანგარიშები და მონოგრაფიები

კვლევის ანგარიშებსა და მონოგრაფიებში დეტალურად არის აღწერილი კვლევაში გამოყენებული მეთოდები და მიდგომები; შესაბამისად, მკითხველს შესაძლებლობა ეძლევა იმსჯელოს მათ ადეკვატურობასა და სიზუსტეზე. რათქმუნდა, ამ შეთხვევშიც უნდა დავაკვირდეთ, ხომ არ არის დაინტერესებული ანგარიშის გამომცემი კვლევის გარკვეული შედეგებით. მაგალითად, თუ კვლევა ტარდება რომელიმე სახელმწიფო სააგენტოს დაკვეთით და სწავლობს მისი ერთ-ერთი პროგრამის ეფექტურობას, შესაძლოა ის მიკერძოებული იყოს ამ კვლევის შედეგების წარდგენისას.

2.5 კვლევის პრეზენტაციები კონფერენციებზე

კონფერენციები და სიმპოზიუმები ხშირად განიხილება როგორც ინფორმაციისა და ცოდნის გავრცელების ერთ-ერთი საუკეთესო გზა. თუმცა აქაც, ისევე როგორც გამომცემლობების და ჟურნალების შემთხვევებაში, უნდა დავრწმუნდეთ ამ ღონისძიებების სანდოობაში. კომერციონალიზაციის გზაზე, ზოგიერთი კონფერენციის ორგანიზატორი საწევრო მოსაკრებელის მიღების გამო, ძალიან ასუსტებს შერჩევის კრიტერიუმებს და შესაბამისად, შესაძლოა საჭვო და დაბალი ხარისხის პროდუქტის წარდგენა მოხდეს კონფერენციასა და სიმპოზიუმზე.

საერთაშორისო სოციალურ მუშაობაში არსებობს ყოველწლიური კონფერენციები, რომელიც მაღალი რეპუტაციით სარგებლობს. მათ რიცხვს მიეკუთვნება ის კონფერენციები, რომლებსაც აფინანსებს ისეთი ორგანიზაციები, როგორიცაა მაგალითად, NASW, SSWR

,GSWE და სხვა (Yegidis et al., 2012). საქართველოში პრაქტიკოსების მეტ ყურადღებას იპყრობს ის ღონისძიებები, რომელიც ორგანიზებულია საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციციის (GASW) მიერ. როგორც ვხედავთ, ამ შემთხვევაშიც ღონისძიების სანდოობა მნიშვნელოვნად უკავლშირდება მისი ორგანიზატორების რეპუტაციასა და პროფესიონალიზმს.

III. როგორ უნდა დავწეროთ ლიტერატურის მიმოხილვა

რა არის დამახასიათებელი კარგი ლიტერატურის მიმოხილვისთვის? როგორ უნდა წარმოადგინოს მკვლევარმა საკითხის შესახებ არსებული ცოდნა ისე, რომ ის მაქსიმალურად სასარგებლო იყოს მკითხველისთვს. პირველ რიგში აღსანიშნავია ინფორმაციის დინების სწორად სტრუქტურირება - ლიტერატურის მიმოხილვის გაცნობისას მკითხველი ელის, რომ კვლევის საგნის შესახებ მალევე მიიღებს ინფორმაციას. მაგალითად, როდესაც ვატარებთ კვლევას, რომელიც სწავლობს თამაშდამოკიდებულებას ახალგაზრდების თვითმკლელობაზე, მკითხველი ელის, რომ დასაწყისშივე მიიღებს ინფორმაციას იმის შესახებ, თუ როგორ განვითარდა ლუდომანია, როგორ უკავშირდება ის თანამედროვე სოციალურ პრობლემებს, რა არის ცნობილი ახალგაზრდების თვითმკვლელობების მიზეზების შესახებ, რამდენად უკავშირდება მას აზარტულ თამაშებში მონაწილეობის ისტორია და სხვა. საკვლევი თემის შესახებ უკვე არსებული ცოდნა წარმოდგენილი უნდა იყოს ისე, რომ მოცემული კვლევის მიზანი მის ლოგიკურ გაგრძელებად გამოჩნდეს. ლიტერატურის მიმოხილვის ნაკადი უნდა იყოს ლოგიკური, თანმიმდევრული და მიემართებოდეს ზოგადიდან უფრო კონკრეტული მოსაზრებებისკენ. კარგად უნდა ჩანდეს, თუ როგორ იყენებს მკვლევარი არსებულ ცოდნას თავისი კვლევის საგანის გააზრებაში; და როგორ მიდის უფრო კონკრეტული საკვლევი საკითხებისა და ჰიპოთეზებისკენ.

დიდი მნიშვნელობა აქვს ტექსტში წყაროების და ციტატების სწორად გამოყენებას - მიზანშეწონილია, ციტატების შეზღუდულად, ზომიერად გამოყენება. ციტატების ჭარბად გამოყენებამ შეიძლება შეცდომაში შეიყვანოს მკითხველი, რადგან ისინი ყოველთვის გარკვეული კონტექსტიდან არის ამოღებული. როდესაც მოგვყავს სტატისტიკა, აუცილებელია შესაბამისი წყაროს მითითება - ეს საშუალებას აძლევს მკითხველს გადაამოწმოს მოცემული ციფრების სიზუსტე. თუმცა, აუცილებელია გავითვალისწინოთ, სტატისტიკა ლოგიკურად უნდა უკავშირდებოდეს საკლევ თემას და არ უნდა იყოს

უბრალოდ იმის მტკიცებულება, რომ მკლევარი კარგად არის ინფორმირებული საკითხის შესახებ.

სათანადო მრავალრიცხოვანი ლიტერატურის დამუშავების შემდეგ, მკვლევარს უჩნდება სურვილი ყველაფერი ასახოს ლიტერატურის მიმოხილვაში; თუმცა, თუ მაგალითად ათი სტატია ერთი და იგივე მოსაზრებას ავითარებს, აუცილებელი არ არის ყველა მათგანის ციტირება - საკმარისი ორი ან სამის წყაროდ მოყვანა.

როგორ უნდა შევარჩიოთ სჭირო წყაროები ციტირებისთვის? Daryl Bem -ი გვირჩევს წყაროებზე მუშაობისას გავაკეთოთ მხოლოდ იმ სტატიების ციტირება, რომლებიც ჩვენი კვლევის შესაფერისია; ასევე, ციტირებისას აქცენტი გავაკეთოთ ძირითად დასკვნებსა და მიგნებებზე და თავი ავარიიდოთ კვლევების აღწერასა და ზედმეტ დეტალებს (Bem in Yegidis et al., 2012). ხშირად ისმის კითხვა - ლიტერატურის მიმოხილვისას მხოლოდ თანამედროვე კვლევებსა და წყაროებს უნდა დავეყდნოთ? რათქმუნდა, მეტად ღირებულია თანამედროვე სტატიების განხილვა მაღალი რეპუტაციის მქონე ჟურნალებიდან; თუმცა, ლოგიკურია ძველი სტატიების ციტირება, როდესაც პრობლემის ისტრიულ მიმოხილვას ვაკეთებთ ან კონკრეტული კვლევის ინსტუმენტის შექმნაზე ვსაუბრობთ, რომელიც მაგალითად მე-20 საუკუნის 40-იან წლებში შეიქმა.

ლიტერტურის მიმოხილვაზე მუშაობისას ძალიან მნიშნველოვანია გვახსოვდეს, რომ ის უნდა იყოს ლოგიკურად თანმიმდევრული - გამოყენებული წყაროები და ციტატები მკვლევარს სჭრდება თავის ლოგიკური თანმიმდევრულობის სადემონსტარციოდ და ხაზს უსმევს მის ობიექტურობასა და მიუკერძოებლობას. გამოყენებული წყაროების ძირითადი დანიშნულება სწორედ ეს არის და არა მკითხველზე შათბეჭდილების მოხდენა იმით, რომ ნაშრომზე მუშაობისას ავტორი მრავალრიცხოვან წყაროს გაეცნო. ავტორის ობიექტურობა შეიძლება რამდენიმე გზით გამოვლინდეს, მაგალითად ჩართოს ტექსტში ის წყაროები, რომლებიც მისგან საწინააღმდეგო მოსაზრებებს ასახავს - საკითხის შესახებ არსებული ორი მხარის წარდგენა მკითხველს არწმუნებს იმაში, რომ მკვლევარი კარგად არის გარკვეული საკითხის შესახებ არსებულ ლიტერატურაში და ამვდროულად, ლიტერატურის მიმოხილვისას ობიექტურობას ინარჩუნებს.

ლიტერატურის მიმოხილვაზე მუშაობისას რა პოზიცია უნდა ჰქონდეს ავტორს - უნდა ჩანდეს მისი პოზიცია თუ შეინარჩუნოს ნეიტრალურობა? როგორც Yegidis და კოლეგები (2012) აღნიშნავენ, კარგად დაწერილ ლიტერატურის მიმოხილვაში ავტორი

მკითხველს ეხმარება გაერკვეს მოცემული საკითხის შესახებ არსებულ ცოდნაში და ამავდროულად, დაინახოს ავტორის პოზიცია, რომელსაც შეიძლება დაეთანმოს ან არ დაეთანხმოს. მთავარია ჩანდეს ის გზა, რომლითაც ავტორი მივიდა თავის დასკვნებამდე . კარგად დაწერილ ლიტერატურის მიმოხილვაში ავტორი არ ცდილობს გავლენა მოახდენოს მკითხველზე, ის კარგად ასაბუთებს საკუთარ არგუმენტებს და საშუალებას აძლევს მკითხველს, მისდიოს მის არგუმენტებს, რომლებიც იგივე დასკვნებამდე მიიყვანს. ლიტერატურის მიმოხილვის გაცნობისას, მკითხველისთვის ავტორის დასკვნები უცანური და მოულოდნელი არ უნდა იყოს - მისი მხარდამჭერი არგუმენტები ტექსტში კარგად უნდა ჩანდეს. მაგალითად, როდესაც ავტორი შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების დამცველია და აშუქებს დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესს, შეიძლება ჩათვალოს რომ ამ თემის მნიშვნელობას და მართებულობას ბევრი მტკიცება და არგუმენტაცია არ სჭირდება, რადგან დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესის სისწორე და მნიშვნელობა „ისედაც ცხადია“. დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესის მნიშვნელობას სავარაუდოდ ბევრი იზიარებს; თუმცა, როდესაც ამ თემის აკადემიურ ნაშრომში გაშუქებაზე ვსაუბრობთ, აუცილებელია იმ არგუმენტების თანმიმდევრულად მოყვანა, რომელიც ამ პროცესის აუცილებლობასა და მნიშნველობას ადასტურებს - სწორედ ამით განსხვავდება აკადემიური ნაშრომი მხატვრული ლიტერატურისგან. აკადემიურ ნაშრომში ვწერთ იმას, რასაც მტკიცებულებებით ვადასტურებთ.

როდესაც ლიტერატურის მიმოხილვაში აშკარად იგრძნობა ავტორის მოსაზრებების ზეგავლენა, ამან შესაძლოა მკითხველი დაადარაჯოს; მან შეიძლება ჩათვალოს, რომ ავტორის დასკვნები სათანადოდ არ ეფუძნება სფეროში არსებულ ცოდნას. მაშინაც კი, როდესაც ტექსტში საკმარისი რაოდენობის წყაროებია მოყვანილი, ამან შესაძლოა საჭირო ბალანსი ვერ შექმნას და მკითხველმა ჩათვალოს, რომ ავტორმა განსახილველად მხოლოდ ის ლიტერატურა შეარჩია, რომელიც მის მოსაზრებებს ადასტურებს. ასეთ შემთხვევაში, მკითხველი შესაძლოა დაეჭვდეს კვლევის სხვა ეტაპებზეც მკვლევარის მიკერძოებაში. ლიტერატურის მიმოხილვისას დაშვებული მეორე შეცდომაა, როდესაც ავტორის მოსაზრებები მთლიანად ემთხვევა განხილულ ლიტერატურას და ის თითქოს „ ერთ დიდ ციტირებას წარმოადგენს (Yegidis et al., 2012, გვ.92). ამ შემთხვევში, ნაშრომი აკადემიურად გამოიყურება, მაგრამ შინაარსობრივად არა - რადგან მკითხველს არ აძლევს საშუალებას თვალი მიადევნოს იმას, თუ როგორ ყალიბდება ავტორის მოასზრება და როგორ მიდის ის

დასკვნებამდე; იქმნება შთბეჭდილება, რომ ავტორმა უბრალოდ უკვე არსებული მოსაზრებები „აითვისა“.

როგორც ვხედავთ, როდესაც ლიტერატურის მიმოხილვისას ავტორი მკითხველს აზიარებს საკითხის შესახებ არსებულ ცოდნას, შესაბამისად და სწორად იყენებს სანდო წყაროებს, და მკითხველს შესაძლებლობას აძლევს ლოგიკრად მიადევნოს თვალი მის მსჯელობას, შეიძლება ითქვას რომ ლიტერატურის მიმოხილვა თავის ფუნქცია ასრულებს.

სოციალური მუშაობის კვლევის ანაგარიშზე მუშაობისას, ისევე როგორც ნებისმიერ სხვა აკადემიურ ნაშრომზე მუშაობისას, ავტორი იყენებს APA სტილს. ამერიკის ფსიქოლოგიური ასოციაციის (APA) მიერ წარმოდგენილი აკადემიური წერის სტილი ფართოდ არის დანერგილი სოციალურ მეცნიერებებში, მათ შორის სოციალურ მუშაობაში. შესაბამისად, საქართველოშიც ამ სფეროში მოქმედი სპეციალისტები, აკდემიური წერისას სწორედ APA სტილით ხელმძღვანელობემ. დღეს გამოიყენება APA სტილის სახელმძღვანელოს ბოლო, მეშვიდე რედაქცია.

რატომ ვიყენებთ APA სტილს? APA სტილი ხელს უწყობს მეცნიერებს შორის ეფექტურ კომუნიკაციას, რადგან საშუალებას აძლევს ავტორებს ჩამოაყალიბონ იდეები ნათლად, მოკლედ და გასაგებად (The *Publication Manual of the American Psychological Association, 2019).* წერის ერთგვაროვანი და თანმიმდევრული სტილი, რომელსაც APA სტილი გულისხობს, საშუალებას აძლევს მკითხველს ყურადღების კონცენტრირება გააკეთოს წარმოდგენილ ძირითად იდეებზე, სწრაფად გაეცნოს ძირითად მოსაზრებებს, მიგნებებსა და წყაროებს. APA წერის სტილი საშუალებას აძლევს ავტორებს სრულად წარმოადგინონ ძირითადი სათქმელი და მკითხველის ყურადღებას იცავს როგორც გრამატიკული ისე ორთოგრაფიული უზუსტობებისგან. როდესაც APA სტილი კარგად არის დაცული, იდეები წარმოდგენილია ლოგიკურად, სანდო წყაროები მითითებულია შესაბამისად და ნაშრომის სტრუქტურა ჩამოყალიბებულია გეგმაზომიერად და თანმიმდევრულად. გამოყენებული ლექსიკონი ამჟღავნებს ადამიანების ღირსების მიმართ პატივისცემას, დაცულია ეთიკური სტანდარტები; ავტორისგან განსხვავებული ან საწინააღმდეგო მოსაზრებები წარმოდგენილია ისე, რომ მკითხველს საშუალება ეძლევა, მოყვანილ არგუმენტებზე დაყრდნობით, თავად გამოიტანოს დასკვნები და შეადაროს ის ავტორისეულ დასკვნებს. ციფრები და სტატისტიკა არის თანამედროვე, პირველწყაროთი დასაბუთებული და წარმოდგენილია თანმიმდევრული და ლოგიკური გზით.

ქვემოთ მოყვანილია რამდენიმე ძირითადი წესი, რომელიც ავტორმა APA სტილის გამოყენებისას უნდა გაითვალისწინოს (The *Publication Manual of the American Psychological Association, 2019):*

- APA სტილი გულისხმობს წყაროების ტექსტში და არა სქოლიოში მითითებას;
- ტექსტში წყაროს მითითებისას გამოიყენება ავტორის გვარი და პუბლიკაციის წელი - მაგალითად, (მახარაძე, 2020), რაც საშუალებას აძლევს მკითხველს ნაშრომის ბოლოს „გამოყენებულ ლიტერატურაში“ ნახოს ეს ავტორი და მისი ნაშრომი. ორი ავტორის შემთხვევში - იწერება ორივე ავტორის გვარი და პუბლიკაციის წელი - მაგალითად, (მახარაძე & დოლიძე, 2020). სამზე მეტი ავტორის შემთხვევაში იწერება შემდეგნაირად - (მახარაძე და სხვებ., 2020)
- ტექსტში მითითებული ყველა ავტორი უნდა იძებნებოდეს „გამოყენებულ ლიტერატურაში“ მოცემულ ჩამონათვალში და პირიქით, გამოყენებულ ლიტერატურაში მითითებული ყველა წყარო გამოყენებული უნდა იყოს ტექსტში;

APA სტილის რეგულაციების სიღმისეულად შესასწავლად გაეცანით სახელმძრვანელოს მე-7 გამოცემას American Psychological Association (7th ed.). Washington, DC: American Psychological Association. ასევე, ეწვიეთ შემდეგ ვებ გვერდებს:

- http://owl.english.purdue.edu/owl
- https://apastyle.apa.org

IV. ლიტერატურის მიმოხილვის შინაარსის ორგანიზება - კონკრეტული თემის მაგალითზე

წარმოიდგინეთ, რომ ლიტერატურის მიმოხილვას გეგმავთ კონკრეტულ საკითხზე - რა გავლენას ახდენს დასაქმება შშმ პირთა ფიზიკურ ჯანმრთელობასა და ფსიქოლოგიურ კეთილდეობაზე? ამ საკითხში მნიშვნელოვანი ორი ასპექტია: (1) დასაქმების გავლენა ადამიანის ბიო-ფსიქო-სოციალურ მდგომარეობაზე და (2) შშმ პირთა ბიო-ფსიქო-სოციალური მდგომარეობის თავისებურებები. შესაბამისად, ამ თემის ირგვლივ არსებული ცოდნის სორტირება და ორგანიზება შესაძლებელია შემდეგი ფორმატის მიხედვით:

1. ***ბიო-ფსიქო-სოციალური ფაქტორების გავლენა ადამიანის სოციალურ ფუნქციონირებაზე***

   1.1 რას გულისხმობს ბიო-ფსიქო-სოციალური ფაქტორები;

1.2 რას გულისხმობს ეფექტური სოციალური ფუნქციონირება;

1.3 როგორ აისახება ადამიანის განვითარების ბიო-ფსიქო-სოციალური ფაქტორები მის სოცილურ ფუნქციონირებაზე.

2. ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს ადამიანის ფსიქიკურ ჯანმრთელობაზე

2.1 რას გულისხობს კარგი ფსიქიკური ჯანმრთელობა და ფსიქოლოგიური კეთილდღეობა;

2.2 როგორ აისახება ადამიანის განვითარების ბიო-ფსიქო-სოციალური ფაქტორები მის ფსიქიკურ ჯანმრთელობასა და ფსიქოლოგიურ კეთილდღეობაზე.

3. შშმ პირთა სოციალური ფუნქციონირების თავისებურებები

3.1 შშმ პირის დეფინიცია;

3.2 შეზღუდული შესაძლებლობის ძირითადი ტიპები;

3.3 ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს შშმ პირთა სოციალურ ფუნქციონირებაზე: შშმ პირთან დაკავშირებული ფაქტორები (მისი პიროვნული მახასიათებლები და დამოკიდებულებები) და გარეგანი ფაქტორები (ფიზიკური და სოციალური ბარიერები)

4. დასაქმების როლი შშმ პირთა სოციალურ ფუნქციონირებაში

4.1 რას გულისხმობს შშმ პირთა ეფექტური დასაქმება;

4.2 რა შემთხვევაში მოქმედებს დასაქმება შშმ პირთა ჯანმრთელობაზე დადებითად და უარყოფითად;

4.3 ეფექტური დასაქმების გავლენა შშმ პირთა ფსიქოლოგიურ და სოციალურ მდგომარეობაზე.

V. კვლევის მეთოდები, რომლებიც ფოკუსირებულია ლიტერატურის მიმოხილვაზე

კვლევის მეთოდების ზოგიერთი ტიპი, ლიტერატურის ანალიზს განიხილავს როგორც კვლევის ძირითად მიზანს. მათ რიცხვს მიეკუთვნება სისტემური მიმოხილვა და მეტა ანალიზი. ამ ტიპის კვლევებში მონაცემების შეგროვების ტიპი და ზოგადად, კვლევის დიზანი გულისხმობს ლიტერატურის მიმოხილვას. საქართველოში ამ ტიპის კვლევებს „სამაგიდე კვლევასაც“ უწოდებენ.

5.1 სისტემური მიმოხილვა

სისტემური მიმოხილვა წარმოადგენს განსაზღვრული საკითხის შესახებ უკვე არსებული კვლევების კარგად ორგანიზებულ, ყოვლისმომცველ და გამჭირვალე შესწავლას. ის მისდევს წინასწარ ჩამოყალიბებულ გეგმას, სადაც ნათლად არის ჩამოყალიბებული კვლევის ძირითადი მიზანი, ამოცანები და მეთოდები. გამოყენებული მეთოდები წინასწარ განსაზღრავს რელევანტური კვლევების იდენტიფიცირების, შერჩევის, სინთეზირებისა და მონაცემების წარდგენის პროცედურებს (Littell & Corcoran, 2010). სისტემური ანლიზი ბევრი ნიშნით განსხვავდება ჩვეულებრივი ლიტერატურის ანალიზისგან. პირველი, ტრადიციული ლიტერტურის მიმოხილვა არასისტემური ხასიათისაა და ძირითადად ეფუძნება კონკრეტულ სფეროში ხელმისავდომი ლიტერატურის მიმოხილვას - ლიტერატურის შერჩევა ძირითადად მისი ხელმისწვდომობით არის განპირბებული. შესაბამისად, ლიტერატურის შერჩევა შეიძლება მიკერძოებული იყოს. სისტემური შერჩევა კი, თავისი სახელწოდებიდან გამომდინარე, გულისხმობს ლიტერატურის მოძიების დეტალურ და ყოველისმომცველ სტრატეგიას და გეგმას. ხშირად, სისტემური ანალიზი მეტა--ანალიზის ელემენტებსაც გულისხმობს, რომელიც მონაცემების გაერთიანებისას სტატისტიკური ტექნიკების გამოყენებს გულისხმობს (Lindsay, 2011). სისტემური მიმოხილვები ხშირად ქვეყნდება აკადემიურ ფორუმებზე; ასევე, არსებობს სპეციალური ორგნიზაციები და მონაცემთა ბაზები, რომლებიც სწორედ სისტემური მიმოხილვის ჩატარებასა და გავრცელებას უწყობს ხელს, მაგალითად, Cochrane Collaboration (www.cochrane.org). აღნიშნულ ვებ გვერდზე შესაძლებელია სისტემური მიმოხილვის ნახვა ისეთ თემებზე როგორიცაა (Yegidis et al., 2012) :

- ძალადობის შემცირებაზე მიმართული ინტერვენციების ეფექტურობა და იმ ქალთა ფიზიკური და ფსიქო-სოციალური კეთილდრეობის გაუმჯობესება, ვისაც პარტნიორისგან ძალადობა განუცდია;
- დღის ცენტრის მომსახურება სკოლამდელი ასაკის ბავშვებისთვის;
- კულტურულად შესატყვისი პროგრამები ასთმის მქონე ბავშვებისთვის ეთნიკურ უმცირესობათა ჯგუფებიდან;

სისტემური მიმოხილვის შესრულება რვა ეტაპს გულისხმობს:

1. *საკვლევი საკითხის ფორმულირება* - ამ ეტპზე ხდება საკლევი საკითხის ან ჰიპოთეზის ფორმულირება და მიმოხილვის სახელწოდების ჩამოყალიბება.

უმჯობესია, თუ სახელწოდება შეძლებისდაგვარად მოკლე და აღწერითი იქნება, მაგალითად, ინტერვენციები, რომლებიც ხელს უწყობს შშმ პირთა დასაქმებას.

2. *ჩართვისა და გამორიცხვის კრიტერიუმების განსაზღვრა* - მკვლევარმა უნდა განსაზღვროს კრიტერიუმები, რომლის მიხდვითაც შეარჩევს არსებულ კვლევებს, რას ჩართავს კვლევაში და რას გამორიცხავს. მაგალითად, შეიძლება შეზღუდოს ასაკი და დააწესეოს კრიტერიუმი, რომ აინტერესებს მხოლოდ ის კვლევები, რომელიც 18-25 წლამდე შშმ პირების დასაქმებას ეხება, ან მხოლოდ ფსიქო-სოციალური პრობლემების მქონე პირთა დასაქმებას, ან კვლევები, რომლებიც მხოლოდ რაოდენობრივ მეთოდებს ეყდნობა, ან იყენებს მხოლოდ იმ კვლევებს , რომელიც გამოქვეყნდა ხელმისაწვდომ იმფაქტ ფაქტორის მქონე ჟურნალებში 2015-2020 წლებში და სხვა. ამ კრიტერიუმების ნათლად ჩანს ის გზა, რომელსაც ავტორი გადის არსებული კვლევების შერჩევისას და ხაზს უზმევს კვლევის სისტემურ ხასიათს.
3. *ძებნის სტრატეგიის განსაზღვრა* - ამ ეტაპზე მკლვევარი განსაზღვრავს , თუ რა ხერხებს იყენებს რელევანტური მასალის მოსაძიებლად, მაგალითად, შესაძლოა მან განსაზღვროს რომ ეძებს მხოლოდ თსუ-ს ელქტრონულ ბაზებში, მხოლოდ JSTOR ზე არსებულ ჟურნალებში, სოციალური მუშაობის სფეროში. მნიშვნელოვანია სწორად შერჩეული სამძებრო სიტყვა. ზემოთ განხილულ მაგალითში ეს შეიძლება იყოს : „employment of persons with psychosocial needs" ან "factors affecting employment of persons with psychosocial needs aged 18-25";
4. *კვლევების შერჩევა* - მკვლევარი ეცნობა ჩართვის და გამორიცხვის კრიტერიუმებისა და ძებნის სტარტეგიების გამოყენების შედეგად მის ხელთარსებულ კვლევებს - კვლევების შესწავლა იწყება აბსტრაქტების გაცნობით. ის კვლევები, რომლებიც მთლიანად აკმაყოფილებს წინასწარ კვლევის დადგენილ კრიტერიუმებს განიხილება სრულად. შინაგანი სანდოობის მისაღებად, როგორც წესი, სულ მცირე ორი მკვლევარი განიხილავს ნაშრომებს.
5. *მონაცემების ორგანიზება* - სასურველია, თუ მკვლევარი თითოეული განხილული ნაშრომიდან მონაცემებს ორგანიზებულად შეინახავს, მაგალითად, გააკეთებს ცხრილს, სადაც თითოული განხილული ნაშრომიდან თავმოყრილი იქნება ისეთი მონაცემები, როგორიცაა ავტორები, პუბლიკაციის წელი, კვლევის

მონაწილეთა რაოდენობა, ასაკი, კვლევის დიზაინი, ძირითადი შედეგები. ორი მკვლევარის მიერ მონაცემების ასეთი ბაზის გაკეთება მნიშვნელოვანია შინაგანი სანდოობისთვის და მონაცემების შეყვანის დროს შეცდომების მინიმუმამდე დასაყვანად.

6. *კვლევის ხარისხის უზრუნველყოფა* - ლიტერატურის ძებნის საუკეთესო სტანდარტების შესამუშავებლად და შესაბამისად, კვლევის ხარისხის უზრუნველსაყოფად, მკვლევრები ხშირად მიმართავენ საერთაშორისო ხარისხის სტანდარტებს. მაგალითად, (Yegidis და კოლეგები (2012) სოციალური მუშაობისთვის რეკომენდააციას PICO framework-ს უწევენ.
7. *შედეგების ანალიზი* - სტატისტიკური მოანცემების დამუშავებისას ძირითადად სპეციალური პროგრამები გამოიყენება, მაგალითად, Review Manager (RevMan). თუმცა, სატატისტიკური დამუშავება ძირითადად, მეტა-ანლიზის დროს ხდება.
8. შედეგების გავრცელება - როგორც აღინიშნა, არის სპეციალური ვებ გვერდები, რომლებიც ძირთადად სისტემური და მეტა-ანალიზის შედეგების გავრცელებას ემსახურება, როგორც მაგალითად ზემოთ ხსენებული Cochrane Collaboration; თუმცა, რასაკვირველია კვლევის სისტემური მიმოხილვის კვლევის ანგარიშის გამოქვეყნება ნებისმიერ აკადემიურ ჟურნლში არის შესაძლებელი. როგორც აღინიშნა, მაღალი რესპუტაციის ჟურნალებში კვლევის შედეგების გამოქვეყნებას მკაცრი წესები აქვს - როგორც ჩატარებული კვლევა, ისე მისი კველვის ანგარიშში წარმოდგენა, ამ პირობებს უნდა აკმაყოფილებდეს.

5.2 მეტა ანალიზი

მეტა ანალიზი, სისტემური ანალიზის მსგავსად წარმოადგენს კვლევას, რომლის მიზანია არსებული ლიტერატურის შესწავლა; თუმცა, მეტა ანალიზი ეყრდნობა სტატისტიკურ მეთოდებს. ამ მეთოდის გამოყენება ძალიან სასარგებლოა მაშინ, როდესაც არსეობობს აზრთა სხვადსხვაობა კონკრეტული საკითხის შესახებ, კონკრეტული პიჰოთეზის გამოსცდელად (Littell & Corcoran, 2010). მეტა-ანალიზის საშუალებით, შესაძლებელი ხდება იმის დადგენა, თუ შესწავლილი ლიტერატურიდან, რამდენი უჭერს მხარს კვლევის ჰიპოთეზას. მეტა ანლიზი მეტად საინტერესოა სოციალური მუშაობისთვის - მაგალითად, შესაძლოა შევაჯამოთ არსებული ცოდნა კონრეტული ინტერვენციის შესახებ, რომლის

დანერგვასაც პრაქტიკოსი სოციალური მუშაკები აპირებენ. მეტა ანალიზის დაგეგმა და ჩატარება ძირითადად იმავე ნაბიჯებს გულისხმობს, რაც აღწერილი იყო სისტემური მიმოხილვის ქვეთავში.

მიუხედავად იმისა, რომ მეტა-ანალიზის საშუალებით მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მიღება შეიძლება კონკრეტული ინტერვენციის ან მეთოდის შესახებ, მას გარკვეული გამოწვევებიც აქვს. აღნიშნული კვლევის დასკვნები ეყრდნობა ბევრი სხვადასხვა ავტორის მიერ ჩატარებული კვლევების შედეგებს - ამ კვლევებისთვის შესაძლოა დამახასიათებელი იყოს სხვადასხვა შეცდომები, როგორიცაა მაგალითად, შერჩევის მიკერძოება, შეცდომები კვლევის დიზაინში და სხვა. რაც ცხადია, აისახება კვლევის როგორც შინაგან, ისე გარეგან ვალიდობაზე. შესაბამისად, მეტად მნიშვენლოვანია, რომ მეტა-ანლიზის დროს შერჩეული იყოს იმ ჟურნალებში გამოქვეყნებული ლიტერატურა, რომელშიც პუბლიკაციის მკაცრი წესები არსებობს და მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა მკვლევარის მიერ გამოყენებული მიდგომებისა და კვლევის დიზაინის ადეკვატურობას.

VI. თავის შეჯამება

კვლევის პროცესში არსებული რელევანტური ცოდნის ანალიზს მნიშვნელოვანი როლი აქვს. ლიტერატურის ანალიზი ერთის მხრივ გვეხმარება საკვლევი კითხვის ან ჰიპოთეზის ჩამოყალიბებაში და მეორეს მხრივ, კვლევის პროცესში მოპოვებული მონაცემების დამუშავებასა და დასკვნების გაკეთებაში. ყოველთვის საინტერესოა კვლევის მიგნებების განხილვა სხვების მიერ დაგროვილი ცოდნის პერსპექტივიდან.

სოციალურ მუშაობაში რელევანტური ინფორმაციის მოძიების ყველაზე გავრცელებულ წყაროს წარმოადგენს პროფესიული ჟურნალები, ვებ გვერდები, წიგნები, კვლევის ანგარიშები, მონოგრაფიები, კონფერენციაზე წარდგენილი კვლევის პრეზენტაციები. წყაროების შერჩევისას, პირველ რიგში ყურადრებას მათ სანდოობას ვაქცევთ.

ლიტერატურის მიმოხილვის დროს დიდი მნიშვნელობა აქვს აკადემიური სტილის ზედმიწევნით დაცვას. სოციალურ მუშაობაში, ისევე როგორც ზოგადად, სოციალურ მეცნიერებაში, ვხელმძღვანელობთ APA სტილით - ამერიკის ფსიქოლოგიური

საზოგადოების მიერ განვითარებული სახელმძღვანელოს ბოლო, მეშვიდე რადაქციაში ნათლად არის ჩამოყალიბებული ადკადემიურ ტექსტზე მუშაობის ძირითადი პრინციპები, რომელიც ეხება როგორც შინაარსის სტრუქტურასა და წერის სტილს, ასევე ნაშრომის გაფორმებას.

კვლევის მეთოდების ზოგიერთი ტიპი, როგორიცაა მაგალითად სისტემური მიმოხილვა და მეტა-ანალიზი, ლიტერატურის ანალიზს განიხილავს როგორც კვლევის ძირითად მიზანს. ამ ტიპის კვლევებში მონაცემების შეგროვების ტიპი და ზოგადად, კვლევის დიზანი ლიტერატურის მიმოხილვას გულისხმობს. საქართველოში ამ ტიპის კვლევებს „სამაგიდე კვლევასაც“ უწოდებენ. სისტემური მიმოხილვა და მეტა-ანალიზი წარმოადგენს განსაზღვრული საკითხის შესახებ უკვე არსებული კვლევების კარგად ორგანიზებულ და ყოვლისმომცველ შესწავლას. ის მისდევს წინასწარ ჩამოყალიბებულ გეგმას, სადაც ნათლად არის ჩამოყალიბებული კვლევის ძირითადი მიზანი, ამოცანები და მეთოდები. გამოყენებული მეთოდები წინასწარ განსაზღრავს რელევანტური კვლევების იდენტიფიცირების, შერჩევის, სინთეზირებისა და მონაცემების წარდგენის პროცედურებს. მეტა-ანალიზი ეყრნობა სტატისტიკურ მეთოდებს. სისტემური მიმოხილვისა და მეტა-ანალიზის საშუალებით მნიშნელოვანი ინფორმაციის მიღება შეიძლება კონკრეტული ინტერვენციისა და მეთოდის ეფეტურობის შესახებ, რაც სოციალური მუშაობისთვის მეტად მნიშვნელოვანია. თუმცა, ამ მეთოდებს გამოწვევებიც ახასიათებს, რომლებიც პირველ რიგში მათ შინაგან და გარეგან ვალიდობას უკავშირდება.

VII. ძირითადი კითხვები /ან კითხვები რეფლექსიისთვის

1. დაასაბუთეთ, ლიტერატურის მიმოხილვის მნიშვნელობა კვლევის სხვადასხვა ეტაპზე;
2. სფეროში არსებული ცოდნის მოსაძიებლად, რა ითვლება ინფორმაციის სანდო წყაროდ? დაასახელეთ საქართველოში არსებული სანდო წყაროები სოციალური მუშაობის კვლევისთვის;

3. ლიტერატურის მიმოხილვაზე მუშაობისას, უნდა გამოავლინოს თუ არა ავტორმა საკითხის მიმართ საკუთარი პოზიცია? დაასაბუთეთ თქვენი პასუხი;
4. როგორია კარგად შესრულებული ლიტერატურის მიმოხილვა - მოკლედ ჩამოაყალიბეთ ძირითადი მახასიათებლები;
5. რითი განსხვავდება სისტემური მიმოხილვა ლიტერატურის ტრადიციული მიმოხილვისგან?
6. როგორ შეიძლება მეტა-ანალიზი დაეხმაროს პრაქტიკოს სოციალურ მუშაკს კონკრეტულ კლიენტთან და კლიენტთა ჯგუფთან საჭირო ინტერვენციის შერჩევაში?

VIII. სავარჯიშოები

სავარჯიშო #1

წარმოადგინეთ ლიტერატურის მიმოხილვის შინაარსის ორგანიზება შემდეგი საკვლევი კითხვისთვის - მშობლების აღზრდის სტილის გავლენა ბავშვის თვითშეფასებაზე.

სავარჯიშო #2

ჩამოაყალიბეთ სისტემური მიმოხილვის გეგმა თქვენთვის საინტერესო ნებისმიერ თემაზე.

სავარჯიშო #3

მოიძიეთ საქართველოში სოციალური მუშაობისთვის რელევანტური სანდო ვებ გვერდები

გამოყენებული ლიტერატურა

American Psychological Association (2019) The Publication Manual of the American Psychological Association, (7th ed.). Washington, DC

Bryman, A. (2005) Social Research Methods, Oxford University Press

Lindsay S., (2011) Systematic Reviews and Meta-Analyses, The Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 20(1): 57–59.

Littell.J.H., & Corcoran, J. (2016). Systematic reviews In B. Thyer (ED.), The Handbook of Social Work research methods (2nd ed., pp 313-337). Thousands Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

Sowers, K.M., Elllis, R., & Dessel, A. (2010) Literature Reviews, in B. Thyer (ED.), The Handbook of Social Work research methods (2nd ed., pp504-516). Thousands Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

Yegidis, B.L., Weinbach, R.W., and Myers, L.L (2012) Research Methods for Social Workers, Allyn & Bacon

ნინო შატბერაშვილი

თავი V

თანამონაწილეობითი კვლევის მნიშვნელობა სოციალურ მუშაობაში

I. შესავალი

წინამდებარე თავში განვიხილავთ ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის განსაზღვებას, ისტორიას, პრინციპებს, მის სახეობებს, ძლიერ და სუსტ მხარეებს. შევეხებით ასევე მის მნიშვნელობას სოციალური მუშაობისათვის. წარმოგიდგენთ კრიტიკოსთა მოსაზრებას როგორც ქმედებაზე ორიენტირებულ კვლევაზე, ასევე მის სახეობებზე.

II. ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის განსაზღვრება

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა "სოციალური ინჟინერიის" ფორმაა, რომელშიც ამოცანები ისახება ადამიანის ქცევის შეცვლის მიზნით, ქმედება ხორციელდება ქცევაზე ზეგავლენისთვის, ეფექტიანობა ფასდება, მომდევნო ნაბიჯი რაციონალურად იგეგმება, ქმედება კი მოდიფიცირდება, დაგეგმვის, ქმედების, დაკვირვებისა და რეფლექსიის ჩარჩოში (Humphries, 2008:71). ისინი, ვისთვისაც ქმედებაა გამიზნული აუცილებლად არ ეთანხმებიან ამ პროცესს. ზოგიერთი თანამედროვე მკვლევარი შიშობს კიდეც, რომ ის გატაცებულია ტექნიკური რაციონალიზმის სამსახურით, რადგან კონტროლირებადი ქცევის ადაპტირების ძალიან კარგი საშუალებაა, წინასწარ განსაზღვრული ამოცანებისა და მიზნების მისაღწევად (Ellliot, 2001 in Humphries, 2008).

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის ავტორის, კურტ ლევინის აზრით, „კვლევა, რომელიც მხოლოდ სახელმძღვანელოებს ქმნის არ არის საკმარისი" (Lewin, 1946:35 in Denscombe, 2007:123). ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა არის პრაქტიკული და გამოყენებითი, რადგან ის კონკრეტული ცხოვრებისეული პრობლემების გადაჭრაზეა ფოკუსირებული. თუმცა მხოლოდ პრაქტიკულობა ან მხოლოდ გამოყენებითობა არ იქნებოდა საკმარისი მისი განსაზღვრისათვის, რადგან სხვა მიდგომებსაც აქვთ ეს მახასიათებელი. მთავარი განმასხვავებელი ის არის, რომ ის არის *პრაქტიკის ნაწილი* და არა მისი ერთი დამატებითი ჭანჭიკი (Denscombe, 2008).

ზინა ო'ლირის აზრით (2007), კვლევის მიზანია კვლევით მიღებული ცოდნის მტკიცებულებად გარდაქმნა და პრობლემების გადასაჭრელად გამოყენება. თუ მიზნად მტკიცებულებისა და რეკომენდაციების მიღმა წასვლას ვისახავთ, გვსურს კეთება, ცვლილება ან განხორციელება მაშინ ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის გამოყენებას გვირჩევს. მისი აზრით, რთულია ჩარჩოს მოძებნა, რომელიც ერთდროულად იძლევა მაღალხარისხიანი

კვლევის და ხელშესახები ცვლილების განხორციელების საშუალებას. ეს ორმაგი ფუნქცია კი სწორედ ქმედებაზე ორიენტირებულ კვლევას აქვს.

მუდმივი გაუმჯობესება არის მართვის ნაწილი, მიუხედავად იმისა, რომ ის ეფუძნება:

1. არაფორმალურ და არასტრუქტურიზებულ რეფლექსიას;
2. მომსახურების მიმღებთა, სტუდენტთა ან თემის წევრთაგან მიღებულ უფრო სტრუქტურიზებულ უკუკავშირს; თუ
3. ხარისხის მართვის უფრო ფორმალიზებულ სისტემებს, როგორიცაა მაგალითად, სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია 9000.

კემისი და მაკრაგი ქმედებაზე ორიენტირებულ კვლევას (1990:16 in Humphries, 2008:74) განსაზღვრავენ, როგორც: "ცვალებადი ინდივიდების" თანასწორობისთვის ბრძოლას, ერთი მხრივ, და „იმ ჯგუფის, ინსტიტუტებისა და საზოგადოების კულტურას", რომელსაც მიეკუთვნებიან, მეორე მხრივ. ხშირად ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა ერევათ კვაზი-ექსპერიმენტულ ან შეფასებით კვლევაში. მართალია, სამივე ეს კვლევა მოიცავს შეფასების და ქმედების ელემენტებს, მაგრამ ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა მათგან გამოირჩევა მისი დაშვებებით, მიზნებითა და მეთოდებით (O'Leary, 2007).

დენსკომბის აზრით (2008), საკმაოდ ნათლად ჩანს, რომ ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა არის უფრო სოციალური კვლევის *სტრატეგია* ვიდრე მეთოდი. სტრატეგია, რომელიც რეალური სამყაროს პრობლემებს მონაწილეობით და თანამშრომლობითი გზით უმკლავდება ქმედებისა და ცოდნის ინტეგრირებით ციკლური პროცესის საშუალებით. ქმედებაზე ორიენტირებულ კვლევაში პროცესი, შედეგი და მისი გამოყენება ურთიერთგადაჯაჭვულია. ის უარყოფს მიდგომას - ჯერ ცოდნა და შემდეგ ცვლილება (O'Leary, 2007).

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა აყალიბებს კვლევის მიზნებს და დიზაინს, თუმცა არ აკონკრეტებს რაიმე შეზღუდვას მონაცემთა შეგროვების საშუალებებზე, რომელიც ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის მკვლევარმა უნდა გამოიყენოს (Denscombe, 2008). სუზმენისა და ევერიდის აზრით, მიუხედავად იმისა, რომ „მკვლევარი გამოყენებით ანთროპოლოგიაში, ფსიქოანალიზში პირდაპირი დაკვირვების მეთოდს და/ან სიღრმისეული ინტერვიუირებას, ფსიქოლოგიაში კითხვარებს გამოიყენებდა", ყველა ამ პროფესიული წარმომავლობის მკვლევრებს ასევე წარმატებით შეუძლიათ მონაცემები კლიენტთა სისტემის მიერ „რუტინულად ნაწარმოები საინფორმაციო ანგარიშებიდან და ჩანაწერებიდან შეკრიბონ" (Susman&Evered, 1978:589 in Denscombe, 2008).

III. ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის ისტორია

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა ჩვეულებრივ ასოცირდება მცირე მასშტაბიან, ქმედებაზე ორიენტირებულ კვლევით პროექტებთან. ის 1940-იან წლებში დაინერგა ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და ევროპაში, როდესაც სოციალური მეცნიერები ცდილობდნენ სოციალური კვლევასა და გადაუდებელი სოციალური პრობლემების გადაჭრას შორის მჭიდრო კავშირის ადვოკატობას. ის მიიჩნეოდა ცვლილებისაკენ მიმართულ კვლევის სახეობად (Denscombe, 2008).

ტერმინი ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა კურტ ლევინმა 1946 წელს დაამკვიდრა, რაც *ობიექტური* სამეცნიერო მეთოდისგან განდგომის მცდელობად ჩაითვალა. ეს მეთოდი კი კვლევას აუცილებლად არ უკავშირებს განხორციელების პროცესს და მკვლევრის დღის წესრიგის ნაწილი არ არის კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით აკუმულირებული ცოდნის მიხედვით ქმედება (O'Leary, 2007). ლევინმა (1948:69 in Humphries, 2008), მიზნად დაისახა მოწყვლადთა ცხოვრებისეული შანსების გაუმჯობესება. შესაბამისად, ამ მიდგომის მთავარი პრინციპი არის არა სამყაროს მხოლოდ შეცნობა, არამედ შეცვლა.

მკვლევრებმა, რომლებიც მუშაობენ ორგანიზაციაში ან ორგანიზაციისთვის დაიწყეს იმის აღიარება, რომ კვლევისაგან წარმოებული ცოდნა სასიკეთო ცვლილებას უნდა ემსახურებოდეს და ცვლილების კვლევამ ცოდნა უნდა წარმოქმნას. შესაბამისად, კვლევის სტრატეგია მიმართული უნდა იყოს ამ ორი მიზნის დაკავშირებისაკენ და მოიცავდეს შეფასებისა და სწავლის ელემენტებს (O'Leary, 2007).

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა ასევე განუდგა ხედვას, რომ მკვლევარი ექსპერტია და კვლევის სუბიექტები მეცნიერული ცოდნის პასიურ მიმღებები. დღეს დღეობით ის პოპულარულია სოციალურ მეცნიერებებში. ის გამოიყენება ორგანიზაციული განვითარების, განათლების, ჯანმრთელობისა და სოციალური ზრუნვის სფეროში. ამ სფეროებში მას კონკრეტული ნიშა აქვს დაკავებული პროფესიონალებს შორის, რომლებსაც სურთ საკუთარი პრაქტიკის კვლევის საშუალებით დახვეწა (Denscombe, 2008).

კვლევის ეს მიდგომა განსაკუთრებით ფასეულია სათემო განვითარების მუშაკებისთვის, რადგან ისინი კვლევის თანამშრომლობით მიდგომას აფასებენ იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ ის პრაქტიკისა და გარემოს გაუმჯობესების საშუალებას იძლევს. პრაქტიკის გაუმჯობესება ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის გზით კი განსაკუთრებით

დამახასიათებელია საგანმანათლებლო სექტორისათვის, სადაც მასწავლებლები უნარებისა და პრაქტიკის განვითარებით არიან მოტივირებულნი. ბოლო წლებში კი შეინიშნება, რომ ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის გამოყენება ჭარბობს ისეთ სფეროებში, სადაც პროფესიული აღიარების, ავტონომიისა და ადგილობრივი ცოდნის პატივისცემის სურვილი მაღალია, მაგალითად, სამედიცინო ზრუნვის სფერო. მიუხედავად იმისა, რომ ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა 60 წელია ორგანიზაციული ცვლილებების მენეჯმენტს ბევრს სთავაზობს, ის არ არის წმინდად მენეჯმენტის სტრატეგია. ის ძირითადად ორგანიზაციულ ცვლილებაზეა ფოკუსირებული, თუმცა ცვლილების მართვის ლიტერატურა იშვიათად თუ მიმოიხილავს ქმედებაზე ორიენტირებულ კვლევას (O'Leary, 2007).

IV. ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის პრინციპები

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა იზიარებს მოსაზრებას, რომ ცვლილება კარგია. ცვლილების სწავლა დანახულია, როგორც *უფრო მეტის სწავლა იმის შესახებ თუ რა მუშაობს კარგად* (Bryman, 1989 in Denscombe, 2008). ცვლილება, ამ გაგებით, ცოდნის გაღრმავების ღირებულ საშუალებად მოიაზრება და არა მხოლოდ კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით მიმდინარე პროცესად. ის, ჩვეულებრივ, მიკრო დონის ცვლილებაზეა ფოკუსირებული.

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევისთვის ერთ-ერთი ყველაზე მეტად დამახასიათებელი ცვლილება არის *პროფესიული თვით-განვითარებისკენ* მიმართული ცვლილება. შესაბამისად, ის პროფესიონალს პრაქტიკის გაუმჯობესების საშუალებას აძლევს არა მხოლოდ რეფლექსიის, არამედ მონაცემთა აკურატული შეგროვების საფუძველზე (Denscombe, 2008).

უნდა ვაღიაროთ, რომ რეფლექსია შესაძლოა არ იყოს საკმარისი იმისათვის, რომ პროფესიონალის მიღწევები ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევად გადაიქცეს. რეფლექსია სისტემატური უნდა იყოს, რომ ის ასე დაკვალიფიცირდეს. უბრალოდ *ფიქრი* საკუთარ პრაქტიკაზე, რაც თავისთავად პრაქტიკის გაუმჯობესების საფუძველია, არ არის იგივე რაც ქმედების კვლევა. აქ უნდა განვასხვავოთ „ფიქრიანი პრაქტიკოსი", რომელიც ორიენტირებულია პროფესიულ განვითარებაზე საკუთარი პრაქტიკის კრიტიკული ხედვის საშუალებით, და ქმედებაზე ორიენტირებული მკვლევარი, რომელიც იმასთან ერთად რომ არის „ფიქრიანი პრაქტიკოსი", იყენებს კვლევის ტექნიკებს საკუთარი რეფლექსიის გაუმჯობესებისა და სისტემატიზაციისათვის (Schon, 1983 in Denscombe, 2008:125).

ასევე მნიშვნელოვანია, რამდენად უნდა იყვნენ კვლევის მონაწილეები ღია საკუთარი პრაქტიკის კვლევითი ასპექტების გაზიარებისათვის. უნდა იყოს თუ არა ის დაფარული ან შენიღბული. ზოგადად, ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევისთვის დამახასიათებელია ღია სამუშაო პროცესი და რჩევებისადმი მიმღებლობა. თუმცა, კვლევის მთელი პროცესი აშკარად ზემოქმედებს მასში მონაწილეებზე. ამის ფონზე კი მოსაზრება, რომ ქმედებაზე ორიენტირებული მკვლევარი თავისუფალია ნებართვის მოპოვებისაგან, ფერმკრთალდება. მნიშვნელოვანია, ნათლად იყოს განსაზღვრული როდის და სად გადააბიჯებს ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა ინფორმაციის შეგროვების საზღვრებს, რომელიც წმინდად პერსონალურია ან უკავშირდება მხოლოდ პრაქტიკოსებს. როდესაც ასე ხდება, კვლევის ეთიკის ზოგად სტანდარტს უნდა მივაქციოთ ყურადღება: ნებართვები ავიღოთ დაკვირვების ან სხვა მიზნებისთვის ნაწარმოები დოკუმენტების მოკვლევის დაწყებამდე; ინფორმირებული თანხმობა მოვიპოვოთ მონაწილეთა მხრიდან, სხვების სამუშაოს ან შეხედულებების აღწერა ამ მასალის გამოქვეყნებამდე მათთან შეთანხმებით უნდა მოხდეს; კონფიდენციალობა დავიცვათ, იდენტიფიკაციისგან დაცულობა შევინარჩუნოთ (Winter, 1996:17 in Denscombe, 2008:129).

კვლევის ამ სახეობაში, მიგნებების შესაბამისად ცვლილებების დაგეგმვა და განხორციელება კვლევის ციკლის ნაწილია. მოგვიანებით ამ სფეროში თავად კვლევის სუბიექტების ჩართვა დაიწყო. ისინი კვლევის ყველა ეტაპზე მონაწილეობენ, როგორც თანამკვლევრები (Denscombe, 2008). ეს კვლევის ამ სახეობის პრინციპად იქცა.

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის მონაწილეობით ელემენტს შეიძლება გამოკვეთილად პოლიტიკური ასპექტი ჰქონდეს, რაც კვლევის დემოკრატიზაციის და პრაქტიკოსთა ცოდნის პატივისცემაში გამოიხატება. ზუბერ-სკერიტი ამას *ემანსიპატორულ* ქმედებაზე ორიენტირებულ კვლევას უწოდებს (1996 in Denscombe, 2008).

უინტერი ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის მახასიათებელი პრინციპების განსაზღვრისას აქცენტს აკეთებს *რეფლექსურ კრიტიციზმსა* და *დიალექტურ კრიტიციზმზე.* პირველი არის პროცესი, რომელიც ჩვენი საკუთარი აღქმის შეცდომების გააზრების საშუალებას გვაძლევს; მეორე კი ჩვენს კონტექსტში მოვლენათა შორის ურთიერთმიმართების გააზრებაა, რაც საშუალებას მოგვცემს ავხსნათ სხვადასხვა სოციალური ფენომენის ფორმირების პროცესი (Winter, 1989 in Humphries, 2008).

ეს ყველაფერი ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის 4 პრინციპულ მახასიათებელს აყალიბებს (Denscombe, 2008):

- პრაქტიკული. ის ცხოვრებისეული საკითხებზეა ფოკუსირებული როგორც სამუშაო ისე ორგანიზაციულ გარემოში;
- ცვლილებაზე ორიენტირებული. რადგან პრაქტიკულ პრობლემებზე მუშაობს და ფენომენის აღმოჩენის საშუალებას წარმოადგენს, ცვლილება კვლევის ინტეგრალური ნაწილია;
- ციკლური პროცესი. კვლევის თავდაპირველი მიგნებები ცვლილების წარმოქმნის შესაძლებლობას შობს, რომელიც ხორციელდება და ფასდება და ახალი კვლევის წინაპირობას ქმნის;
- მონაწილეობითი. პრაქტიკოსები არიან კვლევის პროცესის მნიშვნელოვანი მონაწილეები. მათი მონაწილეობა აქტიურია და არა პასიური.

V. ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის პროცესის აღწერა

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა არ ხორციელდება ორ-ეტაპად: მკვლევრების მიერ ჯერ და, მათ მიგნებებზე დაყრდნობით, პრაქტიკოსების მიერ შემდეგ. კვლევისა და ქმედების ეს ორი პროცესი ინტეგრირებულია (Somekh, 1995:34 in Denscombe, 2008).

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა ციკლური პროცესია. მისი ციკლურობა მდგომარეობს იმაში, რომ პროცესში ხდება შესწავლა, კეთება და ფიქრი იმაზე, როგორ გააკეთო უკეთესად. კვლევის მიზანია მეთოდების მუდმივი განახლება, გაუმჯობესება, მონაცემებისა და ინტერპრეტაციების რაფინირება ამ ციკლის წინა ფაზიდან გამომდინარე.

თავად ციკლი შეიძლება განისაზღვროს მრავალგვარად. მაგრამ მისი ყველა ნაირსახეობა მოიცავს (O'Leary, 2007):

- დაკვირვებას
- რეფლექსიას
- დაგეგმვასა და
- ქმედების სხვადასხვა ვარიაციებს.

მოდით თითოეული ცალ-ცალკე განვიხილოთ. იმისათვის, რომ ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის სულისკვეთების შესაბამისი იყოს, მკვლევარმა უნდა გამოიკვლიოს მისი საკუთარი პრაქტიკა იმ თვალით, რომ ის შეცვალოს და გახადოს უფრო

სასარგებლო (Denscombe, 2008). ეს არის ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის პროცესის საწყისი ფაზა.

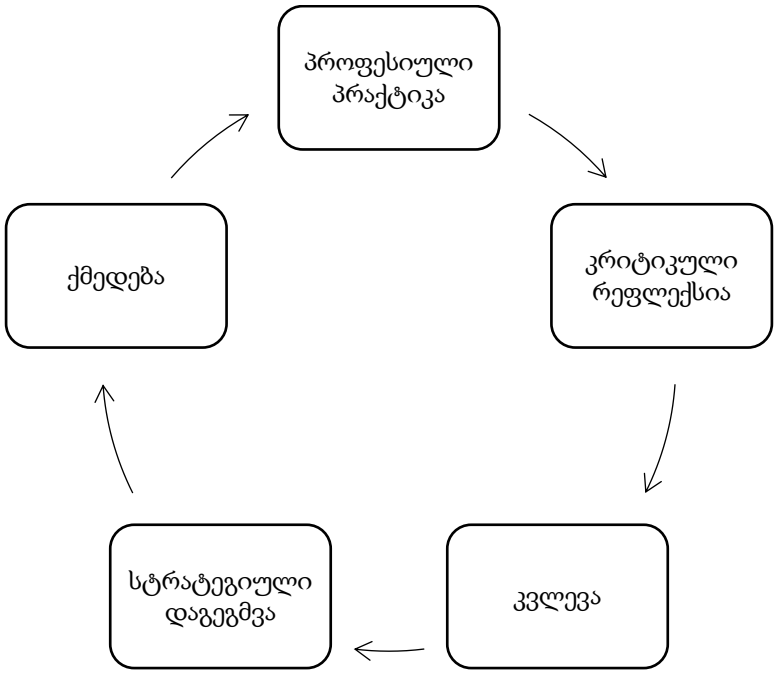

ციკლის დაკვირვების ეტაპზე, კვლევა შეიძლება იყოს მონოგრაფიული დაკვირვების (ან როგორც მას სხვაგვარად უწოდებენ - შემთხვევის შესწავლის/case study) ფორმით. როგორც ყველა მონოგრაფიულ დაკვირვებაში, შესაძლოა მრავალი მიდგომა, მეთოდოლოგია და მეთოდი გამოვიყენოთ მონაცემთა შეგროვებისა და ცოდნის ფორმირების მცდელობისას (O'Leary, 2007). მოკვლევის მნიშვნელოვანი ასპექტია, რომ კვლევა უშუალო პრაქტიკას ასაზრდოებს და რომ პროცესი მუდმივ მიმდინარეა.

ციკლის რეფლექსიის ეტაპი შეიძლება იყოს არაფორმალური და ინტროსპექტული, ან შეიძლება იყოს ფორმალური და ფორმალური შეფასების ელემენტებს მოიცავდეს (O'Leary, 2007). პრაქტიკოსის კრიტიკული რეფლექსია მიმართულია არა მხოლოდ იმ პრობლემის იდენტიფიკაციისაკენ, რომელიც პრაქტიკის გაუმჯობესებისთვისაა ფასეული, არამედ უკვე მიმდინარე ცვლილებების შეფასებისკენაც, რამაც შესაძლოა მომდევნო კვლევის ინიცირება გამოიწვიოს. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ რეალობაში ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა მხოლოდ ერთჯერადი კვლევით შემოიფარგლება (Denscombe, 2008).

დაგეგმვისა და ქმედების ეტაპები კი სტრატეგიული დაგეგმვისა და ცვლილების მართვის შესახებ ცოდნას ითხოვს პრაქტიკოსებისაგან. გრანდი (1990:353 in Humphries 2008:70-73) განასხვავებს ქმედების სამ ტიპს ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის სხვადასხვა მოდელის

მიზნებისა და პარადიგმების დემონსტრირებისთვის: ტექნიკური, პრაქტიკული და ემანსიპატორული. მოდით, ცალ-ცალკე განვიხილოთ თითოეული:

- ტექნიკური: ექსპერტები წყვილდებიან მონაწილეებთან, რომლებსაც დაგეგმვის მწირი გამოცდილება აქვთ. გრანდის აზრით, ტექნიკური ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა მიზნად ისახავს საგანმანათლებლო ან მენეჯერული პრაქტიკის ეფექტიანობის გაუმჯობესებას. პრაქტიკოსები თანა-შერჩეულნი არიან და დამოკიდებული არიან მკვლევარზე ან ფასილიტატორზე.

ამ ტიპის ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა ცვლილების მასტიმულირებელია, თუმცა არსებობს მანიპულაციის შანსი, როდესაც მონაწილეები მიიჩნევიან ცვლილების ინსტრუმენტებად და არა აგენტებად.

- პრაქტიკული: ცდილობს პრაქტიკის დახვეწას პრაქტიკული სიბრძნის აკუმულირებით ქმედების ინიციატორთა მიერ. სოციალური მუშაკი მის ცოდნაზე, გამოცდილებასა და ინტუიციაზე დაყრდნობით გადაწყვეტს რა არის მომსახურების მიმღების საუკეთესო ინტერესში. ის ცდილობს მათი მოტივაცია გააღვივოს ამოცანის განსახორციელებლად ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის ციკლის ინიცირებით.

პრაქტიკული ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა, ეფექტიანობასთან ერთად, მიზნად ისახავს პრაქტიკოსთა პროფესიულ განვითარებას. მკვლევრის როლია, პრაქტიკის გააზრებისა და პრაქტიკოსთა თვით-რეფლექსიის ხელშეწყობა.

- ემანსიპატორული: აქცენტს აკეთებს ინსტიტუციურ შეზღუდვებზე, რაც პრაქტიკაზეც აისახება, როდესაც ინდივიდი ან ჯგუფი ცვლილების განხორციელების ძალაუფლების არმქონეა „სისტემის“ სიძლიერის გამო.

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა ემსახურება ემანსიპაციას, როდესაც ის არა მხოლოდ ტექნიკურ და პრაქტიკულ გაუმჯობესებას, ან ტრანსფორმაციას ახდენს არსებულ პირობებში, არამედ იწვევს სისტემურსა და/ან ორგანიზაციულ ცვლილებებს (Zuber-Skerritt, 1996 in Denscombe 2008). კვლევის განმახორციელებლებს კი უყურებს, როგორც მის დამგეგმავებს, ლიდერებს, კატალიზატორებს, მასწავლებლებს, ფასილიტატორებს, სოციალურ მუშაკებს, დამკვირვებლებს, მომხსენებლებს კვლევითი პროექტის სხვადასხვა ეტაპზე.

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის გამხორციელებისას უნდა გვახსოვდეს, რომ პროცესი მკვლევრისაგან ითხოვს მოლაპარაკების წარმოებასაც სხვადასხვა საკითხზე (O'Leary, 2007):

- მისი მონაწილეობითი ბუნების გამო, პროექტის მართვა საბოლოო მიზნისკენ სრულად მკვლევრის ხელში არ არის და გადაწყვეტილებები პროექტის მსვლელობასა და საბოლოო შედეგებზე კოლექტიურია, ამიტომ მკვლევარს მართებს ფასილიტირება და არა დირექტიულობა;
- ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევითი პროექტები შესაძლებელია გახდეს ძალიან დიდი ძალიან მალე. ახალი მკვლევრები შესაძლოა გაკვირვებულები დარჩნენ, როცა აღმოაჩენენ, რომ ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის მხოლოდ ერთ ციკლში ხარისხიანად ჩატარებული საჭიროების შეფასება შეიძლება თავად ერთი დიდი პროექტი აღმოჩნდეს, ამიტომ მკვლევარს მასშტაბის მართვაც მართებს;
- მიუხედავად იმისა, რომ გაუმჯობესების განგრძობითი სტრატეგიები დამოკიდებულია ნედლ მტკიცებულებაზე და ზოგად რეფლექსიაზე, ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევას სჭირდება აკურატულობის მაღალი ხარისხი. აქ მთავარია კვლევის კითხვის იდენტიფიცირება ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის ციკლის ყოველ ეტაპზე და თითოეულის მცირე კვლევით პროექტად მიჩნევა. მიუხედავად იმისა, რომ ამ კვლევებს სჭირდება მკაფიო, რეალისტური საზღვრები, ისინი ისე უნდა ჩატარდეს, რომ შეესაბამებოდნენ კარგი კვლევის ინდიკატორებს, რომელიც არის: ვალიდობა, ავთენტურობა, სანდოობა, თანმიმდევრულობა და ა.შ. ამიტომ მკვლევარმა მეთოდის ხარისხის უზრუნველყოფა უნდა შეძლოს;
- დაინტერესებულ პირთა შეკრება, კონსენსუსამდე მისვლა და რეალური ცვლილების მოხდენა შეიძლება იყოს ნელი, განსაკუთრებით რამდენიმე ციკლიან კვლევებში. ქმედებაზე ორიენტირებულ კვლევას დრო სჭირდება და საუკეთესოდ მუშაობს, როდესაც ერწყმის ყოველდღიურ პრაქტიკას. ამიტომ მკვლევარმა მისი ტემპის მართვა უნდა უზრუნველყოს;
- გრძელ პროექტებში, პროცესები შეიძლება გაგვისხლტეს ხელიდან. ძირითადი დაინტერესებული პირები შეიძლება მოვიდნენ და წავიდნენ, ცვლილების ინიციატივა არ დაიძრას და ხარისხიანი კვლევა რთულად განმკლავებადი აღმოჩნდეს. რადგან ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის ბუნება რეალური ცხოვრებისეული პრობლემების კვლევაა, რეალისტური დაგეგმვა, დაუგეგმავის მიღება და მოქნილობისთვის მზაობა დაგვეხმარება პროცესების მსვლელობის უზრუნველყოფაში. ე.ი. მკვლევარმა მომენტით სარგებლობის შანსი არ უნდა გაუშვას;

- მოგეხსენებათ, თანამშრომლობის პროცესის ჯეროვნად წარმართვა არ არის ყოველთვის ადვილი. ზოგიერთი დაინტერესებული პირი ფიქრობს, რომ მის აზრს უგულებელყოფენ; ზოგი ძალიან მბრძანებლური შეიძლება იყოს; სხვები საკუთარ დღის წესრიგს გვახვევდნენ თავს. როგორც ფასილიტატორს, მკვლევარს სჭირდება მოლაპარაკების, კონფლიქტების რეზოლუციის უნარ-ჩვევები, სხვაგვარად შეუძლებელია ხალხის მართვა;
- მკვლევრებს ეთიკური პასუხისმგებლობის ტვირთი აწევთ როგორც კვლევის წარმოებისთვის ასევე კვლევის სუბიექტების კეთილდღეობისთვის. ქმედებაზე ორიენტირებულ კვლევაში, დაინტერესებული პირების ჩართვა კვლევით გუნდში მონაწილეთა ჩართულობის ძალიან მაღალ დონეს მოითხოვს. მონაწილეთა კეთილდღეობის დაცვა უმნიშვნელოვანესია. ამიტომ, მკვლევარს ეთიკურად ქმედება მართებს;
- მკვლევარმა კვლევის შედეგებზე მოლაპარაკება უნდა აწარმოოს, რაც გამოქვეყნებისა და საავტორო უფლების საკითხსაც მოიცავს. გამოდის, რომ კვლევისადმი მიკუთვნებულობის საკითხზეც შეხვედრებისა და მოლაპარაკებების გამართვა მოუწევს;
- ზევით ჩამოთვლილის გარდა, ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის მკვლევარს ბევრი უნარ-ჩვევა უნდა ჰქონდეს. იმის პარალელურად, რომ მეთოდოლოგიური ექსპერტია, ის უნდა იყოს სრულყოფილი ორგანიზატორი, ეფექტური კომუნიკატორი, მომლაპარაკებელი, კონფლიქტების რეზოლუციის მცოდნე, დროის კარგი მენეჯმენტით, სტრატეგიული დამგეგმავი, დოკუმენტების მწარმოებელი, და მოსურნე რომ „ხელები გაისვაროს“ - ამ ყველაფერს კი სპეციალური უნარ-ჩვევების განვითარება სჭირდება (O'Leary, 2007:204).

მიუხედავად ძირითადი პრინციპების გაზიარებისა, ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის სხვადასხვა სახეობას აქვს სპეციფიკური მახასიათებლები, რაც პრინციპების დონეზეც აისახება. ამას ჩვენ მომდევნო ქვე-თავებში განვიხილავთ.

მაგალითი განხილვისათვის

საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციამ, არასამთავრობო ორგანიზაცია People in Needs-ის მხარდაჭერით ჩაატარა თანამონაწილეობითი ქმედითი კვლევა, რომელიც

მიზნად ისახავდა სკოლის საჭიროებების შესწავლას და ამ საჭიროებებზე მორგებული კონკრეტული მიდგომების სისტემური დანერგვის ხელშეწყობას სკოლაში მოსწავლეზე ორიენტირებული კლიმატის შექმნისა და მოსწავლეების მხარდაჭერის მექანიზმების ამოქმედებისათვის.

კვლევა ჩატარდა დედაქალაქის 2 სკოლაში. კვლევის ჩასატარებლად თითოეულ სკოლაში შეირჩა ორი კლასი, დაწყებითი საფეხურის (10 წლამდე) და საშუალო საფეხურის (11 წლის ზემოთ) მოსწავლეები (მათ შორის შეზღუდული შესაძლებლობებისა და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეები).

კვლევის კონკრეტული ამოცანები მოიცავდა შემდეგს:

- მოსწავლეების სასკოლო მოტივაციის გაზრდის ხელშემწყობი სტრატეგიების შესწავლა: მოსწავლის სასკოლო მოტივაცია, მოსწავლის გაცდენების სიხშირე, საკუთარი სასკოლო წარმატების თვითშეფასება, ბედნიერების განცდა გაკვეთილზე, მოსწავლის მიერ საკუთარი აკადემიური უნარების თვითშეფასება; მოსწავლის მიერ საკუთარი სოციალური უნარების თვითშეფასება;
- სკოლისა და კლასის კლიმატის შეფასება: სკოლის პერსონალის მხრიდან გამოყენებული მოსწავლეთა ქცევის მართვის სტრატეგიების შესწავლა სკოლისა და კლასის დონეზე;
- მოსწავლის სარისკო ქცევების შესამცირებლად გასატარებელი ჩარევების იდენტიფიკაცია და კლასის დონეზე მოსწავლის ქცევითი პრობლემების ბუნებისა და გავრცელების დონის შესწავლა:
- სკოლაში ბულინგის შემცირების სტრატეგიების შესწავლა და ბულინგის მსხვერპლებისა და მოძალადეების გამოვლენა;
- სკოლის ორგანიზაციული პროცესების გაჯანსაღების ხელის შემშლელი ფაქტორების გამოვლენა და ეფექტური ჩარევის დანერგვა კვლევის პროცესში, მათ შორის მულტიდისციპლინური ჯგუფის წევრების შიდა და გარე კომუნიკაციის გაუმჯობესება სკოლაში და სკოლის გარეთ არსებული რესურსების ეფექტიანი გამოყენების გზით; ინკლუზიური განათლების დანერგვასთან დაკავშირებული სირთულეების იდენტიფიკაცია და მათი დაძლევის მცდელობა კვლევის პროცესში;
- სკოლაში სპეციალური საგანმანათლებლო და სხვა საჭიროებების მქონე მოსწავლეების იდენტიფიკაციის მექანიზმებისა და ინტეგრაციის საკითხების

შესწავლა (სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეებისადმი დამოკიდებულების შესწავლა, მათი ჩართულობა სასწავლო პროცესში და ა.შ.);

- ოჯახთან დაკავშირებული ფაქტორების შესწავლა: მშობელი-მასწავლებლის ურთიერთობა, ნდობა, მშობლის ჩართულობა სასკოლო ცხოვრებაში და დამოკიდებულება სკოლისადმი/მასწავლებლებისადმი, მშობლების მიერ გამოყენებული ქცევის მართვის (აღზრდის) მეთოდების, მოსწავლის ბედნიერების განცდა სახლში, ოჯახის მატერიალური მდგომარეობა; ოჯახში მიმდინარე პრობლემების ზეგავლენა მოსწავლის ემოციურ მდგომარეობაზე და სკოლის როლი მოსწავლის კეთილდღეობის მიღწევაში; მშობლის სკოლის ცხოვრებაში ჩართულობის ზეგავლენის დადგენა მოსწავლეების სკოლაში ინტეგრაციაზე, სოციალურ და ემოციურ განვითარებაზე და სწავლის შედეგებზე და ა.შ.
- სკოლის გაძლიერებაზე დაფუძნებული ინტერვენციების განვითარება, მოსწავლეზე ორიენტრირებული სერვისების დანერგვა კვლევის პროცესში.

კვლევა შერეული მეთოდით განხორციელდა. კვლევის მეთოდოლოგიად კი თანამონაწილეობითი ქმედითი კვლევა გამოვიყენეთ, რომელიც შედგებოდა შემდეგი საფეხურებისაგან (ყოველ საფერხურზე მონაწილეები იყვნენ თანამკვრები):

პირველი საფეხური: განხორციელდა ექსპერტების (მასწავლებლების, მანდატურების, სპეციალური საჭიროების პედაგოგების, დამრიგებლების, მშობლების, მოსწავლეების ექპერტებად) მკვლევართა თანაშემწედ მომზადება. ჩატარდა 2 დღიანი ტრენინგი, სადაც ექსპერტებმა შეისწავლეს კვლევის ჩატარების ტექნიკები, მათ შორის პრობლემის, კვლევითი კითხვების ჩამოყალიბება და ინდივიდუალური და ჯგუფური ინტერვიუირების ტექნიკები. ამ ტრენინგის საფუძველზე შემუშავდა ფოკუს ჯგუფების გზამკვლევები.

მეორე საფეხური: განხორციელდა ინფორმაციის შეგროვება და პრობლემის იდენტიფიკაცია 8 ფოკუს ჯგუფის ჩატარების საფუძველზე (სკოლის ადმინისტრაციასთან, მასწავლებლებთან, მოსწავლეებთან (სპეციალური საჭიროების მქონე მოსწავლეები და ტიპიური), მშობლებთან (სპეციალური საჭიროების მქონე მოსწავლეების და ტიპიურის) ორივე სკოლაში მათივე მონაწილეობით საფეხურის ყველა ეტაპზე (როგორც ინფორმაციის შეგროვებისას, ასევე პრობლემის იდებტიფიკაციისა და გამოკითხვისას).

ფოკუს ჯგუფის ფასილიტაციას ახდენდა ორი გამოცდილი სკოლის სოციალური მუშაკი.

მესამე საფეხური: ჩატარდა 8 სამუშაო ჯგუფები (სკოლის ადმინისტრაციასთან, მასწავლებლებთან, მოსწავლეებთან (სპეციალური საჭიროების მქონე მოსწავლეები და ტიპიური), მშობლებთან (სპეციალური საჭიროების მქონე მოსწავლეების და ტიპიურის), რომლის დროსაც მათთან ერთად მოხდა დაგეგმვაც და აქტივობის განხორციელებაც. ექსპერტები აკვირდებოდნენ პროცესს - აწარმოებდნენ დღიურს/პროცესის ჩანაწერებს.

მეოთხე საფეხური: კვლევის მინაწილეებთან ერთად მოხდა შედეგების შეფასება/კრიტიკული რეფლექსია - ახალი დაგეგმვა (სკოლის ადმინისტრაციასთან, მასწავლებლებთან, მოსწავლეებთან (სპეციალური საჭიროების მქონე მოსწავლეები და ტიპიური), მშობლებთან (სპეციალური საჭიროების მქონე მოსწავლეებისა და ტიპიურის).

კვლევის ინსტრუმენტებად თვისებრივ კვლევაში ფოკუს ჯგუფები ჩატარდა, ხოლო რაოდენობრივი კვლევის ჩასატარებლად მომზადდა ორი კითხვარი, რომლებიც მიზნობრივი შერჩევის საფუძველზე ჩაუტარდათ: დაწყებითი კლასის მოსაწვლეებს (სულ 15 შეკითხვა, დახურული) და საშუალო სკოლის მოსწავლეებს (სულ 59 შეკითხვა, ძირითადად დახურული კითხვები, 4 ღია კითხვა).

კვლევის შეზღუდვები

- მიუხედავად იმისა, რომ სკოლის მოსწავლეებს დეტალურად მიეწოდათ კითხვარის შევსების ინსტრუქცია: დაწყებითი საფეხურის მოსწავლეებს უტარდებოდათ ინდივიდუალური ინტერვიუები, ხოლო საშუალო კლასის მოსწავლეები თავად ავსებდნენ თვით ადმინისტრირებად კითხვარს; ამასთან, მონაცემების შეგროვებას ახორციელებდა ერთდროულად სამი გამოცდილი ინტერვიუერი, რომელიც დამატებით ეხმარებოდა მოსწავლეებს საჭიროების შემთხვევაში. კვლევის მთავარი შეზღუდვა გამოტოვებული პასუხები იყო, რომელიც საშუალო საფეხურის მოსწავლეების შემთხვევაში აღწევდა თითქმის 20%-ს (10 მოსწავლე).
- სპეციალური საჭიროების მქონე მოსწავლეებმა ვერ შეძლეს მოსწავლეებისთვის მომზადებული კითხვარის შევსება, მისი სირთულის გამო.
- ფოკუს ჯგუფის მონაწილეები შეირჩა სკოლის დირექტორის მიერ. მოსწავლეების შემთხვევაში შერჩევა მოხდა მათი კარგი აკადემიური მოსწრების მიზეზით, ამასთან რამდენიმე მათგანი იყო ამავე სკოლის მასწავლებლის შვილი. ეს მოსწავლეები არიან აქტიურები და აქტიურად არიან

ჩართულები სხვადასხვა ღონისძიებებში და სასწავლო პროცესში. შეიძლება ითქვას, რომ შერჩევა იყო მიკერძოებული და შერჩეული მოსწავლეები არ გამოხატავდნენ ამ სკოლის მოსწავლეების უმრავლესობის აზრს.

VI. ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის ძლიერი და სუსტი მხარეები

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის მონაწილეობითი ბუნება არის მისი ერთ-ერთი განმასხვავებელი მახასიათებელი, რაც მას ტრადიციული ფორმალური სოციალური კვლევისაგან განასხვავებს. ტრადიციულად, კვლევა ექსპერტის საქმეა - გარე პირის, რომელიც არის პროფესიონალი. მკვლევარი უფრო ხშირად, ვიდრე არა, ახდენს კვლევის პროცესის ინიცირებას, ადგენს დღის წესრიგს და მონაცემთა შეგროვებისა და ანალიზის ფორმატს. კვლევის დასრულებისთანავე, მონაწილეები იღებენ უკუკავშირს კვლევის შედეგებზე. ისინი ან მოახდენენ ცვლილებებს კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით ან არა. გამოდის, რომ კვლევის აქტი არ არის დაკავშირებული ცვლილების აქტთან (Boutilier et al, 1997 in Denscombe, 2008). ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა კი პირიქით, მოითხოვს რომ მონაწილეები იყვნენ პრაქტიკოსები, არა მხოლოდ მონაწილეობის მიღების ნიშნით, არამედ იყვნენ კვლევის პარტნიორები. ქმედებაზე ორიენტირებულ კვლევაში პრაქტიკოსი ახდენს ცვლილების ინიცირებას და არა გარე პროფესიონალი. ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა კვლევის პროცესის დემოკრატიზაციას ახდენს, სადაც გარე ექსპერტი არის პრაქტიკოსთა პროექტის ფასილიტატორის როლში, სადაც მას მიიწვევენ მაშინ და იმ ეტაპზე, როდესაც პრაქტიკოსი ჩათვლის საჭიროდ. ეს ნამდვილად კვლევის ამ სახეობის უპირატესობაა.

ქმედებაზე ორიენტირებულ კვლევას აქვს სხვა უპირატესობებიც და სუსტი მხარეებიც. მის უპირატესობად შეგვიძლია ჩავთვალოთ ის, რომ (Denscombe, 2008):

- ის პრაქტიკულ პრობლემებზეა ფოკუსირებული და კვლევის შედეგებს პრაქტიკაში იყენებს;
- მას პრაქტიკოსისთვის პირადი სარგებელი მოაქვს, რადგან პროფესიულ თვით-განვითარებაზეა ფოკუსირებული;
- ის განვითარებისა და ცვლილების განგრძობად ციკლს მოიცავს, რადგან პრაქტიკის ობიექტზე ხორციელდება და ამავე ორგანიზაციის პრაქტიკის გაუმჯობესებას ემსახურება;

- ის კვლევაში პრაქტიკოსთა მონაწილეობას გულისხმობს. ამას კი კვლევის პროცესის დემოკრატიზაცია შეუძლია. ის პრაქტიკოსის ცოდნას აღიარებს და პატივს სცემს.

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის სისუსტედ კი შეგვიძლია ჩავთვალოთ ის, რომ (Denscombe, 2008):

- პრაქტიკოსის ჩართულობის აუცილებლობა ზღუდავს კვლევის მასშტაბს. მისი ფართოდ გამოყენება იშვიათობაა. სამუშაო გარემოთი შემოფარგვლა შედეგების რეპრეზენტატულობაზე მოქმედებს და განზოგადების საშუალებას არ იძლევა;
- კვლევის პრაქტიკასთან ინტეგრაცია ამცირებს კვლევისთვის რელევანტურ ფაქტორებზე კონტროლის შესაძლებლობას. კვლევის გარემო ცვლადებით მანიპულირების საშუალებას არ იძლევა, რადგან კვლევა ხორციელდება არა რუტინული საქმიანობის პარალელურად, არამედ როგორც ამ საქმიანობის ნაწილი;
- კვლევის ბუნება შემოიფარგლება იმით თუ რა არის ნებადართული ან ეთიკური სამუშაო გარემოში;
- კვლევის პროცესზე მფლობელობა სადავოა მკვლევარსა და პრაქტიკოსს შორის პარტნიორული ურთიერთობის ჩარჩოში;
- პრაქტიკოსისთვის დამატებითი ტვირთია, განსაკუთრებით თავდაპირველ ეტაპზე, სანამ პრაქტიკის ეფექტიანობის ზრდის სარგებელი შეიგრძნობა.

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის მკვლევარი ვერ იქნება სრულიად მიუკერძოებელი მისი კვლევისადმი. აი სწორედ ამით განსხვავდება ის პოზიტიცისტური მიდგომისაგან, როგორც სუსმანი და ევერედი (1978 in Denscombe, 2008) აღნიშნავენ. ის მიმართულია იმ რუტინული პრობლემების მოგვარებაზე, რაც ადამიანებს ხელს უშლის ყოველდღიურ საქმიანობაში, ამიტომაც მათ კვლევის მიგნებებისადმი მწველი ინტერესი აქვთ. შესაბამისად, მათ არ შეუძლიათ სრულიად განცალკევებულნი და მიუკერძოებელნი იყვნენ, მეცნიერების კლასიკური გაგების შესაბამისად.

ქმედებაზე ორიენტირებულ კვლევაში ჩართულ პრაქტიკოსებს აქვთ პრივილეგია ზედმიწევნით კარგად იცოდნენ რა ხდება მათ სამუშაო გარემოში. მათ აქვთ „შინაურის/ინსაიდერის ცოდნა“. ეს კი დიდი ბონუსია კვლევისთვის. თუმცა, პრობლემებიც შეიძლება წარმოქმნას. „უცხო“-ს შეუძლია უფრო მარტივად დაინახოს ის, რაც შინაურისთვის

ჩვეულებრივია და ამიტომაც რთული შესამჩნევია. რადგან შინაურს უჭირს თავი დააღწიოს ფიქრთა, დამოკიდებულებათა შიდა ნაკადს, ის ამ შინაარსითაა მოცული მექანიკურად, ამიტომ უცხო“-ს შესაძლოა არ ჰქონდეს სწორი პასუხი, მაგრამ შეუძლია ალტერნატიული პერსპექტივის შეთავაზება, რომელიც პრაქტიკოსს ამ პრაქტიკულ პრობლემაზე ახალ ხედვას ჩამოუყალიბებს (Denscombe, 2008).

VII. ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის სახეები

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის ერთ-ერთი სახეობაა *კრიტიკული ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა*. სარანტაკოსი (1995) მის ძირითად პრინციპებს ასე აყალიბებს:

- კვლევის მიზეზისადმი თავდადება: კვლევა დავალება კი არ არის მხოლოდ, არამედ მოვალეობაა;
- ემანსიპატორული ბუნება: ხსნის სოციალურ სტრუქტურასა და პრობლემების მიზეზებს.

ის მკვლევარს განიხილავს როგორც ფასილიტატორსა და თანამშრომელს და არა „გამომძიებელს“, თუმცა უშვებს შესაძლებლობას კვლევა განხორციელდეს ინტერესთა განსვლის შემთხვევაშიც. რიზონი და ბრედბერი (2003, in Humphries, 2008) იზიარებენ მოსაზრებას, რომ სტრუქტურული მოცემულობა უნდა შეიცვალოს ემანსიპატორული მიზნების მისაღწევად. მაგრამ, მათი აზრით, ბრძოლა, რაც ამაში მოიაზრება, არ არის ბოლომდე გააზრებული.

გრანდის (1990 in Humphries, 2008) მიხედვით, *ემანსიპატორული ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა* ცდილობს მონაწილეთა ინფორმირებას არალეგიტიმურ სტრუქტურულსა და ინტერპერსონალურ წინაღობებზე, რაც თავისუფლებასა და ავტონომიას ზღუდავს. ქმედებაზე ორიენტირებული ბევრი მკვლევრისთვის კვლევა სოციალური ცვლილების რეკონსტრუქციისკენ მიმართული ინსტრუმენტია თუ ის მოწყვლადთა ინტერესების დასაცავად გამოიყენება.

კოჰენი, მანიონი და მორისონი (2000 in Humphries, 2008) ეჭვქვეშ აყენებენ კრიტიკული ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის სოციალურად ტრანსფორმირებადობის საკითხს. მიზეზებს შორის ისინი ასახელებენ:

- ის ძალიან მაკონტროლებელი და პრესკრიპტიულია, და ამიტომაც კონფორმიზმისკენ იხრება;

- ძალაუფლება არ ქრება ან არ იცვლება მხოლოდ რაციონალიზმით;
- ნაივურია ჯგუფების გააზრებაში და ჯგუფს ინდივიდზე მაღლა აყენებს (შიდა ჯგუფებს უფრო, ვიდრე გარე-ჯგუფებს);
- ელიტურია არადა იჩემებს ეგალიტარიზმს.

მათი აზრით, ის დიდად არის დამოკიდებული რაციონალურ დებატებზე და არგუმენტირების გზით დარწმუნების ცნებაზე. არადა აშკარაა, რომ არგუმენტი არ ცვლის ძალაუფლებისა და „ფესვგამდგარი წინასწარ განწყობების მქონეთა“ შეხედულებებს (კოჰენი, მანიონიმ და მორისონი, 2000 in Humphries, 2008:84).

კოჰენი, მანიონი და მორისონი (2000 in Humphries, 2008) აკრიტიკებენ ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის განმარტებასაც თითქოს ის ჯგუფური ღონისძიებაა და არა ინდივიდუალისტური. მათი აზრით, ეს განმარტება ვიწრო და შემზღუდავია და ამ არგუმენტის მხარდასაჭერად წარმოგვიდგენენ გრანდის „ტექნიკურ“ მეთოდს. კოჰენი და კოლეგები, სიფრთხილით ეკიდებიან კონსენსუალური მოდელის დაკავშირებას „პრაქტიკოს-მკვლევრის“ მოძრაობასთან და „ფიქრიანი პრაქტიკოსის“ ცნებასთან.

კოჰენი და კოლეგები ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის ორ ბანაკს გამოყოფენ: შონის (1983) ტრადიციის მიმდევარნი, რომლებიც *ინდივიდუალისტურ რეფლექსიურ* პრაქტიკას ადვოკატობენ (რომელიც ძალიან წააგავს გრანდის „ემანსიპატორულ“ ტიპს) და რომლებიც ადვოკატობენ *კრიტიკული ქმედების* მოდელს, რომელიც გრანდის *ემანსიპატორული* მიდგომის მაგვარია. ეს მნიშვნელოვანი განსხვავებაა, რადგან წარმოშობს კითხვას იმაზე, თუ რამდენად არის ორივე ან მათ შორის რომელია სოციალური სამართლიანობის იდეის მხარდამჭერი.

თუმცა, არის მოდელი, რომელიც ამ ორ კატეგორიაშიც არ თავსდება. ბრადბურისა და რიზონის მიერ წარმოდგენილი მოდელი (2003 in Humphries, 2008:76) არ მოიცავს მხოლოდ ინდივიდუალისტურ ან კრიტიკულ პარადიგმას, არამედ უფრო ლიბერალურ პოზიციას იჭერს. ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის განხორციელების მთავარ ამოცანად მიიჩნევენ კვლევის განხორციელებას არა *ხალხზე,* არამედ *ხალხთან ერთად.* ის კონსენსუალური მოდელია, რომელიც უშვებს, რომ ინტერესები თავსებადია, და არ განიხილავს ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის გამოყენებას სიტუაციაში, როდესაც ინტერესები დაპირისპირებულია, როგორც ზევით წარმოგვიდგენს სარანტაკოსი.

ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის ერთ-ერთი ყველაზე მეტად გავრცელებული სახეობაა *მონაწილეობითი ქმედებაზე ორიენტირებული* კვლევა. ახლა, როდესაც ძალაუფლებით აღჭურვა ცენტრალური თემაა თითქმის ყველა ქმედებაზე ორიენტირებულ კვლევებში, ის კიდევ უფრო ხაზგასმულია მონაწილეობით ქმედებაზე ორიენტირებულ კვლევაში. პრობლემებზე ისიც ციკლურად მუშაობს და ისიც მონაწილეობით პრინციპებს ემყარება ცოდნის ბაზის შექმნისა და ქმედებების განხორციელებისათვის, რომელიც სასარგებლოა დაინტერესებული პირებისათვის.

ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევა, რომელიც რურალური სათემო განვითარებიდან იღებს სათავეს, დიდ აქცენტს აკეთებს მარგინალიზებულთა ძალაუფლებით აღჭურვაზე. ის ხშირად გამოიყენება ბავშვებთან განხორციელებულ კვლევებში და არა მხოლოდ სოციალურად მოწყვლად ბავშვებთან (Nieuwenhuys, 2006). ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის სხვა სახეობების მსგავსად, მისი მიზანია ტრადიციულად დისკრიმინირებულთა დახმარება საკუთარი ცოდნის კონსტრუირებაში, საკუთარი ქმედებების განხორციელებაში და საკუთარი სტრატეგიული გეგმის შემუშავებაში უკეთესი და ნაკლებ ოპრესიული მომავლისათვის (O'Leary, 2007).

ალსტონისა და ბოულესის მიხედვით, ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის ორი ძირითადი პრინციპია: პირველი, ის მიზნად ისახავს სოციალური სიტუაციის ცვლას ან გაუმჯობესებას და ყველაზე მოწყვლადთა ჩართვას; მეორე ნათელყოფს იმას, რომ სიტუაციის ნებისმიერი ცვლილება ან გაუმჯობესება მათთან მოლაპარაკებით ხორციელდება, ვისაც ის ყველაზე მეტად ეხება (1998:164 in Humphries, 2008). პროცესი ექსპერიმენტული მეთოდების იდენტურია, მაგრამ მთავარი შემადგენელი არის მკვლევრის ჩართულობა მონაწილეობით მოძრაობაში სოციალური ცვლილებისათვის. ამ მხრივ, ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევა იგივე ფილოსოფიას იზიარებს, რასაც სხვა მონაწილეობითი კვლევა (Humphries, 2008).

ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევის მხარდამჭერთა მიერ გაზიარებული ძირითადი პრინციპებია:

- პრობლემის განსაზღვრაზე, მეთოდებზე, ანალიზსა და ქმედებაზე კონტროლი მათ მიერ, ვიზეც ყველაზე მეტი ზეგავლენა აქვს კვლევას;
- აქცენტი პროცესზე და არა მხოლოდ შედეგზე;

- მკვლევარი ფასილიტატორისა და კატალისტის როლში უფროა, ვიდრე დირექტორის (Humphries, 2008).

ჰოლსი გამოყოფს ამ მიდგომისთვის ცენტრალურ სამ ღონისძიებას: კვლევას, განათლებას და ქმედებას (1993 in Humphries, 2008), რომლებიც ფოკუსირდებიან:

- ადამიანების, როგორც მკვლევრების ჩართვაზე პროცესში და ამით მათი ცოდნის ლეგიტიმაციაზე;
- ადამიანებში მათი ჩაგვრისა და ექსპლოატაციის შესახებ ცნობიერების ამაღლებაზე;
- ადამიანების მობილიზებაზე ქმედებისთვის მათ მიერ სიტუაციის კონტროლისა და ცვლილებისათვის.

ძირითადი პრინციპი ის არის, რომ მეთოდი, ისევე როგორც კვლევის ყველა ასპექტი, კონტროლდება მათ მიერ, ვინც ყველაზე მეტადაა პრობლემით დაზარალებული. ამით ის ბრადბურისა და რიზონის მოდელის მსგავსია.

მიჩნეულია, რომ ძალაუფლების ნაკლებობა თემს თვითორგანიზების საშუალებას უზღუდავს და ამიტომაც კვლევა ხდება ქმედების მთავარი ინსტრუმენტი. მონაწილეობის, განათლებისა და ქმედების კომპონენტები ქმედებაზე ორიენტირებულ მონაწილეობით კვლევას მკვეთრად პოლიტიკურს ხდის, რადგან მიზანი უფრო სამართლიანი საზოგადოების ფორმირებაა კრიტიკული ცოდნის (conscientization) საშუალებით, როგორც ფრეირე (ფრეირე, 1972 in Humphries, 2008) უწოდებდა ამას. გერგენი და გერგენი (2008:159 ბოლდვინთან, 2012:486), კვლევის ამ სახეობას სწორედ ამიტომ უწოდებენ კვლევას „საქმის კეთების შესახებ“ შესახებ (Gray, 2012).

რიზონისა და ბრადბერის აზრით, ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევა არის პოლიტიკური იმ თვალსაზრისით, რომ ადამიანების გამოხატვის უფლების დაცვასა და გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მათი მონაწილეობის უზრუნველყოფას გულისხმობს, განსაკუთრებით იმ გადაწყვეტილებების, რომლებიც მათ ეხება და იმ პროცესების, რომლებიც მათზე ცოდნის აკუმულირებას ემსახურება; უმნიშვნელოვანესია, სოციალურად მოწყვლადთა ძალაუფლებით აღჭურვა, რომ მათ იცოდნენ, რომ შეუძლიათ საკუთარი ცოდნის „გაღრმავება და გამოყენება“(რიზონი და ბრადბერი 2008:9 ბოლდვინთან 2012:469).

ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევა სტატუს კვოს შენარჩუნებას საფრთხეს უქმნის, რადგან ადგილობრივი მოსახლეობის ხედვას ამზეურებს და

„სასარგებლო“ ცოდნის განოყიერებას უწყობს ხელს (შვანცი, 2008 ბოლდვინთან 2012:470). ის შორდება მოდერნისტულ, პოზიტივისტურ მიდგომებს, რომლებიც ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევის მხარდამჭერთა აზრით, „ეკონომიკური პროგრესის ტლანქი ცნების“ ზეგავლენის ქვეშ ექცევა. პროფესიულ პრაქტიკაში კი უფრო მნიშვნელოვანია მონაწილეთა სუბიექტური გამოცდილების და ქცევის ჯეროვნად გააზრება კონკრეტულ სიტუაციებში, ვიდრე „ახალი“ ცოდნის გენერირება ან საერთო სოციალური პრობლემების გადაწყვეტის გზების ძიება (რიზონი და ბრადბერი, 2008:7 ბოლდვინთან 2012:470).

VIII. ქმედებაზე ორიენტირებული თანამონაწილეობითი კვლევის შესაბამისობა სოციალურ მუშაობასთან

ქმედებაზე ორიენტირებული თანამონაწილეობითი კვლევის მიდგომას აქვს როგორც იდეოლოგიური, ასევე ფუნქციური საფუძველი. იდეოლოგიურ დონეზე, მონაწილეობითი მიდგომა აღიარებს ღარიბ და მოწყვლად ადამიანებსა და ძალაუფლების მქონეთა (გადაწყვეტილების მიმღებ პირთა, მკვლევართა) შორის ძალაუფლების დინამიკის ამ უკანასკნელთა სასარგებლოდ გადანაწილებას. ამიტომ კვლევის კონტროლი, გადაწყვეტილების მიღებისა და პოლიტიკის განხორციელების პროცესში მონაწილეობა უმნიშვნელოვანესია მათ მიერ მათივე ცხოვრებისა და გარემოს კონტროლისათვის. ეს კი პირდაპირ უკავშირდება სოციალურ მუშაობას, რადგან ძალაუფლებით აღჭურვის ფასეულობას შეესაბამება. ფუნქციური ასპექტი კი იმის აღიარებაა, რომ პოლიტიკის ინიციატივები მხოლოდ მაშინაა მდგრადი თუ რაიმე შინაარსის მატარებელია მათთვის, რომლებზეც ახდენს ან უნდა მოახდინოს ზეგავლენა. მონაწილეობის მაქსიმიზაცია კი უკეთესი დიზაინის, უფრო ეფექტიანი და ვალიდური შედეგების გარანტიას ქმნის (Humphries, 2008).

ბოლდვინის (2012) აზრით, ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევა და სოციალური მუშაობა შემდეგნაირად არიან დაკავშირებულნი:

- დიდი მსგავსებაა მიზნებს, ფასეულობებსა და უნარებს შორის (ბარბერა, 2008; ჰილი, 2001 ბოლდვინთან, 2012);

- სოციალურ მუშაკს უყვარს მომსახურების მიმღებთა მონაწილეობით განხორციელებული თანამშრომლობითი კვლევითი მიდგომები;
- სოციალური მუშაობა შეიძლება დავინახოთ, როგორც ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევის ფორმა და პირიქითაც;
- ორივე პოლიტიკურია, რადგან წარმოადგენენ ჩაგრულთა და მარგინალიზებულთა ჯგუფების ინტერესებს;
- ორივე ძლიერ მხარეებზე დაყრდნობით ოპერირებს;
- ორივე ფოკუსირებს როგორც შედეგზე, ასევე პროცესზე;
- ორივე აღიარებს კრიტიკული რეფლექსიის მნიშვნელობას.

მომსახურების მიმღებ პირებთან თანამშრომლობითი დამოკიდებულება ერთ-ერთი მთავარი მიდგომაა სოციალური მუშაობისთვის. სოციალური მუშაკის თანამშრომლობის შესახებ მომსახურების მიმღებ პირებთან ზოგიერთი ქვეყნის საკანონმდებლო აქტებშიც კი წერია (მაგალითად, გაერთიანებული სამეფოს Children's Act 1989, National Health Service and Community Care Act, 1990). საქართველოში, სამწუხაროდ, ასეთ მოთხოვნას სამართლებრივ დონეზე სოციალურ მუშაკებს არც პროფესიული *ეთიკის კოდექსი* და არც *სოციალური მუშაობის მომსახურების სტანდარტი* არ უყენებს, იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ არც ერთი არ არის დამტკიცებული ამ მასალის შექმნის დროს. თუმცა, როგორც წინა თავში განვიხილეთ, საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის მიერ დაარსებისთანავე შემუშავებული *სოციალური მუშაობის ეთიკის კოდექსი* და *სოციალური მუშაობის მომსახურების სტანდარტები* ითვლება პროფესიული ეთიკისა და მომსახურების მიწოდების გზამკვლევ დოკუმენტებად და ორივე დოკუმენტი განმარტავს ამგვარ კვლევას სოციალურ მუშაობაში როგორც პროფესიული საქმიანობის მნიშვნელოვან ასპექტს.

კორნვოლი და ჯიუკესი (1995 in Humphries, 2008) ოთხი სახის მონაწილეობას გამოყოფენ:

- ხელშეკრულებითი – ხალხი კონტრაქტირებულია მკვლევართა პროექტებში გამოკითხვაში ან ექსპერიმენტში მონაწილეობის მისაღებად;
- საკონსულტაციო – ხალხს ეკითხებიან აზრს და მათთან მკვლევრები გადიან კონსულტაციებს ჩარევამდე;
- თანამშრომლობითი – მიუხედავად სხვადასხვა უნარ-ჩვევებისა მკვლევრები და ადგილობრივები ერთად მუშაობენ, როგორც კოლეგები, ერთობლივი შესწავლის პროცესში, სადაც ადგილობრივებს აქვთ კონტროლი სიტუაციაზე;

- კოლეგიალური – მიუხედავად სხვადასხვა უნარ-ჩვევებისა მკვლევრები და ადგილობრივები ერთად მუშაობენ, როგორც კოლეგები, ერთობლივი შესწავლის პროცესში, სადაც ადგილობრივებს აქვთ კონტროლი სიტუაციაზე,

ჰამპრისი (2008) საუბრობს ასევე ზედაპირულ და ღრმა მონაწილეობაზე. 'ზედაპირულ' მონაწილეობაში, მკვლევრები აკონტროლებენ პროცესს, მაშინ, როდესაც „ღრმა" მონაწილეობაში კონტროლი სუსტდება და პროცესის მესაკუთრე ხდება ის, ვისაც ეს პროცესი ეხება.

მიუხედავად იმისა, რომ ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევა სოციალურ მუშაკთა აღფრთოვანებას იწვევს, მის განხორციელებას ბევრი გამოწვევა და სირთულე ახლავს როგორც მეთოდოლოგიური, ასევე ტექნიკური თვალსაზრისით. მოდით შევეცადოთ მათ გააზრებას:

ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევა გვთავაზობს მოწყვლადი ჯგუფების პრობლემების გაგებას პირდაპირი გზით (მედიაციის გარეშე), რაც ნებიმიერი მიგნების ვალიდობას ზრდის. რადგან ამ ტიპის კვლევაში აქცენტი მონაცემთა ვალიდობაზეა და მიჩნეულია, რომ ეს დამოკიდებულია სუბიექტების მიერ კვლევის მიზეზისადმი თანაგაგრძნობაზე, კითხვების და განზრახვის ზედმიწევნით გააზრებასა, და საჭირო ინფორმაციის გაცემის სურვილზე, რამდენადაც და როგორც შეუძლიათ ეს მათ.

ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევის ცენტრალური პრინციპია დიალოგის ცნება. ის კი არ მიიღწევა თუ კვლევის პროცესი მხოლოდ მკვლევრის მიერ დასმულ კითხვებს პასუხობს, რადგან ეს კითხვები არ აძლევს ხალხს მთელი ხმით საუბრის საშუალებას იმ საკითხებზე, რაც მათ იციან. ცოდნის ვალიდაცია კი „ცოდნის მფლობელის" სტატუსით არ ხდება, და რომ სახელების ძალაუფლება უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე თავად ცოდნა. აი სწორედ ამიტომაა მნიშვნელოვანი იმ ადამიანთა მხარდაჭერა, რომლებზეც ყველაზე დიდი ზეგავლენა აქვს კვლევას, რომ მათ თავდაჯერებით შეძლონ საკუთარი მოსაზრების გაჟღერება. ეს კი ზოგჯერ ქვემოთ ჩამოთვლილი სხვადასხვა ტექნიკური მიზეზის გამო რთულდება მარტინის (1999 in Humphries, 2008) აზრით:

- მონაწილეთა თვით დაჯერების ხარისხი. ხშირად ადამიანებს არ სჯერათ რომ მათი მოსაზრება მნიშვნელოვანია, ან ვინმეს საერთოდ აინტერესებს, ან მათ მიაჩნიათ, რომ არ აქვთ კვლევითი უნარ-ჩვევები ან შესაბამისი ცოდნა. მათთვის მკვლევარი ექსპერტია, ე.ი. უნარ-ჩვევებით, რომელიც სხვებს არ აქვთ და მონაწილეობის მიღების

სურვილი უნელდებათ. ამიტომ, დიდი ძალისხმევაა მათი ჩართულობისთვის გასაღები.

- შიში და დაურწმუნებლობა. ბევრ თემში უამრავი კვლევა ჩატარდა, თუმცა მონაწილეებს არანაირი სიკეთე არ უნახავთ მათ მიერ გაღებული ძალისხმევის სანაცვლოდ. გამოცდილებამ მათ უჩვენა, რომ თემის ხმა არაფერია თუ არა რიტორიკა, და რომ მათ არანაირი კონტროლი არ აქვთ სიტუაციაზე. მათ ცრუ მოლოდინები გაუჩნდათ არა ერთხელ.

თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის მიერ 2011 წელს *სოციალური მუშაობის სიტუაციური ანალიზის* განხორციელებისას, მომსახურების მიმღებ პირებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფების დროს პირიქით გამოცდილება მივიღეთ. მომსახურების მიმწოდებლებმა გაგვაფრთხილეს, რომ მომსახურების მიმღებთა ჩართვა გართულდებოდა სწორედ ამ მიზეზით, მაშინ როდესაც ისინი მკვლევრებს ემადლიერებოდნენ იმის გამო, რომ მათი აზრით დაინტერესდნენ (სოციალურ მუშაკთა სიტუაციური ანალიზი, 2011).

- მარგინალიზებულთა და ნაკლებ ზეგავლენიანი ხალხის ჩართულობა. სიღარიბისგან ოპრესირებულთა მდგრადი ჩართულობა, განსაკუთრებით ქალების მხრიდან, რომელთაც დიდი ჯაფა აწევთ მათ ოჯახებში, არ არის რეალისტური მიზანი; განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ამ ადამიანების მიერ გაღებული დრო და ძალისხმევა არ არის კომპენსირებული.

თუმცა, აქაც უნდა აღინიშნოს, რომ ზემოთ ნახსენები კვლევის ფარგლებში გამართული ფოკუს ჯგუფებისა და ჩაღრმავებული ინტერვიუირების დროსაც პირიქით იყო. მონაწილეები იყვნენ მეურვეობისა და მზრუნველობის სისტემის ბენეფიციარი ქალები, რომელთა შვილები იყვნენ სახელმწიფო ზრუნვაში ან უკვე რეინტეგრირებულები ოჯახებში. მათ თავი დაფასებულად იგრძნეს და განგვიცხადეს, რომ მათ არასდროს უგრძვნიათ დადებითი დამოკიდებულება იმ რთულ მდგომარეობასთან განმკლავების უნარებისა და მედეგობის ასეთი მაღალი ხარისხის გამო, რამაც მათ ცხოვრებაში უმძიმესი პერიოდების გადალახვის საშუალება მისცა.

მნიშვნელოვანია ასევე, პოლიტიკური საკითხი: ერთი მხრივ, ადგილობრივი ძალაუფლების სტრუქტურებში მუშაობა კვლევით მანიპულირებას იწვევს ძალაუფლების მქონეთა დღის წესრიგის მიხედვით. მეორე მხრივ, ამ სტრუქტურების წინააღმდეგ გარედან

მუშაობამ შესაძლოა 'შეასუსტოს პროექტის პოტენციური ზეგავლენა და ხელი შეუწყოს მარგინალიზაციის გაღრმავებას' (კორნელი და ჯიუკესი, 1995:1673 in Humphries, 2006).

ქმედებაზე ორიენტირებულ მონაწილეობით კვლევას კრიტიკოსებიც ჰყავს. ფრიდერესს (1992:5, ბოლდვინთან 2012:477) იერიში მოაქვს მონაწილეობითი კვლევის არასამეცნიერო საფუძველზე და ამბობს, რომ ის „მორალური და იდეოლოგიურია ლეგიტიმური სტრატეგიის" ძიებაში. ის ქმედებაზე ორიენტირებულ მონაწილეობით კვლევაში აკუმულირებულ ცოდნას „იდიოსინკრატულს" უწოდებს, რომელიც ასახავს კონკრეტული ადამიანის შეხედულებას ან რწმენას. ის ამით არ შემოიფარგლება და კვლევის ამ სახეობას აბრალებს მეცნიერეული ცოდნის პრივილეგიების დისკრედიტაციას, რაც „ეთიკური საკითხია". ის ქმედებაზე ორიენტირებულ მონაწილეობითი კვლევის რებრენდირებას იუწყება, როგორც განათლებისა და სათემო განვითარების მიდგომას, რომელიც სცდება კვლევის სფეროს და ახდენს იდეოლოგიისა და პოლიტიკის შეზავებას მეცნიერულ კვლევაში (ფრიდერესი (1992:8-9, ბოლდვინთან 2012:477).

ჰილის (2001, ბოლდვინთან, 2012) აზრით, ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევა არის ძალიან კონფლიქტური და ოპოზიციური მის მიდგომაში, რადგან ის სტრუქტურული ჩაგვრის შედეგებს ებრძვის, რადგან სოციალურმა მუშაკებმა უნდა გააკეთონ პრაგმატული არჩევანი რომელი ბრძოლა გააჩაღონ, რადგან ნაწილობრივ ისინი საკუთარი სამსახურის დაკარგვის რისკის წინაშე აღმოჩნდებიან თუ ძალაუფლების გადანაწილების სტრუქტურას სწორად არ გაიაზრებენ და ძალაუფლების ბროკერებს არასწორად შეარჩევენ. სოციალური მუშაკისთვის თანამკვლევრებად მუშაობის მცირე შანსები არსებობს თანამდროვე დასავლურ გარემოში, სადაც საბაზრო ძალები, მენეჯერიალიზმი და პრივატიზაციის პოლიტიკა ემუქრება პროფესიულ ავტონომიას, უკიდურესად ინსტრუქტირებულ სამუშაოს ასრულებინებს და მცირე ადგილს უტოვებს ქმედებაზე ორიენტირებული თანამოწილეობითი კვლევას მისი რეფლექსიური მიდგომისთვის.

ქმედებაზე ორიენტირებული თანამოწილეობითი კვლევა არის საკმაოდ რესურს ინტენსიური და ფონდების მოზიდვას ართულებს. და ბოლოს, ის ადვილად ტრანსფერირებადი არ არის კულტურებს შორის, რადგან აღმოცენებული და დამკვიდრებულია დასავლურ ეთოსზე, რომ კონფლიქტები, „პროტესტი და უთანხმოება სოციალური პროგრესის მახასიათებელია" (ჰილი, 2011:102 ბოლდვინთან, 2012:478). და

ბოლოს, ვან როიენისა და გრეის აზრით, ქმედებაზე ორიენტირებული თანამონაწილეობითი კვლევის მკვლევრებს აქვთ მოვალეობა შეინარჩუნონ კონსისტენტურობა და სიცხადე „სისტემური მეთოდოლოგიების“ გამოყენებით, განსაკუთრებით თუ მათ სურთ პერცეფციების არიდება, ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევა „პრობლემის-გადაჭრის პროცესი“ უფროა, ისევე როგორც სათემო მუშაობა, ვიდრე მეინსტრიმული კვლევითი მეთოდოლოგია (ვან როიენი და გრეი, 1995:93 ბოლდვინთან, 2012:478).

თავად სოციალურ მუშაობაში, ზოგიერთმა მკვლევარმა ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა მიიჩნია კვლევასა და პრაქტიკას შორის უსარგებლო დაყოფის გადალახვის გზად მათ შორის ვინც ფიქრობს და ვინც აკეთებს (უეიეტი, მორპეტი და ბალოკი, 2000 in Humphries, 2008). აკადემიური თავისუფლება მკვლევარს საშუალებას აძლევს იბრძოლოს სოციალური სამართლიანობისთვის, სოციალურ მუშაკ პრაქტიკოსს კი შეიძლება არ ჰქონდეს ეს თავისუფლება, განსაკუთრებით ნეოლობერალური კეთილდღეობის რეჟიმის პირობებში (ფერგისონი და კოლეგები, 2005 ბოლდვინთან, 2012). ამიტომ აქტუალურია კვლევითი საქმიანობა, რაც სოციალურ მუშაკს პროფესიული მანდატის აღსრულების საშუალებას აძლევს.

XI. ძირითადი კითხვები /ან კითხვები რეფლექსიისთვის

1. ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა კვლევის რომელ ეტაპზე უწესებს მკვლევარს შეზღუდვებს ?
2. რას დაასახელებთ ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის ციკლის ძირითად განმასხვავებელ ნიშნად?
3. მოგეხსენებათ, ქმედებაზე ორიენტირებულმა კვლევამ შეიძლება მომდევნო კვლევის ინიცირება გამოიწვიოს. ნიშნავს თუ არა ეს, რომ მას კვლევის განხორციელების პროცესშივე შეუძლია რამდენიმე კვლევა მოიცვას?
4. რამდენად ახდენს ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევა კვლევის პროცესის დემოკრატიზაციას?
5. რა განსხვავებაა „ფიქრიან პრაქტიკოსსა” და ქმედებაზე ორიენტირებულ მკვლევარს შორის?

6. რამდენად არის ქმედებაზე ორიენტირებული მონაწილეობითი კვლევა პოლიტიკური?
7. როგორ დაგეგმავდით ქმედებაზე ორიენტირებული კვლევის პროცესს, რომ აგერიდებინათ საქართველოს სოციალურ მუშაკთა მიერ განხორციელებული კვლევის შეზღუდვები?

IX. გამოყენებული ლიტერატურა

Denscombe, M. (2008). The Good Research Guide: For Small-scale Social Research Projects. Open University Press

Gray, M., Midgley, J., Webb, S. A. (2012). The Sage Handbook of Social Work. Sage Publication

Humphries, B. (2008). Social Work Research for Social Justice. Palgrave McMillan

Nieuwenhuys, O. (2006). Participatory Action Research in the Majoriy World in Frazer, S., Lewis, V., Ding, S., Kellett, M., Robinson, C. (Eds.) *Doing Research with Children and Young People, (2nd ed., pp.206-221).* Sage Publications

O'Leary, Z. (2005). Researching Real-World Problems: A Guide to Methods of Inquiry. Sage Publications

Sadzaglishvili, S., Akobia, N., Shatberashvili, N., Gigineishvili, K. (2020). A Social Work Intervention's Effects on the Improvement of School Culture1. ERIS Journal-Winter, 45

ნინო შატბერაშვილი

თავი VI

როგორ გამოვიყენოთ კვლევის თვისებრივი მეთოდები სოციალურ მუშაობაში

I. შესავალი

წინამდებარე თავში მიმოვიხილავთ თვისებრივი კვლევის მეთოდის სპეციფიკას სოციალურ მუშაობაში. მოკლედ შევეხებით კვლევის ამ მეთოდის ისტორიას, განვმარტავთ ტერმინებს, შევეცდებით წარმოგიდგინოთ ყოველი ტერმინის სხვადასხვა ვერსია, რომ თქვენთვის დამაბნეველი არ იყოს სემანტური განსხვავებები მათ შორის და შემაფერხებელი არ გახდეს ეს საძიებო პროცესში.

თვისებრივი კვლევის ჩატარება მრავალი გზითაა შესაძლებელი, მაგრამ ჩვენ წინამდებარე თავში მიმოვიხილავთ თვისებრივი კვლევის იმ პარადიგმებს, მეთოდოლოგიასა და მეთოდებს, რომლებიც მეტადაა მახასიათებელი სოციალური მუშაობის კვლევისათვის.

კვლევის ამ სახეობის თვისებრივი ბუნებიდან გამომდინარე, მას ხშირად სისუსტედ უთვლიან იმას, რომ არ შეიძლება პრეტენზია დიდ მოსახლეობაზე ზუსტ სტატისტიკურ განაცხადზე ჰქონდეს. ამ თავში შევეცდებით იმის დემონსტრირებას ეს რამდენად შეესაბამება სიმართლეს და/ან ასე რომც იყოს, რამდენადაა კვლევის მნიშვნელოვანებისთვის დამაკნინებელი. შევეცდებით წარმოგიდგინოთ სოციალური მუშაობის პროფესიული ფასეულობები რამდენად შეესაბამება კვლევის ამ მეთოდს, რა ზეგავლენა აქვს ამ თუ იმ ფასეულობით მიდგომას კვლევის მეთოდოლოგიისა და მეთოდების შერჩევაში, რამდენადაა კვლევის დიზაინი მკვლევრის ღირებულებითი სისტემის ანარეკლი. ბოლოს, შევეცდებით გაგაცნოთ სოციალური მუშაობის თვისებრივი კვლევის შეფასების სტანდარტები.

II. თვისებრივი კვლევის განვითარების ისტორია

თვისებრივი კვლევის ისტორია გასული საუკუნის 30-იანი წლებიდან იწყება ჩიკაგოს უნივერსიტეტის სოციოლოგიის ფაკულტეტიდან, როდესაც პროფესორებიცა და

სტუდენტებიც ადგილობრივ თემზე უშუალო დაკვირვებით დაინტერესდნენ და გამოვიდნენ ქუჩაში. ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი და შთამბეჭდავი კვლევა უილიამ ფუტ უაიტის ეთნოგრაფიული ნაშრომია „Street Corner Society", რომელიც კორნერვილის იტალიური წარმოშობის ამერიკელთა ყოფას გვაცნობს. ავტორი კვლევის განხორციელებისათვის ქუჩის ლიდერს დაუკავშირდა, რომელიც მისი ძირითადი ინფორმანტი გახდა. ამით უაიტს საკვლევი თემის ყოველდღიურობაში მონაწილეობის საშუალება მიეცა. სწორედ ამან შეაძლებინა მას ასეთი მსუყე და რეალური სურათის წარმოდგენა საკვლევ თემზე, რასაც ის ვერაფრით შეძლებდა გამოკითხვით (Rubin&Babbie, 2011).

თუ შევადარებთ სოციალური მუშაობის ადრეულ კვლევებს, ვნახავთ, რომ ამერიკასა და ევროპაში თითქმის ერთდროულად ხორციელდება სოციალური მუშაობის მომსახურებების ეფექტიანობის შესწავლა. აშშ-ში ფიშერი ცდილობდა გამოეყენებინა სამეცნიერო მეთოდები იმის დასადგენად თუ რამდენად ეფექტიანია შემთხვევაზე მუშაობა (Fischer, 1973 …). ამავეს ცდილობდნენ გაერთიანებულ სამეფოში მკვლევრები (Mayer and Timms, 1970) კლიენტთა შეხედულებების შესწავლით მიღებულ მომსახურებებზე. მოგვიანებით კი სეინსბარიმ (1975) გაანალიზა ორივე კლიენტებისა და სოციალური მუშაკების შეხედულებები და დაასკვნა რომ არის კმაყოფილების მაღალი ხარისხი, განურჩევლად იმისა რა შედეგი აქვს შემთხვევას ე.ი. დაკმაყოფილდა თუ არა კლიენტის საჭიროება, ის მაინც კმაყოფილია. მან გამოყენებული მიდგომის შეზღუდვა აღმოაჩინა. მისი აზრით, წინასწარგანსაზღვრული კითხვების დასმით კლიენტის მოლოდინს მაინც და მაინც ვერ განვსაზღვრავთ, ვერ გავიგებთ რა არის მათთვის მნიშვნელოვანი (Saunsbury, 1987 …). ის მომსახურების მიმღებთა ჩართულობას უსვამდა ხაზს, რადგან ფიქრდობდა რომ რთულია იმსჯელო იმაზე რაც არ განგიცდია. მკვლევარი კი თითქმის მუდამ ამ როლშია (Orme & Shemmings, 2010).

III. ტერმინის განსაზღვრება

კვლევის განვითარებასთან ერთად კვლევის სხვადასხვა ტრადიცია ჩამოყალიბდა სოციალურ მენციერებებში. თითოეული მათგანი ეპისტემიოლოგიური ნააზრევის შესწავლას წარმოადგენს. ეპისტემიოლოგია ცოდნის ბუნებას შეისწავლის და სწორედ ცოდნის ბუნების გააზრება ახდებს ზეგავლენას იმაზე თუ როგორ და რაზე დაყრდნობით შეუდგეს მკვლევარი კვლევის პროცესს. კვლევის განვითარებასთან ერთად გამოიკვეთა განსხვავებები

მეთოდოლოგიურ მიდგომებსა და მეთოდებს შორის. ამასთან ერთად დაინერგა კვლევის სხვადასხვა მიდგომები და/ან ტრადიციები და სულ უფრო და უფრო გამოიკვეთა მეთოდოლოგიური ზეგავლენა კვლევაზე. სხვადასხვა მეთოლოგიურ მიდგომას განსხვავებულად აყალიბებს ინფორმაციის შეგროვების ფორმატსაც (Orme & Shemmings, 2010).

ტერმინი „თვისებრივი კვლევა“ გულისხმობს კვლევის სახეობას, რომლის მიგნებებსაც სტატისტიკური მანიპულაციებით ან რაოდენობრივი მონაცემებით ვერ მოვიპოვებთ. ის შეიძლება ეხებოდეს როგორც კვლევას ადამიანის ცხოვრებაზე, ცხოვრებისეულ ეპიზოდსა და მის ქცევაზე, ასევე ორგანიზაციულ ფუნქციონირებაზე და სოციალურ მოძრაობებზე. ზოგიერთი ტიპის მონაცემები შეიძლება სტატისტიკური ბიუროდან მივიღოთ და მათი თვისებრივი ანალიზი ჩვენ განვახორციელოთ (Strauss&Corbin, 1990 in Soydan&Palinkas, 2014).

IV. პარადიგმა, მეთოდოლოგია თუ მეთოდი?

სანამ უშუალოდ თვისებრივი კვლევის პარადიგმებზე, მეთოლოგიასა და მეთოდებზე გადავალთ, შევიხსენოთ რა განსხვავებაა მათ შორის. კვლევის განხორციელებისას, უფრო სწორად ჯერ კიდევ მის დაწყებამდე, საჭიროა გავიაზროთ რა ეპისტემიოლოგიურ საფუძველზე უნდა განვახორციელოთ ის. სოციალური მუშაობის კვლევისთვის მხოლოდ ერთი მიდგომა არსებობს - განახორციელო სხვადახვა ტიპის კვლევა სხვადასხვა მიზნისთვის. სწორედ ეს მიზანი გვკარნახობს რა ცოდნის ბაზა და რა სახის ინფორმაცია გვჭირდება.

მეთოდოლოგია კვლევის წარმართვის „ლოგიკურ და თეორიულ საფუძველს“ ქმნის, რომლის ფარგლებშიც ხდება კვლევის პრობლემის ჩამოყალიბება და მისი აქტუალობის დასაბუთება. ის არათუ განიხილავს კონკრეტულ მეთოდებს, არამედ ცდილობს თეორიულად დაასაბუთოს ამა თუ იმ მეთოდის გამოყენების მართებულობა. ამავე დროს დაამტკიცოს სხვა მეთოდის არამართებულობა. მეთოდოლოგია სოციალურ თეორიას ეყრდნობა და სოციალური ცოდნის გაღრმავებასა და მისი პრაქტიკული გამოყენების გზების შესწავლას ემსახურება. მეთოდიკა კი შეისწავლის კვლევის განხორციელების კონკრეტულ გზებს. ის პრაქტიკულ ხასიათს ატარებს, მის ფარგლებში თითქმის არ გვხვდება თეორიული ანალიზი (მასალა სასწავლო კურსიდან: სოციალური მუშაობის კვლევის მეთოდები).

ხშირადაა საუბარი მომსახურების დაფინანსებაზე ყველა ქვეყანაში, მათ შორის ჩვენთან. ზოგიერთ ქვეყნებში ეს ხარჯთ-სარგებლიანობის ანალიზით განისაზღვრება.

მაგალითად, აშშ-ში მკვლევარი სოციალური მუშაკები ეკონომისტებთან ერთად მუშაობენ ამ საკითხებზე, რადგან ერთი საკითხია დაადგინო რა არის ხარჯი და სარგებელი, ღირს თუ არა პრობლემის ამ კონკრეტული ხარჯის გაღებით მოგვარება რომ მივიღოთ ესა და ეს სარგებელი, მაგრამ სულ სხვა საკითხია როგორ განვსაზღვრავთ საჭიროებას. ეს კი მრავალი კუთხიდან და სხვადასხვაგვარადაა შესაძლებელი. მკვლევარს შესაძლოა ერთი კონკეტული ხედვა ჰქონდეს და ღია იყოს იმისადმი, რომ მის ნაშრომს სწორედ ამ პერსპექტივიდან განიხილავენ. სწორედ ეს არის მეთოდოლოგიური არჩევანი. თუ ეს კონკრეტული მეთოლოგიური ხედვაა გამოყენებული მკვლევარიც გამჭირვალე უნდა იყოს და მიიღოს გამოწვევა. ეს არის პოზიციის დეკლარირება, გამოწვევა და პასუხი. სწორედ ეს გვიძღვება კვლევის ძლიერი მიდგომების ფორმირებისკენ (Orme & Shemmings, 2010).

V. თვისებრივი კვლევა სოციალურ მუშაობაში

თვისებრივი კვლევის დიზაინი ეფუძნება თეორიულსა და პარადიგმატულ დაშვებებს. ამ კატეგორიას მიეკუთვნება grounded თეორია, ეთნოგრაფიული მიდგომა, ისტორიული ანალიზის მეთოდი, ფენომენოლოგიური მიდგომა, კონსტრუქტივისტული მიდგომა, ინტერპრეტაციული მიდგომა და ქმედითი კვლევა. სოციალური მუშაობაში, ქმედითი კვლევა და დაფუძნებული თეორია, ისევე როგორც პერსონალური ნარატივი (მომსახურების მიმღების ცხოვრებისეული ისტორია) და მომსახურების მიმღებისა და სოციალური მუშაკის დიალოგის ანალიზი, ყველაზე პოპულარული თვისებრივი მიდგომაა.

ამიტომ, მონაცემთა შეგროვება, ანალიზი და თეორია რესიპორკალურ ურთიერთმიმართებაშია ერთმანეთთან. ის არ იწყება თეორიით, მაგრამ ამტკიცებს მას მოგვიანებით. ის იწყება კვლევითი ასპექტების შესწავლით, არ იზღუდება არაფრის შესწავლით, რაც კი დაკავშირებულია ამ ასპექტებთან (Strauss&Corbin, 1990:23 in Soydan&Palinkas, 2014).

დრო და დრო, თვისებრივი კვლევის მხარდამჭერები მიიჩნევენ რომ კვლევის ეს მეთოდი მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების დადგენისთვის ძლიერი ინსტრუმენტია, მაშინ როდესაც კრიტიკულები არიან რაოდენობრივი კვლევის მეთოდთა მიმართ, რადგან ის არაფერს გვეუბნება იმაზე რაც არის ე.წ. შავ ყუთში, მაშინ როდესაც კვლევის თვისებრივი მეთოდი უნარიანია მოახდინოს ფაქტებისა და მოვლენების ამგვარი ინტერპრეტაცია.

სხვადასხვა ავტორები თვისებრივი კვლევის სხვადასხვა სახეობებს ასახელებენ, თუმცა არის რიგი მახასიათებლებისა, რაზეც ყველა თანხმდება. მაგალითად, ტეში (Tesch, 1990 in Miles, 1994), რომელიც 27 ტიპის თვისებრივ კვლევაზე საუბრობს ამბობს, რომ ყველა მეთოდმა უნდა უპასუხოს შემდეგ არსებით კითხვებს:

- რა არის ენის მახასიათებელი – ენისა, როგორც კომუნიკაციის საშუალებისა და კულტურისა?
- შესაძლებელია ადამიანის გამოცდილებაში რეგულარობის აღმოჩენა – გარკვეული ელემენტების იდენტიფიცირება, კატეგორიზაცია და მათ შორის კავშირების ახსნა?
- შესაძლებელია ტექსტის ან მოქმედების მნიშვნელობის გაანალიზება – მათი გაშიფვრა: საერთო მახასიათებლებისა და უნიკალური მახასიათებლების გამოხშირვა და ინტერპრეტაცია?

ახლა მოდით, შევიხსენოთ რა მახასიათებლებით უნდა გამოირჩეოდეს კვლევა სოციალურ მუშაობაში?

- განსაკუთრებული მგრძნობელობით ეთიკური და მართვითი საკითხებისადმი კვლევაში;
- საკუთარი და სხვათა როლის ნათლად გააზრებით კვლევის პროცესში;
- სოციალური და პოლიტიკური კონტექსტის ზედმიწევნით კარგად ცოდნით;
- ემანსიპატორული კვლევის ჩატარების ცოდნით
- მონაწილეობითი მიდგომის გამოყენება.

პირველი სამი ნებისმიერი სოციალური კვლევის მახასიათებელია, მეოთხე კი, სოციალური მუშაობის კვლევებში მეტადაა ხაზგასმული ვიდრე სხვა სფეროებში (Shaw, 2007 სასწავლო კურსის მასალიდან: სოციალური მუშაობის კვლევის მეთოდები).

თვისებრივი მეთოდი სოციალურ მუშაობაში მიზნად ისახავს კონკრეტული ადამიანური გამოცდილების მნიშვნელობის სიღრმეების ჩაწვდომას. ეს კი მოითხოვს უფრო ღრმა დაკვირვებას, მსუყე აღმოჩენებს, რაც მნიშვნელობას ვერ იძენს მხოლოდ რიცხვებით. მაგალითად გამოდგება, სოციალური შემწეობის მიმღებთა „გადამრჩენელებად“ დანახვის მცდელობა ან ქუჩაში მცხოვრებთა „უტიფარი ღირსება“ რომელიც მათ ბინძურ

თავშესაფრებში ცხოვრების საშუალებას არ აძლევს. ასეთი მაგალითი სასჯელაღსრულების სისტემაში მუშობიდან მახსენდება. ერთი შუახნის მამაკაცი თავშესაფრის მოთხოვნით მიმართავდა მთავრობას. მიზეზთა გამო მას აღარ ჰქონდა სახლი. კაცი ქუჩაში ათენებდა ღამეს სასჯეაღსრულების სისტემიდან გამოსვლის შემდეგ. როდესაც მას სოციალური მუშაკი იმ დროს არსებულ უსახლკაროთა თავშესაფარში განთავსებისთვის ამზადება, მამაკაცმა უარი განაცხადა, თავი შეურაცხყოფილად იგრძნო „იქ როგორ წავალო, ის პირობები ჩემთვის მიურებელიაო“. ვერ წარმოიდგენთ რა დიდი იყო ჩვენი გაკვირვება, მაგრამ თავშესაფრის ნახვის შემდეგ თითქოს ყველაფერი ნათელი გახდა. მისი შემთხვევის შეფასებისას ყველაფერი თავის ადგილზე განლაგდა, თუმცა დამოუკიდებლად ან მშრალად ფაქტების მოპოვებით სურათი არ იხატებოდა. თვისებრივ კვლევას შეუძლია უმუშავარ „მობირჟავეთა ფატალიზმის“ გადმოცემა. თუმცა, კვლევის ეს მეთოდი ამის შესწავლას არ დაიწყებს მხოლოდ რიცხვებში, რაოდენობასა და/ან ხარისხში, რადგან ეს არ არის მხოლოდ მონაცემთა შეგროვების საქმიანობა, არამედ ის არის თეორიის ფორმირების საქმიანობაა. როგორც თვისებრივი მეთოდის მკვლევარი თქვენ იშვიათად თუ შეუდგებით კვლევას მყარად ჩამოყალიბებული ჰიპოთეზის დატესტვით (Rubin&Babbie, 2011:456).

მეთოდი მკვლევარს მოვლენის, ქცევისა თუ დამოკიდებულების უამრავი ნუანსის აღმოჩენის საშუალებას აძლევს, რასაც ის ვერ შეძლებდა სხვა მეთოდის გამოყენებით. ამასთან, მას მოვლენის, ქცევის თუ დამოკიდებულების ბუნებრივ სიტუაციაში შესწავლის საშუალება აქვს. ამასთან, ის საუკეთესო საშუალებაა სოციალური მოვლენის, მისი მიმდინარეობის პროცესის შესწავლისათვის. მას შეუძლია სოციალური მოვლენების: საპროტესტის/მოძრაობების, ორგანიზაციის გამგეობის თუ დირექტორთა საბჭოს შეხვედრების, შრომითი მოლაპარაკებების, საჯარო მოსმენების, სოციალური ურთიერთობები იქნება ეს მუშაკსა და კლიენტს შორის, ექიმსა და პაციენტს შორის, ცოლსა და ქმრას შორის თუ სხვა, პროცესშივე შესწავლა ნაცვლად მათი პოსტფაქტუმ გაშიფვრისა. (Rubin&Babbie, 2011).

VI. სოციალური მუშაობის კვლევისთვის მახასიათებელი პარადიგმები

იმისათვის რომ გვესმოდეს რას ნიშნავს მონაცემი და ინფორმაცია, რომელსაც მკვლევარი მოიპოვებს ამა თუ იმ სოციალური მოვლენის თუ საკითხის ასახსნელად უნდა გვქონდეს გარკვეული ცოდნა იმაზე თუ რა დგას ამ მოლენების უკან. როგორც ზევით

ვთქვით, თვისებრივ კვლევას მრავალი მიდგომა აქვს, მრავალი მეთოდი და ინსტრუმენტი. სხვადასხვა მკვლევარი სხვადასხვაგვარად აკლასიფიცირებს მათ. მაგალითად, ჯაკობსის ტაქსონომია (1087) კვლევის 5 ტრადიციას გვაცნობს, ტეში (1990) თვისებრივი კვლევის 27 ტიპს გვაცნობს, ვოლკოკი (1992) მონაცემთა შეგროვების ოცზე მეტ სტილს წარმოგვიდგენს და ა.შ. ჩვენ განვიხილავთ სოციალურ მუშაობაში ყველაზე ხშირად გამოყენებული თვისებრივი კვლევის პარადიგმებს, რომელსაც რუბინი და ბაბი (2011) წარმოგვიდგენენ: ნატურალისტური, დაფუძნებული თეორია, მონაწილეობითი ქმედითი კვლევა და შემთხვევის შესწავლა. მნიშვნელოვანია, თავიდანვე შევთანხმდეთ, რომ ამ პარადიგმათა შორის არც ერთი არ ითხოვს აუცილებლად კონკრეტულ მეთოდს (Rubin&Babbie, 2011).

მოდით ნატურალიზმით დავიწყოთ. ნატურალიზმი თვისებრივი კვლევის ტრადიციული პარადიგმაა. ის გულისხმობს ადამიანების შესწავლას მათთვის ბუნებრივ გარემოში და მათი მონათხრობის აღწერას. ის გაჟღენთილია რწმენით, რომ სოციალური მოვლენის ან ჯგუფის შესასწავლად საჭიროა არა მხოლოდ მისი გარედან დაკვირვება და აღწერა, არამედ მისი ღრმად შესწავლა. მათი აზრით, ეს აგვარიდებს „ეთნოგრაფიულ შეცდომას“, რაც ნიშნავს იმის დაშვების არიდებას, თითქოს დაკვირვების სუბიექტები ან მოვლენა ერთგვაროვანია და შესაძლოა მათი ზედმეტად განზოგადება ან გამარტივება (Rubin&Babbie, 2011). ასე მაგალითად, განა შესაძლებელია ყველა ქართველი, მოსწავლე ან ორგანიზაციის ლიდერი იდენტურად ფიქრობს ან მოქმედებს? რასაკვირველია არა.

ზოგიერთი მკვლევარი თვისებრივი მეთოდის „ნატურალისტურ“ ბუნებას უსვამს ხაზს (Walcott, 1982 in Miles, 1994). კვლევის ეს მეთოდი უფრო დაახლოებულია „ველთან“ და ცხოვრებისეულ სიტუაციებთან. მკვლევრის როლია „ჰოლისტური“ ინფორმაციის მიმოხილვა. მკვლევარი ცდილობს მიიღოს ინფორმაცია „შიგნიდან“, საკითხის ადგილობრივთა აღქმაზე დაყრდნობით.

მაგალითად, ვოტსონი (1982) გვთავაობს ნატურალიზმის შემდეგ მახასიათებლებს:

- კვლევა ტარდება დაკვირვების სუბიექტთა რეალურ გარემოში, ამ გარემოზე ინტენსიური დაკვირვებით;
- მკვლვეარის ამოცანაა „ჰოლისტური განხილვა: მისი ლოგიკაზე, მოწყობაზე, გარე თუ შიდა წესებზე დაკვირვებით;
- მკვლევარი მონაცემებს შიდა აქტორების აღქმაზე დაყრდნობით აგროვებს;

- მკვლევარი მასალას გულდასმით შეისწავლის, ზოგიერთ საკითხს კი ველზე უშუალოდ მყოფი პირის - „ინფორმანტის“ დახმარებით უღრმავდება, თუმცა ინარჩუნებს თავდაპირველად მოწოდებულ აღწერით ვერსიას;
- იმის გააზრება თუ როგორ ფიქრობს, იაზრებს ან მოქმედებს დაკვირვების სუბიექტი/ჯგუფი;
- შედარებით ნაკლებ სტანდარტიზებული ინსტრუმენტის გამოყენება ადგილზე, რადგან თავად მკვლევარი არსულებს საზომი ინსტრუმენტის ფუნქციას;
- ანალიზის უმეტესი ნაწილი სიტყვიერია. სიტყვები შეიძლება დაჯგუფდეს, დაიყოს სემანტურ სეგმენტებად, რაც მკვლევარს შედარებისა და ანალიზის საშუალებას აძლევს.

რაც შეეხება **დაფუძნებულ თეორიას,** ის ინდუქციური მიდგომაა და იწყება დაკვირვებით, თემების და საერთო კატეგორიების მოძიებით. ეს არ ნიშნავს რომ მკვლევარს არ აქვს წინასწარი მოლოდინები. ფაქტიურად, რაც წინასწარ შესწავლილია სწორედ ის ქმნის ახალი კვლევის საფუძველს. თუმცა, ანალიზი არ ფორმირდება ჰიპოთეზის დასამტკიცებლად ან პირიქით. დაფუძნებული თეორიის ღიაობა აფართოებს მოულოდნელის აღმოჩენის არეალს, ზოგიერთი თანმიმდევრულობა ან აცდენა სრულიად აფართოებს სივრცეს ახალი თეორიისა ან ჰიპოთეზის ჩამოყალიბებისთვის (Rubin&Babbie, 2011).

დაფუძნებული თეორია, მიუხედავად იმისა, რომ ინდუქციური პროცესია, დედუქციურობასაც მიმართავს. ამას ის მუდმივი შედარებების საფუძველზე აკეთებს. როგორც კი კვლევარი აღმოაჩენს პატერნს ინდუქციური დაკვირვების გზით, ის განავითარებს კონცეპტს და სამუშაო ჰიპოთეზას ამ პატერნებზე დაყრდნობით. შემდეგ ის უფრო მეტ შემთხვევას ეძიებს, უფრო მეტ დაკვირვებას ახორციელებს და ადარებს ამ დაკვირვების შედეგებსა, კონცეპტსა და წინა დაკვირვებების შედეგად ფორმირებულ ჰიპოთეზას (Rubin&Babbie, 2011).

ახალი შემთხვევების შერჩევა თეორიული შერჩევის კონცეპტზე დაყრდნობით ხორციელდება. თეორიული შერჩევის პროცესი იდენტური შემთხვევების შერჩევით იწყება. როგორც კი მკვლევარი ხედავს რომ იდენტური შემთხვევების შესწავლით ახალი მიგნებებისთვის ნიადაგი გამოიფიტა, სხვა ტიპის შემთხვევას შეარჩევს. ეს პროცესი მეორდება მანამდე სანამ ახალი ინსაიტის გენერირება შეუძლებელია და მკვლევარი არ დარწმუნდება რომ ახალი მიგნებების მოპოვების შანსები აღარ არსებობს. მუდმივი

გამეორების პროცესის წარმოსადგენად ასეთ მაგალითს შემოგთავაზებთ: წარმოიდგინეთ, რომ გსურთ სოციალური მუშაობის ჩარევის ეფექტიანობის შეფასება შიზოფრენიით დიაგნოსტირებულ ახალაგზარდებში. სავარაუდოდ, თქვენ დაიწყებთ პრაქტიკოსთა ინტერვიუირებას ღია კითხვებით, ალბათ მათ ყველაზე წარმატებული შემთხვევების გაზიარებასა და გამოყენებული ინტერვენციის გაცნობას მოსთხოვთ. წარმოიდგინეთ, რომ ყოველ ინტერვიუს იდენტურ შედეგამდე მიყავხართ, ყოველი პრაქტიკოსი აღნიშნავს, რომ ახალგაზრდების რეაბილიტაციისათვის სოციალური უნარ-ჩვევების ტრენინგი, ხოლო მათი მშოლებისათვის კომუნიკაციის უნარ-ჩვევების ტრენინგი არის წარმატების განმაპირობებელი.

თქვენ ჩამოაყალიბებთ სამუშაო ჰიპოთეზას, რომ ასეთი ქცევითი ჩარევა გამოარჩევს ეფექტიანს არაეფექტიანი პრაქტიკისაგან ამ სფეროში. იმისათვის, რომ უფრო მეტად „დაამიწოთ“ თქვენი ჰიპოთეზა ემპირიულ სამყაროში, თქვენ შესაძლოა სხვა რესპექტაბელური პრაქტიკოსებიც გამოჰკითხოთ რომ დარწმუნდეთ მიგნებების განმეორებაში. თუ ისინიც იგივე შედეგს მოგცემთ, თქვენ შეგიძლიათ განმეორებით გამოკითხოთ იგივე პრაქტიკოსები, მაგრამ განსხვავებული შემთხვევის შერჩევის მიდგომით. ასევე შეგიძლიათ მათგან მიიღოთ ინფორმაცია ნაკლებეფექტიან ჩარევაზე. წარმოიდგინეთ რომ მათ იგივე ქცევითი ჩარევა დაასახელონ რაც ყველაზე წარმატებული შემთხვევაში დაასახელეს.

გილგანი (Gilgun,1991) ავლებს პარალელს დაფუძნებულ თეორიასა და სოციალური მუშაობის უშუალო პრაქტიკას შორის - განსაკუთრებით, კლინიკურ შეფასებასთან. ორივე მეთოდი იწყება შემთხვევასთან ერთად და ინფორმანტის პერცეფციებზეა ფოკუსირებული. ორივე მიზნად ისახავს შემთხვევის გააზრებას გარემოს კონტექსტში. ორივე აერთიანებს ინდუქციასა და დედუქციას, ორივე იყენებს სისტემატურ შედარების მეთოდს, დაკვირვებაზე დაფუძნებით, სამუშაო ჰიპოთეზის ფორმულირებისთვის და შემდეგ მომდევნო დაკვირვებების ფონზე ჰიპოთეზის კვლავ მოდიფიცირებას ახდენს. ორივე ცდილობს წინასწარი განწყობებისა და თეორიების არიდებას შემთხვევასთან მიმართებით. ორივე ეფუძნება ღია ინტერვიუირებას და იყენებს იდენტური ინტერვიუირების ტექნიკას. ჩანაწერებისა და მემოების გამოყენება დაფუძნებულ თეორიაში ჰგავს სოციალური მუშაკის პროცესის ჩანაწერებს და პრობლემაზე ორიენტირებულ შემთხვევის ჩანაწერს. ორივე ცდილობს კლიენტის მხარდაჭერას, მაგრამ ამავე დროს საკითხის ანალიზის პრიზმიდან

გააზრებას. ორივე კლიენტისათვის ორგანულ გარემოში ხორციელდება, იქნება ეს სახლი, სკოლა, თემი თუ კლინიკა და ა.შ. (Rubin&Babbie, 2011).

შემთხვევის შესწავლა კონკრეტული ინდივიდის, ოჯახის, ჯგუფის, თემის ან საზოგადოების იდეოგრაფული შესწავლაა. მისი ძირითადი ამოცანაა აღწერა, თუმცა ახსნაც მისაღებია. მაგალითად, სოციალური მუშაკის ცდილობს კეთილდღეობის სისტემაში ორგანიზაციული დინამიკის ღრმა შესწავლას მომსახურების მიწოდებაზე ზეგავლენის ახსნის მიზნით, ან სათემო რესურს ცენტრებში სოციალური მომსახურების დაარსების პროცესის აღწერას. შემთხვევის შესწავლისას მკვლევარი ფოკუსირდება კონკრეტულ შემთხვევაზე ან შემთხვევებზე, მაგრამ იყენებს ნაირგვარ მტკიცებულებებს ამ შემთხვევასთან მიმართებით, მათ შორის კვლევის რაოდენობრივი მეთოდით მოპოვებულ მტკიცებულებასაც. მტკიცებულების წყაროდ მოიაზრება არსებული დოკუმენტური მასალა, დაკვირვება, ინტერვიუები. მტკიცებულების მოპოვება შეიძლება ადამიანების გამოკითხვითაც კი ამ შემთხვევის ირგვლივ.

შემთხვევის შესწავლის მიზანი ხშირად არის ამ კონკრეტული მოვლენის და ან პირის იდიოგრაფული გააზრება. შემთხვევის შესწავლა შეიძლება მოემსახუროს ზოგადი, ნომოთეტური[2] თეორიის ფორმირებას. შემთხვევის შესწავლის ლოგიკური ფოკუსი არ არის სხვა შემთხვევებზე სტატისტიკური განზოგადება (ან ექსტერნალური ვალიდობა), არამედ ამ კონკრეტული შემთხვევის მიგნებების კონკრეტულ თეორიასთან დაკავშირება. ეს ხორციელდება იმის დემონსტრირებით თუ რამდენადაა კონკრეტული შემთხვევის შესწავლისას მოპოვებული წონადი მტკიცებულებები კონსისტენტური თეორიასთან. თუმცა ეს არ არის თეორიის ადეკვატური ტესტი, რადგან ეს მხოლოდ ერთი შემთხვევაა; მაგრამ კონსისტენტური შედეგების აკუმულირება რეპლიკაციის პროცესში ისევე გამოდგება თეორიის დატესტვისთვის სასარგებლო ტესტად, როგორც ერთეული შემთხვევის შეფასებები ან ჯგუფური ექსპერიმენტები. რაციო/ლოგიკა შემთხვევის შეწავლის მეთოდის გამოყენების

---

[2] **Nomothetic** and **idiographic** are terms used by Neo-Kantian philosopher Wilhelm Windelband to describe two distinct approaches to knowledge, each one corresponding to a different intellectual tendency, and each one corresponding to a different branch of academe.

- *Nomothetic* is based on what Kant described as a tendency to generalize, and is typical for the natural sciences. It describes the effort to derive laws that explain *types* or *categories* of objective phenomena, in general.
- *Idiographic* is based on what Kant described as a tendency to specify, and is typical for the humanities. It describes the effort to understand the meaning of contingent, unique, and often cultural or subjective phenomena.

უკან არის ფასეული შემთხვევის არსებობა, რომელიც ინტენსიურ შესწავლად ღირს (Rubin&Babbie, 2011).

მიწოდებული სოციალური მომსახურებების ზეგავლენის გაზომვა ძალიან რთულია ხშირ შემთხვევაში მრავალი მიზეზით. ერთ-ერთი ასეთი მიზეზია იმის დადგენა თუ რამდენად მიეწერება სწორედ ეს მომსახურება კლიენტში ამ კონკრეტულ ცვლილებას. შესაძლოა ამ სამიზნე ქცევის/დამოკიდებულების ცვლილება სულ სხვა გარე ფაქტორებმა განაპირობეს. ყველაზე ეფექტიანად აწყობილ მომსახურების სისტემაშიც კი, სადაც მომსახურების მიწოდების ყველა ეტაპი კონსისტენტურად ერწყმის ერთმანეთს და მომსახურებიდან გასვლის შემდეგაც შესაძლებელია კლიენტის ქცევაზე დაკვირვება (მაგალითად, სასჯელაღსრულების სისტემაში მიეწოდა კლიენტს მომსახურება ემოციების მართვაზე, მაგრამ სასჯელის მოხდის შემდეგ არ ვიცით როგორ პასუხობს ის საზოგადოებაში რესოციალიზაციის შემდეგ გამოწვევებს, არ არსებობს სათემო მომსახურებები, რომელიც მის სათემო ინტეგრაციაში ან მონიტორინგში იქნება ჩართული). ამიტომ დამხმარე შესაძლოა აღმოჩნდეს კლიენტის ან მისი ოჯახის წევრების, ახლობლების ინტენსიური თვისებრივი (კლინიკური) ინტერვიურება დაგვეხმაროს იმის დადგენაში რომელი სხვა ცვლილებებია პასუხისმგებელი ამ ცვლილებაზე (Rubin&Babbie, 2011).

ასევე გამოგვადგება კლიენტთან მუშაობის ჩანაწერების გამოყენება (ამას ქვევმოთ დეტალურად განვიხილავთ). თუ ინტერვიურებას დამატებული ჩანაწერები არ გამოავლენს გარე ფაქტორების ზემოქმედებას ე.ი. ცვლილება შეგვიძლია თამამად მივაწეროთ ინტერვენციას. თუ პირიქით, აღმოჩნდა რომ რაღაც ხდებოდა კლიენტის ცხოვრებაში, ინტერვენციის დამოუკიდებლად, რასაც მართლაც შეეძლო ზეგავლენის მოხდენა, მაშინ ინტერვენციის შედეგს ეს ნაკლებად შეგვიძლია მივაწეროთ. თუმცა იმის დადგენა თუ რომელი ფაქტორი იყო წამყვანი ე.ი. რამდენად მიეწერება ეს უფრო ამ გარე ფაქტორს ვიდრე ინტერვენციას, ძალიან რთული დასადგენია (Rubin&Babbie, 2011). ზოგჯერ ისეც ხდება, რომ ინტერვენციის გარეშე გარე ფაქტორი შესაძლოა საერთოდ არც იარსებებდა, ან მისი ზეგავლენა ნაკლები იქნებოდა. აი წარმოიდგინეთ თქვენ მუშაობთ პატიმართან, რომელსაც სასჯელაღსრულების სისტემაში მოხვედრამდე არც ერთი მეგობარი არ ჰყავდა, რადგან მას ძალიან სუსტად განვითარებული სოციალიზაციის უნარ-ჩვევები ჰქონდა. სარეაბლიტაციო კურსის წარმატებით გავლის შემდეგ ის ტოვებს სისტემას და მის სოფელს უბრუნდება. მამაკაცი 30 წლისაა. არც სახლში და არც თემში არავინ ელოდება. სოფელში დაბრუნების

შემდეგ ის ახალგაზრდა ქალს გაიცნობს, რომელსაც დაუმეგობრდება და ოჯახის შექმნაზეც კი ფიქრობენ. ამას მოჰყვება ქალის ნათესავ-ახლობლებთან ურთიერთობა. მამაკაცი აღარ არის მარტო, ის წარმატებით უძღვება სოციალურ ურთიერთობებს. ეს შეგვიძლია მივაწეროთ სარეაბილიტაციო პროგრამას თუ უბრალოდ საჭირო ქალის საჭირო მომენტში შეხვედრას? რთული სათქმელია არა?

კლიენტის ჩანაწერები

არის ჩანაწერების ჟურნალი, რომელსაც თავად კლიენტი აწარმოებს მის პრობლემებთან დაკავშირებით. მისი წარმოება შეიძლება მასში როგორც სამიზნე ქცევაზე რაოდენობრივი, ასევე მნიშვნელოვან ინციდენტებზე თვისებრივი მონაცემების ასახვით. Bloom, Fischer, and Orme (2006) აღწერენ სხვადასხვა ტიპის ჩანაწერის წარმოებას სხვადასხვა მიზეზისთვის. ასე მაგალითად, ექსპლორაციული ჩანაწერი შესაძლოა გამოვიყენოთ პრობლემის შეფასების საწყის ეტაპზე და აღწეროს სად და როგორ მოხდა ინციდენტი, რა დამოკიდებულება ჰქონდა კლიენტს ამ მოვლენისადმი, როგორ იქცეოდა. ოდნავ განსხვავებული ჩანაწერის გამოყენება შეგვიძლია შეფასების მომდევნო ეტაპზე, რომელიც აღწერს კონკრეტულ სამიზნე პრობლემას მხოლოდ და ცდილობს იმის გარკვევას ეს პრობლემა რა სიტუაციაში გამწვავდება ან პირიქით. კლიენტის ჩანაწერი შესაძლოა აისახოს გარე მოვლენებიც, რომელიც ხდება როგორც საბაზისო მონაცემების შეგროვებისას ასევე ჩარევის ფაზის პროცესში. ეს მკვლევარს დაეხმარება იმის დადგენაში თუ რას ჰქონდა რეალურად გავლენა ქცევის ცვლილებაზე. ის ასევე მეხსიერების იმედად არ გვტოვებს (Rubin&Babbie, 2011). ჩანაწერის აგება გემოვნებისამებრ შეგვიძლია. ზოგს უადვილდება საინფორმაციო მონაცემების ვერტიკლურად წარმოება, ზოგს კი ჰორიზონტალურად. აქ წესი არ არსებობს, როგორც უკეთ და მარტივად ვაწარმოებთ ან მოვიხმართ ჩანაწერებს. ის უნდა მოიცავდეს თარიღის, დროის, ადგილის, საქმიანობის, პროცესში მონაწილეთა, მოვლენის აღმწერ, მასზე მრეაგირებელ პირთა და მათი ქცევის, თავად კლიენტის კოგნიტური და ქცევითი რეაქციების სვეტებს ან რიგებს და ა.შ. ჩანაწერების სიზუსტე უფრო ადვილად გაგვავლევინებს პარალელებს მოვლენებს შორის და შესაბამისად დაგვადგენინებს რას ჰქონდა რეალურად ზეგავლენა.

VII. შერჩევის მეთოდი სოციალური მუშაობის თვისებრივ კვლევაში

ამ ნაწილში შევეცდებით განვიხილოთ სოციალური მუშაობის თვისებრივი კვლევისათვის მეტად დამახასიათებელი შერჩევის მეთოდები. თვისებრივი კვლევისთვის უფრო დამახასიათებელია მიზნობრივი შერჩევა, თუმცა შემთხვევითი შერჩევის მეთოდიც გამოიყენება. მაგალითად, ზიპი (2002) აღწერს განგრძობით თვისებრივ ინტერვიურიების კვლევას, რომელშიც მან რანდომულად შეარჩია მეტალურგები, შერჩევის ჩარჩოდ კი გამოიყენა ორი დახურული ფოლადის ქარხნის მუშათა ჩამონათვალი. მაშ რატომ მივმართავთ თვისებრივ კვლევაში არაშემთხვევით შერჩევას უფრო ხშირად? ამას მრავალი მიზეზი აქვს. ანალიზის ერთეული თვისებრივ კვლევაში შესაძლოა ბუნდოვანი იყოს (Rubin&Babbie, 2011). სოციალურ მოძრაობაში ჩართული თემის შესწავლისას უნდა გავიაზროთ კონკრეტულად რა გვაინტრესებს - საზოგადებრივი თემის ერთ-ერთი ჯგუფი? ამ ჯგუფის ერთ-ერთი წევრი? თუ ეს სოციალური ქმედება?

წარმოიდგინეთ გსურთ 14 წლამდე უკანონო ქმდებებში შემჩნეული ბავშვების შესწავლით ხართ დაინტერესებული. ქალაქში ასეთი რამდენიმე დაჯგუფებაა. თქვენ უნდა გაიაზროთ კონკრეტულად რა გაინტერესებთ - ამ დაჯუფებიდან ერთ-ერთი? ერთ-ერთი დაჯგუფების ყველაზე პატარა წევრები? ამ დაჯგუფებებს შორის კომუნიკაციის ან თანამშრომლობის ფორმები? ამ ბავშვების ე.წ. მფარველები? მათი ოჯახის წევრები? მოკლედ, დაუსრულებლად შეიძლება კონკრეტული ინტერესის გამოკვეთა. ეს კი აუცილებელია, რადგან მხოლოდ ასე შეძლებთ დასკვნის მომზადებას კვლევის ბოლოს.

ამ კითხვებზე პასუხი არ იქნება ნათელი და თან შესაძლოა იცვლებოდეს კვლევის მიმდინარეობისას. ამით გამოწვეული თავდაპირველი შფოთვა კი შეიძლება გამძაფრდეს ბოლოსკენ, როდესაც აღმოაჩენთ რომ ფენომენი, რომელსაც იკვლევთ ვრცელდება თქვენი კვლევის კონკრეტულ მონაწილეებს მიღმაც. ეს ზოგადი საკითხი შეიძლება ადვილად გადაიჭრას პრაქტიკაში, თუმცა მგრძნობიაროობა მათ მიმართ დაგეხმარებათ თქვენი მიზნებისა და მეთოდების დაწმენდაში. თვისებრივ კვლევაში შერჩევის საქმეს ართულებს ისიც, რომ ბევრ მკვლევრს სურს შეისწავლოს ყველაფერი მათ საკვლევ სფეროში. გამოდის რომ ისინი არც აკეთებენ შერჩევას. არადა, რეალურად შეუძლებელია ყველაფრის შესწავლა. რამდენადაც თვისებრივი მკვლევრები შეისწავლიან მხოლოდ იმის ნაწილს რაც ხდება, გამოდის რომ რასაც/ვისაც ისინი შეისწავლიან არის კიდეც დე ფაქტო შერჩევითი ერთობლიობა. მაგალითად, თუ რამდენიმე მშობელი საერთო მშობელთა შეკრებაზე სკოლაში რაღაცას უყვირის დირექტორს, ეს წარმოადგენს ყველა ასეთი წამოყვირების შერჩევით

ერთობლიობას. ან თუ მკვლევარი დააკვირდება ძალადობის ფაქტებს მიტინგისას, სწორედ ეს ქმედებებია ძალადობის ყველა ამგვარი ფაქტის განსახიერება. თქვენ იშვიათად თუ შეძლებთ ასეთ დაკვირვებას საკონტროლო ჯგუფზე, მაგრამ მაინც უნდა გაითვალისწინოთ წარმომადგენლობითობის ზოგადი პრინციპი და შესაბამისად მოახდინოთ მონაცემების ინტერპრეტირება.

ხანდახან შესაძლოა მოგიწიოთ შერჩევა დაკვირვებისთვის ხელმისაწვდომ გარემოში. მაგალითად, თუ გსურთ საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის განვითარების შესწავლა, თქვენ ალბათ უნდა გამოკითხოთ ვინმე ამ ორგანიზაციის გამგეობიდან, რამდენიმე თანამშრომელი და რამდენიმე წევრი, რომლებსაც მათი სრული სიიდან რანდომულად შეარჩევთ ამ ორგანიზაციის მოწყობიდან გამომდინარე. თუმცა, თვენ გჭირდებათ იცოდეთ შერჩევის რომელი მეთოდი იქნება საუკეთესო თქვენი მიზნისათვის.

სამი ყველაზე მეტად შესაფერისი არაშემთხვევითი შერჩევის მეთოდია: კვოტირებული შერჩევა, თოვლის გუნდის მეთოდით შერჩევა და დევიანტური შემთხვევა. მოდით გავიაზროთ როდის რომელი მეთოდის გამოყენება სჯობს (Rubin&Babbie, 2011).

თუ ჯგუფს ან სოციალურ პროცესს, რომელსაც შეისწავლით მონაწილეთა მკაფიოდ განსაზღვრული კატეგორია ჰყავს კვოტირებული შერჩევაა საუკეთესო მეთოდი. უნდა შეისწავლოთ ყველა მონაწილე კატეგორიის წარმომადგენელი. ფორმალური ჯგუფების შესწავლისას, სასურველია გამოკითხოთ ჯგუფის ლიდერიც და არალიდერი წევრებიც. სათემო ორგანიზაციის შესწავლისას სასურველია გამოიკითხოთ ამ ჯგუფის რადიკალური და ნაკლებ რადიკალური წევრები. ზოგადად, როდესაც წარმომადგენლობითობა სასურველია კვოტირებული შერჩევა უნდა გამოიყენოთ და გამოკითხოთ ქალები და კაცები, ახალგაზრდები და ხანდაზმულები, და ა.შ.(Rubin&Babbie, 2011).

თოვლის გუნდის პრინციპით შერჩევის პროცესს იწყებთ რამდენიმე რელევანტური მონაწილის შერჩევით და შემდეგ ჯგუფი ფართოვდება გადამისამრთების პრინციპით. მაგალითად, თუ გსურთ კონკრეტულ ორგანიზაციაში თანამშრომელთა დაქირავების პროცესის შესწავლა, შეგიძლიათ დაიწყოთ ახლადაყვანილი კადრით და გამოკითხოთ თანამშრომელი, ვინც ისინი გუნდში წარადგინა. შემდეგ გამოკითხოთ მათ მიერ დასახელებული პირები, რომლებსაც იგივეს ჰკითხავთ. ამის შემდეგ მომდევნო ჯგუფს შეხვდებით. შემდეგ ნახევრად სტრუქტურირებულ ჯგუფში ერთ-ერთ წევრს ჰკითხავთ ვინ

არის ჯგუფის ყველაზე გავლენიანი წევრი. შემდეგ მას შეხვდებით და ასე „ააგორებთ“ გუნდას. ყოველი რესპოდენტი გამისამართებთ ახალ რესპოდენტთან (Rubin&Babbie, 2011).
მესამე მეთოდი, დევიანტური ან ექსტრემალური შერჩევა, ისეთი შემთხვევების შესწავლას გულისხმობს, რომლებიც ჩვეულებრივის კატეგორიას სცილდება. ის ანმტკიცებს რეგულარული ქცევის პატერნებზე ჩვენს შეხედულებებს. ძალიან მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მიღება შეიძლება ადამიანებისაგან, რომლებიც საერთო კოლექტიურ შეხედულებას არ იზიარებენ. წარმოიდგინეთ, გსურთ შემთხვევის მართვის რამდენიმე პროგრამის გაცნობა ამ პრაქტიკის ნაირგვარობის აღწერისათვის და ჰიპოთეზის ფორმირება იმ ფაქტორებზე, რაც ზეგავლენას ახდენს შემთხვევის მართვის პროცესზე. თუ თქვენ თვლით, რომ შემთხვევის მართვის ხარისხი დამოკიდებულია შემთხვევათა რაოდენობაზე, თქვენ უნდა შეარჩიოთ რამდენიმე პროგრამა, რომელიც განსაკუთრებით გადატვირთული შემთხვევათა რაოდენობით გამოირჩევა და რამდენიმე, რომელშიც ერთ სპეციალისტზე შემთხვევათა რაოდენობა გაცილებით ნაკლებია (Rubin&Babbie, 2011). ან გსურთ ჰიპოთეზის ფორმირება ბიოლოგიური მშობლების ჩართულობაზე მცირე საოჯახო ტიპის სახლებში მცხოვრებ ბენეფიციართა ყოველდღიურობაში. ალბათ დაგჭირდებათ იმ მშობლებთან შეხვედრაც, რომლებსაც აღმზრდელები და/ან ადმინისტაციიის წარმომადგენლები აქტიურ მშობლებად დაგისახელებ და მათთანაც, რომლებიც იშვათად სტუმრობენ მცირე საოჯახო ტიპის სახლს ან გაყავთ შვილები. თუმცა ალბათ ხვდებით, რომ ექსტრემალური ან დევიანტური შემთხვევები იმდენად იშვიათობაა, რომ ისინი თქვენთვის საინტერესო ფენომენის დამახინჯებულ სურათს ხატავენ.

პატონი (1990) გვირჩევს ინტენსიურ შერჩევას - შემთხვევების, რომლებიც მეტ-ნაკლებად ტიპიურია და არ არის იმდენად უჩვეულო რომ დევიანტური ვუწოდოთ. მაგალითად, ნაცვლად იმისა, რომ შეარჩიოთ ოჯახი, რომელიც ძალიან ხშირად, ან ძალიან იშვიათად ან საერთოდ არ სტუმრობს მცირე საოჯახო ტიპის სახლში მცხოვრებ საკუთარ შვილს, შეარჩიეთ ოჯახები, რომლებიც უფრო ხშირად სტუმრობენ ვიდრე უმეტესი ოჯახები და არა ყველაზე მეტად ან ნაკლებად ჩართული, რომელთა აზრიც შეცდომაში შეგიყვანთ.

კიდევ ერთი სტრატეგია, რომელსაც ექსტრემალური შერჩევის სტრატეგიად განვიხილავთ არის **კრიტიკული შემთხვევების შერჩევა.** ეს სტრატეგია განსაკუთრებით სასარგებლოა ჰიპოთეზის ფორმირებისათვის სოციალური მუშაობის პრაქტიკის ეფექტიანობის გაზომვისას.

კრიტიკულია შემთხვევა, რომელშიც რაღაც განსაკუთრებული ხდება, პოზიტიური ან ნეგატიური, რაც ახალ და ფასეულ შტრიხს გვთავაზობს პრაქტიკის გაუმჯობესებისათვის. ამ ტექნიკის გამოყენების ერთი გზაა სთხოვოთ უშუალო პრაქტიკოსებს ისეთი შემთხვევის იდენტიფიცირება, რომელიც მათი შეფასებით არის ყველაზე წარმატებული ან ყველაზე წარუმატებელი. შემდეგ ყველა დასახელებული შემთხვევის ირგვლივ გამოკითხოთ ისინი, იმისათვის რომ აღმოაჩინოთ რითი განსხვავება ან რა მსგავსებაა ამ შემთხვევებსა და სხვა პრაქტიკოსთა საუკეთესო და ყველაზე წარმუმატებელ შემთხვევებს შორის. ამ ნიმუშებიდან შეგიძლიათ ჰიპოთეზის ფორმირება მომდევნო კვლევისათვის, რომელიც საუკეთესო და უარესი პრაქტიკის განმსაზღვრელ ელემენტებს შეიცავს. პატონი **ვარიაციული შერჩევის** ოპციაზეც საუბრობს. ეს სტრატეგია გამიზნულია შეისწავლოს ფენომენი, მთელი მისი ნაირგვარობით ინტენსიური შესწავლის ქვეშ მყოფ მცირე ჯგუფში. ფენომენის ჰეტეროგენულ პირობებში შესწავლისას მის ირგვლივ უფრო საინტერესო ხედვების ჩამოყალიბების საშუალება გვეძლევა. მაგალითად, თუ გსურთ შემთხვევის მართვის პროცესის შესწავლა შემთხვევათა დატვირთვის მიხედვით, უნდა შეარჩიოთ მაღალი, საშუალო და დაბალმაჩვენებლიანი პროგრამები. აქედან, ზოგი ურბანულ გარემოში, ზოგიც გარეუბანსა და სოფელში; ზოგი ახალი, ზოგიც უკვე დიდი ხნის მიმდინარე პროგრამები და ა.შ. მეორე მხრივ, ჰომოგენური შემთხვევების შესწავლაც შეგიძლიათ. ვთქვათ გაინტერესებთ თუ როგორ უმკლავდებიან შემთხვევის მენეჯერები შემთხვევათა ზეგადატვირთულ ოდენობას (Rubin&Babbie, 2011).

არაშემთხვევით შერჩევასა და მის სტრატეგიებს ვუწოდებთ მიზნობრივ შერჩევას. მიზნობრივი შერჩევისას - განსხვავებით შემთხვევითი შერჩევისა - ვარჩევთ დაკვირვების ჯგუფს/მოვლენას, რომელიც თქვენი აზრით და თქვენს ინტუიციაზე დაყრდობით ყველაზე ნათლად წარმოადგენს შესწავლის სუბიექტს/ობიექტს. შეგიძლიათ გამოიყენოთ მიზნობრივი შერჩევის პროცედურები დევიანტური ან კრიტიკული შემთხვევების შერჩევისათვის, მაგრამ შეგიძლიათ ასევე გამოიყენოთ ისინი შესასწავლი ფენომენის წარმომადგენლობითობისათვის (Rubin&Babbie, 2011.

მიუხედავად იმისა, რომ კონტროლირებადი შემთხვევითი შერჩევა იშვიათად გამოიყენება თვისებრივ კვლევაში, მისი პრინციპისა და ლოგიკის გააზრება უფრო ეფექტიანი ინტუიტიური შერჩევის საშუალებას მოგცემთ.

თვისებრივ კვლევაში ყურადღება მიაქციეთ შერჩევის ორ ფაზას:

1. რამდენადაა თქვენთვის ხელმისაწვდომი სიტუაცია/მოვლენა ამ ფენომენის ტიპიური განსახიერება, ფენომენისა, რომელსაც აკვირდებით და ხსნით? 14 წლამდე ასაკის უკანონო ქმედებების განმახორციელებელთა ოთხი ჯგუფი, რომელსაც თქვენ აკვირდებით, წარმოადგენს ყველა ამ სამიზნე ჯგუფს?
2. თქვენი დაკვირვება ამ კონკრეტულ სიტუაციაზე/მოვლენაზე ტიპიური სიტუაციაა ყველა შესაძლო სიტუაციებს შორის, რომელზე დაკვირვებაც შეგეძლოთ? თქვენ ამ ოთხი ჯგუფის წარმომადგენლობით ჯგუფს აკვირდებით?

ამ კითხვებზე პასუხი რომც არ იყოს დადებითი, და კონტროლირებადი შემთხვევითი შერჩევა შეუსაბამო იყოს, ლოგიკური კავშირი წარმომადგენლობითობასა და განზოგადებითობას შორის მაინც მნიშვნელოვანია (Rubin&Babbie, 2011). თქვენი მიზანია რაც შეიძლება მსუყე მონაცემების შეგროვება. ეს კი ნიშნავს ნაირგვარი ინფორმაციის შეგროვებას ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში, რომელსაც თქვენ მიაღწევთ პირისპირ კომუნიკაციით ან სოციალურ გარემოში ჩანერგვით, სასურველ ვერსიაში.

VIII. სოციალური მუშაობის თვისებრივი კვლევის მეთოდები

თვისებრივი კვლევის მეთოდებიდან სოციალურ მუშაობაში ხშირად გამოიყენება ინტერვიუირების, ცხოვრების ისტორიის, ფოკუს ჯგუფის, ფემინისტური მეთოდი. ჩვენ თითოეულს განვიხილავთ. განხილვა კი ინტერვიუირების მეთოდით დავიწყოთ.

მიუხედავად იმისა, რომ ინტერვიუს სასაუბრო ფორმატი აქვს მის შინაარსა და მსვლელობის პროცესს მკვლევარი ადგენს, თუმცა უმეტესწილად რესპოდენტი საუბრობს. რუბინი და ბაბი (2011) გვასწავლიან, რომ ინტერვიუერი ინტერვიუს მსვლელობისას დროის 5 პროცენტზე მეტს არ უნდა საუბრობდეს. ეს კი იმას ნიშნავს რომ ინტერვიუს პროცესისათვის განსაკუთრებით კარგად უნდა მოვემზადოთ.

პატონი (Patton 1990:280) თვისებრივი კვლევის ღია ინტერვიუირების სამ ფორმას ასხვავებს: **არაფორმალური სასაუბრო ინტერვიუ, ინტერვიუს გზამკვლევის მიდგომა და სტანდარტიზებული ღია ინტერვიუ.** ჩვენ თითეოულს ცალ-ცალკე გავეცნობით.

არაფორმალური სასაუბრო ინტერვიუ

არაფორმალური სასაუბრო ინტერვიუ დაუგეგმავი და მოულოდნელი ინტერაქციის ფორმაა. თუმცა ეს სულაც არ ნიშნავს რომ თქვენ სრულიად მოუმზადებელი ან მოდუნებული

იყოთ. მაგრამ თქვენ უნდა შექმნათ გარემო, რომელშიც კვლევის მონაწილე სრულიად მოდუნებულია. ერთ-ერთი ყველაზე მთავარი აქ მოსმენის ტექნიკაა. ეს კი სავარაუდოდ გაქვთ გავარჯიშებული, როგორც სოციალურ მუშაკებს. ხშირად ხდება რომ რესპოდენტი აზრს წყვეტს ან სხვა საკითხზე გადადის, მაგრამ არ უნდა შეაცეროთ, თუმცა არც ინტერვიუს მთავარი ხაზი დაკარგოთ, არამედ უნდა შემოდოთ თქვენი ახლო მეხსიერების თაროზე და დაუბრუნდეთ საკითხს. თქვენივე თავი გაიხსენეთ, როდესაც ვინმეს რაიმეს გულით უყვებით ის კი გაწყვეტინებთ, როგორი შეგრძნებაა? ასევე გაიხსენეთ, როდესაც ის გულდასმით გისმენთ. ეს როგორია? ინტერვიუირების პროცესი ხომ ჩვეულებრივი საუბრისმაგვარი პროცესია, მაგრამ მისგან განსხვავებით, სულ ფხიზლად უნდა იყოთ რომ თქვენი კვლევის ფოკუსი არ დაკარგოთ.

ალბათ არა ერთხელ გახსენდებათ სატელევიზიო გადაცემაში ჟურნალისტი კითხვას რომ სვამს იმაზე, რაზეც რესპოდენტმა უკვე უპასუხა, თანაც გულდასმით. გიფიქრიათ ალბათ რა ხდება, არ უსმენს, თუ ვერ გაიგო. არც ისე უინტელექტო ან მეხსირების პრობლემებითაა თითქოს ჟურნალისტი, მაგრამ ის ზედმეტად კონცენტირებულია მომდევნო შეკითხვის დასმაზე ან სათმელზე, ან საპროდიუსეროდან ყურში რაღაცას ეუბნებიან და იმაზეა კონცენტრირებული. ეს კი ყურადღებას უფანტავს. უმეტესობა ასე ვართ, გვინდა რომ რაღაც ძალიან საინტერესო ვთქვათ და წინასწარ ვღელავთ. თუ კითხავთ გამომსვლელებს მის წინ გამომსვლემა ბოლო წინადადება რა თქვა, შეიძლება არც ახსოვდეს, რადგან თავად ემზადება გამოსვლისათვის. თქვენს შემთხვევაში ეს კონტრპოდუქტიულია. ამიტომ გახსოვდეთ რომ რესპონდენტს ადუნებთ, თქვენ კი მობილიზებული ხართ, ოღონდ შეუმჩნევლად. ამას ლოფლენდი და ლოფლენდი „სოციალურად მისაღები არაკომპეტენტურის“ როლს უწოდებენ (Loflans&Lofland,1995:56-57 in Rubin&Babbie, 2011).

რუბინი და ბაბი (2011) რამდენიმე ხრიკს გვასწავლიან რითიც უნდა ვიხემძღვანელოთ რომ არ დავკარგთ მთავარი ხაზი:

- შევამციროთ ძირითად საკითხთა ნუსხა, რომ ადვილად არ დავკარგოთ საუბრის ხაზი ერთი საკითხიდან მეორეზე გადასვლისას;
- საკითხიდან საკითხზე თანმიმდევრულად და ლოგიკურად გადავიდეთ, რომ რესპონდენტს არ დარჩეს შთაბეჭდლება რომ მისი ამბავი კი არ გვაინტერსებს, არამედ ჩვენს საქმეს ვაკეთებთ. ამიტომ კი არ შევაწყვეტინოთ და ვაფიქრებინოთ

რომ არ გვაინტერესებს, არამედ ჩავეჭიდოთ კონკრეტულ საკითხს და ჩავუღრმავდეთ. ასე დავუბრუნდებით ძირითად ხაზს.

„გმართებებთ იყოთ უფრო დაინტერესებული, ვიდრე საინტერესო“. ამასთან დიდი მნიშვნელობა აქვს როგორ სვამთ კითხვას, რადგან ყოველი კითხვა განსაზღვრავს პასუხს. ზოგჯერ ის რესპონდენტს აიძულებს გაექცეს მას ან თავი მოგვაწონოს; ან პასუხმა იქვე ახალი კითხვის დასმის აუცილებლობა განსაზღვრა, კითხვის რომელიც არც იყო თქვენს სიაში. სწორედ ამიტომაა მომხიბლავი ეს მეთოდი, მკვლევარი მოდუნებულია, შეისწავლის, აღმოაჩენს და სიტუაციისამებრ სვამს კითხვებს. შესაძლოა პასუხმა წინასწარ მომზადებული მომდევნო კითხვები გაგიუქმოთ. ან დამაზუსტებელი, ჩამძიებელი კითხვის დასმა მოგიწიოთ, მაგალითად ასეთის: რას გულისხმობთ? თქვენი აზრით...? ეს როგორ? რამეს ხომ არ დაამატებთ? და ა.შ. მოკლედ, როგორც რუბინი ამას უწოდებს - „ფიქრობთ, ისმენთ და საუბრობთ ერთდორულად“, ოღონდ სასურველია იმ ჟურნალისტივით არა.

ინტერვიუს გზამკვლევის მიდგომა

თვისებრივი გამოკითხვა შეიძლება წინასწარ დაგეგმილი და უფრო სტრუქტურირებული იყოს ვიდრე წინა შემთხვევაში. სტრუქტურირება ძალუძს ინტერვიუერის ტენდენციურობასა და სხვადასხვა ინტერვიუერის მიერ განხორციელებულ ინტერვიუებს შორის განხვავებების შემცირება. მეტად სტრუქტურირება მკვლევარს მონაცემების ორგანიზებას და ანალიზსაც უადვილებს. თუმცა ის გარემოს ბუნებრიობას და ინერვიუს საუბრის ფორმატში წარმართვას ართულებს, ასევე ინტერვიუერს ნაკლებ მოუქნელ მრეაგირებლად აქცევს მოულოდნელი პასუხების ან სიტუაციის შემთხვევაში. სტრუქტურირებამ მოქნილობა რომ არ დაგვაკარგვინოს პატონი გვთავაზობს (1990) გამოვიყენოთ ინტერვიუს გზამკვლევის სტატეგია. ის შეიცავს ინტერვიუს კითხვებს, მაგრამ იმგვარად რომ გვიტოვებს მოქნილობას სიტყვები და თანმიმდევრობა სიტუაციის მიხედვით ვცვალოთ თითოეულ რესპოდენტთან. წარმოიდგინეთ, რომ სოციალურ მუშაკებთან გაქვთ ინტერვიუ განგრძობითი განათლების პროგრამის ეფექტიანობაზე მათი პროფესიული უნარ-ჩვევების გაძლიერებისათვის.

შედარებით მოკლე გზამკვლევი დაახლეობით ამ ტიპის და ოდენობის კითხვებს უნდა მოიცავდეს:

1. რა სახის აღდგენით მიდგომებს გაეცანით?

2. გამოგადგებათ ნასწავლი სასკოლო სოციალური მუშაობის განხორციელებისას?
3. ტრენინგის შედეგად აღდგენითი პროცესების რომელ ასპექტში გრძნობთ თავს უფრო დამაჯერებლად?
4. ტრენინგმა თქვენი პროფესიული კონცენტრაცია ხომ არ შეცვალა? როგორ?
5. რა მოგეწონათ და რა არ მოგეწონათ ტრენინგის შიგთავსში?
6. რაიმეს საკითხზე დამატებით ტრენინგს ხომ არ ისურვებდით? რომელზე?

ინტერვიუერი კარგად უნდა იცნობდეს თემას, უნდა ესმოდეს როდის გაჰყვეს და როდის გააჩეროს რესპონდენტი იმის მიხედვით რამდენად მნიშვნელოვანია ან შეიძლება აღმოჩნდეს მნიშვნელოვანი „გადახვევები“ საკვლევი თემისთვს.

სტანდარტიზებული ღია ინტერვიუ

ეს სტრატეგიაც შეიძლება დაგვჭირდეს, როდესაც ლიმიტირებული რესრუსები დროშიც გვზღუდავს რომ განვახორციელოთ ნაკლებ სტრუქტურებული სტრატეგია მრავლობით რესპოდენტთან ან როდესაც გამოკითხვას ვაწარმოებთ პერიოდულად ბევრთან და გვსურს რომ შევამციროთ შანსები რომ ცვლილებები რესპოდენტის ცხოვრებაში არ გამოაშკარავდეს მხოლოდ იმიტომ რომ ინტერვიუირების ფორმატი შეიცვალა. სიტყვების წყობასა და თანმიმდევრობას დიდი ყურადღება ექცევა. ამიტომ დაზუსტებებისგანაც კი უნდა შევიკავოთ თავი ამ შემთხვევაში თუ ძალიან გამოცდლი ინტერვიუერი არ ვართ.

ცხოვრების ისტორია

კიდევ ერთი გავრცელებული მეთოდი თვისებრივ კვლევაში, რომელსაც სოციალური მუშაკები საკმაოდ ხშირად იყენებენ არის *ცხოვრების ისტორია,* მას სხვაგვარად ცხოვრების ამბავს ან *ზეპირი ისტორიის ინტერვიუს* უწოდებენ. ამ მეთოდის გამოყენებისას მკვლევარი ღია კითხვებს იყენებს, ინტერვიუ არასტრუქტურირებულია. ცხოვრების ისტორია ადამიანის ცხოვრების იდიოგრაფულ შესწავლას გულისხმობს. ის შემთხვევის შესწავლის პარადიგმაში უნდა მოვიაზროთ. ის ნატურალისურ ტრადიციასაც მიეკუთვნება, რადგან მისი ძირითადი ამოცანაა გაიგოს კონკრეტულ მოვლენებზე ადამიანის სუბიექტური დამოკიდებულება, თუნდაც რომ მისეულ ვერსიას აკლდეს ობიექტურობა. საილუსტრაციოდ განვიხილოთ რობინსონის (Robinson, 1994 in Rubin&Babbie, 2011) ნაშრომი სოციალურ კეთილდღეობაში. ის შეეცადა დელინკვენტური ქცევის გოგონების იმ ცხოვრებისეული მოვლენების შესწავლას,

რომელთა მიზეზითაც გოგონები სოციალურ მომსახურებებში გადამისამრთდნენ. მან 30 გოგონა რანდომული შერჩევით შეარჩია იმ დაშვებით, რომ გოგონების ცხოვრებაში იქნებოდა სექსუალური ძალადობის ეპიზოდები და სწორედ ძალადობა იქნებოდა მათი სოციალურ მომსახურებებში აღმოჩენის მიზეზი. ის, რასაკვირველია, გოგონების მონათხრობს ეყრდნობოდა. იგი ინტერვიუს მაგ., ასეთი ღია კითხვებით იწყებდა: „ოჯახზე მიამბობ?“ (Robinson, 1994:81 in Rubin&Babbie, 2011:487). მკვლევარი საუბრის მიღმა აკვირდებოდა მათ გამომეტყველებას, სხეულის ენას. მკვლევარმა მალევე იგრძნო როდის მიადგნენ გოგონებისათვის სენსიტიურ ისტორიას - რაც მათ უძნელებდა საუბარს. მათ მკვლევარს მათი ცხოვრების ძალიან მტკივნეული ეპიზოდები გაანდეს, როგორიცაა დისფუნქციურ ოჯახებში ცხოვრება, ღალატი, აბორტები, ნაყოფის დაკარგვა, თვითმკვლელობის მცდელობები და ა.შ. მკვლევარი სექსუალური ძალადობის ეპიზოდების აღმოჩენაზე იყო ორიენტირებული და ასეც მოხდა. 30 გოგოდან 23 სექსუალური ძალადობის მსხვერპლი აღმოჩნდა. 10 გოგონაზე ძალადობდა არა ერთი ადამიანი. რობინსონმა დაასკვნა, რომ სასჯელაღსრულებისა და სოციალურმა სისტემებმა გოგოები უნდა განიხილოს არა როგორც დამნაშავეები, არამედ როგორც საშინელი ისტორიების მსხვერპლნი, რომლებსაც სასწრაფოდ სჭირდებათ სარეაბილიტაციო მომსახურებები.

ფემინისტური მეთოდები

ფემინისტური კვლევა ქალთა გამოცდილებას იკვლევს, რაც ხშირად მათი ცხოვრების ძალიან პირად და პერსონალურ ასპექტებს მოიცავს. ამიტომ ისეთი მეთოდებით უნდა განხორციელდეს კვლევა, რომელიც სენსიტიურთან ერთად ძლიერიც იქნება. სწორედ ამიტომაა უფრო ხშირად ფემინისტური კვლევა თვისებრივი. ქალები, მოგეხსენებათ სოციალურ მუშაკთა საქმეების უმრავლესობას წარმოადგენენ (Orme, 1997), და მათი ცხოვრების შესწავლის სფეროებიც „სოციალურ მუშაკურია“, რადგან ისინი ხშირად სიღარიბეს, უსამართლობას, უთანასწორობას, მშობლობას, ზრუნვას, ოჯახური ძალადობას ეხება). სწორედ ამიტომაა ფემინისტური კვლევა „სოციალურ მუშაკური“. ფემინისტურ კვლევას, განსაკუთრებით სოციალური მუშაობაში ახასიათებს ცვლილების ამბიცია და არა მხოლოდ შესწავლის (Stanley, 1990).

ფემინისტური თეორია არა მხოლოდ ქალებისთვისაა აქტუალური არამედ მთელი საზოგადოებისათვის. კვლევის ფოკუსში არა მხოლოდ ქალები უნდა იყვნენ არამედ

მამაკაცებიც. ეს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს სოციალური მუშაობის კვლევაში, რადგან სწორედ მამაკაცთა ქცევა ახდენს განსაკუთრებულ ზეგავლენას სოციალური მუშაობის პრაქტიკაზე, როგორც ეს ბავშვთა დაცვის სფეროს კვლევებმა გამოავლინა (Featherstone&Lancaster, 1997; Scourfield, 2002 in Orme, 2010). ამასთან ფემინისტური მიდგომა ეხმიანება სოციალური მუშაობის ფასეულობებსა და პრაქტიკას. ამიტომაც ფემინისტური მიდგომა განსაკუთრებით რელევანტურია კვლევაზე დაფუძნებული სოციალური მუშაობის პრაქტიკის განვითარებისათვის.

ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ ქალებს მათივე შეხედულებების, შეგრძნებებისა და დამოკიდებულებების თავისუფლად გამოთქმა შეეძლოთ, თუნცად რომ ისინი სრულიად განსხვავებული იყოს დანარჩენი საზოგადოებისაგან.

ფოკუს ჯგუფი

ფოკუს ჯგუფი, რომელსაც სხვაგვარად *ჯგუფურ ინტერვიუსაც* უწოდებენ, ადამიანების გამოკითხვას მკვლევრის სივრცეში ახორციელებს. ჯგუფი ჩვეულებრივ 5-15 ადამიანისაგან შედგება. მონაწილეები მიზნობრივი შერჩევით შეირჩევიან მათი ამ საკითხისადმი შესაფერისობის ნიშნით.

თქვენ, დიდი ალბათობით სოციალური მუშაობის საგანმანათლებლო პროგრამის სტუდენტი ხართ. წარმოიდგინეთ გეკითხებიან რამდენად კმაყოფილი ხართ პროგრამით და როგორ შეიძლება მისი დახვეწა. წარმოიდგინეთ, რომ სტრუქტურირებულ ინტერვიუზე ხართ ან სტრუქტურირებულ კითხვარს ავსებთ დახურული კითხვებით თქვენი კმაყოფილების ხარიხის განსაზღვისათვის. ნაცვლად ერთი ორი არჩევითი კურსის იდენტიფიცირებისა, რასაც ერთი ან ორი თქვენთაგანი დაასახელებდა კითხვარში ფოკუს ჯგუფის დისკუსიას შეუძლია მეტი ახალი არჩევითი კურსის იდენტიფიცირება და იმის დემონსტრირებაც თუ რომელი გამოიწვევს მეტ მოწონებას მონაწილეთა შორის.

თუმცა ფოკუს ჯგუფს აქვს სუსტი მხარეებიც. პირველი არის **წარმომადგენლობითობა.** ფოკუს ჯგუფის მონაწილეობაზე სურვილს ხშირად ის ადამიანები გამოთქვამენ, რომლებიც კონკრეტული პროგრამით კმაყოფილები არიან. თავად ფაქტი რომ შეძელით მათი მოწვევა ზოჯგერ პირდაპირ უდრის იმას, რომ ისინი კოლეგა სოციალურმა მუშაკმა ან სოციალური მომსახურების პროგრამის ადმინისტრაციის წარმომადგენლებმა დაგაკავშირეს. რაც ავტომატურად გაფიქრებინებთ იმას, რომ სისტემისთვის „სასურველი“ და მომსახურებით

„კმაყოფილი“ კლიენტები არიან. ეს განსაკუთრებით ასეა საქართველოში, რადგან ეს ველი პრაქტიკულად ხელმიუწვდომელია მკვლევრისათვის. სოციალური მომსახურების მიმღებთა შესახებ ინფორმაცია კონფიდენციალურია და სოციალური მუშაკი იქნება ეს მკვლევარი თუ სტუდენტი სადიპლომო ან სემესტული ნაშრომით, მათ ვერ მისწვდება დამოუკიდებლად. ის კი არა, არც უმაღლეს სასწავლებლებსა და კვლევით ცენტრებს აქვთ მათდამი წვდომა.

კიდევ ერთი საკითხია, ჯგუფის დინამიკის ზეგავლენა მონაწილეზე. მიუხედავად იმისა, რომ ჯგუფის დინამიკას შეუძლია უფრო მსუყე ინფორმაციის წამოწევა, რაც კითხვარში შეიძლება არც გამომჟღავნებულიყო, ამ დინამიკამ შესაძლოა ადამიანებს ათქმევინოს ისეთი რამ, რაც მათ რეალურ გრძნოებებსა და შეხედულებებს არ გამოხატავს. მონაწილეები, რომლებიც მომსახურებით და/ან პროგრამით უკმაყოფილონი არიან ამის გამოხატვაში თავს უფრო კომფორტულად გრძნობენ თუ ამაზე საუბარს ვიღაც სხვა იწყებს. ამ დროს შესაძლოა უკმაყოფილო მანაწილე შეზღუდოს პოზიციის დაფიქსირებაში იმან თუ პირველი მონაწილე დიდ კმაყოფილებას გამოხატავს ამ მომსახურებით და/ან პროგრამით. ან პირიქით, კმაყოფილი მონაწილეები შეიზღუდონ პოზიციონირებით თუ პირველი მონაწილე დიდ უკმაყოფილებას გამოხატავს. ამიტომ მოდერატორი ჯგუფის დინამიკის მართვაში გამოცდილი უნდა იყოს. დომინანტ წევრებს საუბრის მიმართულების მათი შეხედულებისამებრ მართვა შეუძლიათ. ზოგჯერ ისე ხდება, რომ საუბრის თემაც კი იცვლება. ასე რომ ეს დიდი გამოწვევაა მოდერატორისათვის. სოციალურ მუშაობაში კი განსაკუთრებით, რადგან ძირითადად საუბარი სენსიტიურ თემებზეა და მონაწილეებიც მათი სოციალური სტატუსიდან და/ან მიღებული მომსახურებების ბუნებითან გამომდინარე სოციალურად არც თუ ისე სასურველ მდგომარეობაში არიან.

მოდერატორი განსაკუთრებით სენსიტიური უნდა იყოს რომ არ გადაამლაშოს ჯგუფის მართვის სტილში და ძალიან ხისტად არ შეეცადოს სამიზნე თემისაკენ დაბრუნებას. ვის თუ არა სოციალურ მუშაკს ესმის, რომ ზოგჯერ ფოკუს ჯგუფია ის ერთადერთი სივრცე, სადაც მონაწილეები იკრიბებიან და საკუთარი მოსაზებების გამოხატვის და „ბოლის გამოშვების“ საშუალება ეძლევათ. ისეთი შემთხვევების მომსწრენიც ვართ, რომ ჯგუფის წევრები თავად მონაწილეობის ფაქტით, იმით რომ მათ ვიღაც რაღაცას ეკითხება იმდენად არიან დაამებულნი, რომ სურვილი უჩნდებათ მადლიერება მხოლოდ ამის გამო გამოხატონ და უკმაყოფილების გამომჟღავნება ეუხერხულოთ თუნდაც სულ სხვა სოციალური პროგრამის/მომსახურების შესახებ, რომელთანაც მოდერატორს არანაირი კავშირი არ აქვს. ეს

მათ პროცესებში მონაწილეობის უფლებას უცოცხლებს და აქაც (რადგან დიდი შანსია ყველგან სხვაგან) დისკრიმინაციულად თავი არ უნდა იგრძნონ. ამიტომ მნიშვნელოვანია მათ თავიდანვე გარკვევით ავუხსნათ რა არის კვლევის მიზანი და რა კავშირშია მოდერატორი ან ორგანიზაცია, რომლის ფარგლებშიც კვლევა ხორციელდება, მათ მიერ მიღებულ მომსახურებასთან.

კიდევ ერთი გამოწვევაა, ფოკუს ჯგუფის მონაცემების დამუშავება, რადგან ის მოცულობითია და თან არ არის ისე სტრუქტურირებული, როგორც გამოკითხვის სხვა მეთოდების გამოყენებისას მიღებული მონაცემები. სწორედ ამიტომ მიმართავენ მეთოდების შერევის ტექნიკას მკვლევრები თვისებრივი კვლევისას (კვლევის შერეულ მეთოდებზე მომდევნო თავში ვისაუბრებთ). მორგანის (1993 in Rubin@Babbies, 2011.) აზრით, ფოკუს ჯგუფი საუკეთესო საშუალებაა კითხვარისთვის კითხვების გენერირებისთვის.

ფოკუს ჯგუფის შემთხვევაში, გამოწვევად თვლიან ხოლმე გენერალიზაციის გაუმართლებლობას, თუმცა ის აზრიც მომწიფდა, რომ ეს აუცილებლად ასე არ არის. თუ ჩატარებული ფოკუს ჯგუფების რაოდენობა, მით უფრო თუ ის წარმომადგენლობითია, განზოგადების საშუალებას გვაძლევს ამ გამოწვევის დაძლევაც შეიძლება.

ერთ-ერთი სოციალური მუშაობის ფოკუს ჯგუფისა და ფემინისტური მეთოდების კომბინაციით განხორციელებული ტიპიური კვლევაა ოჯახური ძალადობის მსხვერპლ ქალთა გამოცდილების შესწავლის კვლევა იაპონიაში. კვლევას მონაწილეობითი ქმედითი კვლევის მეთოდმა საშუალება მისცა კვლევაში მონაწილე ქალებს გადაელახათ სირცხვილისა და უხერხულობის გრძნობა თავიანთ მდგომარეობის შესახებ. მათ გარდა იმისა, რომ ჩამოიყალიბეს მათი პრობლემის შესახებ საერთო ხედვა, მიიღეს ინფორმაცია მათი უფლებებისა და არსებული მომსახურებების შესახებ და რაც ყველაზე მთავარია შექმნეს მხარდამჭერთა ჯგუფი (Yoshihama, 2002 in Rubin&Babbies, 2011). როგორც ხედავთ კვლევამ არა მხოლოდ შესწავლის, არამედ ძალაუფლებით აღჭურვის მიზნის განხორციელებაც შეძლო.

XI. თვისებრივი კვლევის შეფასების სტანდარტები

მიუხედავად იმისა, რომ სხვადასხვა ეპისტემიოლოგიური ხედვის მქონე მეცნიერები ერთხმად აღიარებენ, რომ კვლევის შეფასების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საზომი მისი სანდოობაა, არც იმას უარყოფენ, რომ მასზე გავლენას ახდენს ეპისტემიოლოგიურ

საფუძველი, რომელზეც ეს კვლევა აღმოცენდა. მაგალითად, პოსტმოდერნისტული ან სოციალური კონსტრუქტივიზმის პარადიგმიდან სანდოობა იქნებოდა მთავარი კრიტერიუმი, მაგრამ თანამედროვე პოზიტივისტებისაგან განსხვავებით არ შემოიფარგლებოდნენ ობიექტური რეალობის ცნებით. ხოლო მათთვის, ვინც კვლევას კრიტიკული სოციალური მეცნიერების ან მონაწილეობითი ქმედითი კვლევის პრიზმიდან აფასებს დამატებითი და უმნიშვნელოვანესი კრიტერიუმი იქნებოდა კვლევის შედეგად ადამიანთა ძალაუფლებით აღჭურვის საკითხი.

კვლევის შეფასების თანამდროვე პოზიტივისტური სტანდარტი

პოზიტივისტი ქცევას მიზეზისა და შედეგის ურთიერთმიმართებით ხსნის და ჭეშმარიტებას წინა ცოდნაზე დაშენებით ადგენს. კვლევის დიზაინი მაქსიმალურად კონტროლირებული და ობიექტურობის სტანდარტის დაცვით განხორციელებული უნდა იყოს, რომ მკვლევარს რაც შეიძლება ნაკლები ზეგავლენა ჰქონდეს კვლევის პროცესზე.
თანამედროვე პოზიტივისტური სტანდარტით, **სანდოობა არის უმთავრესი კრიტერიუმი** თვისებრივი კვლევის შეფასებისას. პაჯეტმა (1998ბ in Rubin&Babbie, 2011) მის ნაშრომში „სოციალური მუშაობის კვლევის მეთოდები“ ხაზი გაუსვა სამ საფრთხეს სანდოობისათვის: რეაქტიულობა, კვლევის შეზღუდვები და რესპოდენტის შეზღუდვები.

რეაქტიულობას ადგილი აქვს, როდესაც მკვლევრის ველზე ყოფნა არღვევს გარემოს ნატურალობას, შესაბამისად, რასაც აკვირდება. თავად მკვლვარის გავლენებმა და შეზღუდვებმა შეიძლება დააზარალოს პროცესი მისი არჩევანის გამო: რა გარემოს აირჩევს დაკვირვებისათვის და როგორ აღიქვამს რასაც აკვირდება. რესპოდენტის გავლენები მას სოციალურად მიმღებლობისაკენ უბიძგებს.

ამ საფრთხეების მაქსიმალურად შემცირებისათვის, **პაჯეტი გვაცნობს ექვს სტრატეგიას,** რომელიც უნდა გამოვიყენოთ თვისებრივი კვლევის ხარისხის უზრუნველსაყოფად. თუმცა, ისიც უნდა გვახსოვდეს, რომ ყველა სტრატეგია ყველა კვლევისათვის შესაბამისია. შესაბამისობა თავად მკვლევარმა უნდა განსაზღვროს (Rubin&Babbie, 2011).

ავტორი **პირველ სტრატეგიას** გახანგრძლივებულ ჩართულობას უწოდებს. ის გამოიყენება რეაქტიულობის და რესპოდენტის ტენდენციურობის ზეგავლენის შესამცირებლად. მისი აზრით, ნდობაზე დამყარებული ურთიერთობა რესპოდენტს

ინფორმაციის დამახინჯებისა და დამალვის ნაკლებ შანსს უტოვებს. ხანგრძლივი ინტერვიუები ერთი და იგივე მკვლევართან უფრო ადვილს ხდის ხარვეზის აღმოჩენას ან თავად რესპოდენტისთვის სოციალურად არასასრველი სიმართლის გამჟღავნებას. თუმცა ურთიერთობის ინტენსივობას თავის მინუსიც აქვს. შესაძლოა ამან მკვლევარს ობიექტურობა დააკარგვინოს, ის იდენტიფიცირდეს რესპონდენტთან და საკუთარი იდენტობის განცდისაგან განიძარცვოს. ამ ფენომენს გულუბრყვილობას ვუწოდებთ სხვაგვარად.

მეორე სტრატეგიად ავტორი ტრიანგულაციას ასახელებს. ტრიანგულაცია ორი ან მეტი წყაროს მაძიებლობაა მონაცემების კორაბორაციისა და ინტერპრეტაციისათვის. ის ხუთი ტიპის ტრიანგულაციაზე საუბრობს:

1. მონაცემები გაანალიზებულია კოლეგების მიერ, რომლებსაც განსხვავებული თეორიული ორიენცია აქვთ;
2. ერთზე მეტი თვისებრივი მეთოდია გამოყენებული (შესაძლოა რაოდენობრივი მეთოდიც) მონაცემთა შეგროვებისა და ანალიზისათვის;
3. რამდენიმე დამკვირვებელი აგროვებს მონაცემებს და რამდენიმე ახდენს კოდირებას ამ მონაცემების კლასიფიცირებისათვის;
4. ერთზე მეტი მონაცემთა წყაროა გამოყენებული (მაგ., უშუალო დაკვირვება, ინტერვიუ, ჩანაწერები);
5. ინტერდისცილინური ტრიანგულაცია, როდესაც მკვლევრები სხვადასხვა სფეროდან თანამშრომლობენ.

ავტორი გვაფრთხილებს, რომ ზემგრძნობიაროობა არ გამოვიჩინოთ ტრიანგულირებულ მონაცემებს შორის განსხვავებაზე. მისი აზრით, განსხვავება მონაცემებს შორის ხშირად უბრალოდ ამ მოვლენაზე სხვადასხვა შეხედულებების დემონსტრირებაა. დაახლოებით ისე, როგორც განხვავდება ხოლმე ორი კონფლიქტური მხარის მიერ მონათხრობი ამა თუ იმ პრობლემაზე.

მესამე სტარტეგია გარკვეულწილად გადაფარვაშია ტრიანგულაციასთან. მას თანასწორთა ბრიფინგი და მხარდაჭერა ჰქვია. ამ დროს მკვლვართა ჯგუფები სისტემატურად იკრიბებიან ურთიერთგაზიარებისათვის, რაც მათ ეხმარება ტენდენციურობისა და მონაცემების შეგროვებასა და ინტერპრეტაციასთან დაკავშირებული პრობლემების კორექტირებაში.

მეოთხე სტრატეგიაა უარყოფითი შემთხვევის ანალიზი. როდესაც მკვლევარი ეძიებს დევიანტურ შემთხვევას, რომელიც სრულიად განსხვავდება მკვლევრის ინტერპრეტაციისაგან.

მეხუთე კი წევრების მიერ მონაცემთა გადამოწმებაა, როდესაც მკვლევარი კვლევის მონაწილეებს სთხოვს მონაცემთა ინტერპრეტირების დადასტურებას ან პირიქით. მკვლევარი რწმუნდება, რომ მონაცემების ინტერპრეტაცია არ არის აზრს მოკლებული მონაწილეთათვის.

მეექვსე და ბოლო კი არის აუდიტი, როდესაც მკვლევარი კვლევის მთელ დოკუმენტაციას შესაფასებლად გადასცემს კოლეგას, რომელიც არ ყოფილა ჩართული კვლევაში. ის წინა სტრატეგიების შედეგებსაც ეცნობა და აფასებს მათი შესრულების ხარისხსაც.

კვლევის შეფასების სოციალურ კონსტრუქტივისტური სტანდარტი

სოციალური კონსტრუქტივიზმი ასევე აფასებს სანდოობას თვისებრივ კვლევაში. თუმცა, ორიენტირებულია სოციალური რეალობის მრავლობითი სუბიექტური ინტერპრეტაციის შეჯამებაზე ნაცვლად ერთი ობიექტურისა. მაგალითად, რესპოდენტის ტენდენციურობის მინიმიზებას ნაკლები მნიშვნელობა ენიჭება, უფრო მნიშვნელოვანია მრავალი სუბიექტური რეალობის გამოვლენა რაც შეიძლება ადეკვატურად. ამიტომ, მაგალითად წევრთა მიერ გადამოწმებაში (რაც ზევით კვლევის შეფასების თანამდროვე პოზიტივისტურ სტრატეგიად ვახსენეთ) ნაკლებმნიშვნელოვანი ხდება რამდენად ობიექტურად და აკურატულად აისახა მონაცემები და უფრო დიდ მნიშვნელობას იძენს რამდენად მათი ხედვის შესაბამისად ასახა მკვლევარმა რესპოდენტების სუბიექტური რეალობა (Rubin&Babbie, 2011).

მეორე კრიტერიუმია, რამდენად იძლევა კვლევის ანგარიში საკმარის დეტალებს კვლევის კონტექსტსა და მონაწილეებზე რომ მკითხველმა განსაჯოს შეესაბამება თუ არა მიგნებები იმ კონტექსტსა და სიტუაციას, რომელიც მათ აინტერესებთ. გუბა (1981) ამას ტრანსფერირების კრიტერიუმს უწოდებს. ლინკოლნისა და გუბას (1985) აზრით, ეს კრიტერიუმი განსხვავდება ექსტერნალური ვალიდობისა და განზოგადებისუნარიანობის კრიტერიუმისაგან, რადგან თვისებრივ კვლევაში მკვლევარს არ აწევს პასუხისმგებლობა რომ მის კვლევას აქვს ექსტერნალური ვალიდობა. უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, მიგნებების განზოგადებისუნარიანობა. პირიქით, აქ კვლევის მომხმარებელმა უნდა გადაწყვიტოს შეესაბამება თუ არა კვლევის მონაცემები იმ მოსახლეობასა და კონტექსტს, რასაც აღწერს და

ვისაც ეხება. ეს კი მკვლევარს აკისრებს ვალდებულებას რაც შეიძლება დეტალურად აღწეროს გარემო, სადაც კვლევა განხორციელდა და მისი მონაწილეებიც.

კონსტრუქტივისტული მიდგომაც იყენებს ტრიანგულაციას, თუმცა ოდნავ განსხვავებულად. თუ თანამედროვე პოზიტივისტური მიდგომით შეუსაბამობები მონაცემთა სანდოობის დეფიციტად მიიჩნევა, კონსტრუქტივისტული მიდგომით მრავალ რეალობიანი ასახვის შედეგად ჩაითვლება. პოზიტივისტები მკვლევრის ტენდენციურობას უწოდებენ, თუ ორი სხვადასხვა მკვლევარი მონაცემების ურთიერთსაწინააღმდეგო ინტერპრეტაციას წარმოადგენენ, მაშინ როცა კონსტრუქტივისტები ამას სხვადასხვა რეალობის შესაძლო ასახვად ჩათვლიან (Rubin&Babbie, 2011).

კვლევის შეფასების ძალაუფლებით აღჭურვის სტანდარტი

კრიტიკული სოციალური მეცნიერები ან თვისებრივი კვლევის მკვლევრები, რომლებიც მონაწილეობითი ქმედითი კვლევის მიდგომას იყენებენ ზემოთ ჩამოთვლილ შვიდ სტანდარტს დაამატებდნენ ძალაუფლებით აღჭურვის სტანდარტს. როდველი (Rodwell, 1998 in Rubin&Babbie. 2011) ამას კატალიტურ ავთენტურობასა და ტაქტიკურ ავთენტურობას უწოდებს. მისი პარადიგმის მიხედვით, სადაც კონსტრუქტივიზმი შერწყმულია ძალაუფლებით აღჭურვასთან, ახალი ცოდნის წარმოება არ არის აქტუალური კონსტრუქტივისტული კვლევისათვის. კვლევამ უნდა გამოიწვიოს ქმედება მონაწილეთა მიერ სასურველი ცვლილების მიღწევისა და ძალაუფლების რედისტრიბუციისათვის. ის თავადვე ამატებს, რომ მიუხედავად იმისა, რომ თითქმის შეუძლებელია იმის დამტკიცება ცვლილება კვლევამ გამოიწვია თუ არა, აუცილებელია ანგარიში წარმოადგენდეს მონაწილეთა პოზიციას ცვლილების საჭიროებაზე მათი შეხედულებების ცვლილების შესახებ და იმის თაობაზე გაზარდა თუ არა კვლევამ მათი ოპტიმიზმი ცვლილების შესაძლებლობისადმი.

X. ძირითადი კითხვები/კითხვები რეფლექსიისთვის

1. თავშეყრის ადგილებში გაგონილი პოლიტიკურ პრეფერენციებს მთელი ელექტორატის საარჩევო ქცევის წინასწარგანსაზღვრა ძალუძს?
2. რა მახასიათებლებით გამოირჩევა კვლევა სოციალურ მუშაობაში?

3. თვისებრივი კვლევის რომელ პარადიგმებს იცნობთ?
4. რა მსგავსებაა დაფუძნებულ თეორიასა და სოციალური მუშაობის უშუალო პრაქტიკას შორის?
5. რა მიდგომას გამოიყენებთ სოციალური მომსახურებების ზეგავლენის გაზომვისათვის?
6. რაში გამოგვადგება კლიენტთან მუშაობის ჩანაწერების წარმოება?
7. დაასახელეთ სოციალური მუშაობის თვისებრივი კვლევისათვის მეტად დამახასიათებელი შერჩევის მეთოდები.

XI. სავარჯიშოები

სავარჯიშო #1

წარმოიდგინეთ, რომ გჭირდებათ პროფესიული ასოციაციის დაარსების პროცესის შესწავლა. თქვენთვის ხელმისაწვდომია საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის განვითარების შესწავლა. ორგანიზაციას ჰყავს გამგეობის 6 წევრი, სხვადასხვა დროს დაქირავებულ თანამშრომელთა სხვადასხვა ოდენობა და ამ ეტაპისთვის 600-ზე მეტი წევრი. ვის გამოკითხავთ? რამდენს გამოკითხავთ? შერჩევის რომელი მეთოდით?

სავარჯიშო #2

საქართველოში განხორციელდა ბავშვთა სააღმზრდელო დაწესებულებების დეინსტიტუციონალიზაცია. რა მეთოდს გამოიყენებდით ამ კვლევის განხორციელებისათვის, თუ მისი მიზანია:

- იმის დადგენა თუ რატომ გადაწყვიტა ქვეყანამ ამდენი სააღმზრდელო დაწესებულების დახურვა
- როგორ განახორციელა ეს
- რა გაუთვალისწინებელი ბარიერები წამოიჭრა პროცესში
- რამ შეუშალა ხელი პირველად ჩანაფიქრს

სავარჯიშო #3

ინტერვიუს გზამკვლევის მიდგომაში წარმოგიდგინეთ კვლევა, რომლის მიზანია სოციალურ მუშაკებისთვის მიწოდებული განგრძობითი განათლების პროგრამის ეფექტიანობის გაზომვა. ტექსტში მოკლე გზამკვლევია მოცემული. მოამზადეთ დეტალური გეგმა.

XII, გამოყენებული ლიტერატურა

Miles, M.B., Hubernam, M., Saldana, J. (2014). Qualitative Data Analysis. SAGE

Orme, J., Shemmings, D. (2010). Developing Research Based Social Work Practice. Palgrave MacMillan

Rubin, A., Babbies, E.R. (2011). Research in Social Work, Boos/Cole Cengage Learning

ზურაბიშვილი, თ., (2006). თვისებრივი მეთოდები სოციალურ კვლევაში. CSS

თამარ მახარაძე

თავი VII

დამოკიდებულებების კვლევა სოციალურ მუშაობაში

შესავალი

ადამიანის დამოკიდებულბებს მისი რწმენები და ღირებულებები აყალიბებს; და მნიშვნელოვნად განაპიროებს მის ცხოვრებისულ გზას. დამოკიდებულებები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ჩვენს ქცევაზე, საზოგადოებრივ აქტიურობასა და პროფესიულ საქმიანობაზე.

სოციალურ სამუშაოში დამოკიდებულბების შესწავლა მნიშვნელოვანი ბევრი მიზეზის გამო შეიძლება იყოს. მაგალითად, ვგეგმავათ ახალი პროგრამის შემუშავებას და გვაინტერესებს განსაზღვრული საკითხების მიმართ სამიზნე ჯგუფისა და საზოგადოების

დამოკიდებულება; ან გვაინტერესებს ბენეფიციერების დამოკიდებულება ახლად დანერგიული პროგრამის შესახებ და სხვა.

დამოკიდებულებების შესწავლა ძირითადად რაოდენობრივი კვლევის მეთოდების გამოყენებით ხდება. თუმცა, თანამედროვე კვლევებში სულ უფრო მეტად გამოიყენება კვლევის შერეული მეთოდები. ამ თავში განვიხილავთ დამოკიდებულებების კვლევაში რაოდენობრივი მეთოდის, კერძოდ კი ლაიკერტის სკალის გამოყენებას - გავაანალიზებთ ამ მეთოდის ძლიერ მხარეებსა და იმ გამოწვევებს, რომლებიც მისი გამოყენების დროს იჩენს თავს. და რაც მთავარია, განხილული ინფორმაცია დაგვეხმარება ლაიკერტის სკალის სწორად აგებასა და გამოყენებაში.

მოცემული თავის ბოლოს კი განხილული იქნება სოციალურ მუშაობაში დამოკიდებულებების კვლევების მიმართულებით ჩატარებული კვლევები და გააანალიზებული იქნება მათი მნიშვნელობა. რაც მკითხველს საშუალებას მისცემს, დაგეგმოს რაოდენობრივი კვლევის მეთოდების გამოყენებით სოციალური მუშაობის აქტუალური თემების საკუთარი კვლევა.

IX. როგორ ყალიბდება და იცვლება დამოკიდებულებები ?

დამოკიდებულება - „ატიტუდი“ (attitude) არის რწმენების ნაკრები, რომელიც ჩვენ გვაქვს დანსაზღვრული ობიექტის მიმართ (Taylor et al., 2005). ეს ობიექტი შეიძლება იყოს პიროვნება, საგანი ან მოვლენა. დამოკიდებულება შეიძლება იყოს დადებითი ან უარყოფითი. თუმცა, ჩვენ შეიძლება გვქდონდეს რაღაცის მიმართ დამოკიდებულება ყოველგვარი ძლიერი ემოციური ფონის გარეშე.

როგორ ყალიბდება დამოკიდებულებები? ამ საკითხს სოციალური ფსიქოლოგები მრავალი ათეული წელია იკვლევენ. დამოკიდებულებების ფორმირების საკითხი სოციალური მუშაკებისთვისაც მეტად საინტერესო თემაა, რადგან ის ეხმარება უპასუხონ ისეთ კითხვებს, რომლებიც ადამიანის ქცევისა და მისი ცხოვრების წესის გაგებაში ეხმარება; მაგალითად, რატომ აქვთ ადამიანებს რასისტულილ და ჰომოფობიური დამოკიდებულებები? რატომ ემხრობიან სიკვდილით დასჯას? რატომ არიან პესიმეტები ან ოპტიმისტები? და სხვა.

სოციალური ფსიქოლოგიის წიაღში ჩატარებული ექსპერიმენტული კვლევებით აღმოჩნდა, რომ დამოკიდებულებების ჩამოყალიბებაზე მოქმედებს ისეთი ფაქტორები,

როგორიცაა ობიექტის მრავლჯერ წარდგენა, დასწავლა, თვითაღქმა და ადამიანის ფსიქოლოგიური საჭიროებები (Taylor et al., 2005). კვლევებმა აჩვენა, რომ ადამიანების მხედველობის ველში გარკვეული ობექტების უბრალოდ წარდგენა, მათთან ყოველგვარი მიმართებისა და კავშირის გარეშეც, უკვე ხელს უწყობს მათ მიმართ განსაზღვრული დამოკიდებულებების ჩამოყალიბებას - რაც უფრო ხშირად ვხედავთ ობიექტს, მით მეტია მის მიმართ დადებითი დამოკიდებულების ჩამოყალიბების შესაძლებლობა (Zajonc, 1968). კვლევებმა ასევე აჩვენა, რომ ადამიანები „სწავლობენ“ დადებითი დამოკიდებულების ჩამოყალიბებას იმის მიმართ, რაც დადებით ემოციებს იწვევს და პირიქით, არ მოგვწონს ის, რაც ჩვენში უარყოფით ემოციურ ფონს ქმნის (Zajonc, 1968). დამოკიდებულებების ჩამოყალიბებაზე გავლენას ახდენს დასჯა-წახალისება - ჯილდოს მიღება ადამიანს დადებითად განაწყობს და პირით, სასჯელი უარყოფითი დამოკიდებულებების ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს (Taylor et al., 2005). და ბოლოს, დამოკიდებულებები ყალიბდება ჩვენი ფსიქოლოგიური საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად, როგორიცაა საკუთარი ღირებულებებისა და იდეალების გამოხატვა (Taylor et al., 2005).

როგორც ვხედვათ ადამიანის დამოკიდებულებების ცოდნა მის ქცევის უკეთ გაგებაში გვეხმარება. თუმცა, ადამიანის დამოკიდებულებებსა და მის ქცევას შორის ურთიერთკავშირი უფრო რთულია, ვიდრე ერთი შეხედვით ჩანს. არაერთმა კვლევამ დაადასტურა, რომ არ არის პირდაპირი კავშირი ადამინის დამოკიდებულებასა და მის მიერ განხორციელებულ ქცევას შორის (LaPierre, 1934). მაგალითად, ლაპიერის (LaPierre) მიერ მე-20 საუკუნის ოცდაათიან წლებში ჩატარებულ კვლევაში (რომელიც დღემდე ითვლება დამოკიდებულებისა და ქცევის ურთიერთდამოკიდებულების შემსწალელ კლასიკურ კვლევად) გამოჩნდა, რომ მიუხედავად იმისა, რომ სასტუმროებისა და რესტორნების მფლობელები გამოთქვამდნენ უარყოფით, რასისტულ დამოკიდებულებას ჩინელების მიმართ და თეორიულად უარს ამბობდნენ მათ მომსახურებაზე, რეალურად ისინი უარს არ ეუბნებოდნენ მათთან მისულ ჩინელ წყვილს მომსახურებაზე (LaPierre, 1934). დამოკიდებულებებსა და ქცევას შორის არაერთგავაროვანი ურთიერთდამოკიდებულება კარგად ჩანს ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრებიდან - მაგალითად, ჩვენ შეიძლება ვთვლიდეთ, რომ თამბაქოს მოხმარება მავნებლია ჯანმრთელობისთვის, მაგრამ ვიყოთ მწეველი; მიგვაჩნდეს, რომ მნიშვნელოვანია ადამიანის ფუნდამენტური უფლებების დაცვა, თუმცა არ მივიღო სამსახურში ადამიანი მისი ეთნიკური მიკუთვნებულობის ან სექსუალური ორიენტციის გამო.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, მხოლოდ ადამიანის დამოკიდებულების ცოდნა მისი ქცევის პროგნოზირების საშულებას ვერ იძლევა. იმის გასაანალიზებლად, თუ რა გავლენას ახდენს ადამიანის დამოკიდებულება მის ქცევაზე, მნიშვნელოვანია დამოკიდებულების განხილვა ქცევის წინსმწრებ სხვა ფაქტორებთან მიმართებაში. დაგეგმილი ქცევის თეორია (Theory of Planned behavior, TPB) განიხილავს სამ ფაქტორს, რომელთა ურთიერთდამოკიდებულება განსაზღვრავს ადამიანის ქცევას, ესენია: დამოკიდებულება, სუბიექტური ნორმები და ქცევის აღქმული კონტროლი (Ajzen, I.1985). ამ თეორიის მიხედვით, ადამიანისგან უნდა ველოდოთ კონკრეტული ქცევის განხორციელებას, თუ ის ამ ქცევას დადებითად აფასებს (დამოკიდებულება); თვლის რომ მისთვის მნიშნელოვანი ადამიანებისთვის ეს ქცევა მისაღებია (სუბიექტური ნორმები) და თვლის, რომ წარმატებულად შეუძლია ამ ქცევის განხორციელება (Ajzen, I.1985).

როგორც ვნახეთ, ცოდნა იმის შესახებ, თუ როგორ ხდება დმოკიდებულებების ჩამოყალიბება და რა კავშირი აქვს მას პიროვნების ქცევასთან, ადამიანის უკეთ გაგებაში გვეხმარება. თუმცა, ადამიანის ქცევის გაგებასა და პროგნოზირებაში, არანაკლებ მნიშვნელოვანია იმის ცოდნა, ექვემდებარება თუ არა ერთხელ ჩამოყალიბებული დამოკიდებულებები ცლილებებს და რა ფაქტორები ახდენს გავლენას ამ პროცესზე. საკუთარ თავზე დაკვრვებით შეიძლება ვთქვათ, რომ ჩვენი დამოკიდებულებები დროთა განმავლობაში იცვლება. მაგალითად, დროთა განამვლობაში გავხდით მეტად დემოკრატიული შეხედულებებით, შეიცვლა ჩვენი დამოკიდებულება ჩვენგან სხვადასხვა ნიშნით განსხვავებული ადამიანების მიმართ და სხვა. კვლევებმა აჩვენა, რომ არსებული დამოკიდებულებების შეცვლაზე გავლენას ახდენს: (1) თვითაღქმა - რაც უფრო სუსტია გარკვეული ობიექტის მიმართ ადამიანის დამოკიდებულება ან უმნიშვნელოა მისი „მე“ თვის, მით უფრო ადვილად ექვემდბარება ეს დამოკიდებულება ცვლილებას (Taylor et al., 2005); და (2) პიროვნების შიგნით მიმდინარე კოგნიტური დისონანსი - როდესაც პიროვნების დამოკიდებულება და მის მიერ განხორციელებული ქცევა ერთმანეთის საწინააღმდეგოა და ეს წინააღმდეგობა დისკომფორტს უქმნის პიროვნებას, პიროვნება იძულებული ხდება შეცვლალოს დამოკიდებულება ან ქცევა, იმისთვის რომ შეამციროს ამ წინააღმდეგობით გამოწვეული პიროვნული დისკომფორტი (Festinger, 1957). პიროვნული ფაქტორების გარდა, ჩამოყალიბებული დამოკიდებულებების შეცვლაზე მოქმედებს ისეთი გარეგანი ფაქტორები, როგორიცაა მასმედიისგან და სხვა წყაროებისგან მომდინარე გზავნილები (Taylor et al., 2005).

როგორც ვხედავთ, პიროვნული დამოკიდებულებების ანალიზი საკმაოდ რთულია, რადგან მის ჩამოყალიბებასა და შეცვლაზე მოქმედებს როგორც პიროვნული, ისე გარეგანი ფაქტორები. ასევე, გასთავლისწინებელია ის გარემოება, რომ პიროვნების დამოკიდებულებების ცოდნა არ გვაძლევს მისი ქცევის ზუსტი პროგნოზირების საშუალებას. ეს გარემოება გათვალისწინებული უნდა იყოს ამ მიმართულებით კვლევების დაგეგმვის დროს.

X. დამოკიდებულებების გაზომვა

არსებობს დამოკიდებულებების კვლევის პირდაპირი და არაპირდაპირი გზები. დამოკიდებულებების პირდაპირი გაზომვის ყველაზე გავრცელებულ საზომს წარმოადგენს ლაიკერტის სკალა. დამოკიდებულებების არაპირდაპირ გამოზმავას უკავშირდება ისეთი ტექნიკები, როგორიცაა მაგალითად, რორშახის მელანის ლაქების ტესტი (Rorschach Inkblot Test) და თემატური აპერცეფციის ტესტი (Thematic Apperception Test , TAT).

სოციალური მუშაობის მიზნებისა და სპეციფიკიდან გამომდინარე, ჩვენ ყურადღებას გავამახვილებთ დამოკიდებულებების პირდაპირ კვლევაზე და განვიხილავთ ისეთ ფართოდ გავრცელებულ ტექნიკას, როგორიცაა ლაიკერტის სკალა.

რენსის ლაიკერტი (Rensis Likert) იყო ამერიკელი ფსიქოლოგი, რომელმაც თავისი სადოქტორო ნაშრომით საზოგადოებას გააცნო დამოკიდებულებების გაზომვის სკალა, რომელიც შემდგომ ლაიკერტის მეთოდით გახდება ცნობილი (Likert,1932). ლაიკერტს, მისი კოლეგის ლუის ტურსტონის (Louis Thurstone) მსგავსად მიაჩნდა, რომ ადამიანის დამოკიდებულებების ზუსტი გაზომვა შეიძლება კონტინიმუზე დადებითი - უარყოფითი; ისევე, როგორც სიმაღლე იზომება კონტინიუმზე დაბალი-მაღალი ან სიმდიდრე - კონტინიუმზე მდიდარი-ღარიბი. შესაბამისად, ლაიკერტისთვის დამოკიდებულების გაზომვა ნიშნავდა დადებითი-უარყოფითის კონტინიუმზე მისი ადგილის განსაზღვრას. გარკვეული ობიექტის მიმართ პიროვნების დამოკიდებულების გასაზომად, ლაიკერტი რეპოსნდენტებს აძლევდა სავარაუდო პასუხებს და ისინი ირჩევნენ იმ ერთ პასუხს, რომელიც საუკეთესოდ ასახავდა მათი დამოკიდებულების მდებარეობს კონტინიუმზე დადებითი - უარყოფითი. გრაფიკულად ეს შემდეგნაირად გამოიყურება:

უარყოფითი ნეიტრალური დადებითი

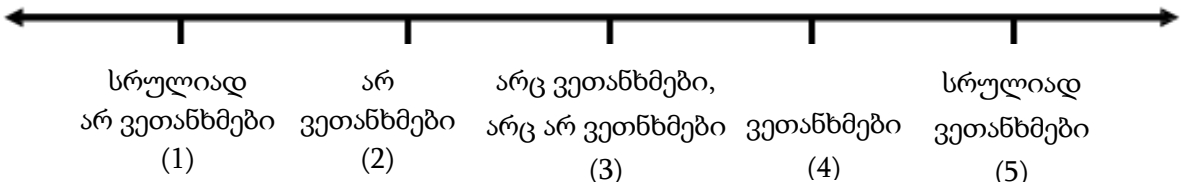

როგორც გრაფიკული გამოსახულებიდან ჩანს, ლაიკერტის სკალა გულისხმობს ხუთ ქულიან კონტინიუმს; ორი პასუხი ასახავს უარყოფის სხვადხვა ხარისხს (სრულიად არ ვეთანხმები, არ ვეთანხმები), ორი - თანხმობის სხვადასხვა ხარისხს (სრულიად ვეთანხმები, ვეთანხმები) და ერთი - ნეიტრალურ პასუხს (არც ვეთანხმები და არც არ ვეთანხმები).

ლაიკერტის მეთოდით შედგენილი ნებისმიერი საზომი შედგება ორი ნაწილისგან: (1) დებულება, მაგალითად, თამბაქოს მოხმარება ზიანს აყენებს ჯანმრთელობას და (2) პასუხების სკალა - სავარაუდო პასუხები, რომლებიც ეძლევა რესპონდენტს ერთი პასუხის არჩევის ინსტრუქციით. ლაიკერტის მეთოდით კითხვარის აგება არც ისე ადვილია, როგორც ერთი შეხედვით ჩანს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დებულებების სწორად შედგენა. დებულებების აგებისას მნიშვნელოვანია შემდეგი სამი წესის გათვალისწინება:

<u>წესი #1</u> - თავი ავარიდოთ დებულებების /კითხვის ისეთ ჩამოყალიბებას, რომლიც ორ აზრს შეიცავს და ერთი დებულებით / კითხვით, რესპონდენტს ორი საკითხის შესახებ ვთხოვთ დამოკიდებულების გამოხატვას. მაგალითად:

„რამდენად ეთახმებით შემდეგ მოსაზრებას: ალკოჰოლის მოხმარება ზიანს აყენებს მოზარდის ჯანმრთელობას და ხელს უწყობს მის აგრესიული ქცევას“.

- □ სრულიად ვეთანხმები
- □ ვეთანხმები
- □ არც ვეთანხმები და არც არ ვეთანხმები
- □ არ ვეთანხმები
- □ სრულიად არ ვეთანხმები

ეს კითხვა დაბნეულობას გამოიწვევს იმ რესპონდენტებში, რომლებიც ეთანხმებიან დებულების პირველ ნაწილს (ალკოჰოლის მოხმარება ზიანს აყენებს მოზარდის ჯანმრთელობას) და არ ეთანხმება მეორე ნაწილს (ხელს უწყობს მის აგრესიული ქცევას) - ან პირიქით. ამ შემთხვევაში, შეუძლებელი იქნება პასუხების სკალაზე რესპონდენტმა შესძლოს იმ პასუხის შერჩევა, რომელიც მის აზრს გამოხატავს. თუმცა, იქიდან გამომდინარე, რომ მან

არჩევანი უნდა გააკეთოს და მას მოუწევს რომელიმე პასუხის შერჩევა; რომელიც არ გამოხატავს მის რეალურ დამოკიდებულებას.

წესი #2 - თავი ავარიდოთ რაოდენობრივ დებულებებს, რომლებიც გარკვეულ "ფარულ ცვლადს" შეიცავენ , მაგალითად:

„რამდენად ეთახმებით შემდეგ მოსაზრებას: კერძო სკოლები უკეთ განათლებას აძლევს მოსწავლეებს, ვიდრე საჯარო სკოლები

- □ სრულიად ვეთანხმები
- □ ვეთანხმები
- □ არც ვეთანხმები და არც არ ვეთანხმები
- □ არ ვეთანხმები
- □ სრულიად არ ვეთანხმები

ამ შემთხვევაში გაუგებარია რას გამოხატავს იმ რესპონდენტის პასუხი, რომელიც ირჩევს პასუხს „სრულებით არ ვეთანხმებით" - თვლის რომ კერძო სკოლებში, საჯარო სკოლებთან შედარებითთ უკეთესი განათლება არ არის; თუ თვლის, რომ კერძო სკოლებში უარესი განათლებაა. უნდა გვახსოვდეს, რომ ლაიკერტის სკალა ზომავს რესპონდენტის დამოკიდებულებას კონკრეტული ობიექტის თუ იდეის მიმართ და არა მის შედარებით ღირებულებას. ზემოთ მოყვანილ მაგალითში, კერძო სკოლების განათლების შედარებითი ხარისხი სწორედ ის „ფარული ცვლადია", რომელსაც ლაიკერტის მეთოდით შედგენილი კითხვა /დებულება არ უნდა შეიცავდეს.

წესი #3 - თავი ავარიდოთ მიმანიშნებელ კითხვებს. როგორც ვიცით, გამოკითხვისას კითხვები ფორმულირებული უნდა აიყოს ისე, რომ რესპონდენტებს მიმართულება არ მივცეთ განსაზღვრული პასუხიკენ. ლაიკერტის მეთოდი გარკვეულწილად არღვევს ამ წესს, რადგან მისი დებულებები გამოხატავს ნათელ და არაორაზროვან მტკიცებულებებს. მაგალითად, ზემოთ მოყვანილ მაგალითში კერძო სკოლების განათლების ხარისხის შესახებ, შეიძლება ითქვას, რომ რესპონდენტები გარკეულწილად მიმართულნი არიან კერძო სკოლების განათლების ხარისხის პოზიტიურად შეფასებისკენ, ე.წ უსიტყვოდ დათანხმების ტენდენციის (acquiescence bias) გამო, რომელიც გულისხმობს ადამიანებში არსებულ ტენდენციას დაეთანხმონ მტკიცებით ფორმაში მოცემულ დებულებებს. უსიტყვოდ დათანხმების ტენდენცია (acquiescence bias) მიჩნეულია ლაიკერტის მეთოდის ერთ-ერთ სერიოზულ პრობლემად (Schuman & Presser, 1981). ამ მიზეზის გამო, ზოგიერთი მკლვევარი

თვლის, რომ უმჯობესია შეძლებისდაგვარად, თავი ავარიდოთ ლაიკერტის ტიპის კითხვებს. მაგალითად, ზემოთ მოყვანილი კითხვის ალტერნატივა იქნებოდა შემდეგი ფორმულირება: „როგორ ფიქრობთ, სად იღებენ უკეთეს განათლებას კერძო თუ საჯარო სკოლაში?“

ლაიკერტის მეთოდის განხილვისას, დებულებებთან ერთად მნიშვნელოვანია შეფასების სკალასთან - სავარაუდო პასუხებთნ - დაკავშირებული ზოგიერთი საკითხის განხილვა. უპირველს ყოვლისა, აღსანიშნავია ქულების რაოდენობა სკალაზე. როგორც ცნობილია, თავად ლაიკერტი იყნებდა შეფასების ხუთ ქულიან სისტემას - რესპონდნეტს ეძლეოდა ხუთი სავარაუდო პასუხი, რომელთაგან ორი გამოხატავდა თახმობის სხვადსხვა ხარისხს, ორი - უარყოფის სხვადსხვა ხარისხის და ერთი იყო ნეიტრალური დამოკიდებულების გამომხატველი. შემდგომში, ლაიკერტის მეთოდის გამოყენებისას სავარაუდო პასუხების რაოდენობა შეიცვლა და ამჟამად ორიდან თერთმეტ ქულამდე მერყეობს. თუმცა, ყველაზე გავრცელებულ პრაქტიკას ხუთი და შვიდ ქულიანი სკალის გამოყენება წარმოაგენს. უფრო მეტი რაოდენობის ქულების გამოყენებისას, პრობლემას წარმოადგენს ხარისხის განსხვავების სახელდება. ამ შემთხვევაში გავრცელებულ პრაქტიკას წარმოადგენს დათანხების და არდათანხმების საწინააღმდეგო პოლუსების სახელდება, ხოლო გრადაციებისთვის მხოლოდ ციფრების მინიჭება , როგორც ეს ქვემოთ არის ნაჩვენები:

მნიშვნელოვანია, რამდენიმე სიტყვით შევეხოთ სკალაზე ნეიტრალური დამოკიდებულების გამომხატველს ქულას. თავად ლაიკერტის ვერსიაში ის სახელდებული იყო როგორც „გადაუწყვეტელი“ (გაურკვეველი, დაუდგენელი) (undecided); შემდგომ ვერსიებში მკლვევარები იყვენებდნენ ისეთ სახელდებას, როგორიცაა“ არც ვეთანხემები და არც არ ვეთანხმები“. ამ სავარაუდო პასუხის არსებობით, რესპონდნეტი არ განიცდის ზეწოლას აუცილებლად გამოხატოს დამოკიდებულება იმ შემთხვევაში, თუ საკითხის მიმართ საკუთარი შეხედულება ჩამოყალიბებული არ აქვს. გარდა ამისა, ეს მიდგომა მკვლევარს უფრო ზუსტი მონაცემების შეგროვებაში ეხმარება - იმ შემთხვევაში, როდესაც პასუხების ჩამოანთვალში ასეთი პუნქტი არ არის, რესპონდენტი იძულებულია არჩევანი რომელიმე პასუხზე გააკეთოს, რათა თავი აარიდოს კითხვების პასუხის გარეშე დატოვებას; თუმცა, ამ შემთხვევაში, მისი პასუხები ნაკლებად გამოხატავს მის რეალურ დამოკიდებულებას. შესაბამისად, როდესაც არსებობს ნეიტრალური დამოკიდებულების

გამომხატველი პასუხის საშუალება, მკლევარები უფრო ზუსტ მონაცემებს იღებენ (Johns, 2005).

როგორც უკვე აღინიშნა, თავად ლაიკერტის მიერ ჩამოყალიბებული ხუთ ქულიანი სკალა ეხებოდა იმას, თუ რამდენად ეთახმებოდა ან არ ეთანხმებოდა რესპონდენტი მოცემულ დებულებას; თუმცა, შემდგომში მკვლევარებმა ლაიკერტის სკალა ასევე სხვა თემებთან მიმართებით გამოიყენებს, მაგალითად:

მნიშვნელობა	სიხშირე	ხარისხი
ძალიან მნიშვნელოვანი	ყოველთვის	ძალიან კარგი
მნიშვნელოვანი	ხშირად	კარგი
არც მნიშვნელვანი და არც უმნიშვნელო	ზოგჯერ	საშუალო
უმნიშვნელო	იშვიათად	ცუდი
ძალიან უმნიშვნელო	არასდროს	ძალიან ცუდი

როგორ გავაანალიზოთ ლაიკერტის სკალით მიღებული მონაცემები? ლაიკერტის სკალით მიღებული მოანცემების დამუშავებისას უნდა გამოვიყენეოთ ის ტექნიკები, რომლების გამოიყენება რიგის სკალის მონაცემების ანალიზისას, რადგან ლაიკერტის სკალა სწორედ რიგის სკალას მიეკუთვნება. ლაიკერტის სკალა ადგენს კონტინიუმზე პასუხის განლაგებას, თუმცა ვერ ადგენს განსხვავების ხარისხს, რადგან შეუძლებელია ვთქვათ რომ ინტერვალი სავარაუდო პასუხებს შორის ერთნაირია - ვერავინ იტყვის, რომ მანძილი პირველ და მეორე სავარაუდო პასუხებს შორის („სრულიად ვეთანხმები“ და “ვეთანხმები“) იგივეა რაც მანძილი მეორე და მესამე სავარაუდო პასუხებს შორის („ვეთანხმები“ და „არც ვეთანხმები და არც არ ვეთანხმები“). შესაბამისად ისეთი საზომები, რომელიც დამახასიათებელია ინტერვალის სკალის მონაცემების გასაანალიზებლად (საშუალო და სტანდარტული გადახრა) ამ შემთხვევაში ვერ გამოიყენება. ლაიკერტის სკალის მონაცმების დამუშავებისას ყველაზე გავრცელებულ გზას მოდის გამოყენება წარმოადგენს, რომელიც გრაფიკულად შეიძლება კარგად იყოს წარმოდგენილი დიაგრამის სახით.

როგორც ვხედავთ, ლაიკერტის სკალის გამოყენება ეფექტურად შეიძლება სხვადსხვა სფეროში დამოიკიდბეულებების შესასწავლად. თუმცა, ამ მეთოდის გამოყენებისას, აუცილბელად უნდა გავითვალისწინოთ მისი შეზღუდვები. როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნვა, მის ერთ-ერთ შეზღუდვას წარმოადგენს მტკიცებულებითი ფორმის მქონდე დაბულებების გამოყენება - მტკიცებითი ფორმით წარმოდგენილი დებულებები გარკვეულწილად თანხმობისკენ უბიძგებს რესპონდენტებს (უსიტყვო დათანხმების ტენდენცია (acquiescence bias). ამიტომ, როდესაც ვიღებთ პასუხს „სრულიად ვეთანხმები“ შეიძლება გაჩნდეს კითხვა - მოცემული პასუხი რესპონდნეტის რეალურ დამოკიდებულებას გამოხატავს, თუ ის ეს მისი დათანხმებისკენ მიდერკილების გამოვლინებაა? ამ კითხვამ შესაძლოა ნაკლებად იჩინოს თავი, თუ კითხვარი ბალანსირებულად არის შეგენილი, რაც ნიშნავს იმას, რომ კითხვარში დებულებები ისე უნდა იყოს ფორმულირებული, რომ დადებითი და უარყოფოთი კატეგორიები თანაბრად იყოს განაწილებული. მაგალითად, თუ ვსწალობთ პიროვნების დამოკიდებულებას ავტორიტარული და დემოკრატიული ღირებულებების მიმართ, შესაფასებელი მტკიცებლებები ორივე კონტინიუმის შესაბამისად, თანაბრად უნდა ეხეოდეს ორივე ჯგუფს. შესაბამისად, თუ ვნახავთ, რომ რესპონდნეტი კითხვარში მოცემულ მტკიცებულებებს ძირითადად ეთანხმება, ბალანსირებული კითხვარის შემთხვევაში ადვილად შესამჩნევია, რომ ეს გამოხატავს უფრო პიროვნების დათანხმებისადმი მიდრეკილებას, ვიდრე ავტორიტარული და დემოკრატიული ღირებულებებისადმი მის დამოკიდებულებას, რადგან ვნახავთ, რომ ის ხშირად საწინააღმდეგო შინაარისის დებულებებს ეთანხმება.

ლაიკერტის სკალის სუსტ მხარედ ასევე დასახელებულია შინაგანი სანდოობა - რამდენად ერთნაირად ზომავს კითხვარის დებულებები იმას, რის შესწავლასაც მიზნად ისახავს კითხვარი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ზემოთ განხილულ მაგალითში, თუ კითხვარში ხუთი დებულება ზომავს პიროვნების დემოკრატიულ ღირებულებებს, მაშინ ამ ხუთ კითხვაზე მას მსგავსი მაჩვენებლები უნდა ჰქონდეს. ლაიკერტის სკალის შინაგანი სანდოობის სტანდარტული საზომია „ალფა კოეფიციენტი“, რომელიც ეფუძნება დებულებების წყვილს შორის არსებულ კორელაციას - რაც უფრო ახლოსაა კორელაციის კოეფიციანტი 1-თან, მით მეტია სკალის შინაგანი სანდოობა. კორალიციის სასურველი ნიშნულად მიჩნეულია 0.5 და მეტი, რომლის მიღწევა ყოველთვის ვერ ხერხდება. და ბოლოს, ლაიკერტის სკალით დამოკიდებულებების ზუსტად გამოზომვის ბარიერად

დასახელებულია სოციალური სასურველობა - ადამიანებმა შესაძლოა იცრუონ იმისთვის, რომ სოციალურად უფრო მისაღებ ადამიანებად წარმოაჩინონ თავი - დღეს ალაბათ არავინ ისურვებს წარმოჩნდეს მაგალითად, როგორც რასისტი ან ჰომოფობი. გამოკითხვის ანონიმურად ჩატარება მნიშვნელოვნად ამცირებს ამ რისკს.

XI. დამოკიდებულებების კვლევა და სოციალური მუშაობა

სოციალური მუშაობის სფეროში ჩატარებული საერთაშორისო კვლევების ანალიზი აჩვენებს, რომ რაოდენობრივი მეთოდები, მათ შორის ლაიკერტის სკალა, ფართოდ გამოიყენება სოციალური მუშაობისთვის აქტუალური თემების შესასწავლად. დამოკიდებულებების კვლევა აქტუალურია როგორც პროფესიულ თემთან, ისე მომსახურებების მიმღებებსა და საზოგადოებასთან მიმართებაში. მოცემულ ქვეთავში განხილული იქნება სოციალური მუშაობის სფეროში ჩატარებული ის კვლევები, რომელთა თემატიკა განსაკუთრებით საინტერესოა ქართული სოციალური მუშაობისთვის.

სოციალური მუშაობა ახალგაზრდა პროფესიაა და ბევრ ქვეყანაში, მათ შორის საქართველოში, არსებობის ხანმოკლე ისტორია აქვს. შესაბამისად, გასაკვირი არ არის რომ საზოგადოება კარგად არ არის ინფორმირებული ამ პროფესიისა და მისი მიზნების შესახებ. საზოგადოების ინფორმირებულობისა და ცნობიერების ასამაღლებელი კამპანიების დაგეგმისთვის მნიშვნელოვანია იმის ცოდნა თუ რამდენად ინფორმირებულია საზოგადოება ამ სპეციალობის შესახებ, რა ცოდნა აქვს მისი მიზნებისა და როლების შესახებ. სოციალური მუშაობის მიმართ საზოგადოებრივი დამოკიდებულების კვლევის საინტერესო მაგალითებია ისრაელსა და თურქეთში. ისრაელში გამოკითხვის მეთოდით შესწავლილი იყო 21 წელს ზემოთ მყოფი 1,417 რესპონდენტის დამოკიდებულება სოციალური მუშაობის პროფესიის მიმართ (Kagan, 2015). კვლევაში გამოყენებული იყო სტრუქტურირებული ინტერვიუები. კვლევამ აჩვენა, რომ საზოგადოებას სრული ინფორმაცია არ აქვს იმ როლების შესახებ, რომელსაც სოციალური მუშაკები ასრულებენ. რესპონდენტების უმრავლესობა აფასებდა მათ როგორც ადამიანებს, რომლებიც მუშაობისას პროფესიული ეთიკითა და სოციალური იდეოლოგიით ხელმძღვანელობენ.

პროფესიის მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულების ცოდნა მნიშვნელოვანია იმის განსაზღვრაში, თუ რამდნად ენდობიან საზოგადოების წევრები სოციალურ მუშაკებს და მზად არიან პროფესიული დახმარება სთხოვონ საჭიროების შემთხვევაში. სწორედ

სოციალური მუშაკებისადმი საზოგადოების ნდობას სწავლობდა 2015 წელს თურქეთში ჩატარებული კვლევა (Bolgün & Şahin, 2015). კვლევაში მოანწილეობდა 500 რესპონდენტი. მონაცემების შესაგროვებლად გამოყენებული იყო გამოკითხვის მეთოდი, სტრუქტურირებული პირისპირ ინტერიუები. კვლევამ აჩვენა, რომ რესპონდენტების ნახევრს არასოდეს გაუგია სოციალური მუშაკების შესახებ, ხოლო მათ, ვინც იცოდა ამ პროფესიის შესახებ, სოციალური მუშაკების მიმართ პოზიტიურ დამოკიდებულებას ამჟღავნებდნენ (Bolgün & Şahin, 2015). ანალოგიური შედგები იყო მიღებული ისრაელში ჩატარებულ კველვაში, სადაც მკვლევარები რაოდენობრივი კვლევის მეთოდებით სწავლობდნენ საზოგადოების სხვადსხვა ჯგუფების დამოკიდებულებას სოციალური მუშაკების მიმართ (Kagan & Zychlinski, 2012). კვლევამ აჩვენა, რომ ქალები, რელიგიური ადამიანები და ისინი, ვისაც სოციალური მუშაკების მომსახურების გამოცდილება ჰქონდა, მეტად პოზიტიურ დამოკიდებულებას ამჟღავნდებდნენ მათ მიმართ და მზად იყვნენ კვლავ მიემართათ მომსახურებისთვის, ვიდრე მამაკაცები, არალეგიური პირები და ისინი, ვისაც არ ჰქონდა სოციალურ მუშაკთან ურთიერთანამშრომლობის გამოცდილება (Kagan & Zychlinski, 2012). ამ და მსგავსი კვლევების შედეგები პრაქტიკოს სოციალურ მუშაკებს იმის გაგებაში ეხმარება, თუ რამდენად ინფორმირებულია საზოგადოების განსხვავებული, განსაკუთრებით მოწყვლადი ჯგუფები, სოციალური მუშაობის პროფსიის შესახებ და რამდნენად მზად არიან თანამშრომლობისთვის. ეს ინფრომაცია მეტად მნიშვენლოვანია სოციალური მუშაობის პროფესიის მიმართ საზოგადოებაში ცნობიერების ამაღლების კამპანიების დასაგეგმად.

სოციალური მუშაობის მიმართ საზოგადოების ცნობირებისა და დამოკიდებულებების კვლევის გამოცდილება საქართველოში არ არსებობს. თუმცა, პრაქტიკულ გამოცდილებაზე დაყრდნობით შეიძლება ითქვას, რომ ამ მიმართულებით საზოგადოების ინფორმირებულობა ძალიან დაბალია და სოციალური მუშაკები ხშირად სოციალურ აგენტებში ერევათ. ასევე, მათ ვინც იცის ამ პროფესიის შესახებ, საკმაოდ შეზღუდულად ხედავენ სოციალური მუშაკის როლსა და მას მხოლოდ „ღარიბების დახმარების“ ფუნქციას აკისრებენ. იმისთვის, რომ პრაქტიკაზე დაფუძნებულ ამ ინფორმაციას მტკიცებულების ღირებულება ჰქონდეს, აუცილებელია ამ მიმართულებით სამეცნიერო კვლევების ჩატრება, სადაც რაოდენობრივ მეთოდებს წამყავანი როლი მიენიჭება.

სოციალური მუშაობის ხარისხის გასაუმჯობესებლად მნიშვნელოვანია მომსახურების მიმღებთა უკუკავშირისა და დამოკიდებულებების კვლევა. ამ მიმართულებით არაერთი საინტერესო საერთაშორისო კველვის გამოცდილება არსებობს. მომსახურებების მიმღებთა დამოკიდებულებების შესწავლა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სხვადასხვა ინტერვენციებისა და პროგრამების შეფასებისას. მაგალითად, გამოკითხვის მეთოდით შესწავლილი იყო 138 მომსახურებების მიმღების მოსაზრებები, რომელიბიც მონაწილეობდენ ფსიქიკური პრობლემების მქონე პირთა სოციალური ინკლუზიის ხელშესაწყობად 2005-2010 წლებში განხორციელებულ პროექტში. ეს პროექტი გულისხობდა 10 სხვადსხვა პორგრამას, რომელიც ფსიქიკური პრობლემების მქონე პირებს სახვადსხვა სახის სატრენინგო პროგრამას სთავაზოდა (Ramon, Griffiths & Nieminen, 2010). კვლევა მიზნად ისახავდა იმ ცლილებების გაანალიზებას, რომელიც პროგრამაში მონაწილეობამ გამოიწვია მოსმახურებების მიმღებთა ცხოვრების სხვადსხვა სფეროში. გამოკითხა ჩატარდა პროგრამაში მონაწილეობის დაწყებისას და მისი დასრულების შემდეგ. კვლევა ეყდნობოდა შერეულ მეთოდებს - მონაწილეების მოსაზრებები შესწავლილი იყო სიღრმიესული ინეტერვიუებითა და გამოკითხვის მეთოდით. კვლევამ აჩვენა, რომ პროგრამის მონაწილეებს ჰქონდათ წინსვლა სოციალური ქსელის განითარებისა და დასაქმების მიმართულებით. ასევე, უმრავლესობას ჰქონდა კარგად ჩამოყალიბებული სამომვალო გეგმები. კვლევამ აჩვენა აგრეთვე ის სირთულეები, რომელსაც ფსიქიკური პრობლემების მქონე ადამიანები ხვდებოდნენ სოციალური ინტეგრაციის პროცესში - ძირითადად დასახელებული იყო ფსიქიკური აშლილობის მქონე პირის სტატუსთა დაკავშირებული სტიგმა, ახლო პიროვნული ურთიერთობების დამყარების სირთულეები და ეკონომიკური პრობლემები (Ramon, Griffiths & Nieminen, 2010)

სოციალური მუშაობის პროფესიის შემდგომი განვითარებისა და მომსახურებების მიმღებათა და სოციალურ მუშაკთა თანამშრომლობის გაუმჯობესებისთვის, მნიშვნელოვანია ვიცოდეთ რა მოლოდინები აქვთ ბენეფიციარებს სოციალური მუშაკების მიმართ, როგორ ხედავენ მათ პიროვნულ და პროფესიულ მახასიათებელებს. სწორედ ამ საკითხებს სწავლობდა ჰონგ-კონგში 2019 წელს ჩატარებული კვლევა (Kam, 2019). თვისებრივი კვლევის ფარგლებში, სოციალური კეთილდღეობის პროგრამების მომსახურების მიმღებებეიდან შერჩეული იყო 47 ბენეფიციარი და სიღრმისეული ინტერვიუს მეთოდით გაანალიზებული იყო მათი მოსაზრებები იმ ღირებულებების, პიროვნული და პროეფსიული თვისებებისა და უანრების მიმართ, რომელსაც სოციალური მუშაკები უნდა ფლობდნენ. კვლევის შედეგად

გამოყოფილი იყო სოციალური მუშაკებისთვის დამახასიათებელი ექვსი ძირითადი მახასიათებელი (Kam, 2019). აღნიშნული კვლევის შედეგები შეიძლება გამოყენებული იყოს ამ საკითხის შემდგომი კვლევისთვის - რაოდენობრივი კვლევის მეთოდების გამოყენებით, შეიძლება იმის ნახვა, თუ რამდენად გავრცელებული თვისებრივ კვლევაში იდენტიფიცირებული მახასიათებელბი მომსახურების მიმღებთა ფართო ჯგუფში.

სოციალური მუშაობის ეფექტურობის ასამაღლებლად მეტად ღირებული მტკიცებულებების მიღება შეიძლება სოციალურ მუშაკთა პროფესიული თემის დამოკიდებულებების კვლევით. სოციალური მუშაკების დამოკიდებულებების კვლევა საინტერესო შეიძლება ბევრი მიმართულებით იყოს, მაგალითად, როგორი დამოკიდებულება აქვთ პროფესიული ღირებულებების მიმართ, რამდენად მოქმედებს მათ ეფექტურობაზე სამუშაო გარემო პირობები, რა დამოკიდებულება აქვთ კვლევებისა და მტკიცებულებაზე დაფუძნებული პრაქტიკის მიმართ, როგორ ურთიერთკავშირს ხედავენ სუბეიქტურ კეთილდღეობასა და სამუშაოს შორის და სხვა.

სოციალურ მუშაკთა პროფესიული თემის საერთშორისო კვლევის ერთ-ერთ ფართოდ გავრცელებულ მიმართულებას წარმოადგენს სოციალურ მუშაკთა პიროვნული ღირებულებებისა და პროფესიული გადაწვევის გამომწვევი ფაქტორების კვლევა. ისრაელში ჩატარებული ერთ-ერთი კვლევა სწავლობდა სოციალურ მუშაკებთან პიროვნულ ღირებულებსა და პროფესიულ გადაწვას შორის კავშირს (Tartakovsky, 2015). კვლევაში მონაწილეობა მიიღო ქვეყნის მასშტაბით მომუშავე 512 სოციალურმა მუშაკმა. პროფესიული გადაწვის ხარისხის დასადგენად გამოყენებული იყო სპეციალური ინსტრუმენტი - მასლაჩის პროფესიული გადაწვის კითხვარი (Maslach Burnout Inventory, MBI) (Maslach, J., & Leiter, 1996). კითხვარი შედგება 22 კითხვისგან, რომელიც სამ კატეგორიად ჯგუფდება: (1) ემოციური გადაქანცვა-სამუშაო ვალდებულებების შესრულებით გამოწვეული უარყოფითი ემცოციური ფონი (მაგ. „ჩემი სამუშაოს გამო განვიცდი ემოციურ გამოფიტვას“) , (2) დეპერსონალიზაცია - კლიენტების მიმართ უარყოფითი, უგულო და ცინიკური დამოკიდებულება (მაგ. „ზოგჯერ კლიენტს ისე ვუყურებ, როგორც საგანს“) და (3) პიროვნლი მიღწევების დქვეითება - პროფესიული კომპეტენტურობის დაქვეითების გრძნობა (მაგ. „ამ სამუშაოში მე უკვე მივაღწიე ყველაფერს“). კითხვარი აგებულია ლაიკერტის მეთოდით - რესპონდენტები ეთანხმებიან ან არ ეთანხმებიან მოცემულ დებულებებს 5 ქულიან სკალაზე , სადაც 1 გულისხმობს - სრულიად არ ვეთანხმები და 5 - სრულიად ვეთანხმები. შედეგებმა აჩვენა,

რომ რესპონდენტებს განსაკუთრებით მაღალი მაჩვენებლები ჰქონდათ ემოციური გადაქანცვისა და დეპერსონალიზაციის სკალებზე. რაც შეეხება პიროვნულ ღირებულებებსა და პროფესიულ გადაწვას შორის კორელაციას, აღმოჩნდა, რომ მაღალი მაჩვენებლები ისეთ პარამეტრებში, როგორიცაა სიკეთე, სიახლისადმი ღიაობა და მიღწევებზე ორიენტაცია, ძალაუფლებისა და კონტროლისადმი ნაკლებ მიდრეკილებასთან კომბინაციაში, ნაკლებად უკავშირდება პროფესიულ გადაწვას. სოციო-დემოგრაფიული მახასიათებლებიდან, პროფესიულ გადაწვაზე გავლენას ახდენს ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა განათლება, პრაქტიკისად მუშაობის წლები და ხელფასის ოდენობა. ქართველი სოციალური მუშაკების პროფესიულ გადაწვასთან დაკავშირებული კვლევა არ იძებნება გამოქვეყნებულ პუბლიკაციებში; თუმცა, 2011 და 2017 წლებში ჩატარებულ სოციალურ მუშაკთა საჭიროებათა კვლევა სხვა საკითხებთან ერთად, ამ საკიხსაც ეხება (). ქართველ სოციალურ მუშაკებთან პროფესიულ გადაწვესთან დაკავშირებული რაოდენობრივი კლვევა საშუალებას მოგვცემს გავაანალიზოთ პროფესიულ თემში არსებული ღირებულებები და პრიორიტეტები. საინტერესო იქნებოდა კვლევაში ზემოაღნიშნული მასლაჩის პროფესიული გადაწვის კითხვარის გამოყენება - აღნიშნული ინსრუმენტის ქართულ პოპულაციაზე ადაპტაცია მნიშვნელოვანად შეუწყობდა ხელს ქართული სოციალური მუშობის მეცნიერულ კვლევას და გაამყარებდა მტკიცებულებაზე დაფუძნებულ პრაქტიკას.

საერთაშორისო კვლევები მნიშვნელოვან ყურადღებას უთმობს ადამიანთა კეთილდღეობის სუბიექტური განცდისა და ობიექტური ფაქტორების შესწავლას. ამ მიმართულებით საინტერესო კვლევებია ჩატარებული სოციალური მუშაობის პროფესიულ თემში. მათ შორისაა იტალიელი მკვლევრების მიერ 2018 წელს ჩატარებული კვლევა, რომელიც სწავლობდა კავშირს სოციალური მუშაკების ფსიქოლოგიურ კეთილდღეობასა და სამუშაო მოთხოვნების შესრულებას შორის. (Tesi, A., Aiello, A. & Giannetti, E., 2018). კვლევაში მონაწილეობდა 140 იტალიელი სოციალური მუშაკი. გამოკითხვა ეფუძნებოდა ლაიკერტის მეთოდით აგებულ კითხვარს. შედეგებმა აჩვენა, რომ სოციალური მუშაკების ფსიქოლოგიური კეთიდღეობა დაკავშირებული იყო სამუშაო მოთხოვნების შესრულებასთან - რაც უფრო მაღალი იყო ფსიქოლოგიური კეთიდღეობის განცდა, მით უფრო მაღალი იყო სამუშაო ვალდებულებების შესრულების მაჩვენებელი - მკლევევარები ფსიქოლოგიურ კეთილდღეობას განიხილავდნენ როგორც სოციალურ მუშაკთა გარკვეულ ბუფერულ, დამცავ ფაქტორს, რომელიც აძლიერებდა მათ პიროვნულ რესურსს. კვლევამ ასევე აჩვენა, რომ

ძალიან მაღალი სამუშაო საუშაო მოთხოვნების შემთხვევაში მკვეთრად ეცემოდა ფსიქოლოგიური კეთილდღეების განცდა და სამუშაო მოთხვონების შესრულბასაც ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი ჰქონდა. რაც იმაზე მიუთითებს, რომ გაზრდილმა სამუშაო მოთხოვნებმა შეიძლება შეამციროს ფსიქოლოგიური კეთილდღეობისა განდა, რაც აისახება სამუშაოს ვალდებულებების შესრულებაზე (Tesi, A., Aiello, A. & Giannetti, E., 2018). მსგავსი კვლევების შედეგები მნიშვნელოვან ინფორმაციას აწვდის სოციალური სამუშაოს ხელმძღვანელ პირებს - მათ გაცნობიერებული უნდა ჰქონდეთ თუ რა გავლენას ახდენს სუბიექტური ფსიქოლოგიური კეთილდღეობის განცდა სოციალური მუშაკების მუშაობაზე; და განიხილავდნენ მას როგორც მნიშნველოვან ფაქტორს სოციალური მუშაკების პიროვნული რესურსების გასაძლიერებლად. იმის გამო, რომ ხშირად სოციალურ მუშაკებს გაზრდილი სამუშაო მოთხოვნების პირობებში უწევთ მუშაობა, მნიშვნელოვანია ხემძღვანელები საქმის კურსში იყვნენ მათი ფსიქოლოგიური კეთილდღეობის განცდის შესახებ და იზრუნონ მათ გაუმჯობესებაზე. ამ მიმართულებით კვლევების ჩატარების დიდი საჭიროებაა საქართველოში, რადგან პრაქტიკოსი სოციალური მუშაკები სამუშაოსთან დაკავშირებით ხშირად უჩივიან დაუცველობის განცდასა და მაღალ ფსიქოლოგიურ სტრესს, რაც ხაზგასმული იყო 2019 წელს საქართველოში სოციალური მუშაკების მიერ ორგანიზებულ საყოველთაო გაფიცვისას. თუმცა, სამეცნიერო კვლევების არაარსებობის გამო ეს მონაცემები გამაგრებული არ არის შესაბამისი მტკიცებულებებით.

ზემოაღნიშნულ კვლევებში განხილული თემები (პროფესიული გადაწვა და ფსიქოლოგიური კეთილღეობის ხარისხი) დაკავშირებულია კადრების დენადობასთან - რაც უაღრესად მნშვნელოვანია სოციალური მუშაობისთვის. კადრების დენადობა უარყოფითად აისახება სოციალური მუშაობის პრაქტიკის ხარისხზე (Shaun et al., 2018). რომელი ფაქტორები ახდენს გავლენას სოციალური მუშაკების მიერ მიღებულ სამუშაოდან წასვლის გადაწყვეტილებაზე ? ამ კითხვაზე პასუხს ვერ გავცემთ საქართველოს სოციალურ მუშაკებთან მიმართებაში, რადგან არ არსებობს ამ მიმართულებით ჩატარებული კვლევები. 2017 წელს კორეაში ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ სამსახურიდან წასვლის შესახებ სოციალური მუშაკების მიერ მიღებულ გადაწყვილებაზე გავლენას ახდენს ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა ორგანიზციისადმი ნდობა და სამუშაოსთან დაკავშირებული ემოციური ფონი (Cho,Y.J. & Song, H.J, 2017). კერძოდ, ორგანიზაციისადმი ნდობა, რომელიც დაკავშირებული იყო ეფექტურ პროფესიულ ზედამხედველობოსა და თანამშრომლის

ავტონომიურობასთან, დადებითად მოქმდებდა თანამშრომლის დამოკიდებულებებსა და ქცევაზე. სამუშაოსთან დაკავშირებულ ემოციურ ფონს უკავშირდებოდა ორგანიზაციაში არსებული ემოციების კონტროლის სტრატეგია - აღმოჩნდა, რომ სოციალური მუშაკების მიმართ არსებული მკაცრი მოთხოვნები, რომლებიც კლიენტებთან ემოციურ კონტროლს უკავშირდებოდა ე.წ Surface acting, უარყოფითად აისახებოდა თანამშრომელთა ქცევასა და ემოციებზე. ცხადია, ეს კვლევა ნათელს ჰფენს ფაქტორების მხოლოდ ნაწილს, რომელიც გავლენას ახდენს სოციალური მუშაკების კადრების დენადობაზე. პროეფესიული კადრების დენადობა უცხო არც საქართველოსთვისაა. როგორც ზემოთ აღინიშნა, სოციალური მუშაკების კადრების ხშირი ცვლა გავლენას ახდნს მათ მიერ მიწოდებული მომსახურების ხარისხზე (Shaun et al., 2018). შესაბამისად, სოციალური მომსახურების სისტემის ხარისხის გაუმჯობესებისთვის მნიშვნელოვანია იმ ფაქტორების მეცნიერული შესწავლა, რომელიც გავლენას ახდენს სოციალური მუშაკების სამუშაოდან წასვლის გადაწყვეტილებაზე.

როგორც ვხედავთ, სოციალური მუშაობის სფეროში კვლევები სხვადსხვა მიმართულებით ხორციელდება - ყველა მათგანის ძირითადი მიზანია მომსახურების სრულყოფა და ეფექტიანობის ზრდაა. საინტერესოა, თავად სოციალურ მუშაკებს რა დამოკიდებულება აქვთ კვლევებისადმი და მტკიცებულებაზე დაფუძნებული მიდგომის მიმართ. ამერიკელი მკვლევარები სწავლობდნენ სოციალური მუშაობის სპეციალობის საბაკალავრო და სამაგისტრო პროგრამების სტუდენტების დამოკიდებულებას სოციალური მუშაობის კვლევის მიმართ (Bolin et al., 2012). კვლევაში მონაწილეობდა 283 სტუდენტი. გამოყენებული იყო გამოკითხვის მეთოდი, რომელიც ეყრდნობოდა ლაიკერტის 4 ქულიან სკალაზე აგებულ კითხვარს. კვლევა სწავლობდა, თუ რამდენად მნიშვნელოვნად და სასარგებლოდ მიაჩნდათ რესპონდენტებს კვლევა სოციალური მუშაობისთვის და მათი დამოკიდებულება რამდენად აისახებოდა კვლევებისადმი გამოვლენილ ინტერესში. შედეგებმა აჩვენა, რომ იმ შემთხვევაში, როდესაც სტუდნეტებს სჯეროდათ, რომ კვლევები ღირებული და სასარგებლო იყო სოციალური მუშაობისთვის, ისინი რეალურ ინტერესს იჩენდნენ კვლევის მეთოდების შესწავლისა და ზოგადად, კვლევების მიმართ. შესაბამისად, კვლევის ავტორები უნივერტსიტეტების აკადემიურ პერსონალს მოუწოდებენ, სოციალური მუშაობის სტუდენტები კვლევისადმი უფრო მეტად განაწყონ დადებითად, რადგან კვლევებისადმი დადებითი დამოკიდებულება პირდაპირ აისახება მათ ქცევაზე - მეტი ცოდნა შეიძინონ კვლევის მეთოდების მიმართულებით (Bolin et al., 2012). მსგავსი კვლევა

ჩატარდა ავსტრალიაში, მხოლოდ აქ კვლევისა და მტკიცებულებაზე დაფუძნებული პრაქტიკის მიმართ დამოკიდებულება შეისწავლეს პრაქტიკოს სოციალურ მუშაკებთან (Gray et al., 2013) გამოკითხვის მეთოდით შესწავლილი იყო 364 სოციალური მუშაკის აზრი. მკვლევარები სწავლობდნენ ერთის მხრივ, თუ როგორი დამოკიდებულება ჰქონდათ რესპონდენტებს კვლევის მიმართ და მეორეს მხრივ, რამდენად მიაჩნიათ, რომ კვლევები რეალურად ხელს უწყობს საჭირო ცვლილებებისა და რეფორმების გატარებას. შედეგებმა აჩვენა, რომ კვლევებისადმი დადებითი დამოკიდებულება და რწმენა, რომ კველვის შედეგები ხელს უწყობს საჭირო ცვლილებების გატარებას დომინირებდა ძირითადად მენეჯერულ რგოლში და იმ რესპონდენტებში, ვისაც პროფესიული პრაქტიკის 10 წელს მეტი გამოცდილება ჰქონდა. ასევე გამოჩნდა რესპონდენტებს შორის მტკიცებულებისა და მტკიცებულებაზე დაფუძნებული პრაქტიკის არაკვალიფიციური გაგება და ნაკლებად განვითარებული კვლევის უნარები.

XII. თავის შეჯამება

დამოკიდებულება - „ატიტუდი“ (attitude) არის რწმენების ნაკრები, რომელიც გვაქვს განსაზღვრული ობიექტის მიმართ. ეს ობიექტი შეიძლება იყოს პიროვნება, საგანი ან მოვლენა. დამოკიდებულება შეიძლება იყოს დადებითი ან უარყოფითი. თუმცა, ჩვენ შეიძლება გვქდონდეს რაღაცის მიმართ დამოკიდებულება ყოველგვარი ძლიერი ემოციური ფონის გარეშე. დამოკიდებულებების ჩამოყალიბებაზე მოქმედებს ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა ობიექტის მრავლჯერ წარდგენა, დასწავლა, თვითაღქმა და ადამიანის ფსიქოლოგიური საჭიროებები. დამოკიდებულებების ცოდნა ადამიანის ქცევისა და მისი მდგომარეობის უკეთ გაგებაში გვეხმარება, თუმცა, არ არსებობს პირდაპირი კავშირი ადამიანის დამოკიდებულებასა და მის მიერ განხორციელებულ ქცევას შორის. პიროვნების დამოკიდებულებების ცოდნა მისი ქცევის ზუსტი პროგნოზირების საშუალებას არ იძლევა. დამოკიდებულებების გარდა, ადამიანის ქცევაზე გავლენას ახდენს ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა სუბიექტური ნორმები და ქცევის აღქმული კონტროლი. დაგეგმილი ქცევის თეორია (Theory of Planned behavior, TPB) განიხილავს სამ ფაქტორს, რომელთა ურთიერთდამოკიდებულება განსაზღვრავს ადამიანის ქცევას, ესენია: დამოკიდებულება, სუბიექტური ნორმები და ქცევის აღქმული კონტროლი. იცვლება თუ არა ერთხელ ჩამოყალიბებული დამოკიდებულებები? არსებული დამოკიდებულებების შეცვლაზე

გავლენას ახდენს: (1) თვითაღქმა - რაც უფრო სუსტია გარკვეული ობიექტის მიმართ ადამიანის დამოკიდებულება ან უმნიშვნელოა მისი „მე“ თვის, მით უფრო ადვილად ექვემდბარება ეს დამოკიდებულება ცვლილებას და (2) პიროვნების შიგნით მიმდინარე კოგნიტური დისონანსი - როდესაც პიროვნების დამოკიდებულება და მის მიერ განხორციელებული ქცევა ერთმანეთის საწინააღმდეგოა და ეს წინააღმდეგობა დისკომფორტს უქმნის პიროვნებას, პიროვნება იძულებული ხდება შეცვლალოს დამოკიდებულება ან ქცევა, იმისთვის რომ შეამციროს ამ წინააღმდეგობით გამოწვეული პიროვნული დისკომფორტი. პიროვნული ფაქტორების გარდა, ჩამოყალიბებული დამოკიდებულებების შეცვლაზე მოქმედებს ისეთი გარეგანი ფაქტორები, როგორიცაა მასმედიისგან და სხვა წყაროებისგან მომდინარე გზავნილები. დამოკიდებულებების ჩამოყალიბებისა და შეცვლის, ასევე დამოკდიებულებებსა და ქცევას შორის არსებული არაერთგავაროვანი ურთიერთკავშირის დეტალები გათვალისწინებული უნდა იყოს ამ მიმართულებით კვლევების დაგეგმვის დროს.

არსებობს დამოკიდებულებების კვლევის პირდაპირი და არაპირდაპირი გზები. სოციალური მუშაობის სფეროში, დამოკიდებულებების კვლევაში უფრო ხშირად გაზომვის არაპირდაპირი გზები, რომელთაგან ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ საზომს ლაიკერტის სკალა წარმოადგენს. ლაიკერტის სკალა დამოკიდებულებებს ზომავს კონტინუმზე დადებითი - უარყოფითი; დამოკიდებულებების გასაზომად რესპონდნეტებს ეძლევათ სავარაუდო პასუხები და ისინი ირჩევნენ იმ ერთ პასუხს, რომელიც საუკეთესოდ ასახავს მათ დამოკიდებულების მდებარეობს კონტინიუმზე დადებითი - უარყოფითი. ლაიკერტის სკალა გულისხმობს ხუთ ქულიან კონტინიუმს; ორი პასუხი ასახავს უარყოფის სხვადხვა ხარისხს (სრულიად არ ვეთანხმები, არ ვეთანხმები), ორი - თანხმობის სხვადასხვა ხარისხს (სრულიად ვეთანხმები, ვეთანხმები) და ერთი - ნეიტრალურ პასუხს (არც ვეთანხმები და არც არ ვეთანხმები). ლაიკერტის მეთოდით შედგენილი ნებისმიერი საზომი შედგება ორი ნაწილისგან დებულება და პასუხების სკალა. დებულებების აგებისას მნშვენლოვანია შემდეგი წესების გათვალისწინება: (1) თავი ავარიდოთ დებულებების /კითხვის ისეთ ჩამოყალიბებას, რომლიც ორ აზრს შეიცავს და ერთი დებულებით / კითხვით, რესპონდენტს ორი საკითხის შესახებ ვთხოვთ დამოკიდებულების გამოხატვას; (2) თავი ავარიდოთ რაოდენობრვ დებულებებს, რომლებიც გარკვეულ “ფარულ ცვლადს“ შეიცავენ, (3) თავი ავარიდოთ მიმანიშნებელ კითხვებს. ლაიკერტის სკალის შემდომ გამოყენებაში შეიცვლა

ქულების რაოდენობა სკალაზე და ამჟამად ორიდან თერთმეტ ქულამდე მერყეობს. თუმცა, ყველაზე გავრცელებულ პრაქტიკას ხუთი და შვიდ ქულიანი სკალის გამოყენება წარმოაგენს. სკალაზე ნეიტრალური დამოკიდებულების გამომხატველი ქულა რესპონდენტებს ეხმარებათ არ გამოხატონ საკითხისადმი დადებითი ან უაროფითი დამოკიდებულება იმ შემთხვევში, როდესაც საკუთარი აზრი ჯერ არ აქვთ ჩამოყალიბებული. ეს კი საშუალებას აძლევს მკვლევარებს უფრო ზუსტი მონაცემები შეაგროვონ. თუ ლაიკერტის თავდაპირველ ვერსიაში, სკალა ეხებოდა იმას, თუ რამდენად ეთახმებოდა ან არ ეთანხმებოდა რესპონდნეტი მოცემულ დებულებას, შემდგომში მკვლევარებმა ლაიკერტის სკალა ასევე სხვა თემებთან მიმართებით გამოიყენებს, როგორიცაა მაგალითად მნიშვნელობა, სიხშირე, ხარისხი და სხვა. იქიდან გამომდნარე, რომ ლაიკერტის სკალა რიგის სკალას წარმოადგენს, მისი მოანცემების დამუშავებისას ძრითადად გამოიყენება მოდა, რომელიც გრაფილულად შეიძლება კარგად წამოდგენილი იყოს დიაგრამის სახით; და შეუძლებელია ისეთი საზომების გამოყენება, როგორიცაა საშუალო ან სტანდარტული გადახრა, რომელსაც ინტერვალის სკალის მოანცემების დამუშავებისას გამოიყენება. ლაიკერტის სკალის ძირთად შეზღუდვებად დასახელებულია დებულებების მტკიცებითი ფორმით ფორმულირება, რაც დადებითი პასუხისკენ განაწყობს რესპონდნეტს, სკალის შინაგანი სანდოობა და რესპონდენტის სოციალური სასურველობა.

სოციალური მუშაობის საერთაშორისო კვლევების ანალიზი აჩვენებს, რომ პროფესიის შემდგომი განვითარებისა და მომსახურების ეფექტიანობის ზრდისთვის, ღირებული ინფორმაციის მიღება შეიძლება საზოგადოების, სოციალურ მუშაკთა პროფესიული თემისა და სერვისის მიმღებთა დამოკიდებულებების კვლევით.

XIII. ძირითადი კითხვები /ან კითხვები რეფლექსიისთვის

1. გაანალიზეთ ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს დამოკიდებულების ჩამოყალიბებასა და შეცვლაზე?
2. რატომ არ იძლევა პიროვნების დამოკიდებულების ცოდნა მისი ქცევის ზუსტი პროგნოზირების საშუალებას?
3. რა უნდა ვიცოდეთ ლაიკერტის სკალაზე დაფუძნებული კითხვარის ჩამოყალიბების დროს?
4. რატომ განიხილება ლაიკერტის სკალა რიგის სკალად?

5. როგორ ხდება ლაიკერტის სკალით მიღებული მონაცემების ანალიზი?
6. დაახასიათეთ ლაიკერტის სკალის შეზღუდვები
7. რატომ არის მნიშვნელოვანი სოციალურ მუშაობაში დამოკიდებულებების კვლევა?

XIV. სავარჯიშოები

სავარჯიშო #1

ჩამოაყალიბეთ კვლევის მიზანი და ამოცანები, რომელიც დაგეხმარებათ გაიგოთ საზოგადოების დამოკიდებულება სოციალური მუშაობის შესახებ. შეადგინეთ, ლაიკერტის მეთოდზე დაფუძნებული კითხვარი.

სავარჯიშო #2

ჩამოაყალიბეთ კვლევის მიზანი და ამოცანები, რომელიც დაგეხმარებათ გაიგოთ ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს საქართველოში სოციალური მუშაკების მიერ სამსახურიდან წასვლის შესახებ მიღებულ გადაწყვეტილებაზე. შეადგინეთ, ლაიკერტის მეთოდზე დაფუძნებული კითხვარი.

სავარჯიშო #3

აირჩიეთ სოციალური მომსახურების სისტემაში არსებული ერთ-ერთი პროგრამა და შეისწავლეთ მომსახურების მიმღებთა დამოკიდებულება ამ პროგრამის შესახებ. ჩამოაყალიბეთ კვლევის მიზანი და ამოცანები. შეადგინეთ, ლაიკერტის მეთოდზე დაფუძნებული კითხვარი.

გამოყენებული ლიტერატურა

Bolgün,C. & Şahin, F (2018), Public perception and attitudes about social work in Turkey , *International Social Work*, 1-4

Bolin, B.L., Lee, K.H., GlenMaye, L.F., and Yoon, D. P. (2012). Impact of Research Orientation on Attitudes toward Research of Social Work Students, *Journal of Social Work Education,* 48 (2), 223-243

Cho, Y. J. & Song, H.J. (2017). Determinants of Turnover Intention of Social Workers: Effects of Emotional Labor and Organizational Trust, *Public Personnel Management*, vol. 46, 1: pp. 41-65.

Festinger, L.(1957). A Cognitive Dissonance Theory, Stanford University Press

Gray,M., Joy, E., Plath, D., & Webb, S.A (2013) Opinions about evidence: A study of social workers' attitudes towards evidence-based practice, *Journal of Social Work*, vol. 14, 1: 23-40

Icek Ajzen (1985) "From intentions to actions: A theory of planned behavior, Springer Publication

Itzick, M., Kagan, M., & Ben-Ezra, M. (2016) Social worker characteristics associated with perceived meaning in life, *Journal of Social Work*, vol. 18, 3:326-347.

Kagan M. (2015) Public attitudes and knowledge about social workers in Israel, *Journal of Social Work*, 16 (2) 322-343

Kagan, M., & Zychlinski, E. (2017). The likelihood of seeking help from social workers in Israel: Effect of gender, religiosity and prior experience of receiving professional help from social workers, *Journal of Social Work*, 60 (6), 1482-1497

Kam, P.K. (2019) Social work is not just a job': The qualities of social workers from the perspective of service users, *Journal of Social Work*, 0 (0): 1-22

LaPiere, R. (1934) Attitudes vs. Actions. *Social Forces,* 13 (2), 230–237

Likert, Rensis (1932) A Technique for the measurement of attitudes, *Archives of Psychology,* 140 (1): 44-53

Myers, D., & Twenge, J.M (2015). Social Psychology (12th Edition), McGraw Hill Education

Ramon, Sh., Griffiths, C., Nieminen,I., Pedersen, M. & Dawson, I (2010) Towards Social Inclusion Through Lifelong Learning in Mental Health: Analysis of Change in the Lives of the Emilia Project Service Users, *International Journal of Social Psychiatry*, vol. 57, 3: 211-223.

Shaun M. Eack, Sh. M. & Christina E. Newhill, Ch. E. (2018) What Influences Social Workers' Attitudes toward Working with Clients with Severe Mental Illness? Families in Society, 89 (3), 418-427.

Tartakovsky, E. (2015) Personal value preferences and burnout of social workers, *Journal of Social Work*, vol. 16, 6: 657-673.

Taylor, Sh. E,. Letitia Anne Peplau, L.A., and Sears, D.O. (2005) Social Psychology (12th Edition), Pearson Education

Tesi, A. , Aiello, A., & Giannetti,, E. (2018). The work-related well-being of social workers: Framing job demands, psychological well-being, and work engagement , *Journal Of Social Work* , 0 (0), 1-21

Zajonc, R. B. (1968). Attitudinal effects of mere exposure. *Journal of Personality and Social Psychology*, *9*(2,), 1–27.

ნინო შატბერაშვილი

თავი VIII

კვლევის შერეული მეთოდების გამოყენება სოციალურ მუშაობაში

I. შესავალი

წინამდებარე თავში განვიხილავთ კვლევის შერეულ მეთოდს, რადგან ის მიიჩნევა სოციალური მუშაობის კვლევისთვის შესაფერის მეთოდად. მით უფრო წინა თავებში გაგაცანით სოციალური მუშაობის კვლევის თვისებრივიცა და რაოდენობრივი მეთოდებიც, რამაც ამ თავისათვის შეგამზადათ.

წარმოგიდგენთ კვლევის ამ მეთოდის განვითარების მოკლე ისტორიას, ტერმინთა განმარტებებებს, რომ თქვენთვის დამაბნეველი არ იყოს სემანტური განსხვავებები მათ შორის და ეს არ გახდეს შემაფერხებელი საძიებო პროცესში.

გაგაცნობთ შერეული მეთოდით კვლევის განხორციელების მიზეზებსა და სხვადასხვა დიზაინს. გავიაზრებთ კვლევის რომელ ეტაპზეა სასურველი მეთოდების შერწყმა, რა არის ამის მიზეზი; როგორია მონაწილეთა შერჩევის სპეციფიკა სხვადასხვა დიზაინში, რა არის რეკომენდირებული შერჩევითი ერთობლიობის ზომა. ამის ფონზე შევეცდებით გავიაზროთ რომელი დიზაინია ყველაზე მომხიბლავი სოციალური მუშაობის კვლევისთვის და რა არის ამის მიზეზი.

II. ისტორია

კვლევის შერეული მეთოდი გაცილებით ახალია სოციალური მეცნიერებების კვლევაში. ის კვლევის ახალი „მოძრაობაა“. მას სხვადასხვა სახელით მოიხსენიებენ - „შერეული მეთოდოლოგია“, „მულტი-სტრატეგიული კვლევა“, „ინტეგრირებული მეთოდი“, მულტი-მეთოდური კვლევა“, „კომბინირებული მეთოდი“ (Denscombe, 2007:108). ამ სახელებით იწოდება კვლევის რაოდენობრივი და თვისებრივი მეთოდების ნებისმიერი სახის კომბინირება. ხოლო თუ როგორ და რა დონეზე, კვლევის რომელ ეტაპზეა შესაძლებელი და/ან ეფექტიანი მათი შერწყმა, ამას წინამდებარე თავში განვიხილავთ.

კვლევის მეთოდებს შორის განსხვავებებზე და უპირატესობებზე საუბარი აგერ უკვე საუკუნეს ითვლის. ერთნი რაოდენობრივ კვლევას ანიჭებდნენ უპირატესობას, მეორენი კი თვისებრივს. ეს დისკუსია დღემდე გრძელდება ზოგიერთ სკოლებსა და სამეცნიერო წრეებში. თუმცა სოციალური მუშაობის სკოლებში იშვიათადაა ამ საკითხებზე კამათი. აღიარებულია კვლევის ორივე მეთოდის ძლიერიც და სუსტი მხარეებიც და შეთანხმებაა რომ შერეული მეთოდი ამ სისუსტეების დაძლევის საუკეთესო საშუალებაა. არადა, მაგალითად, ამერიკის შეერთებულ შტატებში „მეთოდების კონფლიქტი“ სწორედ კოლუმბიისა და ჩიკაგოს სკოლის მეცნიერთა შორის წამოიჭრა (ზურაბიშვილი, 2006:10) წინა საუკუნის დასაწყისში. ამჟამად კი, სოციალური მუშაობის აკვნად წოდებულ ნიუ იორკის კოლუმბიის უნივერსიტეტში ასეთს ვეღარაფერს გაიგებთ.

III. რატომ კვლევის შერეული მეთოდი?

თვისებრივი და რაოდნობრივი კვლევის მეთოდებს წინა თავებში გაეცანით, ამიტომ ამ თავში მათ დეტალურ აღწერას მოვერიდებით და შერეული მეთოდით კვლევის განხორციელების მიზეზებს განვიხილავთ. მანდამდე კი გავიაზროთ რა არის მისი ძირითადი შტრიხები.

დენსკომბის (2007) მიხედვით, კვლევის შერეულ მეთოდს სამი ძირითადი მახასიათებელი აქვს:

1. ორივე მეთოდის გამოყენება ერთ კვლევით პროექტში;
2. ორიენტაცია მიდგომებს შორის კავშირზე (ტრიანგულაცია);
3. საკვლევი პრობლემის პრაქტიკულ მიდგომებზე ფოკუსირება (პრაგმატიზმი).

რას გვაძლევს კვლევის მეთოდების შერევა? გრინი და კოლეგები თვლიან (1989), რომ ის ეძიებს კონვერგენციას, კორაბორაციას, შედეგების შესაბამისობას. როდესაც ორივე მეთოდით მიღებული ინფორმაცია მეტ-ნაკლებად იდენტურია, მკვლევარი თავს უფრო დაჯერებულად გრძნობს და მიიჩნევს რომ მიგნებები ზუსტია.

ო'ქეისინის (Orme & Shemmings, 2010) აზრით კი, მნიშვნელოვანია დავასაბუთოთ შერეული მეთოდის გამოყენების აუცილებლობა. ამისათვის კი საჭიროა:

1. დარწმუნებული ვიყოთ რომ ეს შესაბამისი დიზაინია ამ კონკრეტული საკვლევი კითხვისთვის;
2. ის დაფარავს საკვლევი საკითხის მეტ ასპექტს ვიდრე ერთ-ერთი მეთოდი ცალკე;
3. შერეული მეთოდის ისეთ ასპექტებს ჩაწვდება, რომელსაც ერთ-ერთის გამოყენება ვერ შეძლებს.

რა შემთხვევაში ვიყენებთ შერეულ მეთოდს?

- **როდესაც სიზუსტის გაუმჯობესება გვინდა.** თუმცა, ის კვლევის ინსტრუმენტების განვითარებაშიც გვეხმარება. ასე მაგალითად, თუ მკვლევარს სურს კითხვარის შედგენა და მონაცემებს ფოკუს ჯგუფის შედეგად მოიპოვებს, გამოიყენებს უფრო შესაფერის ენას, კონტენტს და სწორედ ასე სრულყოფს კითხვარსა და კითხვარის ვალიდობას. ასე რომ მეთოდების შერევა ფასეული კვლევის სტრატეგიაა, რადგან:

- მიგნებების ვალიდაცია მათ უფრო ზუსტს ცდის
- კვლევის მეთოდების ხარვეზებს აკორექტირებს
- ავითარებს და ხვეწს კვლევის ინსტრუმენტებს.

- **სურათის სრულყოფისათვის.** სხვადასხვა მეთოდის საშუალებით მიღებული მონაცემები კომპლიმენტარულია. ისინი სხვადასხვა პერსპექტივას წარმოგვიდგენენ, რომლებიც შერწყმისას უფრო მრავალმომცველობით სურათს გვაძლევს, ვიდრე მონო-მეთოდით შევძლებდით. ამასთან გვაქვს არა მხოლოდ რიცხვები, ასაკი, სქესი და ეთნიკური მონაცემები, არამედ ინფორმაცია თვით-აღქმაზე, სტრესზე, განწყობებზე, შეგრძნებებზე.
- **ახდენს ძლიერი და სუსტი მხარეების კონპენსირებას.** წარმოიდგინეთ გაინტერესებთ მატარებლის გამცილებლების ფიქრების, განწყობებისა და გრძნობების შესწავლა. ამას ნახევრად-სტრუქტურირებული ინტერვიუირებით გეგმავთ. მაგრამ რადგან ამას დრო სჭირდება, ამასთან თუ არც ისე ინტენსიური სარკინიგზო მიმოსვლაა ქვეყანაში არ გყოფნით არც დრო და არც რესრუსი, მონაცემები კი არ იქნება რეპრეზენტატული. ამიტომ ამ სისუსტეს კითხვარს დაურთავს და თან შეგიძლიათ ქვეყანათშორის სარკინიგზო მიმოსვლის მარშრუტის გამცილებლებიც ჩართოთ კვლევაში. თავდაპირველი მონაცემები უფრო დიდ მასშტაბზე შეგილიათ დატესტოთ. კითხვარები ცალკე არ მოგცემთ ღრმა შესწავლის საშულებას, მაგრამ ამგვარი კომბინირებით ნამდვილად აიცილებთ კოლეგების კრიტიციზმს წარმომადგენლობითობასთან დაკავშირებით (Denscombe, 2007).

IV. კვლევის შერეული მეთოდის სხვადასხვა დიზაინი

ჩრესველი და კლარკი (2011) გვაცნობენ შერეული მეთოდის ექვს დიზაინს: კონვერგენტული, აღწერითი, ექსპლორატორული, ჩართული, ტრანფორმაციული, მულტიფაზური. ავტორები თითოეულს ნათლად წამოგვიდგენენ ცხრილში. მოდით რამდენიმე მათგანი უფრო დეტალურად განვიხილოთ, რომლებიც უფრო ხშირად გვხვდება სოციალური მუშაობის კვლევაში.

შერეული მეთოდის დიზაინი	მონაცემთა შეგროვებისთვის საჭირო გადაწყვეტილებები	რეკომენდაციები შერეული მეთოდით კვლევის დიზაინისთვის

კონვერგენტული	ორი შერჩევითი ერთობლიობა მოიცავს სხვადასხვა თუ ერთი და იგივე ადამიანებს?	თუ მიზანია მონაცემთა შედარება, მაშინ ერთი და იგივე ადამიანებისაგან.
	შერჩევითი ერთობლიობა იდენტური ზომის იქნება?	გაიაზრეთ რომელი ოფცია გამოიყენოთ: განაცხადოთ რომ პრობლემა არ არის სხვადასხვა ზომის რომ იყოს, თანაბარი ზომის შერჩევა, თუ რომ არათანაბარი ზომის შერჩევითი ერთობლიობა კვლევის შეზღუდვაა.
	ერთი და იგივე კონცეპტი უნდა გაიზომოს თვისებრივად და რაოდენობრივად?	მოამზადეთ პარალელური კითხვები თვისებრივი და რაოდენობრივი მონაცემების შეგროვებისთვის.
	მონაცემები ორი სხვადასხვა წყაროდან შეგროვდება თუ ერთი წყაროდან?	შეაგროვეთ დამოუკიდებელი თვისებრივი და რაოდენობრივი მონაცემები ორი სხვადასხვა წყაროდან.
ალტერნატივი	ორივე შერჩევაში სხვადასხვა ინდივიდები მიიღებენ მონაწილეობას თუ ერთი და იგივე?	არა, ერთი და იგივე ინდივიდები უნდა მონაწილეობდნენ კვლევის თვისებრივ და რაოდენობრივ ფაზაზე.
	შერჩევითი ერთობლიობა იდენტური ზომის იქნება?	თვისებრივ ფაზას უფრო მცირე ზომის შერჩევითი ერთობლიობა აქვს ვიდრე რაოდენობრივს.
	რა რაოდენობრივი შედეგები მოჰყვება მეორე ფაზაში?	დაფიქრდით სხვადასხვა ვარიანტზე მომდევნო ფაზის საჭიროების გათვალისწინებით (მაგ., მნიშვნელოვანი შედეგი, მნიშვნელოვანი პრედიქტორი).

	როგორ შეირჩევიან მომდევნო მონაწილეები?	შეარჩიერთ მომდევნო მონაწილეები თავდაპირველ რაოდენობრივ შედეგებზე დაყრნობით.
ექსპლორატორული	რომელი და რამდენი ინდივიდი უნდა მოიცვას მომდევნო რაოდენობრივმა ფაზამ?	რაოდენობრივი ფაზისთვის გამოიყენეთ შერჩევის სხვა და უფრო დიდი ზომის ერთეული და არა ის, რომელიც წინა ფაზაში იყო.
	რა თვისებრივი შედეგები მოჰყვება მეორე ფაზაში?	გამოიყენეთ თემები, კოდირება და ციტატები ინსტრუმენტის (მაგ., თემები აქციეთ ცვლადებად) ან ტაქსონომიის შემუშავებაში.
	როგორ შეირჩეს საუკეთესო ინსტრუმენტი?	გამოიყენეთ ძლიერი პროცედურა მასშტაბურობის გაზრდისთვის.
ჩართული	რატომ და როდის უნდა გამოიყენოთ მონაცემები კვლევაში?	რაოდენობრივი ფაზისთვის გამოიყენეთ სხვა, უფრო დიდი შერჩევა, ვიდრე თვისებრივში გქონდათ
	მეორადი მონაცემების გამოყენება ხარვეზებს ხომ არ წარმოქმნის?	შეაგროვეთ მეორადი მონაცემები შეუმჩნევლად (მაგ., დღიურის წარმოება ექსპერიმენტისას).
	თუ დიზაინი ან პროცესი (თვისებრივი და რაოდენობრივი მონაცემების შესაკავშირებლად) გამოიყენება, რა იქნება ეს?	გაიაზრეთ რომელი დიზაინი ან პროცესი გამოიყენოთ შერეული მეთოდით კვლევაში (მაგ., შემთხვევის შესწავლა, სოციალური ქსელი).
	მონაცემების შეგროვებისას რა საკითხებია მოსალოდნელი?	მოიკვლიეთ ლიტერატურა ამ ტიპის საკითხებზე.
ჭ	რა იარლიყებს გამოიყენებთ	გამოიყენეთ იარლიყები, რომელიც მისაღებია

	მონაწილეებთან მიმართებით?	მონაწილეთათვის.
	როგორ უზრუნველვყოთ ინკლუზიურობა კვლევაში?	შერჩევის პროცესი მონაწილეებთან ერთად დაგეგმეთ/ააწყვეთ.
	როგორ მოიპოვებთ კვლევის სამიზნე თემისათვის დამაჯერებელ ინფორმაციას?	ჩართეთ მონაწილეები თანამკვლევრებად (მაგ., მრჩეველთა საბჭო).
	რა ტიპის ინსტრუმენტებს გამოიყენებთ რომ მგრძობიარე იყოს მონაწილეებისადმი?	მიმართეთ ზომებს, რომელიც მგრძნობიარეა კვლევის მონაწილეებისადმი.
	როგორ იქნება მონაცემთა შეგროვების პროცესი მგრძობიარე სამიზნე თემისადმი?	გაუზიარეთ კვლევა მონაწილეებს (მაგ., რეფერალები, მიგნებების გაზიარება).
მულტიფაზური	რომელი მულტი შერჩევის სტრატეგია გამოიყენება სხვადასხვა ფაზაში ან პროექტში?	გამოიყენეთ კვლევის სხვადასხვა ფაზისა და პროექტისათვის შესაფერისი შერჩევის სტრატეგია.
	თანმიმდევრულიც და პარალელური შერჩევაც მოხდება?	შეუთავსეთ შერჩევის სტრატეგია კვლევის ან პროექტის საჭიროებებს.
	როგორ გაუმკლავდება პროექტი გაზომვისა და ატრიციის საკითხს?	გაითვალისწინეთ ახალწარმოქნილი მიდგომები, თავიდან დაუკავშირდით ინდივიდებს, იმოქმედეთ ატრიციაზე.
	რა მიზნები (ან თეორიული სწრაფვა) დააკავშირებს ფაზებს ან პროექტს?	ერთი მიზნის იდენტიფიცირება საკვლევი მრავალფაზიანი დიზანის ან პროექტის ერთ საკითხთან მიმართებით.

კონვერგენტულ დიზაინში, როგორც ცხრილში ხედავთ, მონაცემთა შეგროვება ერთდროულად ორივე მეთოდს მოიცავს. მონაცემთა ანალიზი კი ცალ-ცალკე იწყება და მომდევნო ეტაპზე ერთდება. დიზანი ორივე მეთოდს თანაბარპრიორიტეტულად იყენებს, თუმცა ზოგიერთი მკვლევარი თავად გადაწყვეტს რომელს მიანიჭოს დომინანტური კვლევის მიზნიდან გამომდინარე. მკვლევარმავე უნდა მიიღოს გადაწყვეტილება შერჩევით ერთობლიობაზე და მონაცემების შეგროვებაზე. მონაცემთა შეგროვების შესახებ გადაწყვეტილება მოიცავს იმაზე ჩამოყალიბებას თუ ვის შევარჩევთ, რა ზომის ჯგუფი და რა დიზაინის კითხვარი გვექნება, როგორი იქნება მონაცემთა შეგროვების ფორმატი და თანმიმდევრობა.

გადაწყვეტილების მიღება გვმართებს იმაზეც, თუ ვინ შეაგენს შერჩევით ერთობლიობას: ერთი და იგივე თუ სხვადასხვა ადამიანები. ამ დიზაინში ორივე ვარიანტია შესაძლებელი. საქმე ისაა, როდის რომელი ვარიანტია უმჯობესი? სხვადასხვა ადამიანებს შევარჩევთ თუ მკვლევარი ცდილობს ინფორმაციის სინთეზირებას სხვადასხვა დონის მონაწილეებისაგან. მაგალითად, შილაჩიმ და კოლეგებმა (2004) იმუნიზაციის პრაქტიკის შესასწავლად გამოიყენეს მონაცემები რაოდენობრივი გამოკითხვით, რომელიც რანდომულად შერჩეული საოჯახო მეურნეობებიდან მოიპოვეს და თვისებრივი ეთნოგრაფიული მონაცემები, რომლებიც სხვადასხვა ზრუნვის მიმწოდებელ ორგანიზაციებში მომუშავე ინდივიდებისგან (მაგ., ექიმები, ექთნები, პაციენტები) მოიპოვეს. როდესაც მიზანია კორაბორაცია, პირდაპირ შედარება ან ორი ტიპის მონაცემების დაკავშირება ამ თუ იმ საკითხზე, ავტორები გვირჩევენ ერთი და იგივე ინდივიდების გამოყენებას თვისებრივსა და რაოდენობრივ კვლევაში. მაგალითვისთვის მორელისა და ტენის (2009) წარმოგვიდგენენ კვლევას, სადაც 230 სკოლის მოსწავლე იყო ჩართული რაოდენობრივ კვლევაში, და მხოლოდ 34 ამ მოსწავლეთაგანი თვისებრივ კვლევაში.

ალბათ დაგაფიქრათ 230:34 თანაფარდობამ. გადაწყვეტილება გვმართებს იმაზეც, იდენტური ზომის უნდა იყოს თუ არა შერჩევითი ერთობლიობა. ავტორები სხვადასხვა ზომის შერჩევითი ერთობლიობას გვირჩევენ, რომელშიც თვისებრივ კვლევაში ჩართული ჯგუფი გაცილებით მცირეა რაოდენობრივზე. ეს მკვლევარს ეხმარება საკითხის ღრმა თვისებრივ და ძლიერ რაოდენობრივ შესწავლაში. ჩნდება კითხვა როგორ მოვახდინოთ ამ არათანაბარი ინფორმაციის შერწყმა? არსებობს რამდენიმე ვარიანტი.

მკვლევართა ნაწილი, განსაკუთრებით თვისებრივი მეთოდის მკვლევრები, ამ განსხვავებას ზომაში პრობლემად არ მიიჩნევს, რადგან მონაცემთა შეგროვების მიზანი სხვადასხვაა მონაცემთა ამ ორი ბაზისათვის: რაოდენობრივი კვლევის მეთოდი განზოგადებას ისახავს მიზნად, ხოლო თვისებრივი საკითხის ღრმად გააზრებას ადამიანთა მცირე ჯგუფისაგან.

თუ შერჩევითი ერთობლიობის ზომაში განსხვავება პრობლემატურია, არსებობს სხვა გზაც. ერთ-ერთ კონვერგენტულ კვლევაში, რომელიც მასწავლებელთა ცოდნასა და მულტიკულტურულ დამოკიდებულებებს სწავლობდა, კაპელა-სანტანამ (2003) რაოდენობრივი მონაცემები შეაგროვა 90 მასწავლებლიდან. მან ისინი მოიწვია ინტერვიუზეც რაოდენობრივი გამოკითხვისას მიღებული მონაცემების დასადასტურებლად. ამ თანაბარი ზომის შერჩევითი ერთობლიობის იდეამ შეიწირა თვისებრივი მონაცემების სიმსუყე. თუმცა, ეს ვარიანტი რეკომენდირებულია მკვლევრებისათვის, რომლებიც მონაცემთა ტრანსფორმაციის ვარიანტს იყენებენ, სადაც ორი დიდი თანაბარი ზომის ერთი და იგივე ადამიანებისაგან შემდგარი ჯგუფი მნიშვნელოვანია მოპოვებული თვისებრივი მონაცემების თანდათან რაოდენობრივად გადაქცევისათვის. როდესაც ორი ჯგუფის ზომა თანაბრად მცირეა მკვლევარს უწევს ძლიერი რაოდენობრივი ტესტის გამოყენების იდეასთან შელევა.

უნდა მივიღოთ გადაწყვეტილება იმაზე მოვამზადოთ თუ არა პარალელური კითხვები თვისებრივი და რაოდენობრივი მონაცემების შეგროვებისთვის, რაც გულისხმობს ერთი და იგივე კონცეპტის გამოყენებას როგორც თვისებრივ ისე რაოდენობრივ მონაცემთა შეგროვებისას, ისე რომ შეიძლებოდეს მათი შედარებაც და შერწყმაც. ავტორების აზრით, ორი მონაცემთა ბაზის გაერთიანება ყველაზე კარგად მუშაობს თუ კვლევის დიზაინი კითხვების პარალელურად დასმას გულისხმობს ორივე მეთოდით მონაცემების შეგროვებისას.

კიდევ ერთი საკითხი, რაზეც უნდა ჩამოვყალიბდეთ არის როგორ შევაგროვოთ დამოუკიდებელი თვისებრივი და რაოდენობრივი მონაცემები - ორი სხვადასხვა დამოუკიდებელი წყაროდან თუ ერთი წყაროდან. პირველ რიგში იმაზე უნდა ჩამოვყალიბდეთ ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად ვაგროვებთ ინფორმაციას, სხვადასხვა ფორმების გამოყენებით (როგორიცაა რაოდენობრივ მონაცემებს კითხვარით და თვისებრივს ფოკუს ჯგუფში ინტერვიუირებით) თუ ორივე ერთი ფორმით შეგროვდება (როგორიცაა ერთი კითხვარი ღია და დახურული კითხვებით). მიუხედავად იმისა, რომ მკვლევრები

მონაცემთა ტრანსფორმაციისას უფრო ხშირად ერთ ფორმატს იყენებენ, ავტორები გვირჩევენ ორი დამოუკიდებელი მონაცემთა სისტემის გამოყენებას ამ დიზაინის ფარგლებში.

თავსატეხია ასევე, თანმიმდევრობის საკითხი ორი მონაცემთა სისტემიდან ინფორმაციის შეგროვებისას. ჩვეულებრივ, კონვერგენული დიზაინის გამოყენებისას მონაცემთა ერთი ფორმა (მაგ., გამოკითხვა) გამოიყენება მეორეზე (მაგ., ფოკუს ჯგუფი) წინ ლოგიკური მიზეზით. მაგრამ თუ მკვლევარი თვლის, რომ მათ შორის ინტერაქცია არის შესაძლებელი მონაცემების შეგროვებისას (მაგ., ფოკუს ჯგუფში მონაწილეობამ შესაძლოა მონაწილეთა პასუხები შეცვალოს კითხვარის შევსებისას) თანმიმდევრობის აღრევაც შეიძლება.

აღწერით დიზაინში მონაცემთა შეგროვების პროცედურა გულისხმობს ჯერ რაოდენობრივი მონაცემების შეგროვებასა და ანალიზს, შემდეგ კი შედეგებზე დაყრდნობით თვისებრივი კვლევის მონაცემთა ინფორმირებას. გამოდის, რომ ამ დიზაინში შერჩევა ორ ეტაპზე ხორციელდება: რაოდენობრივსა და თვისებრივზე. ამასთან, რაოდენობრივ და თვისებრივ მონაცემთა შეგროვება არ არის დამოუკიდებელი პროცესი, არამედ ერთმანეთთანაა დაკავშირებული. რადგან მონაცემთა შეგროვება ერთმანეთზე დაშენებული პროცესია, ის რიგით პირველ მეთოდს აწინაურებს (ხდის წამყვანად), ამიტომ რაოდენობრივი მეთოდი მეტადაა ხაზგასმული ვიდრე თვისებრივი.

აღწერითი დიზაინის მონაცემთა შეგროვებისას მნიშვნელოვანია გადაწყვეტილების მიღება იმაზე თუ ვინ იქნება მონაწილე მეორე ფაზაში, რა ზომის იქნება შერჩევის ერთეული, რა სახის მონაცემებს ვაგროვებთ თითოეულ ფაზაში, ვისგან და ა.შ.

რადგან დიზაინის ეს ფორმა მიზნად ისახავს თავდაპირველი რაოდენობრივი შედეგების ახსნას თვისებრივ ფაზაში, რომელიც მოსდევს რაოდენობრივს, სწორედ თავდაპირველ ფაზაში მონაწილეები უნდა გადავიდნენ მომდევნო ფაზაში. მთელი არსიც ესაა ამ დიზაინის, რომ რაოდენობრივი მეთოდით მიღებული ინფორმაცია შეავსოს თვისებრივში მიღებულმა. ამისთვის კი ყველაზე კარგი რესურსი სწორედ ის ინდივიდები არიან, რომლებმაც მონაწილეობა მიიღეს საწყის - რაოდენობრივ ფაზაში.

ახლა გავიაზროთ შერჩევის ორივე ერთეულის ზომები. მკვლევართა ნაწილი არჩევს პირველი ფაზის მონაწილეთა სრულად მოცვას თვისებრივ ფაზაშიც. თუმცა, ავტორები გვირჩევენ, რომ მეორე ფაზაში მონაწილეთა რაოდენობა შევამციროთ. განსხვავებით კონვერგენტული დიზაინისაგან, ამ დიზაინის მიზანი არ არის მონაცემების შედარება ან

შერწყმა, არამედ საკმარისი თვისებრივი მონაცემების შეგროვება მნიშვნელოვანი თემების წარმოსაჩენად. მაგალითად, როჟერსენ-ნტოუმანისა და ფოქსის (2005) კვლევაში ასეთი პროპორცია იყო: 312 მონაწილე რაოდენობრივ ფაზაში და მხოლოდ 10 თვისებრივში.

იმის დასადგენად თუ რომელი შედეგების შესწავლაა საჭირო მომდევნო ფაზაში, ავტორები რამდენიმე ვარიანტს გვთავაზობენ. ერთია, იმის გააზრება თუ რომელი მონაცემია ბუნდოვანი ან მოულოდნელი და ამიტომ საჭიროებს ჩაღრმავებას. აქ შეიძლება შერჩევის სტრატეგია შევიმუშაოთ სტატისტიკურად უმნიშვნელო ან პირიქით მნიშვნელოვანი შედეგების შერჩევის საფუძველზე, ან ცვლადებზე ორიენტაციით, რომლებიც მკვეთრად განსხვავდება ჯგუფებს შორის, ან დემოგრაფიული მონაცემების მიხედვით, ან შევარჩიოთ ექსტრემალური შემთხვევები (რომლებზეც წინა თავში ვისაუბრეთ).

მონაწილეთა შემცირების ვარიანტს თუ ვიყენებთ, კიდევ ერთი გადაწყვეტილებაა მისაღები - მონაწილეთა შერჩევა მომდევნო ფაზისათვის. ხანდახან მონაწილეთა მოხალისეობა არის მათი შერჩევის მიზეზი მომდევნო ფაზისათვის. ან რაოდენობრივ ფაზაში გამოკვეთილ იმ მონაწილეთა მიზანმიმართული შერჩევა, რომლებიც მკვლევრის აზრით, ყველაზე მეტად ინფორმატიულები არიან მომდევნო ფაზისათვის, რადგან ყველაზე უკეთ შეუძლიათ საკვლევი მოვლენის ახსნაში დახმარება. მაგალითად, უეისა და კოლეგების კვლევაში (Way et al., 1994 in Cresswell&Plano Clark, 2011), რომელიც მიზნად ისახავდა დეპრესიასა და ნივთიერების მოხმარებას შორის კავშირის დადგენას ურბანულსა და პერიფერიული დასახლებების მოსწავლეებს შორის, შეარჩიეს მოსწავლეთა ის 10%, რომლებშიც დეპრესიის ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი გამოიკვეთა.

ექსპლორატორულ დიზაინში, ჩვეულებრივ, მკვლევარი ჯერ თვისებრივი მონაცემების შეგროვებას იწყებს, ამ ინფორმაციაზე დაყრდნობით კი გადადის რაოდენობრივ ფაზაში. შერჩევა ორ ურთიერთდაკავშირებულ ფაზაში ხორციელდება. თუმცა, დიზაინმა შეიძლება სამი ფაზაც მოიცვას. ეს მაშინ ხდება, როდესაც საწყის - საკვლევ ფაზას მოჰყვება ინსტრუმენტის დიზაინის ფაზა და შემდეგ მისი ტესტირების ფაზა. ან შესაძლოა შუა ფაზა დაეთმოს ტიპოლოგიის განვითარებას, ან ინსტრუმენტის მაძიებლობას ან მის მოდიფიკაციას.

ამ დიზაინში ძირითადია გადაწყვეტილება:

- შერჩევის თაობაზე თითოეული ფაზისათვის;
- პირველი ფაზის შედეგების გამოყენებაზე;

- თუ შუა ფაზა გვაქვს, კარგი ფსიქომეტრული მახასიათებლების მქონე ინსტრუმენტის განვითარებზე.

რაც შეეხება იმ საკითხს თუ ვინ და რამდენი ადამიანი უნდა იყოს ჩართული რაოდენობრივ ფაზაში, აქ წინა დიზაინისაგან განსხვავებით, არ არის აუცილებელი იგივე ხალხის ჩართვა, რადგან რაოდენობრივი ფაზის მიზანია შედეგების განზოგადება. მეორე ფაზა უფრო მეტი მონაწილის ჩართვას ითხოვს რომ მკვლევარმა შეძლოს მონაცემების სტატისტიკურად დამუშავება. მაგალითად, მილტონმა და კოლეგებმა (2003) განათლების პროგრამაზე ზემოქმედების ფაქტორების შესწავლისას, თვისებრივი ინტერვიუირება ჩაატარეს ფაკულტეტის 11 წევრთან, ხოლო რაოდენობრივ ნაწილში 131 მონაწილე მოიწვიეს.

დასაფიქრებელია ასევე თვისებრივი კვლევის შედეგებიდან რომელი უნდა გამოვიყენოთ რაოდენობრივი ფაზისათვის. როგორც ცხრილშია ასახული, საწყის ფაზა მომდევნო ფაზის - რაოდენობრივი ფაზისთვის ინსტრუმენტის შემუშავების ძირითადი რესურსია. ავტორები გვირჩევენ ტიპიური ციტატები და წინადადებები გამოვიყენოთ კოდირებული ინფორმაციის დიდ თემებად ფორმირებისათვის. თვისებრივი მონაცემების ამგვარი კონფიგურაციით, შერეული მეთოდით მოსარგებლე მკვლევარს შეუძლია ცენტრალური ფენომენი გამოიყენოს რაოდენობრივი კვლევის შესაფასებელ კონსტრუქტად შემუშავებული ინსტრუმენტის საშუალებით, მნიშვნელოვანი თემები მასშტაბურობის გაზომვისთვის, თითოეული თემის ინდივიდუალური კოდები ცვლადებად, სპეციფიკური ციტატები კი სპეციფიკურ კითხვებად ინსტრუმენტზე.

დრო მოვიდა ძლიერი ფსიქომეტრული ფუნქციის მქონე ინტრუმენტის შექმნის პრინციპებზე დავფიქრდეთ. მკვლევარს შეუძლია საწყის ფაზაში გამოკვეთილი თემები გამოიყენოს უკვე არსებული ინსტრუმენტის ამ თემებთან შეთავსებისთვის ან შექმნას ახალი ინსტრუმენტი თვისებრივ ფაზაში მიღებულ მიგნებებზე დაყრდნობით.

ჩართულ დიზაინში თვისებრივი და რაოდენობრივი მონაცემების შეგროვება შესაძლებელია როგორც პარალალურად, ასევე თანმიმდევრობით. ამ დიზაინში ერთი ტიპის მონაცემები მეორე ტიპის მონაცემების შიგთავსია (მაგ., თვისებრივ მონაცემები ექსპერიმენტული ჩარევის კვლევაში ან თვისებრივი ინტერვიუ განმეორებად კორელაციურ დიზაინში). ამ მიდგომის ვარიაციაა ორივე მეთოდით მიღებული მონაცემების ტრადიციულ დიზაინში განთავსება (მაგ., გეოგრაფიული საინფორმაციო გამოკითხვამ რომ მოიცვას რაოდენობრივი და თვისებრივი ინფორმაცია).

ტრანსფორმაციული დიზაინი განსაკუთრებით საინტერესოა სოციალური მუშაობისათვის, რადგან ზედმიწევნით ეხმიანება პროფესიულ ღირებულებებსა და კვლევის ეთიკას. დიზაინის ეს სახეობა ფორმირდება ტრანსფორმაციული თეორიული პერსპექტივის წიაღში უსამართლობასთან ბრძოლისა და მოწყვლადი ჯგუფებისათვის სასიკეთო ცვლილებების ინიცირებისა და მიღწევისათვის. კვლევის ორივე მეთოდით მონაცემების შეგროვება შეიძლება როგორც პრალალელურად, ასევე თანმიმდევრობით. დიდი ყურადღება ექცევა შერჩევას, კვლევის მონაწილეთა სარგებელს და მათთან თანამშრომლობას მონაცემების შეგროვების პროცესში.

კვლევის ამ დიზაინის მკვლევრები განსაკუთრებით კარგად უნდა იყვნენ მომზადებულნი მონაწილეებთან ურთიერთობისათვის, უნდა იცოდნენ მათი სასაუბრო ენა, ქცევის ეტიკეტი. ასეთი კვლევის ფარგლებში სპეციალურ ტრენინგებსაც კი გადიან ინტერვიუერები. მაგალითად, თუ კვლევა შშმპ-ის მონაწილეობით ხორციელდება მკვლევარმა ზედმიწევნით კარგად უნდა იცოდეს შშმპ-თა სხვადასხვა ჯგუფებთან ურთიერთობა, სპეციალურადაც კი გადამზადებულან ისინი შეზღუდულობის სოციალურ მოდელში, რომ მისი არსი ესმოდეთ.

დიდი სიფრთხილით უნდა შეირჩეს შერჩევის სტრატეგია. ის აუცილებლად ინკლუზიური უნდა იყოს, რომ ტრადიციულად გარიყული თემი, წარმოდგენილი იყოს კვლევაში, რომელიც მათზეა ან მათთან დაკავშირებულ მოვლენებს შეისწავლის, და ჰქონდეს შეგრძნება რომ ის პროცესების მონაწილეა და არა კვლევის შედეგების, თუნდაც მისი სიკეთეების, პასიური მიმღები. ხშირად მკვლევრები, განსაკუთრებით თუ ისინი სოციალური მუშაკები არიან თანამშრომლობითი მიდგომით ყალიბდებიან შერჩევის პრინციპებზე. მაგალითად, პეინი (2008) აღწერს როგორ შექმნა კვლევის გუნდი ოთხი ქუჩის ცხოვრებით მცხოვრები აფრო-ამერიკელი მამაკისაგან მედეგობის კვლევისას. მან მათთან ერთად შეადგინა ქუჩაში მცხოვრებთა რუკა, გაიაზრა მოკავშირეთა ჯგუფები თოვლის გუნდის შერჩევის მეთოდით.

ამ დიზაინის ფარგლებში განსაკუთრებით მხარდაჭერილია საკვლევ თემთან ეფექტიანი კომუნიკაცია კვლევის გუნდის მხრიდან, თემის კულტურული მახასიათებლების გათვალისწინება და მათი მონაწილეობა სოციალური ცვლილების პროცესებში. ამის მიღწევის ერთ-ერთი გზაა მრჩეველთა საბჭოს ფორმირება, საკვლევი თემის წამომადგენელთა

ჩართულობის მიზნით. ამასთან საბჭო მაქსიმალურად დაკომპლექტებული უნდა იყოს სხვადასხვა უმცირესობათა ჯგუფების წარმომადგენელთაგან.

დიზაინი ასევე ხაზს უსვამს რესიპროკალური გარემოს შექმნას. საკმარისი არ არის ისეთი კვლევის განხორციელება, რომელიც სასარგებლო შეიძლება აღმოჩნდეს საკვლევი თემისათვის, არამედ ძალისხმევა მიმართული უნდა იყოს კვლევის შედეგების გავრცელებაზე თემში. კუმანია და კოლეგების (2000) კვლევა საკვლევი თემის წარმომადგენლებს უფასო აივ/შიდსის ტესტირებითა და კონსულტირებით, სამედიცინო კლინიკაში რეფერირებითა და საკვებით უზრუნველყოფდა. ასევე შანს აძლევდა მათ გამხდარიყვნენ თანასწორგანმანათლებლები ნივთიერებების მომხმარებელთა განათლებისათვის.

გარდა იმისა, რომ გასააზრებელია რომელ ეტაპზე შეგვიძლია „შერევა“. შერეული მეთოდით კვლევის განხორციელება ხშირად შერეული მეთოდით შერჩევას გულისხმობს. ეს კი ორი ტიპის შერჩევას ნიშნავს: შემთხვევითი (რაც განზოგადების საშუალებას იძლევა) და მიზნობრივი (დასკვნის ხარისხს ზრდის). მოდით გავიაზროთ როგორია შერჩევის პრინციპი. წარმოგიდგენთ ყველაზე ხშირად გამოყენებად შერჩევის პროცედურებს კვლევის შერეულ მეთოდში (Cresswell&Plano Clark, 2011).

შერჩევის ტექნიკა	**რაოდენობრივი მონაცემების წარმოება**	**თვისებრივი მონაცემების წარმოება**	**რაოდენობრივი და თვისებრივი მონაცემების წარმოება**
შემთხვევითი შერჩევის ტექნიკა	ხშირად ხდება (1 უჯრედი)	იშვიად ხდება (2 უჯრედი)	ხანდახან ხდება (3 უჯრედი)
მიზნობრივი შერჩევის ტექნიკა	იშვიად ხდება (4 უჯრედი)	ხშირად ხდება (5 უჯრედი)	ხანდახან ხდება (6 უჯრედი)
შერეული მეთოდით შერჩევის	ხანდახან ხდება (7 უჯრედი)	ხანდახან ხდება (8 უჯრედი)	ხშირად ხდება (9 უჯრედი)

სტრატეგია			

9 უჯრედი ყველაზე ხშირად გამოყენებადი შერჩევის ტექნიკაა შერეულ კვლევაში. ასე მაგალითად, კონკრეტული მონაწილეების შერჩევა ფოკუს ჯგუფისათვის შეიძლება გამოწვეული იყოს თავდაპირველი გამოკითხვისას რანდომულად შერჩეულ მონაწილეთაგან. ფოკუს ჯგუფი კი იმიტომ გვჭირდება, რომ ამ კონკრეტული პროფილის გვჭირდება, რომლებიც ოპერაციონალურად განისაზღვრა იმ ინფორმაციაზე დაყრდნობით, რაც კითხვარის პასუხებიდან მივიღეთ შერჩევის პირველი ჯგუფიდან.

V. რატომ ვიყენებ კვლევის შერეულ მეთოდს სოციალური მუშაობის კვლევაში

სოციალურ მუშაობაში მნიშვნელოვანია იმ სოციალური საკითხების ზედმიწევნით კარგად ცოდნა, რომლებსაც დიდი ზეგავლენა აქვს იმ ადამიანების ცხოვრებაზე, რომლებიც სოციალური მუშაკის მომსახურებას საჭიროებენ, მათ შორის მათი, რომლებიც სოციალური მომსახურებით სარგებლობენ. ასეთები კი შეიძლება იყვნენ როგორც ეკონომიკური პრობლემების მქონე ადამიანები, ასევე ასეთი პრობლემების არ მქონენი; ადამიანები, რომლებიც ფორმალურ ან არაფორმალურ ზრუნვას იღებენ და/ან ახორციელებენ; ადამიანები, რომლებიც კანონთან კონფლიტში არიან ან მათ ირგვლიც მყოფნი; სხვადასხვა ნიშნით მოწყვლადი ადამიანები ან მათი ჯგუფები; მოკლედ ეს სია უსასრულო შეიძლება იყოს, ისევე როგორც უსასრულოა სოციალური თემები და/ან მოვლენები, რასაც სოციალური მუშაკები იკვლევენ ან რისი კვლევითაც ისინი შეიძლება დაინტერესდნენ.

ამ საკითხების კვლევისათვის კი საკმარისი არ არის ხოლმე კონკრეტული მოვლენის განყენებულად შესწავლა და გააზრება. საჭიროა ამ მოვლენების და მათზე ზეგავლენის ფაქტორების გაგებაც. კვლევისას მოპოვებულ ინფორმაციას კი შეუძლია კონკრეტული სოციალური მოვლენების განსხვავებული ზეგავლენის ახსნა ადამიანებზე მათი ასაკის, სქესის, რასის, ფიზიკური და მენტალური შესაძლებლობების და სხვა მახასიათებლების მიხედვით. ასევე მნიშვნელოვანია ინდივიდებზე გარმოებების ზეგავლენის შესწავლა. თუ ვთანხმდებით, რომ ადამიანი მისი გარემოს პროდუქტია, მაშინ განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება შერეული მეთოდით კვლევას.

McRoy (1981) რამდენიმე საუკეთესო კვლევა აერთიანებს რაოდენობრივსა და თვისებრივ მეთოდებს. ამის კარგი მაგალითია მაკროის (1981) კვლევა შვილად აყვანილი ბავშვების თვით-შეფასებაზე განსხვავებული და იდენტური რასის ოჯახებში. რაოდენობრივ კვლევაში მკვლევარს კვლევამ განსხვავებები არ უჩვენა ამ ორ ჯგუფს შორის, როდესაც თვისებრივმა აღმოაჩინა. ამ შეუსაბამო მიგნებების გამო, მკვლევარმა თვისებრივი მეთოდიც გამოიყენა ღია კითხვებისა და ზონდირების საშუალებებით ინტერვიურების დახმარებით. მას აინტერესებდა როგორ უმკლავდებიან მშობლები იდენტობის პრობლემებს განსხვავებული რასის ბავშვებთან. თვისებრივმა კვლევამ გამოავლინა სხვადასხვა ფაქტორი, რომლებსაც გარკვეული ზეგავლენა შეიძლება ჰქონოდა რასობრივ განსხვავებულობასთან გამკლავებაზე. ესენია:მშობელთა დამოკიდებულებები, და-ძმებს შორის ურთიერთობები, თანატოლებთან ურთიერთობები, როლური მოდელის არსებობა, სკოლისა და თემის რასული კომპოზიცია, რასიზმისა და დისკრიმინაციის გამოცდილება.

ასეთივე საინტერესო კვლევას გვიზიარებენ რუბინი და ბაბი (2011) სოციალური მუშაკის მთავარი ამოცანაა დაადგინოს რამდენად განსხვავდება ცხოვრების ხარისხი ზრუნვის ფორმაზე ჯანდაცვის ორ სხვადასხვა მომსახურებაში: ჰოსპიტალურ მომსახურებაში და ჰოსპისში. რაოდენობრივ კვლევაში, სოციალურმა მუშაკმა შეავსებინა სტანდარტიზებული კითხვარი თითოეული პაციენტის ოჯახის წევრს, სადაც იკვლევდა პაციენტის ტკივილის ხარისხს, სამედიცინო ტექნოლოგიების შედეგად გამოწვეულ არასასურველი გვერდითი ეფექტების სიხშირეს (როგორიცაა თმის ცვენა ქიმიოთერაპიის შემდეგ), პაციენტის გუნება-განწყობას, მის საქმიანობას და ა.შ. ტესტი ქულათა დაჯამების პრინციპით განსაზღვრავდა ცხოვრების ხარისხის დონეს. თუ ჰოსპისში მყოფი პაციენტის ქულები უფრო მაღალი იქნებოდა ვიდრე სტანდარტულ სამედიცინო კლინიკაში, სოციალური მუშაკი დაასკვნიდა, რომ ჰოსპისი უფრო ეფექტიანია პაციენტის ცხოვრების ხარისხის უზრუნველყოფისათვის. თუმცა ის სკეპტიკურადაა განწყობილი რამდენად უნარიანია ინსტრუმენტი ცხოვრების ხარისხის კომპლექსური ასპექტების გაზომვისათვის, რადგან ის მხოლოდ ზედაპირულად ზომავს, იძლევა ნუმეროლოგიურ მონაცემს და ძალიან მწირ ინფორმაციას პაციენტის გამოცდილებაზე, ამ გამოცდილების მნიშვნელობაზე პაციენტისათვის. ამიტომ სოციალური მუშაკი გადაწყვეტს უფრო სუბიექტური და თვისებრივი მიდგომა აარჩიოს.

ეს კი გაცილებით მეტ დროს ითხოვს მისგან. ის უნდა იყოს ჰოსპისში, ესაუბროს ჰოსპისის თანამშრომლებსა და პაციენტის ახლობლებს. მან უნდა აწარმოოს ჩანაწერები, ასახოს ყველაფერი რასაც აკვირდება და რასაც აღმოაჩენს (ჩანაწერების წარმოების ტექნიკაზე მეექვსე თავში ვისაუბრეთ). სწორედ უშუალო დაკვირვებით სოციალური მუშაკი აღმოაჩენს განსხვავებებს პაციენტისადმი მოპყრობაში ამ ორ სხვადასხვა სამედიცინო დაწესებულებაში.

სოციალური მუშაკებისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შერეული მეთოდის გამოყენება კვლევაში, რადგან მათ უნდა ესმოდეთ როგორც მდგომარეობა, რომელსაც ადამიანების ცხოვრებაზე ზეგავლენა აქვს ასევე ისიც თუ როგორ იაზრებენ თავად ისინი საკუთარ გამოცდილებასა და ამ მდგომარეობას.

VI. ძირითადი კითხვები/კითხვები რეფლექსიისთვის

1. რა არის კვლევის შერეულ მეთოდის ძირითადი მახასიათებელი?
2. თქვენი აზრით, რომელი მეთოდი აძლევს სოციალურ მუშაკს მეტ და უფრო დამაჯერებელ ინფორმაციას?
3. თუ კვლევა ქუჩასთან კონტაქტში მყოფ პირებს ეხება, კვლევის ჯგუფის წევრები როგორ უნდა მომზადონ მათთან სამუშაოდ? რა უნდა იცოდნენ მათ შესახებ?
4. მეთოდია წამყვანი კვლევაშითუ საკვლევი საკითხი?
5. შერეული მეთოდით კვლევის განხორციელება შერეული მეთოდით შერჩევას გულისხმობს?
6. ტრანსფორმაციულ დიზაინში რა არის შერჩევის სტრატეგიის მთავარი მახასიათებელი?

VII. სავარჯიშო

სავარჯიშო #1

თქვენ იკვლევთ სკოლაში მასწავლებლებსა და ბავშვებს, ბავშვებსა და ადმინისტრაციის წარმომადგენლებს, მასწავლებლებსა და ადმინისტრაციის წარმომადგენლებს შორის ინტერაქციის პატერნებს. კვლევის რომელ დიზაინს გამოიყენებდით? დაასაბუთეთ პასუხი.

სავარჯიშო #2

თქვენ გაინტერესებთ ყოფილ პატიმარ ქალთა რესოციალიზაციის ზელშემშლელი ფაქტორების გამოვლენით მათ დაძლევაზე მუშაობა. შერჩევის რა ფორმას გამოიყენებთ? როგორ მიაღწევთ წარმომადგენლობითობას?

სავარჯიშო #3

თქვენ გაიტერესებთ, რატომ არ ხდება ბავშვზე ძალადობის ფაქტების შეტყობინება სკოლიდან შესაბამის ორგანოებში. როგორ შეუდგებოდით ამ მოვლენის შესწავლას?

IX. გამოყენებული ლიტერატურა

Creswell, J.W., Clarl, P. (2011). Designing and Conducting Mixed Methods Research. Sage Pulications Inc

Denscombe, M. (2008). The Good Research Guide: For Small-scale Social Research Projects. Open University Press

Orme, J., Shemmings, D. (2010). Developing Research Based Social Work Practice. Palgrave MacMillan

Rubin, A., Babbies, E.R. (2011). Research in Social Work, Boos/Cole Cengage Learning

Tashakkori, A., Teddlie C. (2003). Handbook of Mixed Mrthods in Social & Behavioral Research. Sage Publications Inc

თამარ მახარაძე

თავი IX

ინტერნეტისა და სოციალური მედიის გამოყენება სოციალური მუშაობის კვლევაში

I. შესავალი

მას შემდეგ რაც ინტერენეტი ხელმისწვდომი გახდა ფართო საზოგადოებისთვის ის ეფექტურად გამოიყენება მეცნიერებს შორის კომუნიკაციისა და კვლევითი მიზნებისთვის. დღეს, როდესაც ადამინის სოციალური ფუნქციონირების ყველა სფეროში დანერგილია ინტერნეტ ტექნოლოგიები, სმარტფონები და სხვადასხა ინტერნეტ აპლიკაციები, ინტერნეტის გამოყენებამ კიდევ უფრ მყარად მოიკიდა ფეხი აკადემიურ სფეროში - სულ უფრო პოპულარული ხდება ელექტრონული წიგნები და ჟურნალები; და ინტერნეტის გამოყენება კვლევაში.

მკვლევარები აღნიშნავენ ინტერნეტის დახმარებით გამოყენებული კვლევების რამდენიმე უპირატესობას, პირველ რიგში, ის საშუალებას იძლევა დიდი რაოდენობით მონაცემები შევკრიბოთ სწრაფად და ადვილად, მეორე - ინტერნეტის გამოყენებით მკლევარებს შეუძლიათ უფრო მრავალფეროვან შერჩევა ჰქონდეთ, განააკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ სამიზნე ჯგუფი რთულად ხელმისაწვდომია, მაგალთად ლგბტ ჯგუფის ან წამალდამოკიდებულების შემთხვევაში; და ბოლოს, ინტერნეტით ჩატარებული კვლევები მნიშვნელოვნად ზოგავს რესურსებს (Cheung, Burns, Sinclair, & Sliter, 2017; Gosling & Mason, 2015).

ბოლო წლებში გაიზარდა მკვლევრების ინტერესი სოციალური მედიისადმი, რომელიც ჩვენი ცხოვრების განუყოფელი ნაწილი გახდა. თუ განვიხილავთ სოციალურ ქსელებს (რომელიც სოციალური მედიის ერთ-ერთ ქვეჯგუფს წარმოადგენს), ფეისბუქს მილიარდნახევარი მომხმარებლი ჰყავს, ხოლო ტვიტერზე ყოველდღიურად 500 მილიონზე მეტი „ტვიტი“ იგზავნება. სოციალური მედიის ადვილად და სწრაფად ხელმისწავდომი მონაცემების ასეთი გავრცელების გამო, მკვლევრები სულ უფრო მეტად ინტერესდებიან ამ მონაცემების კვლევაში გამოყენებით. სოციალური მედიის მონაცემების ანალიზს ბევრი ქვეყანის მთავრობაც მიმართავს - მტკიცებულებაზე დაფუძნებული გადაწყვეტილებების მისაღებად.

მოცემულ თავში განხილული იქნება ინტერნეტის გამოყენებით ჩატარებული კვლევების თავისებურებები, მათი უპირატესობები და გამოწვევები. დეტალურად განვიხილავთ სოციალური მედიის კვლევის თავისებურებებს. წარმოდგენილი იქნება სოციალური მედიის განსხვავებული დეფინიციები - მათი განსხვავებული კატეგორიები და მათი კავშირი კვლევასთან. გაანალიზებულია სოციალური მედიიდან მონაცემების

შეგროვების სტრატეგიები და მათი ანლიზის გზები. და ბოლოს, განხილულია ის ეთიკური გამოწვევები, რომელიც თავს იჩენს ინტერნეტკვლევების ჩატარების დროს.

II. კვლევაში ინტერნეტის გამოყენების თავისებურება

სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა ავტორების მიერ შესრულებულმა ლიტერატურის მიმოხილვამ აჩვენა, რომ ინტერნეტკვლევები ძირითადად ფოკუსირებული იყო ოთხ თემაზე - ჯანმრთელობა, ბიზნესი, საზოგადოება და ადამიანებისა და ტექნოლოგიების ურთიერაკავშირი (Peng et al. 2013). მეთოდები, რომლებსაც მკვლევარები ინტერნეტკვლევებისას იყენებნდნენ დროთა განმავლობაში ცვლილებებს განიცდიდა. ინტერნეტის გამოყენების ადრეულ პერიოდში ძირითადად დომინირებდა მარტივი კითხვარების გამოყენება (Gosling & Bonnenburg, 1998), ექსპერიმენტები კომპიუტერის მეშვეობით კომუნიკაციების შესასწავლად (Guadagno & Cialdini, 2002; 2007) და მარტივი ექსპერიმენტები კომპიუტერული პროგრამების შესაქმნელად (Fraley, 2004). დღეს სოციალურ მეცნიერებებში ფართოდ გამოიყენება ელექტრონული გამოკითხვის მეთოდი, შექმნილია ინტერნეტ გამოკითხვის აპლიკაციები, როგორიცაა მაგალითად SurveyMonkey: surveymonkey.com ან Qualtrics: qualtrics.com. რომელთა გამოყენება უკვე სმაპრტფონებშიც არის შესალებელი. ასევე, დანერგელია თვითადმინსიტრერებადი კითხვარების რესპონდენტებთან ელექტრონული ფოსტის საშუალებით გაგზავნის პრაქტიკა (Edlund, E. 2019). ელექტრონული გამოკითხვის მეთოდი განსაკუთრებით ეფექტურია იმ ჯგუფებთან სამუშაოდ, რომლებიც ადვილად ხელმისაწვდომი არ არის. მაალითად, Reece-ის და კოლეგების მიერ ჩატარებულ კვლევაში გამოკითხული იყო 25, 295 გეი და ბისექსული მამაკაცი მათთვის დამახასიათებელი სექსუალური ქცევის შესახებ (Reece et al. 2010). მათი რეკრუტირება მოხდა გეი მამაკაცებისთვის არსებული ინტერნეტ სოციალური ჯგუფებიდან. ამ შემთხვევაში, მკვლევარებმა საკმაოდ დიდი შერჩევა მიიღეს, რომლის მიღწევა შეუძლებელი იქნებოდა კვლევის ტრადიციული მეთოდებით ჩატარებით.

ონლაინ გამოკითხვებს ხშირად იყენებენ სხვადასხვა ფსიქომეტრული ინსტრუმენტების ვალიდაციისთვის. მაგალითად, Anderson-ის და მისი კოლეგების მიერ ჩატარებული ინტერნეტ გამოკითხვა გამოყენებული იყო ჰოსპიტალიზაციის შფოთისა და

დეპრესიის სკალის ვალიდაციისთვის, როგორც „ონლიან“ ისე „ოფლაინ“ ჩასატარებლად (Anderson et al. 2003).

როგორც ვხედავთ, ინტერნტის გამოყენებით შესაძლებელია მოკლე დროში მრავლრიცხოვანი და მრავალფეროვანი მონაცმების შეგროვება; და ზოგ შემთხვევაში ისეთი მონაცემების მიღება, რომლის შეგროვება კვლევის ტარადიციული მეთოდების საშულებით შეუძლებელი იქნებოდა. თუმცა, ინტერნეტის საშულებით ჩატარებულ კვლევებს ასევე გამოწვევებიც აქვს, რომლებიც პირველ რიგში მონაცემების ხარისხსა და კვლევის შერჩევას უკავშირდება. მკვლევარსა და რესპონდენტებს შორის ფიზიკური კონტაქტის არარსებობის გამო, შეუძლებალია ისეთი ფაქტორების კონტროლი, როგორიცაა ის გარემო, რომელიშიც მიმდინარეიბს კვლევა (მაგალითად, შესაძლოა, რესპონდენტი კითხვარს დამოუკიდბელად არ არვსებს) ან რესპონდნეტის ქცევა (მაგალითად, ზუსტად არ მისდევს კითხვარი ინსტრუქციას), რამაც შესაძლოა გავლენა მოახდინოს მონაცემების სიზუსტეზე. ასევე, არსებობს დაშვება, რომ ონლაინ გამოკითხვებში, ადამიანები მეტად იტყუებიან, მაგალითად მათი დემოგრაფიული მახასიათებელების შესახებ (Barbeite & Weiss 2004). თუმცა, თანამედროვე კვლევებში ნაჩვენებია, რომ გულწრფელობის თვალსაზრისით, განსხვავება არ არის ინტერნეტით და პირისპირ ჩატარებულ გამოკითხვებს შორის (Brock et al. 2012).

ინტერნეტკვლევების მეორე გამოწვევა უკავშირდება კვლევის შერჩევას. ინტერნტის გამოჩენის საწყის ეტაპზე, როდესაც ინტერენტის მომხმარებლები ძირითადად საშუალო კლასის პრივილეგირებული წარმომადგენლები იყვნენ, ცხადია, ინტერნეტ კვლევაში მონაწილეების შერჩევა სწორდ ამ პოპულაციიდან მოხდებოდა და შეჩევის ერთობლიობის მიკერძოება სრულიად ნათელია - რაც არაერთი კვლევით დადასტურდა (Bordia 1996; Coomber, 1997). თუმცა, ბოლო ოცი წლის განმავლობაში ინტერნეტი ჩვენი ცხოვრების განუყოფელი ნაწილი გახდა - მას წამყვანი ადგილი უჭირავს ვაჭრობაში, სოციალიზაციაში, და სხვა ადამიანის სოციალური ფუნქციონირების სფეროში; შესაბამისად, ინტერნეტის მომხმარებლის პორტრეტი მნიშვნელოვნად შეცვლილია და ის დღეს ბევრად უფრო მრავალრიცხოვანი და მრავალფეროვანი ჯგუფია; აქედან გამომდინარე, შერრჩევის მიკერძოების ზომაც ნაკლებია (Danowski & Cantoni, 2015). ერთ-ერთ კვლევაში შედარებული იყო პირისპირ, ალბათურ შერჩევაზე დაფუძნებული კვლევის შედეგები ინტერნეტით, არაალბათურ შერჩევაზე დაფუძნებული კვლევის შედეგებს (Malhotra and Krosnick ,2007). ინტერნეტით ჩატარებული კვლევის შერჩევა რეკრუტირებული იყო ონლაინ პანელიდან

სტრატიფიცირებული შერჩევის გამოყენებით. მკვლევარებმა ნახეს, რომ ტრადიციული გზით ჩატარებული კლევის შერჩევა, უკეთესად ასახავდა გენერალურ ერთობლიობას. თუმცა, არსებობს სხვა კვლევებიც, რომელიც იძლევა იმის მტკიცებულებას, რომ ინტერნეტკვლევის შერჩევა, არ ჩამოუვარდება პირისპირ კვლევით ჩატარებული შერჩევის ხარისხს (Miller et al., 2010) და უფრო მეტიც, განზოგადების თვალსაზრისით, უკეთეს მაჩვენებელსაც კი იძლევა (Chang and Krosnick, 2009).

ბოლო პერიოდის განმავლობაში, ინტერნეტის დახმარებით ჩატარებულ კვლევებს შორის განასკუთრებული ადგილი უჭირავს სოციალური მედიის გამოყენებას.

III. რა არის სოციალური მედია?

არსებობს სოციალური მედიის არაერთი განსაზღვრება. ყველა მათგანი მის საფუძვლად განიხილავს ვებ პლატფორმებს, რომლებიც ხელს უწყობს მომხმარებლებს შინაარსის შექმნასა და გავრცელებაში, რომელიც გულისხობს სხვა მომხმარებლებთან მომდევნო ონლიან ინტერაქციებს. ასეთი პლატფორმები შეიძლება დავაჯგუფოთ შინაარსის ფუნქციის მიხედვით (Kaplan & Haenlein, 2010):

- ბლოგები და მიკრობლოგები (Twitter, Tumblr);
- სოცილური ქსელის საიტები (Facebook, MySpace);
- შინაარსების ჯგუფი (YouTube, Instagram, Flickr);
- თანამშრომლობითი პროექტები (Wikipedia);
- ვირტუალური სათამაშო სამყარო (World of Warcraft);
- ვირტუალუარი სოციალური სამყარო (Second Life, Farmville);

Kaplan & Haenlein-მა აჩვენეს, რომ სოციალური მედია არ გულისხმობს მხოლოდ სოციალურ ქსელს - ამ ტერმინს ხშირად ერთნაირი მნიშვნელობით იყენებენ. მაგალითად, ვიკიპედია არ წაარმოადგენს სოციალურ ქსელს, თუმცა არის სოციალური მედია, სადაც მომხმარებლები ქმნიან და აზიარებენ შინაარს/ ინფორმაციას. მედია (ტექსტი, გამოსახულება, მუსიკა და სიტყვით გამოსვლა) შექმნილია, განახლებულია და გავრცელებულია მისი მომხმარებლების მიერ; და ნებისმიერს შეუძლია ამ რესურსების რედაქტირება. შესაბამისად, ის რაც არ წარმოადგენს სოციალურ ქსელს, ასევე შეიძლება განიხილებოდეს, როგორც სოციალური მედია.

მიუხედავად იმისა, რომ სულ უფრო იზრდება მკვლევართა ინტერესი სოციალური მედიის მიმართ, არ არსბობს მისი ერთიანი ფორმალური განმარტება. ქვემოთ მოცემულ ცხრილში მოცემულია სხვადასხვა ავტორის მიერ გაკეთებული განმარტება, რომელიც ეფუძნება სოციალური მედიის შინაარს და ოპერირების გზებს.

ცხრილი 9.1

სოციალური მედიის განამარტებები (ადაპტირებულია Sloan & Quan -Haase,2017)

სოციალური მედიის განმარტება	თემები		
	რას უწყობს სოციალური მედია ხელს	როგორ ოპერირებს სოციალური მედია	სოციალური მედიის შინაარსი
სოციალური მედია აუდიტორისთვის და მათი მეგობრებისთვის იძლევა კონტაქტისა და კომუნიკაციის საშუალებას მომენატალური მესიჯებისა ან ქსლების სახით (Correa, Hinsley, and de Zuniga, 2010:247-248)	სხვებთან დაკავშირებას, კომუნიკაციასა და ურთიერთობას	სწრაფი გზავნილების საიტები, სოციალური ურთიერობების საიტები	
ნებისმიერი ვებ გვერდი ან ვებ-ზე დაფუძნებული აქტივობა, რომელიც გულისხმობს 2.0 მახასითებლებს და მომხმარებლის მიერ შექმნილ გარკვეულ შინაარს (Gruzd et al., 2012: 2341).	ონლიან შინაარსის შექმნასა და მოდიფიკაციას	ვებ გვერდები ან ვებ-ზე დაფუძნებული მომსახურებები	მომხმარებლის მიერ შექმნილი შინაარსი
სოციალური მედია არის ინტერნეტზე დაფუძნებული აპლიკაციების ჯგუფი,	შინაარსის შექმნასა და გაცვლას	ინტერნეტზე დაფუძნებული აპლიკაციების ჯგუფი, რომლესაც აქვს	მომხმარებლის მიერ შექმნილი შინაარსი

რომლესაც აქვს გარკვეული იდოლოგიური ან ვებ 2.0 ტექნოლოგიური საფუძველი; და რომელიც მომხამრებლის მიერ შექმნილი შინაარსის გაზიარების საშუალებას იძლევა (Kaplan nd Haenlein, 2010:61)		გარკვეული იდოლოგიური ან ვებ 2.0 ტექნოლოგიური საფუძველი;	
სოციალური მედია არის კომპიუტერული საშუალებით კომუნიკაციის ფორმა (Mclntyre, 2014:6)	კომუნიკაციას	კომპიუტერით გასაშულებული	

სოციალური მკვლევარების უმრავლესობის ინტერესი ფეისბუქისა და ტვიტერისკენ არის მიმართული. ამ მედია პლატფორმებისადმი მკლევარების ინტერესი სავარაუდოდ, გამოწვეული იმით, რომ მათ სხვა პლატფორმებთან შედარებით, მეტი მომხმარებელი ჰყავთ. ამ ორ შორის კი ლიდერი მაინც ფესიბუქია.

სოციალური მედიის კატეგორიზაციის არაერთი მცდელობა არსებობს, მათ შორის ყველაზე გავრცელებულია სოციალური მედიის ტექნოლოგიის ტიპის მიხედვით კატეგორიზაცია - Grahl (2013) განასხვავებს სოციალური მედიის ექვს ტიპს:

1. სოციალური ქსელი;
2. ვებგვერდები;
3. სოციალური ახალი ამბები;
4. მედია გაზიარება;
5. მიკრობლოგები;
6. ბლოგები და ფორუმები.

Grahl-ის ტიპოლოგია მომხმარებელს საშუალებას აძლევს გაიგოს, თუ თითოეული მათგანი როგორ შეიძლება გამოყენებული იყოს მარკეტინგის ან კვლევის მიზნით. ქვემოთ მოცემულ ცხრილში (ცხრლი 9.2) მოცემულია სოციალური მედიის ტიპები, რომელიც

დაგეხმარებათ გაერკვეთ თითოეული მათგანის ფუნქციებსა და ოპერირების თავისებურებაში.

ცხრილი 9.2 სოციალური მედიის ტიპები (ადაპტირებულია Sloan & Quan -Haase,2017)

სოციალური მედიის ტიპი	მაგალითები
სოციალური ურთიერთობების საიტები	Facebook, LinkedIn
გზამკვლევი	Delicious, StumbleUpon
მიკრბლოგები	Twitter, Tumblr
მედია გაზიარება	YouTube, Flickr, Pinterest
სოციალური ახალი ამბები	Digg, Reddit
თანამშომლობითი ავტორობა	Wikipedia, Google, Docs
ვებ კონფერენცია	Skype, GoToMeeting, Zoho Meeting
განრიგი და შეხვედრა	Doodle, Google Calendar, Microsoft Outlook

IV. მონაცემების შეგროვების სტარტეგიები

სოციალური მედიის კვლევა ჯერ კიდევ არ არის კარგად განსაზღვრული. მკვლევარები სხვადასხვა დისპილინებიდან იყენებენ სოციალური მედიის განსხვავებულ პლატფორმებს კვლევისთვის. სხვადსხვა ინტერესების მქონე მკვლევარები სხვადსხვა საკლევ თემებზე კონცენტრირდებიან; და მათ შესაძლოა განსხვავებული ხედვა ჰქოდენთ იმის შესახებ, თუ რას წარმოადგენს სოციალური მედიის კვლევა. ეს შეიძლება კარგიც იყოს, რადგან მეტი მოქნილობა შემოაქვს ორიგინალური და მეტად ახალი საკითხების კვლევისთვის მიდოგმებისა და სტრატეგიების შერჩევისას. თუმცა, ამას თავისი ურაყოფითი მხარეც აქვს - სტანდარტიზაციის არარსებობა კვლევების შედარების შესაძლებლობას არ იძლევა, რაც მეცნიერული ცოდნის დაგროვებასა და გაზიარებას უშლის ხელს.

სოციალური მედიის კვლევისას ჩვენ განვიხილავთ არა სოციალური მედიის მომხმარებელთა ქცევის შესწავლას კვლევის სხვადასხვა მეთოდების (ინტერვიუ, გამოკიტხვა

და სხვა) გამოყენებით, არამედ ჩვენი ძირითადი ფოკუსი მიმართული იქნება იამზე, თუ როგორ უნდა გამოვიყენეოთ კვლევითი მიზნებისთვის სოციალური მედიის პლატფორმებზე არსებული სხვადსხვა მონაცემები. სოციალურ მედიაში არსებულ მონაცემებს შეიძლება სხვადხსვა სახე ჰქონდეს - ტექსტი, მომხმარებელთა გვერდები, ასევე მომხმარებელთა რეაქციები რიგორიცაა მოწონება, გაზიარება და სხვა. ეს მონაცმეები შეიძლება იყოს ბლოგებიდან ან პლატფორმებიდან, როგორიცაა ფეისბუქი, ტვიტერი, იუთუბი და სხვა. ზოგიერთი პლატფორმის შემთხვევაში, მონაცემების შეგროვებისთვის შეიძლება გამოყენებული იყოს სპეციალური პროგრამული აპლიკაციები (Application Programming Interface API) ან შეძენილი იყოს სპეციალური კომპანიებისგან მაგალითად, CNIP Datasift. ზოგი მკვლევარი კი იყენებს უფრო მარტივ ტექნიკებს, როგორიცაა მაგალითად, მედია პლატფორმებიდან საჭირო ტექსტების ხელით დაკოპირება და ექსელის ფაილში შეყვანა, ზოგიერთი მკვლევარი შეიძლება აგროვებდეს პროფილის გვერდებს - იღებდეს და ინახავდეს პროფილის გვერდების სქრინშოთებს და სხვა. რათქმუნდა, სოციალური მედიის პალტფორმებიდან მონაცემების შეგროვებაზე გავლენას ახდენს ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა პლატფორმების ტექნიკური შეზღუდვები, საკანონმდებლო შეზღუდვები, ეთიკური საკითხები და სხვა. ამ შეზღუდვების შესახებ, მკვლევარი კარგად უნდა იყოს ინფორმირებული კვლევის დაგეგმვის პროცესში.

სოციალური მედიის კვლევის პირველი ნაბიჯი, ისევე როგორც ნებისმიერი კვლევისას, არის საკვლევი კითხვის ფორმულირება - იმის განსაზღვრა, თუ რისი შესწავლა გსურთ და თუ რა სახის მონაცემებია ყველზე კარგი, ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად. „დიდ ზომის მონაცემებზე“ დაფუძნებულ კვლევებს ხშირად სწორედ იმის გამო აკრიტიკებენ, რომ ჯერ არჩეულია მონაცემების ჯგუფი და აქედან გამომდინარეა ჩემოყალიბებული საკვლევი კითხვა. როდესაც ვფიქრობთ, თუ რა სახის მონაცემები გვჭირდება ჩვენი საკვლევი თემის საუკეთესოდ გასაანალიზებლად, უნდა დავფიქრდეთ იმაზე, არის თუ არა სოციალური მედიიდან მიღებული მონაცემები ის, რაც გვჭირდება. შესაძლოა, კვლევის სხვა, უფრო ტრადიციული მეთოდები (გამოკითხვა, ექსპერიმენტი, დაკვირვება და სხვა) უფრო შესატყვისი იყოს. ქვემოთ ჩამოყალიბებულია კითხვები, რომლებიც მკვლევარმა აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს სოციალური მედიის კვლევისას.

- რომელი სოციალური პლატფორმები იქნება ყველაზე რელევანტური ჩემი კვლევისთვის - რა იქნება უკეთესი, მხოლოდ ერთი თუ რამდენიმე პლატფორმის განხილვა?

მომდევნო ნაბიჯია მზადება შერჩეული პლატფორმიდან/ებიდან მონაცემების შესაგროვებლად. ამასთან დაკავშირებით, მნიშვნელოვანია შემდეგ კითხვებზე პასუხის გაცემა:

- რა არის ჩემი ძირითადი კრიტერიუმი, შერჩეული პლატფორმიდან მონაცემების შეგროვებისას (სოციალური მედიიდან მონაცემების შეგროვების რომელ ძირითად მიდგომებს ვიყენებთ)
- რამდენი მონაცემი მჭირდება (დიდი მონაცემები თუ მცირე მონაცემები - Big Data VS Small Data)
- რას სახის ინფორმაციას დავკარგავ, თუ მონაცემებს ამ გზით შევაგროვებ (მიკერძოება მონაცემების შეგროვებისას)

ქვემოთ მოცემულ ქვეთავებში, ამ კითხვებს დეტალურად განვიხილავთ.

2.1 მონაცემების შესაგროვებლად ვიყენებთ მხოლოდ ერთ თუ რამდენიმე პლატფორმას?

სოციალური მედიის კვლევები ძირითადად ფოკუსირებულია მონაცემების მხოლოდ ერთი მედია პლატფორმიდან შეგროვებაზე, ძირითადად, ფეისბუქიდან ან ტვიტერიდან. იმ კვლევებისთვის, რომელიც ითვალისწიებს კონკრეტული პლატფორმის სიღრმისეულ გაგებას, ეს მიდგომა ყველაზე შესატყვისია. მაგალითად, როდესაც გვაინტერესებს შევისწავლოთ, როგორ იყენებენ ტვიტერის მომხმარებლები „ტვიტებს“ ან „ჰეშტეგებს“, ცხადია კლევამ უნდა გამოიყენოს მხოლოდ ერთი პლატფორმიდან მონაცემების შეგროვების მიდგომა და მონაცემები ტვიტერიდან შეაგროვოს. მაგრამ ამ შემთხვევაშიც, სასურველია სხვა პლატფორმებთან შედარება, იმის სანახავად, კვლევის შედეგად ნანახი ფენომენი მხოლოდ ტვიტერისთვის არის უნიკალური, თუ სხვა პლატფორმებსაც ახასიათებს.

არის კვლევები, რომელიც ფოკუს აკეთებს არა კონკრეტული პლატფორმის შესწავლაზე, არამედ აინტერესებს პლატფორმების რეაგირება კონკრეტულ ფენომენებზე, როგორიცაა მაგალითად სოციალური აქტივიზმი, კატასტროფებზე რეაგირება და სხვა. ეს თემები შემდეგ კიდევ უფრო ვიწროვდება და იღებს უფრო კონკრეტული შემთხვევების სახეს - კონკრეტულ სიტუაციებში როგორ იყო გამოყენებული კონკრეტული პლატფორმა.

მაგალითად, ფეისბუქი საპრეზიდენტო არჩევნების დროს, იუთუბი ელექტრონული სწავლებისას და სხვა. როგორც ზემოთ აღინიშნა, სხვადასხვა მედია პლატფორემები მომხმარებელთა განსხვავებულ ინტერესებს და საჭიროებებს აკმაყოფილებს. აქედან გამომდინარე, პლატფორმის არჩევას მნიშვნელოვნად განაპირობებს ის, თუ რის კვლევას ვაპირებთ. მაგალითად, თუ ჩვენ გვაინტერესებს საზოგადოების დამოკიდებულები ლგბტ ჯგუფის მიმართ, უნდა ავირჩით ფეისბუქი, რადგან ამ პლატფორმის მომხმარებლები ყველაზე მეტად განიხილივენ ამ თემას. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ბევრი სოციალური მედია პლატფორმა ურთიერთდაკავშირებულია, ან ავსებს ერთამანეთს - ტვიტები შეიძლება შეიცავდეს ფაეიბუქის ლინკებს, ფეისბუქის პოსტები შეიძლება შეიცავდეს იუთუბის ვიდეოებს და ა.შ. შესაბამისად, ზოგიერთი საკითხის შესწავლისთვის, მნიშვნელოვანია ინფორმაციის შეკრება ერთზე მეტი მედია პალტფორმიდან. ამავე დროს, განსაზღვრული საკითხების შესასწავლად შეაძლოა განსაზღვრული მედია პლატფორმების გამოყენება იყოს მიზანშეწონილი, რადგან როგორც წესი, ისინი სხვადსხვა ტიპის კომუნიკაციებისთვის გამოიყენება.

მას შემდეგ, რაც მკლევარი გადაწყვეტს, თუ რომელი მიდგომა გამოიყენოს სოციალური მედიის კვლევისას - კონცენტრირდეს მხოლოდ ერთ თუ რამდენიმე პლატფორმაზე, ის გადადის კვლევის შემდეგ ეტაპზე, სადაც უნდა გადაწყვიტოს, მონაცემების შეგროვების არსებული ძირითადი მიდგომებიდან, თუ რომელს დაეყრდნობა.

2.2 სოციალური მედიიდან მონაცემების შეგრვების ძირითადი მიდგომები

პირველ რიგში, მკვლევარმა უნდა განსაზღვროს მონაცემების შეგროვების პერიოდი. მონაცმების შეგროვების პერიოდმა შეიძლება მნიშვნელოვანი ზეგავლენა მოახდიოს შედეგებზე; შესაბამისად,ზუსტად უნდა იყოს განსზღვრული რა პერიოდში ხდება მონაცემების შეგროვება - კონკრეტული საათების, თუ თვეების განამავლობაში. მონაცემების შეგროვების კონკრეტული პერიოდი მონაცემების შეგროვების კონკრეტულ სტარტეგიასთან ერთად უნდა იყოს განხილული. ძირითადად, გავრცელებულია სოციალური მედიის მონაცემების შეგროვების შემდგები სტრატეგიები:

მომხმარებელთა „ექაუნთებზე“ დაფუძნებული - ამ შემთხვევაში, ჩვენ ვიცით ჯგუფის ყველა მომხმარებელი და სასურველია მონაცემების შეგროვება ჯგუფის ყველა წევრისგან. მაგალითად, ერთ-ერთ კვლევაში (Kaczmirek et al, 2014) მკვლევარები სწავლობდნენ

გერმანიის ბუნდესტაგის არჩევნების კანდიდატებს; კერძოდ, მათ ქცევას სოციალურ მედიაში. შესაბამისად, კვლევში გამოყენებული იყო პიროვნებაზე მიმართული მიდგომა და სამიზნე იყო კონკრეტული ადამიანების ფეისბუქისა და ტვიტერის „ექაუნთები“ .

თემებსა და ძირითად სიტყვებზე დაფუძნებული - ეს სტარტეგია გულისხმობს სოციალური მედიის შინაარსის შეგროვებას, რომელსაც საფუძვლად უდევს კონკრეტული მოვლენა, მაგალითად არჩევნები ან სპორტული ოლიმპიადა. ამ შემთხვევაში, ინფორმაციის შეგროვება ეფუძნება სპეციალურ სამძებრო სიტყვებს, ფრაზებს, რომელიც გამოიყენება კონკრეტულ „პოსტებსა“ და „ჰეშთეგებში“. ზემოთ მითითებულ კვლევაში, მკვლევარებმა წინასწარ შექმენს მათთვის საინტერესო სიტყვებისა და „ჰეშთეგების“ სია და აანლიზებდნენ მათ გამოყენას მათთვსის საინტერესო „ექაუნთებში“.

მეტამონაცემებზე დაფუძნებული - ამ შემთხვეაში ფოკუსი კეთდება ისეთ მახასიათებლებზე, როგორიცაა მაგალითად, გეოგრაფიული ადგილმდებარეობა, დრო - მაგალითად, სტატუსები, რომელიც გამოქვეყნდა კვირას, იუთუბზე გავრცელებელი ვიდეობი, რომლებიც 3 სთ-ზე მეტ ხანს გრძელდება და სხვა.

V. სოციალური მედიის მოანცემთა ანალიზი

სოციალური მედიის მონაცემთა ანალიზისას გამოიყენება როგორც რაოდენობრივი, ისე თვისებრი ტექნიკები.

რაოდენობრივი მიდგომები

საინტერესო სურათის მიღება შეიძლება მიღებული მონაცემების კატეგორიული ცვლადების სიხშირეებიდან

- **მოცულობის ანალიზი** - ეს არის მონაცემთა მოცულობის სიხშირეების დათვლის უმარტივესი გზა. მაგალითად, პლატფორმის მომხმარებლები და მათი დემოგრაფიული მახასიათებელები, „პოსტებისა“ და „ჰეშთეგების“ რაოდენობა, მოწონებების რაოდენობა და სხვა.
- **ურთიერთმიმართების ანალიზი** - ესეც უკავშირდება სიხშირეებს, თუმცა ამ შემთხვევაში ფოკუსი კეთდება არსებულ ურთიერთობებზე (მაგალითად, მეგობრების

რაოდენობა ფეისბუქზე, მიმდევრების რაოდენობა ინსტაგრამზე) ან პოსტზე პასუხების რაოდენობა.

- **კორელაცია** - გულისხმობს სოციალური მედიის ერთი სახის მონაცემების შედარებას მეორესთან დროის გარკვეულ ინტერვალში, ან სხვა სახის დამოუკიდებელი ცვლადის მიხედვით (ადგილმდებარეობა, ასაკი და სხვა). ამგვარი შედარებით შესაძლოა მივიღოთ კორელაცია. ანალიზი შეიძლება გამოყენებული იყოს როგორც მიმართულების მიმცემი ან პროგნოზირების საშუალება.
- **რეგრესია/კლასიფიკაცია** - კორელაციაში მყოფი მონაცემების გამოყენებით, შესაძლოა განსაზღვრული მოდელების შექმნა იმ კატეგორიების საპროგნოზოდ, რაც დამოკიდებელ ცვლადს შეიძლება ახასიათებდეს. ეს მეთოდი განსაკუთრებით ეფექტურია ინტერვენციებზე ინფორმაციის მისაღებად. მაგალითად, ტვიტერი ან ფეისბუქი შეიძლება გამოყენებული იყოს იმის სანახავად, თუ რამდენად შემცირდა გრიპის სიმპტომები, გრიპის საწინააღმდეგო ინტერვენციის დასწყების შემდეგ.
- **კლასტერული ანალიზი** - ეს მიდგომა არის სეგმენტიზაციის რაოდენობრივი ვერსია. ის იყენებს ალგორითმს ერთნაირი მონაცემების კლასტერებად დახარისხებისთვის. ეს მიდგომა საინტერესოა მაგალითად იმის განსასაზღვრად, თუ კონკრეტულ საკითხზე რა მახასიათებლის მქონე მომხმარებლები საუბრობენ.
- **გეოგრაფიული საინფორმაციო სისტემათა ანალიზი (GIS)** - სივრცესთან დაკავშირებული მახასიათებლები ხშირად დამახასიათებელია სოციალური მედიის მონაცემებისთვის (მაგალითად, კომპიუტერების IP მისამართები, GPS ლოკაცია მობილლური ტელეფონით გაკეთებული პოსტების შემთხვევაში), რაც გულისხმობს იმას, რომ ჩვენ შეგვიძლია გქონდეს ზუსტი ინფორმაცია მოვლენის (მაგალითად, საპროტესტო ტალღა, ეპიდემია) დროისა თუ ადგილმდებარეობის შესახებ.

თვისებრივი მიდგმები

იქიდან გამომდინარე, რომ სოციალური მედიიდან მიღებული მონაცემების დიდი ნაწილი თვისებრივი ხასიათისაა, მათი დამუშავებისთვის ეფექტურად გამოიყენება სხვადსხვა თვისებრივი ტექნიკები:

- **აქტიური/პასიური ეთნოგრაფიული მიდგომები** - ეს მეთოდი ხშირად გამოიყენება სოციალური მედიიდან ინფორმაციის მიღებისას, როდესაც მკვლევარი ხდება გარკვეული ჯგუფის წევრი და შიგნიდან აკვირდება მოვლენებს.
- **სეგმენტიზაცია** - მკლევარმა შესაძლოა გამოიყენენოს სოციალური მედიიდან მიღებული მონაცემები, როგორც დამატებითი წყარო, რომელიც ამდიდრებს არსებულ თვისებრივ კვლევას. ამის ერთ-ერთი მაგალითია სოციალური მედიის გამოყენება რთულად ხელმისაწვდომ ჯგუფებებთან დასაკავშირებლად, მათი ინტერვიუერების მიზნით.
- **თემატური ანალიზი** - შესაძებელია სოციალური მედიიდან მიღებული მასალის კოდირება და თემატური ანალიზი; რაც დაგვეხმარება შინაარსის ემოციური მხარის გაანალიზებაში, ან ვნახოთ როგორია იერარქიული კლასიფიკაცია, რომელიც თემის მნიშვნელობას დაგვანახებს. არსებობს, სპეციალური კომპიუტერული პროგრამები, რომლების ამ დროს გამოიყენება.
- **ემოციების/გრძნობების ანალიზი** - არსებული ალგორითმების გამოყენებით შესაძლოა შინაარსი - პოსტები, ტვიტები - დაკავშირებული იყოს დადებით ან უარყოფით ემოციებთან. თუმცა, ამ მეთოდს საკმაოდ შეზღუდული გამოყენება აქვს, რადგან ყოველთვის ვერ ხერხდება ემოციების ამოცნობა, მაგალითად იმ შემთხვევაში, როდესაც გამოყენებულია სარკაზმი ან კულტურული ფაქტორების გამო.

VI. ეთიკური საკითხები ინტერნეტით კვლევის ჩატარებისას

ინტერნეტის საშუალებით კვლევების ჩატარების დროს თავს იჩენს ეთიკური საკითხები, რომელიც მსგავია იმისა, რასაც შეიძლება შევხვდეთ კვლევის ტრადიციულად ჩატარებისას - კვლევაში მონაწილეობაზე თანხმობის მიღება, ინტერვიუს შემდგომი დებრიფი და კვლევიდან გასვლის პროცედურები. თუმცა, ინტერნეტ კვლევების დროს გვხვდება სრულიად ახალი ეთიკური გამოწვევები, რომლის შესახებ ჯერ კიდევ არ არსებობს შეთანხმებული და ნათელი პასუხი. მაგალითად, ყოველთვის ნათელი არ არის, როდის შეიძლება საჯაროდ ხელმისაწვდომი სხვადასხვა ონლაინ ფორუმების ტექსტების გამოყენება კვლევის მიზნით. ამ საკითხის შესახებ ჯერ კიდევ არსებობს აზრთა სხვადსხვაობა და არ არსებობს ერთიანი გაზამკლევი მკვლევრებისთვის. Association of Internet Researchers -ის

ანგარიშში მოცემულია ზოგადი რეკომენდაციები ინტერნეტკვლევებში ეთიკური სტანდარტებით მოქმედების შესახებ (Association of Internet Researchers, 2010); თუმცა, მაინც არ არსბეობს ერთიანი მიდოგმა. ამას ადასტურებს შემდეგი ორი კვლევა : Fox- ის და კოლეეგების მიერ ჩატარებულ კვლევაში (2005) მკვლევარები მონაწილეოდნენ ანორექსიის მქონე პირთა ინტერნრეტ ჯგუფში - თუმცა, მათ გაამხილეს რომ მკვლევრები იყვნენ და ჯგუფში კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე გაწევრიანდენენ. საპირისპირო პრაქტიკას ჰქონდა ადგლი Brotsky და Giles (2007) - ის კვლევაში - ამ შემთხვევაში მკლვევარები ანორექსიის მქონე პირთა ინტერნეტ ჯგუფში გაწევრიანდენენ როგორც თემის წევრები და არ გაამხილეს მათი რეალური სტატუსი და მიზნები. ეს ურთიერთასაწინააღმდეგო პრაქტიკა გვარწმუნებს, თუ რამდენად არაერთგვაროვანია ინტერნეტკვლევის ეთიკური სტანდარტები - ორივე ზემოთ მითითებული კვლევა დამტკიებული იყო ეთიკური კომისიის მიერ.

ინტერნეტ კვლევის ჩატარებისას აქტუალურ ეთიკურ საკითხებს წარმოადგენს მონაწილეთა თანხმობა კვლევაზე, ანონიმურობა, კონფიდენციალურობა და პირად ცხოვრებასთან დაკავშირებული საკითხები. როდესაც მკვლევარი თვალს ვერ ადევნებს პროცედურებს, ის დარწმუნებული ვერ იქნება, რომ მონაწილე დეტალურად გაეცნო თანხმობის ფურცელს და გააზრებულად დათანხმდა კვლევაში მონაწილეობას. ასევე, იმ შემთხვევაშია, თუ კვლევაში მონაწილეობამ მონაწილეზე არასასრუველი ფსიქოლოგიური გავლენა იქონია, ესეც უცნობი რჩება მკვლევრისთვის და მას შესაძლებობა არ ექნება სათანდო ზომები მიიღოს. ზოგიერთ შემთხვევაში, ინტერნეტკვლევა სერიოზული გამოწვევების წინაშე აყენებს მონაწილეთა ანონიმურობას. ინტერნეტსივრციდან აღებულ ტექსტებში შესაძლებეია ავტორების ამოცნობა - ავტორმა კვლევაში გამოყენებული ბლოგებიდან აღებული ტექსტების ავტორების უმრავლესობის იდენტიფიცირება მოახერხა (Dawson, 2014). ინტერნეტკვლევებმა შესაძლოა საფრთხე შეუქმას ადამიანების პირადი ცხვოვრების ხელშეუხებლობას - ინტერნეტი ინახავს ინფორმაციას ჩვენი პირადი ცხოვრების ბევრი სენსიტიური დეტალის შესახებ, რომელიც შეიძლება სტიგმისა და დისკრიმინაციის საფუძველი გახდეს. რადგან თანამედროვე ტექნოლოგიები სულ უფრო პიროვნებაზე ორიენტირებული და ზოგ შემთხვევში აბეზარიც კი ხდება, პირადი ცხოვრების დეტალები სულ უფრო დაუცველი ხდება ინტერნეტ სივრცეში. არსებული მნიშვნელოვანი გამოწვევების მიუხედავად, არ არსებობს ცალსახა ეთიკური სტანდარტები და პროცედურები, რომლებიც მკლევრებმა ინტერნეტ კვლევის დროს უნდა დაიცვან - ეს განსაკუთრებით აქტუალურია სოციალური

მედიის გამოყენების დროს. ინტერნეტ ტექნოლოგიების შესაძლებლობებიდან გამომდინარე, შესაძლებელია ადამიანის ინტერნეტ აქტიურობის შესახებ მრავალწლიანი „დოსიეს“ მოპოვება . მუხედავად იმის, რომ ამ მასალის უდიდესი ნაწილი - ბლოგების ტექსტები, პოსტები, ფოტოები და სხვა - საჯაროდ ხელმისაწვდომია, კვლევაში მათ გამოყენებას ავტორები არ გულისხმობდნენ . ჯერ კიდევ არ არსბობს ზუსტად გაწერილი რეგულაციები იმის შესახებ, თუ სოციალურ მედიაში განთავებსული მასალიდან რომელია საჯარო და რომელი პირადი; და რომლის გამოყენებისთვის სჭირდებათ ნებართვა (Buchanan & Williams, 2010). იმის შესახებ, აღნიშნულიდან გამომდინარე ცხადია, რომ ინტერნეტკვლევების დაგეგმვას მკვლევარები დიდი სიფრთხილით უნდა მოეკიდონ, განსაკუთრებით ისეთ ვითარებაში, თუ არ არსებობს კვლევის ეთიკის ინსტიტუციური კომისიები.

VII. თავის შეჯამება

ინტერნეტის დანერგვამ ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში ხელი შეუწყო მეცნიერებაში მის გამოყენებას - ის ეფექტურად გამოიყენება როგორც მეცნიერებს შორის კომუნიკაციისთვის, ისე კვლევითი მიზნებით. კვლევებში ინტერნეტის გამოყენებას რამდენიმე უპირატესობა აქვს - ის საშუალებას იძლევა დიდი რაოდენობით მონაცემები შევკრიბოთ სწრაფად და ადვილად, ინტერნეტის გამოყენებით მკლევარებს შეუძლიათ დაეყდნონ უფრო მრავალფეროვან შერჩევას - ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ შემთხვევაში, თუ სამიზნე ჯგუფი რთულად ხელმისაწვდომია, მაგალთად ლგბტქ ჯგუფის ან წამალდამოკიდებულების შემთხვევაში; და ბოლოს, ინტერნეტით ჩატარებული კვლევები მნიშვნელოვნად ზოგავს რესურსებს. თუმცა, ინტერნეტის საშუალებით ჩატარებული კვლევებისთვის დამახასიათებელია მთელი რიგი გამოწვევები, რომლებიც პირველ რიგში მონაცემების ხარისხსა და კვლევის შერჩევას უკავშირდება. ინტერნეტკვლევის ბუნებიდან გამომდინარე, მკვლევარი ვერ აკონტროლებს ისეთ ფაქტორებს, როგორიცაა გარემო, რომელიშიც მიმდინარეიბს კვლევა (მაგალითად, შესაძლოა, რესპონდენტი კითხვარს დამოუკიდბელად არ ავსებს), რესპონდნეტის ქცევას (მაგალითად,რესპონდენტი ზუსტად არ მისდევს კითხვარი ინსტრუქციას), რამაც შესაძლოა გავლენა მოახდინოს მონაცემების სიზუსტეზე. აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს იმის შესახებ, თუ რამდენად განსხვავდება გულწრფელობის თვალსაზრისით ინტერნეტით და პირისპირ ჩატარებულ კვლევის შედეგები. ბოლო პერიოდის კვლევები აჩვენებს, რომ ამ მიმაერთულებით განხვავება არ არის.

დღეს, როდესაც ინტერნეტის მომხმარებელთა პროფილი ძალიან მრავლაფეროვანია და ის არ არის შეზღუდული მხოლოდ საშუალო კლასის პრივილეგირებული წარმომადგენელებით, როგორც ეს ინტერნეტის გამოჩენის პირველ წლებში, შერჩევის მიკერძოების ხარისხიც დაბალია. თუმცა, აქაც აზრთა სხვადასხვაობა გვხვდება იმის შესახებ, თუ რომელი უკეთ წარმოადგენს გენერალურ ერთობლიობას - ინტერნეტით თუ პირისპირ ჩატარებული კვლევევი - კვლევებს არ აქვთ ერთმნიშვნელოვანი შედეგები: ზოგერთი კვლევა მხარს უჭერს მოსაზრებას, რომ ტრადიციული გზით ჩატარებული კლევის შერჩევა, უკეთესად ასახავდა გენერალურ ერთობლიობას. სხვები მიხედვით კი, იმის მტკიცებულებას იძლევა, რომ ინტერნეტკვლევის შერჩევა, არ ჩამოუვარდება პირისპირ კვლევით ჩატარებული შერჩევის ხარისხს და უფრო მეტიც, განზოგადების თვალსაზრისით, უკეთეს მაჩვენებელსაც კი იძლევა.

ბოლო პერიოდის განმავლობაში, ინტერნეტის დახმარებით ჩატარებულ კვლევებს შორის განასკუთრებული ადგილი უჭირავს სოციალური მედიის გამოყენებას. არსებობს სოციალური მედიის არაერთი განსაზღვრება. ყველა მათგანი მის საფუძვლად განიხილავს ვებ პლატფორმებს, რომლებიც ხელს უწყობს მომხმარებლებს შინაარსის შექმნასა და გავრცელებაში, რომელიც გულისხობს სხვა მომხმარებლებთან მომდევნო ონლიან ინტერაქციებს. ასევე მრვალნაირია სოციალური მედიის კატეგორიზაცია; მათ შორის ყველაზე გავრცელებულია სოციალური მედიის ტექნოლოგიის ტიპის მიხედვით კატეგორიზაცია: სოციალური ქსელი, ვებგვერდები, სოციალური ახალი ამბები, მედია გაზიარება, მიკრობლოგები და ბლოგები და ფორუმები.

სოციალური მუშაობის კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, სოციალური მედიის კვლევისას ჩვენ ძირითადი ფოკუსი მიმართული იქნება იმაზე, თუ როგორ უნდა გამოვიყენეოთ სოციალური მედიის პლატფორმებზე არსებული სხვადსხვა მონაცემები. მას შემდეგ, რაც მკვლევარი დარწმუნდება, რომ მისი საკვლევი საკითხისთვის მნიშნელოვანია მოანცემების შეგროვება სოციალური მედიიდან, მან უნდა გადაწყვიტოს რა იქნება უკეთესი, მხოლოდ ერთი თუ რამდენიმე პლატფორმის განხილვა? მომდევნო ნაბიჯი კი იქნება მონაცემების შეგროვების მიდგომის შერჩევა - ძირითადად, გავრცელებულია სოციალური მედიის მონაცემების შეგროვების შემდგები სტრატეგიები: მომხმარებელთა „ექაუნთებზე“ დაფუძნებული მიდგომა, თემებსა და ძირითად სიტყვებზე დაფუძნებული მიდგომა და მეტამონაცემებზე დაფუძნებული მიდგომა.

სოციალური მედიის მონაცემთა ანალიზისას გამოიყენება როგორც რაოდენობრივი, ისე თვისებრი ტექნიკები. რაოდენობრივი მიდგომებიდან ხშირად გამოიყენება: მოცულობის ანალზი, ურთიერთმიმართების ანალიზი, კორელაცია, რეგრესია/კლასიფიკაცია, კლასტერული ანალიზი და გეოგრაფიული საინფრომაციო სისტემათა ანალიზი (GIS). თვისბრივი მიდგომებიდან გამოიყენება: აქტიური/პასიური ეთნოგრაფიული მიდგომები, სეგმენტიზაცია თემატური ანალიზი ემოციების/გრძნობების ანალიზი.

ინტერნეტის გამოყენებით კვლევების ჩატარებისას განსაკთრებული მნიშშვნელობა ენიჭება კვლევის ეთიკურ საკითხებს. ამ დროს თავს იჩენს როგორც ტარდიციული ეთიკური საკითხები, როგორიცაა მაგალითად, მონაწილეთა ინფორმირებული თანხმობა ან კლვეიდან გასვლის პროცედურები; ასევე, გვხვდება საკითხები, რომლებიც ამ ტიპის კვლევისთვის განსაკუთრებით აქტუალურია, როგორიცაა პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა და კონფიდენციალობა, რადგან ინტერნეტ ტექნოლოგების განვითარებასთან ერთად, ინტერნეტსივრცეში არსებული ადამიანის პირადი ინფორმაცია სულ უფრო მოწყვლადი ხდება. ინტეერნეტკლვების ეთიკური სტანდარტების შესაბამისად წარმართვას ართულებს ის გარემოებაც, რომ არ არსებობს შეთანხმებული და ერთიანი ეთიკური სტანდარტები, რომლებიც მკლევართა მოქმედებას დაარეგულირებს ინტერნეტით კვლევების ჩატარების დროს.

VIII. კითხვები რეფლექსიისთვის

1. რა მიმართულებით ხდება ინტერნეტის გამოყენება აკადემიურ სფეროში?
2. დაახასიათეთ ინტერნეტით კვლევების ჩატარების უპირატესობა და გამოწვევები
3. რომელი უფრო სრულად წარმოადგენს გენერალურ ერთობლიობას ინტერნეტით თუ პირისპირ ჩატარებული გამოკითხვისას გაკეთებული შერჩევა?
4. რა განსხვავებაა სოციალურ მედიასა და სოიალურ ქსელს შორის?
5. დაგეგმეთ ნაბიჯები, რომელიც მკვლევარმა უნდა გადადგას სოციალური მედიის კვლევისას
6. დაახასიათეთ სოციალური მედიის მონაცემების ანალიზის რაოდენობრივი და თვისებრივი მიდგომები

7. რა ეთიკურ გამოწვევებს ხვდებიან მკვლევრები ინტერნეტით კვლევის ჩატარებისას და რატომ არის რთული მათთან გამკლავება?

IX. სავარჯიშოები

სავარჯიშო #1

დაგეგმეთ კვლევა, რომლის მიზნებიდან გამომდინარე, აუცილებლია მონაცემების სოციალური მედიიდან შეგროვება

სავარჯიშო #2

დაახასიათეთ „ფეისბუქის“ გამოყენების ფუნქციები ქართველ მომხმარებლებთან - რა თემები განიხილება ყველაზე ხშირად ამ პლატფორმით?

სავარჯიშო #3

როგორ შეისწავლიდით შიდსის მქონე პირთა სექსუალურ ქცევას საქართველოში ინტერნეტის გამოყენებით?

გამოყენებული ლიტერატურა

Association of Internet Researchers (2012) Ethical Decision-Making and Internet Research :Recommendations from the AoIR Ethics Working Committee(Version 2.0)

Boddy, J. & Dominelli, L. (2014) Social Media and Social Work: The Challenges of New Ethical Space, Australian Social Work, 70 (2) 172-184

Brotsky and Giles (2007) - Inside the "pro-ana" community: a covert online participant observation, Eat Disorders.15(2):93-109.

Buchanan, T., & Williams, J. E. (2010). Ethical issues in psychological research on the Internet. In S. D. Gosling & J. A. Johnson (Eds.), Advanced methods for conducting online behavioral research (p. 255–271)

Dawson J.F, (2014) Moderation in Management Research: What, Why, When, and How, Journal of Business and Psychology 29(1)

Edlund, E. (2019) Advanced Research Methods for the Social and Behavioral Sciences, Cambridge University Press

Engel, R.L., & Schutt, R.K (2017) The Practice of Research in Social work, SAGE

Fox, Ward and O'Rourke (2005) - Pro-anorexia, weight-loss drugs and the internet: an "anti-recovery" explanatory model of anorexia. Sociol Health Illn. 2005 Nov;27(7):944-71.

Hardwick, L., Smith, R. Worsley (2016) Innovations in Social Work Research, Jessica Kingsley Publishers

Kaplan, M. & Haenlein, M. (2010) Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media, Business Horizons 53, 59-68

McLaughin, H. (2011) Understanding Social Work Research, SAGE Publications

Rubin, A., & Babbie, E (2016) Essential Research Methods for Social Work, Fourth Edition, CENGAGE Learning

Rubin, A., & Babbie, E (2011) Research Methods for Social Work, BROOKS / COLE

Sloan, L., & Quan -Haase, . (2017) The SAGE Handbook of Social Media Research Methods, SAGE

Social Media Research Group (2016) Using Social Media for Social Research: An Introduction Social Science in Government

Yegidis, B.L., Weinbach, R.W. and Meyers, L. L (2012) Research Methods for Social Workers, Pearson- My Social Work Lab

თამარ მახარაძე

თავი X

საჭიროებათა კვლევა

I. შესავალი

საჭიროებათა ანალიზის არის პრაქტიკული დანიშნულების კვლევა, რომელსაც ძალიან დიდი მნშვნელობა აქვს სოციალური მუშაობისთვის. კვლევის შედეგები ააშკარავებს იმ პრობლემებსა და საჭირობებს, რომლებიც საზოგადოების სხვადსხვა ჯგუფებს აქვთ. საჭიროებათა ანალიზმა შეიძლება დღის წესრიგში მნიშვნელოვანი საკითხები წამოჭრას, მაგალითად, რამდენად აკმაყოფილებს არსებული მომსახურებები ბენეფიციარების საჭიროებებს ? რომელი ახალი მომსახურებების განვითარებაა საჭირო სხვადასხვა ჯგუფების საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად? და სხვა. როგორც ვხედავთ, საჭიროებათა კვლევა მნიშვნელოვან საფუძველს ქმნის ახალი სოციალური პროგრამების შესაქმნელად და ზოგადად, სოციალური რეფორმების გასატარებლად. საჭიროებათა კვლევის შედეგები არის მტკიცებულება გადაწყვეტილების მიმღებ იმ პირთა სიტყვების საპირწონედ, ვინც თვლის, რომ სოციალური პროგრამებისთვის განვითარება ნაკლებად პრიორიტეტულია. აქვე უნდა გავითვალისწიოთ, არასწორად ჩატარებულმა საჭიროებათა ანალიზმა შეიძლება ხელი შეუწყოს სოციალური პოლიტიკის არასწორად წარმართვას - რომელიმე მომსახურების განვითარების მნიშვნელობა შესაძლოა სათანადოდ არ იყოს შეფასებული ან პირიქით, ზედმეტი მნიშვნელობა მიენიჭოს. შესაბამისად, საიროებთა კვლევის სწორად ჩატარების ტექნიკების ცოდნას დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს სოციალური მუშაკებისთვის.

საჭიროებათა შეფასება ეს არის კვლევის ტრადიციული, რაოდენობრივ და თვისებივ მეთოდებზე დაფუძნებული, კონკრეტული თემებისა და ჯგუფების პრობლემებისა და საჭიროებების შესახებ ინფორმაციის შეგროვება და გაანალიზება. მოცემულ თავში განხილული იქნება საჭიროებათა შეფასების რაობა და მისი ძირითადი მიზნები. გაანალიზებული იქნება საჭიროების ცნება და მისი შინაარსი სხვადასხვა პერსპექტივიდან. განსაკუთრებული აქცენტი გაკეთდება საჭირობათა ანალიზის მნიშვნელობაზე სოციალური

მუშაობისთვის და შესაბამისი მაგალითების გამოყენებით, აღწერილი იქნება ის ძირითადი ტექნიკები, რომელსაც სოციალურ მუშაობაში საჭიროებათა კვლევისას იყენებენ.

II. რა არის საჭიროებათა შეფასება

საჭირობათა შეფასება მონაცმების შეგროვების ორაგნიზებულ გზას წარმოადგენს თემში არსებული სხადასხვა ჯგუფების საჭიროებების შესახებ. საჭიროებათა კლევა გამოიყენება ახალი სერვისების განვითარებისა და უკვე არსებული პროგრამების რელევანტურობის შესაფასებლად. Kuh (1982, citied Tutty & Rotherym, 2011) გამოყოფოს ხუთ ძირითად მიზანს, რომელსაც ძირითადად ემსხურება საჭიროებათა შეფასება: (1) კონკრეტული ჯგუფების შეხედულებების შესწავლა იმ საკითხებზე, რომელმაც შესაძლოა ხელი შეუწყოს ახალი პროგრმების განვითარებას, (2) მიმდინარე პროგრამების რელევანტობისა და მნიშვნელობის დასაბუთება, (3) მიღებული მომსახურებით ბენეფიციართა კმაყოფილბის გაგება, (4) სხვადსხვა ალტერანტივებიდან ყველაზე სასურველი პროგრამის შერჩევა და (5) იმის განსაზღვრა, თუ რამდენად დაკმაყოფილდა ბენეფიციართა საჭიროებები - ეს მიმართულება საკმაოდ ახლოსაა პროგრამის შეფასებასთან, რომელსაც მე-11 თავში განვიხილავთ.

საჭიროებათა შეფასების დაგეგმვისას მნიშვნელოვანია ორ კითხვაზე პასუხის გაცემა - ვის საჭიროებებს ვსწავლობთ და როგორ? მკვლევარი კარგად უნდა იცნობდეს იმ ჯგუფს, რომლის საჭიროებების შესწავლას აპირებს. საჭიროებათა კვლევამ შეიძლება მოიცვას ის ადამიანებიც, რომლებსაც კონკრეტული მომსახურებით არასდროს უსარგებლია, თუმცა ძლიერ განიცდიან ამ მომსახურების დეფიციტს და მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მოწოდება შეუძლიათ იმ საჭიროებების შესახებ, რომელსაც ამ მომსახურების არაასებობის გამო განიცდიან; და ამ მხრივ, მათ მეტია აქვთ სათქმელი, ვიდრე მაგალითად, მომსახურების მიმწოდებლებს, აკადმიური სფეროს ან სახელმწიფო უწყებების წარმომადგენლებს. კვლევის საწყის ეტაპზე მნიშვნელოვანია ვიცოდეთ რომელი მეთოდებით ვაპირებთ ინფორმაციის შეგროვებას - საჭიროებათა კვლევა ეყრდნობა კვლევის იმავე მეთოდებს, რომლებიც ზოგადად კვლევისას გამოიყენება, მაგალითად, გამოკითხვა, სიღრმისეული ინტერვიუ, ფოკუს ჯგუფი და სხვა. თუმცა, სამიზნე ჯგუფიდან და კვლევის ფოკუსიდან გამომდინარე,

აუცილებლია ზუსტად შეირჩეს კვლევის ის მეთოდი, რომელიც მოცემულ სიტუაიაში მონაცემების შეგროვების საუკეთესო საშუალება იქნება.

საჭიროებათა კვლევის დაწყებამდე მნიშვნელოვანია განვსაზღვროთ, თუ რას ვგულისხმობთ „საჭიროების“ ქვეშ. ერთ-ერთი კლასიფიკაციის მიხედვით, არსებობს ოთხი ტიპის საჭიროება (Bradshaw, 1977 cited in Alston & Bowles, 2018) : (1) ნორმატიული საჭიროება - სტანდარტული ან მოსალოდნელი საჭიროება, რომელიც განისაზღვრება პროფესიონალების და სხვა კომპეტენტური პირების მიერ - მაგალითად, ABA თერაპიის საჭიროება აუტისტური სპექტრის მქონე ბავშვისთვის (2) განცდილი საჭიროება - სამიზნე ჯგუფის სურვილები, რომელიც გამოხატავს იმას, თუ მათ რა სურთ მაგალითად, დღის ცენტრის ბენეფიციართა სურვილი მომსახურების ჩამონათალში იყოს თევში ერთხელ ექსკურსიაზე სიარული (3) გამოხატული საჭიროება - სამიზნე ჯგუფის ღიად დაფიქსეირებული საჭიროება, მაგალითად, ბავშვთა ადრეული განვითარების ხელშეწყობის პროგრამის მომლოდინეთა სია და (4) შედარებითი საჭიროება - თემისა და ჯგუფის საჭიროება, რომელიც სხვა თემთან თუ ჯგუფთან შედარების შედეგად განისაზღვრა, მაგალითად, დღის ცენტრის მომსახურების მსგავსად, ბენეფიცართა ტრანსპორტით მომსახურების არსებობა სკოლაში ინკლუზიური გაანთლების დანერგვის პროცესში. როგორც ვხედავთ, საჭიროებას განსხვავებულად გამოხატავენ პროფესიონალები / ექსპერტები (ნორმატიული და შედარებითი საჭიროება) და სამიზნე ჯგუფი / თემი (გამოხატული და შედარებითი საჭიროება). ექსპერტული მოსაზრება შეიძლება შეცდომაში შემყვანი იყოს, რადგან მას აკლია სამიზნე ჯგუფის ცხოვრებისეული, ყოფითი გამოცდილება. მეორეს მხრივ, თავად სამიზნე ჯგუფის / თემის მოსაზრება შეიძლება არარეალისტური და ეგოისტური იყოს. ნებისმიერ ხასიათის საჭიროებათა კვლევის დროს მკლევარმა უნდა მოახერხოს საკითხის სხვადსხვა პერსპექტივიდან განხილვა. მკვლევარის საბოლოო მიზანია საჭიროებათა ყოვლისმომცველი ანალიზის გაკეთება, რომელიც ფაქტობრივად საჭიროებათა ზემოთ განხილულ ოთხივე დონეს მოიცავს.

III. რატომ არის მნიშვნელოვანი საჭიროებათა შეფასება

საჭიროებათ კვლევა, პირველ რიგში, სწორად დაგეგმვაში გვეხმარება. საჭიროებათა ანალიზი საშუალებას გვაძლევს (Alston & Bowles, 2018):

- შევაფასოთ თემის/ჯგუფის საჭიროებები და შედეგების სწრაფად და ეფექტურად წარმოდგენით შესაბამის თემი / ჯგუფი მივმართოთ მოქმედებისა და ცვლილებებისკენ;
- განვსაზღვროთ არსებობს თუ არა საჭირო მომსახურებები;
- გავაანალიზოთ მომსახურებების არაასებობით გამოწვეული პრობლემები;
- განვსაზღვროთ, რამდენად კარგად ასაბუთებენ მომსახურების პოტენციური მიღებები მომსახურების საჭიროებას;
- განვსაზღვროთ ვინ სარგებლოს არსებული მომსახურებებით;
- განვსაზღვორთ, რა პრობლმები იჩენს თავს არსებული მომსახურებისას;
- განვსაზღვორთ რა სახის რესურსები და პროგრამული პრიორიტეტები უკავშირდება კონკრეტულ მომსახურებას;
- შევაფასოთ, რამდენად კარგად პასუხობს არსებული მომსახურებები თემის/ ჯგუფის საჭიროებებს;
- გამომავლინოთ არსებული სოციალური პრობლემები.

როგორც ვხედავთ, სოციალურ მუშაობაში საჭიროებათა შეფასება მხოლოდ კვლევა არ არის, ის თემის/ჯგუფის მობილიზება განსაზღვრული ცვლილებებისკენ. თუ სოციალური მუშაკი საჭიროებათა ანალიზს მხოლოდ კვლევის მიზნით აკეთებს, მან უნდ გადახედოს სოციალური მუშაობის საფუძვლად არსებულ პრინციპებსა და სტანდარტებს. საჭიროება ანალიზი მიმართული უნდა იყოს კონკრეტული თემის/ჯგუფის გასაძლიერებლად და საჭირო ცვლილებების ადვოკატირებისკენ (Alston & Bowles, 2018)

IV. საჭიროებათა კვლევის მონაწილეები

როგორ განვსაზღვორთ საჭიროებათ კვლევის მონაწილეები? ვინ არიან ის ადამიანები, ვისი აზრიც უნდა გავიგოთ? კვლევაში ჩართული უნდა იყოს ყველა იმ ჯგუფის თუ თემის წარმომადგენელი, რომელიც პირდაპირ თუ ირიბად უკავშირდება ჩვენთვის საინტერესო თემას. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, კვლევაში მონაჭილეობენ დაინტერესებული ჯგუფები. მაგალითად, თუ ჩვენ გვაინტერესებს დღის ცენტრით მომსახურების ბენეფიციართა საჭიროებები, ჩვენს კვლევაში მონაწილეობა უნდა მიიღოს ყველა იმ ჯგუფის წარმომადგენელმა, რომელიც დაინტერესებულია ამ მომსხურებით და გავლენას ახდენს ამ მომახურების განხორციელებასა და შედეგებზე.

სოციალურ მუშაობაში, საჭიროებათა კვლევა მონაცემების შეგროვებისას ტრადიციულად შემდეგ ჯგუფებს ეყდნობა: სამიზნე ჯგუფი (კლიენტები, პოტენციური კლიენტები), ინფორმირებული პირები (მომსახურების მიმწოდებლები, ექსპერტული ცოდნის მქონე პირები და სხვა) და მთლიანი თემის შერჩევითი ერთობლიობა.

სამიზნე ჯგუფი დაკომპლექტებულია იმ ადამიანებისგან, ვინც ყველაზე მეტად არის დაკავშირებული მომსახურებასთან ან ყველაზე მეტად განიცის ამ მომსახურების არაასებობით გამოწვეულ პრობლემას. მკვლვარი სწორედ მათ საჭიროებებს სწავლობს. ზემოთ განხილულ მაგალითში, დღის ცენტრის ბენეფიციართა საჭიროებებთან დაკავშირებით, სამიზნე ჯგუფი იქნებოდა დღის ცენტრის ამჟამინდელი და ყოფილი ბენეფიციარები და მათი ოჯახის წევრები. როდესაც ვსაუბრობთ კვლევაში სამიზნე ჯგუფის ჩართვაზე, უნდა აღინიშნოს რომ ეს ყოველთვის ადვილი როდია. მარგინალიზებული ჯგუფები, ისეთი როგორიცაა მაგალითად, უსახლკაროები, ნივთიერებზე დამოკიდებული პირები, ქუჩაში მცხვორები და მომუშავე ბავშვები და სხვა, ყოველთვის სათანადოდ არ არის წარმოდგენილი კვლევაში (Montesanti et al, 2016). ზოგ შემთხვევაში მკლევარს უშუალო შეხება არ აქვს ამ ჯგუფთან და უჭირს მათთან დაკავშირება. ასევე ხშრად პრობლემას წარმოადგენს ამ ჯგუფებთან საჭირო კონტაქტის დამყარება და ნდობის მოპოვება (Montesanti et al, 2016). დღი ცენტრის ბენეფიცირებთან მიმართებით, მკვლევარი შესაძლოა ასევე შეხვედროდა პრობლემას - დღის ცენტრის ბენეფიციარებს შორის ბევრია განვითარების სხვადასხვა დარღვევის მქონე ადამიანები - კვლევაში მათი მონაწილეობისთვის, მკვლევარს უნდა ჰქოდეს მათთან მუშაობისთვის საჭირო უნარ-ჩვევები; ასევე, მზად უნდა იყოს იმისთვის, რომ შესაძლოა დასჭირდეს კვლევის ინსტრუმენტების მათ საჭიროებებზე მორგება - კითხვარის ფორმის გამარტივება ან ინტერვიუსთვის მეტი დროის გამოყოფა. სამიზნე ჯგუფის ჯეროვნად წარმოდგენა კვლევაში მეტად მნიშვნელოვანია, რადგან ისინი ინფორმაციის მნიშვენლოვან წყაროს წარმოადგენს. შესაბამისად, მკვლევარმა კარგად უნდა დაგეგმოს და ყველა ზომა მიიღოს მათი ეფექტური მონაწილეობისთვის.

ინფორმირებული პირები შეიძლება იყვნენ ექიმები, მასწავლებლები, თანამდებობის პირები, თემის ლიდერები და სხვა - ყველა ის ადამიანი, ვინც ღირებულ ინფორმაციას ფლობს სამიზნე ჯგუფის საჭიროებების შესახებ. ინფორმირებული პირებისგან მიღებული ინფრომაცია, სამიზნე ჯგუფისგან მიღებული ინფორმაციისგან განსხვავებით, უფრო ფართეა და ხშირად კონტექსტუალურ ინფორამციასაც შეიცავს. თუმცა, ინფორმირებული

პირებისგან მიღებულ ინფორმაციას ფრთხილად უნდა მოვეკიდოთ, რადგან მათ შეიძლება საკუთარი იტერესები ჰქონდეთ ამა თუ იმ მომსახურებების განვითარებას ან არსებულის შენარჩუნებასთან დაკავშირებით. ზემოთ მოყვანილი დღის ცენტრის ბენეფიციარების შემთხვევაში, ინფორმირებული პირები შეიძლება იყვნენ მომსახურების მიმწოდებლები, მომსახურების დამფინანსებლები, სოციალური პოლიტიკის ექსპერტები, ადამიანის განვითარების სპეციალისტები და სხვა.

რელევანტური თემის წარმომადგენლები წარმოადგენენ მესამე ჯგუფს, რომლისგანაც ღირებულ ინფორმაციას იღებს მკვლევარი საჭიროებათა შეფასების დროს. რელევანტური თემი შეიძლება უკავშირდებოდეს როგორც უშუალოდ სამიზნე ჯგუფს, ისე ნებისმიერ იმ ადამიანს, რომელიც შესაძლოა უშალოდ არ არის ჩართული მომსახურებაში, მაგრამ ირიბად ახდენს მომსახურებაზე გავლენას ან პირიქით, განიცდის მის გავლენას. ამ გზით მიღებული ინფორმაცია გვეხმარება გავიაზროთ, თუ რამდენად სცილდება აღნიშნული საჭიროებები სამიზნე ჯგუფს და ის თემის სხვა წევრებისთვისაც არის დამახასიათებელი. ასევე, გვექმნება წარმოადგენა, თუ როგორ განიხილება პრობლემები და საჭიროებები გაფართოვებული თემის კონტექსტში, რა სახის ცვლილებები მიაჩნიათ საჭიროდ. თუმცა, აქვე უნდა გვახსოვდეს, რომ თემის წევრები ზოგადად ნაკლებად არიან ინფორმირებულნი თემის ყველაზე მარგინალიზებული ჯგუფების შესახებ. თუ დავუბრუნდებით დღის ცენტრის ბენეფიციარების საჭიროების კვლევას, აქ თემის მაგალითი შეიძლება იყოს ზოგადად განვითარების დარღვევების მქონე პირების მშობლები და ოჯახის წევრები; თუმცა, ხშირად დღის ცენტრის ბენეფიციართა მშობლები ნაკლებად არიან ინფორმირებლნი მძიმე დარღვევის მქონე ბავშვების/ზრდასრულების და მათი მშობლების საჭიროებების შესახებ, რადგან საქართველოში მძიმე დარღვევის მქონე ბავშვები და ზრდასრულები ძირითადად სახლში არიან და ნაკლებად ვხვდებით დღის ცენტრებში (მახარაძე, 2018).

როგორც ვხედავთ, საჭიროებების შესახებ სრული და ზუსტი ინფორმაციის მისაღებად, კვლევაში მრავალფეროვანი ჯგუფების ჩართვაა საჭირო და სურათი მრავალმხრივი პერსპექტივიდა უნდა იყოს გაანალიზებული.

V. საჭიროებათა კვლევისას გამოყენებული მეთოდები

სამეცნიერო წრეებში მიაჩნდათ, რომ საჭიროებათა კვლევის დროს ძირითადად კვლევის რაოდენობრივ მეთოდები გამოიყენება. თუმცა, თანამედროვე ლიტერატურაში სულ

უფრო მეტად გვხვდება მოსაზრება შერეული მეთოდების გამოყენების სასარგებლოდ (Alston & Bowles, 2018). ქვემოთ განხილულია ის მეთოდები, რომელიც ყველაზე ხშირად გამოიყენება საჭიროება შეფასების დროს.

- ***გამოკითხვა*** - რაოდენობრივი კვლევის მეთოდებიდან, გამოკითხვა ყველაზე ხშირად გამოიყენება საჭიროებათა კვლევის დროს. ამ შემთხვევაშიც, გამოკითხვა ზუსტად იმ მიზნებს ემსახურება, რაც ნებისმიერი სხვა კვლევის დროს, ამიტომ მისი დაგეგმვისა და ჩატარების დეტალებს აქ აღარ განვიხილავთ. აქ მხოლოდ გავიხსნებთ იმ ძირითად ნაბიჯებს, რომელსაც ეს მეთოდი გულისხმობს:
  - განვსაზღვროთ გამოკითხვის სამიზნე;
  - დავადგინოთ შერჩევითი ერთობლიობის განსაზღვრის ტიპი;
  - განვსაზღვროთ კითხვარის შინაარსი - რომლის შედგენას წინ უსწრებს ლიტერატურის დამუშავება; შესაძლოა, ინტერვიუები და ფოკუს ჯგუფები ინფორმირებულ პირებთან;
  - დავადგინოთ კითხვების ტიპი - როგორ კითხვებს გამოვიყენებთ კითხვარში - დახურული, ღია თუ შერეული კითხვები
  - განვსაზღვროთ ჩატარების გზა - პირისპირ, ფოსტით, ტელეფონით და სხვა

გამოკითხვა დიდი რაოდენობით ინფორმაციის შეგროვების საშუალებას იძლევა. თუმცა ამ მეთოდით, ნაკლებად უნდა ველოდოთ ისეთი ინფორმაციის მიღებას, რომელიც არსებული საჭიროებების შესახებ სიღრმისეულ წარმოდგენას შეგვიქმის. მაგალითად, კითხვარის საშუალებით გავიგებთ, რამდენად მოსწონთ ბენეფიციარებს დღის ცენტრის მომსახურება; თუმცა, კონკრეტულად რა არ მოსწონთ და რისი შეცვლა სურთ, ამის გაგება მხოლოდ ღია კითხვებისა და სიღმისეული ინტერვიუს ან ფოკუს ჯგუფის დროს არის შესაძლებელი. კითხვარის ჩატარებას საკმაოდ ფრთხილად უნდა მოვეკიდოთ სხვადსხვა მარგინალიზებულ ჯგუფებთან. სხვადასხვა მიზეზების გამო (ენის საფუძვლიანად არცოდნა, წერ-კითხვის არცოდნა და სხვა) მათ შეიძლება გაუჭირდეთ კითხვარის შევსება ან გაგება. ასევე, თუ ვაპირებთ კითხვარის გაგზავნას ფოსტით, უნდა დავრწმუნდეთ, რომ ყველა ჩვენს რეპსონდნეტს აქვს მუდმივი საცხოვრებელი მისამართი, ხოლო თუ ვაგზავნით ელექტრონული ფოსტით - ყველას აქვს წვდომა ინტერნეტთან.

- ***საჭიროებების შეფასების სტანდარტიზებული საზომები*** - საჭიროებათა კვლევისას, განსაზღვრული ჯგუფების საჭიროებების შესაფასებლად სულ უფრო მეტად

გამოიყენება სტანდარტიზებული საზომები. მაგალითად, მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის მიერ შემუშავებულია ფსიქიკური ჯანმრთელობის სისტმის შეფასების საზომი (WHO,2005). ინსტრუმენტი სხვადსხვა ქვეყანასა თუ რეგიონში, ფსიქიკური ჯანრმთელობის სისტემის შესახებ მრავლმხრივი ინფორმაციის შეგროვების შესძლებლობას იძლევა, რომელიც საბოლოოდ ჯამში მიმართულია სისტემის გაუმჯობესებისკენ. ფსქიკური ჯანმრთელობის პრობლმების მქონე პირთა საჭიროებების შეფასებისას ხშირად გამოიყენება სტანდარტიზებული საზომი - Mental Health Needs Assessment Study (MHNAS) - არაერთმა კვლევამ აჩვენა, რომ MHNAS კარგად ზომავს ამ ჯგუფის სპეციფიკურ საჭიროებებს (Norman, 2017). ჰოსპიტალიზებულ ხანდაზმულებზე მზუნველი პირების საჭიროებების შესასწავლად შექმნილი იყო სპეციალური ინსტრუმენტი - Needs Inventory for Caregivers of Hospitalized Elders (NICHE) (Cummings et al., 1998). ინსტრუმენტი შეიქმნა ოჯახის საჭიროებების შესაფასებლად და იმის გასაანალიზებლად თუ რა ზეგავლენას ახდენს ოჯახების ფუნქციონირებაზე ხანდაზმული წევრის ჰოსპიტალიზაცია. ინსტრუმენტში რესპონდნეტებს სთხოვენ ლაიკერტის ხუთ ქულიან სკალაზე შეაფასონ 17 ბაზისური საჭიროება. საჭიროებათა ანალიზისას სტანდრტიზემული საზომების გამოყენების სარგებელი არის ის, რომ ინსტრუმენტის სანდოობა და ვალიდობა უკვე დადგენილია. თუმცა, სტანდარტიზირებული ინსტრუმენტების გმოყენება სხვადსხვა კულტურაში მოითხოვს ადაპტაციისა და სტანდარტიზაციის პროცედურების დაცვას.

- ***არსებული სტატისტიკური და სხვა ინფორმაციის გამოყენება*** - საჭიროებათ შეფასების დროს მნიშვენლანი ინფორაციის მიღება შეიძლება უკვე არსებული მონაცემებით. საქართველოში სხვადსხვა მოწყვლადი ჯგუფების მდგომარეობის შესახებ მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მიღება შეიძლება საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ბაზებში https://www.geostat.ge/ka. ასევე, საზოგადოების სხვადსხვა ჯგუფების საჭიროებების შესახებ დეტალური ინფორმაციაა მოცემული საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო და სპეციალურ ანგარიშებში http://www.ombudsman.ge/. მკვლევარისთვის მნიშვნველოვანი ინფორმაციის შემცველია მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგები. ამგავრი მეორადი მონაცმების ანალიზი მკვლევარს საშულებას აძლევს უკეთ კონცენტრირდეს საკვლევ ამოცანასა და მის მნიშვნელობაზე. მაგალითად, ისეთი სტატისტიკური მონაცემები, როგორიცაა თანაფარდობა საქართველოში ზრდასრულ შშმ პირთა რაოდენობასა და დასაქმებულ შშმ პირთა რაოდენობას შორის, კარგად წარმოაჩენს შშმ პირთა და მათი

ოჯახების საჭიროებებს - შშმ პირებში გავრცელებულ უმუშევრობასა და სიღარიბის მაღალ მაჩვენებლბეს იმ ოჯახებში, რომლებშიც შშმ პირია (მახარაძე და სხვებ., 2018). ასევე, საქართველოს სახალხო დაცმველის საპარლამენტო ანგარიშებში ასახული ფსიქიატრიულ დაწესებულებებში პაციენტებთან არასათანადო მოპყრობის შემთხვევები მიუთითებს იმ საჭიროებებზე რაც საქართველოში ფსიქიკური აშლილობების მქონე პირებსა და მათ ოჯახებს აქვს (საქართველოს სახალო დამცველი, 2019) . მსგავსი მეორადი მონაცემები კარგ მიმართულებას აძლევს მკვლევარს როგორც კვლევის დაგეგმვის, ისე შეგროვებული პირველადი მონაცემების ანალიზის დროს.

- ***სიღრმისეული ინტერვიუ*** - პირისპირ და სატელეფონი სიღრმისეული ინტერვიუები ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული თვისებრივი კვლევის მეთოდია საჭიროებათა კვლევაში. სიღრმისეული ინტერვიუბის წარმატება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ინტერვიუერსა და რესპონდნეტს შორის რაპორტის დამყარებაზე, რაც ყოველთვის ადვილი არ არის მარგინალიზებული ჯგუფების შემთხვევაში (Montesanti et al, 2016). საჭიროებებზე საუბრისას შესაძლოა წინ წამოიწიოს სენსიტიური თემებმა, რომლის განხილვა შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც რესპონდენტსა და ინტერვიურს შორის არის თავისუფალი და ნდობზე დამყარებული ურთიერთობა. ასევე, ინტერვიუს დროს, რესპონდენტმა შესაძლოა დაიწყოს ისეთ საჭიროებებზე საუბარი, რომლის ადგილი მოცემულ ინტერვიუში არ იყოს (Allen, 2017). ასევე ინტერვიუერი მზად უნდა იყოს, რომ ინტერვიუმ შეიძლება იმოქმედოს რესპონდნეტის გუნება-განყობილებაზე - საჭიროებებზე საუბარი, განსაკუთრებით ზოგიერთი მარგინლიზებული ჯგუფის შემთხვევაში, შეიძლება მნიშვნელოვანი ფსიქოლოგიური დისტრესის შემცველი იყოს (Gilbert,2000). ყველაფერი ეს მიუთითებს იმაზე, რომ სიღრმისეული ინტერვიუს ჩატარებას საკმარისი კვალიფიკაცია და გამოცდილება სჭირდება, რაც ხანფრძლივ და საფუძვლიან მომზადებასთანაა დაკავშირებული. ასევე, სიღრმიესული ინტერვიუს ჩატარებასა და მისი მოანცემების დამუშავებას საკმაოდ დიდი დრო სჭირდება.

- ***ფოკუს ჯგუფი*** - 8-12 წევრისგან დაკომპლექტებულ ჰომოგენურ ჯგუფთან ჩატარებული ინტერვიუ ერთდროულად რამდენიმე ადამიანის აზრის გაგების შესაძლებლობას იძლევა. ფოკუს ჯგუფის შესახებ დეტალური ინფორამციაა მოცემული მე-6 თავში. შესაბამისად აქ ამ საკითხზე ყურადღებას აღარ გავამახვილებთ. საჭიროებათა კვლევის დროს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ ფოკუს ჯგუფის თითოეულმა

მონაწილეს მოახერხოს საკუთარი მოსაზრების გამოთქმა - კარგად ორაგნიზებული და ჩატარებული ფოკუს ჯგუფის დროს თითოელ კითხვაზე პასუხის მოსმენა თითოეული წევრისგან უნდა იყოს შესაძლებელი; ფოკუს ჯგუფის ფასილიტატორი ინიშნვს მონაწილეთა მოსაზრებებს ყოველგვარი ცვლილებების გარეშე. ზოგადად, ფასილიტატორის როლზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ფოკუს ჯგუფის წარმატება - არაგანსჯითი და მხარდამჭერი დამოკიდებულებით, ის ჯგუფში მეგობრულ და თავისუფალ ატმოსფეროს ქმნის, რაც მონაწილეებს საკუთარი მოსაზრებების გულწრფელად გამოთქმაში ეხმარება. ფოკუს ჯგუფი არ ითვალისწინებს მონაწილეების მოსაზრებების დაახლოვებას, ის გამოიყნება რაც შეიძლება მეტი აზრის მოსასმენად.

- ***ნომინალური ჯგუფები*** - ნომინალური ჯგუფის ტექნიკა იდეების ჯგუფურად გენერირების კარგ შესაძლებლობას გვაძლევს. ეს არის მკაცრად სტრუქტურირებული ჯგუფური ინტერვიუ, რომელიც მონაწილეებს საკუთარი მოსაზრებების დაფიქსირების საშუალებას აძლევს. ნომინალური ჯგუფის ტექნიკა შეიმუშავეს Delbecq და Van de Ven (Delbecq et.al., 1986). მისი ჩატარება ოთხ ძირითად ეტაპს გულისხმობს: სიჩუმე, წრეზე მუშაობა, გარკვევა - დაზუსტება და კენჭისყრა (პრიორიტეტიზაცია). ნომინალური ჯგუფის ტექნიკაში მონაწილეობას იღებს 2-დან 14 მდე წევრი - რეკომენდებულია 7 წევრი. ამ ტექნიკის თანახმად, კვლევის მონაწილეების სხვადსხვა ჯგუფის წარმომადგენლები, მაგალითად მომსახურების მიმღებები, მომსახურების მიმწოდებელები და ინფორმირებული პირები, ერთად იკრიბებიან პრობლემებისა და მათი შესაძლო გადაწყვეტის გზებზე სამსჯელოდ. ნომინალური ჯგუფების მუშაობა მკაცრად ფორმალიზებულია. მუშაობის წესები გულისხმობს მცირე ჯგუფებად (10 წევრამდე) დაყოფას. ჯგუფში თითოეულ წევრს ეძელვა კითხვების ჩამონათვალი (ხშირად წინასწარ ეგზავნებათ), რომელზეც 10-15 წუთის განმავლობაში ინდივიდუალურად სიჩუმეში უნდა გასცენ პასუხი - სიჩუმის ფაზა. ეს კითხვები ეხება არსებულ პრობლემებს და მათი მოგვარების გზებს. ამის შემდეგ იწყება წრეზე მუშაობის ეტაპი - ჯგუფის ლიდერი იწყებს მონაწილეთა პასუხების ფლიპჩარტზე გადატანას. წრეში თითოეული მონაწილე რიგრიგობით ასახელებს თავის პასუხს და ჯგუფის ლიდერს ის ფლიპჩარტზე გადააქვს მანამ, სანამ ყველა პასუხი არ ამოიწურება. ამ ეტპზე დისკუსია არ არის ნებადართული, ხდება მხოლოდ ყველა იდეის დაფიქსირება. მას შემდეგ, რაც ყველა მონაწილის პასუხი გადატანილია ფლიპჩარტზე იწყება მესამე ეტაპი - გარკვევა-

დაზუსტება. აქ უკვე მონაწილეები იწყებენ მსჯელობას დასახელებული იდეებისა და მოსაზრებების შესახებ, ხდება მოსაზრებების გაერთიანება, ზოგიერთის გამორიცხვა, ახლების დამატება. მნიშვნელოვანია, რომ იდეების საბოლოო სიის შემუშავებაში ყველა იყოს ჩართული, თუმცა აუცილებელი არ არის, რომ საბოლოო სიას ყველა ეთანხმებოდეს, რადგან კენჭისყრისა და პრიორიტეტების მინიჭების ფაზაზე, მონწილეები შეძლებენ ინგნორირება გაუკეთეონ მათთვის ნაკლებად სასურველ იდეებსა და მოსაზრებებს. წრისა და გარკვევა/დაზუსტეების ფაზას თითოეულს დაახლოვებით 30 წუთი სჭირდება. ნომინალური ჯგუფის ჩატარებისთვის მნიშვნელოვანია, რომ ფასილტატორმა არ წარმართოს ჯგუფის მუშაობა, რაც გარკეულწილად ართულებს სამუშაო პროცესს. ბოლო, კენჭისყრის ეტაპზე, მონაწილეებს ურიგდებათ ცხრილი, სადაც დასახელებული იდეები/მოსაზრებები მათი პრიორიტეტების მიხედვით უნდა განალაგონ. პრიორიტეტების რაოდენობა დამოკიდებულია საკვლევ თემაზე, თუმცა როგორც წესი, მონაწილეებს სთხოვენ ხუთი პრიორიტეტული იდეის შერჩევას და ციფრების პრიორიტეტების მიხედვით მინიჭებას - ყველაზე მეტად პრიორიტეტულიდან ნაკლებად პრიორიტეტულის მიმართულებით. პრიორიტეტების მინიჭების პროცესი არის კონფიდენციალური. საბოლოო ჯამში თითოეული იდეის /მოსაზრების ქულები ჯამდება და წარმოდგენილია ჯგუფის წინაშე. ნომინალური ჯგუფის ბოლო ეტაპისთვის საჭირო დრო ბევრ ფაქტორზეა დამოკიდებული, მათ შორის საკითხის სირთულეზე, შესაფასებელი იდეების რაოდენობაზე და სხვა. ზოგადად, ეს ეტაპი 10-15 წუთს გულისხმობს. ზოგადად, ერთი ნომინალური ჯგუფის ჩასატარებლად საჭირო დრო დამოკიდებულია ჯგუფის ზომაზე - რამდენი მონაწილეა ჩართული, კითხვების ტიპსა და რაოდენობაზე და სხვა. ჯგუფური მუშაობის სხვა ფორმების მსგავსად, ნომინალური ჯგუფის ტექნიკას აქვს თავის უპირატესობა და ნაკლოვანება „ბრეიშთორმინგთან“ შედარებით, „სიჩუმის“ ეტაპზე ინდივიდუალურად ,მუშაობის შედეგად, მონაწილეებს უფრო სრულყოფილი იდეები მოაქვთ ჯგუფში სადისკუსიოდ. ინდივიდუალური მუშაობის დროს ისინი ნაკლებად ახდენენ ერთმანეთის მოსაზრებაზე გავლენას. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ნომინალური ჯგუფის ჩატარებას წინ სერიოზული მოსამზადებელი სამუშაო უსწრებს, რი გამოც ის ხშირად არ გამოიყენება. თუმცა, შესაძლებელია მისი სქემის გამარტივება და ზემოთ აღწერილი ზოგიერთი ეპატის გამოტოვება. არაერთმა კვლევამ აჩვენა, რომ ნომინალური ჯგუფის ტექნიკა ეფექტურად გამოიყენება დაინტერესბეული პირების საჭიროებების კვლევის დროს. მაგალითად,

ნომინალური ჯგუფის ტექნიკა გამოყენებული იყოს დაინტერესებული ჯგუფების პრიორიტეტების საკვლევი კითხვარის შესაქმნელად სკლეროდერმის მქონე პირებზე მზრუნველი პირების შემთხვევაში (Rice et al. 2018). ასევე, ნომინალური ჯგუფების ტექნიკა ეფექტურად იყო გამოყენებული წამალდამოკიდებული პირების მკურნალობა-რეაბილიატაციის პროცესში ძირითადი ბარიერების გამოსავლენად (Madden et al, 2019).

- ***დელფი პანელი*** - ნომინალური ჯგუფბის მსგავსად, დელფი ტექნიკა მკაცრად სტუქტურირებული ჯგუფური მუშაობაა. თუმცა, ამ შემთხვევაში, პირისპირ კომუნიკაციის ნაცვლად გამოიყენება კითხვარი. ეს ნიშნავს, რომ ის კონფიდენციალობასთან ერთად, მონაწილეების ანონიმურობას იცავს, თუ ეს მნიშვნელოვანია. დელფი ჯგუფში არ არსებობს მონაწილეთა მკაცრად განსაზღვრული რაოდენობა, თუმცა, რეკომენდებულია 13-15 მონაწილის ჩართვა. დელფი ტექნიკის მიზანია მონაწილეებს შორის განსაზღვრული კონსენსუსის მიღწევა. პირველ ეტაპზე მონაწილეებს ეგზავნებათ კითხვარი, სადაც მოცემული მტკიცებულებები უნდა შეაფასონ ლაიკერტის სკალაზე. მონაწილეებს სთხოვენ როგორც თვითონ დებულების სკალაზე შეფასებას, ისე კომენტარის დაწერას. მაგალითად, ახსნან პასუხი, რატომ გამოხატავენ თანხმობას ან უარყოფას. მონწილეებს სთხოვენ განსაზღვრულ თარიღამდე დააბრუნონ შევსებული კითხვარები - დაგვიანების შემთხვევში, ეგზავნებათ შეხსენებები. პირველი რაუნდის კითხვარზე მიღებული პასუხები მუშავდება და იქმნება მეორე რაუნდის კითხვარი, რომელშიც მოცემულია იგივე დებულებები, რაც იყო პირველი რაუნდის კითხვარში და ასევე, რესპონნდეტბის მიერ თითოეული დებილების შეფასების ქულა,რომელსაც თან ახლავს ჯგუფის მიერ ამ დებულებების შეფასების საშუალო ქულა - როგორც ეს გამოსახულია ნახაზზე 1.შესაბამისად, რესპონდნეტბი ხედავენ როგორც საკუთარ შეასებას, ისე ჯგუფის საშუალო შეფასებას. ქულებთან ერთად, მეორე რაუდნის კითხვარში, რესპონდნეტი კითხულობს თითოეულ დებულებასთან დაკავშირებით მონაწილეების მიერ გამოთქმულ კომენტარების შეჯამებას.

ნახაზი 10.1

დღის ცენტრის მომსახურების ეფექტურობის ინდიკატორად შეიძლება ჩაითვალოს ბენეფიცართა ყოველდღიური უნარ-ჩვევების გაუჯობესება

თქვენი წინა შეფასება ჯგუფის შეფასების მედიანა

3 **4**

	ვეთანხმები			**არ ვიცი**		**არ ვეთახმები**	
სკალა	1	2	3	4	5	6	7
პასუხების #	(2)	(5)	(4)	(5)	(3)	(10)	(12)

რესპონდენტების რაოდენობა ვინ დაწერა კომენტრი: 15

შეჯამებული კომენტარები:

- ვეთანხმები, რადგან სწორედ ყოფითი უნარ-ჩვევების განვითარება წარმოადგენს დღის ცენტრის მომსახურების ერთ-ერთ ძირითად მიზანს.
- ნაკლებად დასაშვებია, რადგან ყოფითი უნარ-ჩვევების განვითარებაზე ოჯახიც უნდა ზრუნავდეს
- რთული სათქმელია, გააჩნია ბენეფიციარის მდგომარეობას

ჯგუფის საშუალო პასუხებისა და კომენტრების გაცნობის შემდეგ, რესპონდენტები თავიდან აფასებენ დებულებებს - უცვლევლად ტოვენ ან ცვლიან პირველი რაუნდის კითხვარში მათ მიერ მინიჭებულ ქულას. სურვილის შემთხვევაში, ასევე შეუძლიათ ახალი კომენტარის დაწერა. ის, თუ რამდენი რაუნდი უნდა ჩატარდეს, დამოკიდებულია მონაწილეთა შორის არსებულ აზრთა სხვადასხვაობაზე. თუმცა, რაუნდების რაოდენობის განსაზღვრა მაინც

წინასწარ ხდება. როგორც წესი ორ რაუნდზე მეტი იშვიათად ტარდება. მთლიანად დელფი პანელის ჩატარების პროცედურას დაახლოვებით 30 დღე სჭირდება. დებულებების შესაფასებლად ყველაზე ხშირად გამოიყენება ლაიკერტის 9 ქულიანი სკალა, თუმცა ასევე მიმართავენ 3, 5 და 7 ქულიან სკალებს. გადაწყვეტილება იმის შესახებ, თუ როდის ჩითვლება კონსენსუსი მიღწეულად, წყდება კვლევის დასაწყისში. მაგალითად, თუ დებულებების შეფასება ხდება 9 ქულიან სკალაზე, შეიძლება დაშვებული იყოს, რომ დებულების შესახებ კონსენსუსი მიღწეულია, თუ ამ დებულებაზე ჯგუფის პასუხის მედიანა არის 7 ზე მეტი.

- ***სათემო ფორუმები*** - უფრო დიდი და მრავალფეროვნი ჯგუფისგან ინფორმაციის შეგროვების მიზნით საჭიროებათა კვლევაში გამოიყენება სათემო ფორუმები. ეს არის ღია კრება, სადაც დასწრება შეუძლია თემის ნებისმიერ წარმომადგენელს. ამ შეკრების მიზანს წარმოადგენს იმ საკითხებისა და საჭიროებების გამოვლენა, რომელიც მთლიანად თემს აწუხებს. ეს არის ინფორმაციის შეგროვების სწრაფი და იაფი გზა, რომელიც ასევე წარმოაჩენს იმ ადამიანებს, რომლებიც მზად არიან დასახმარებლად საჭირო ცვლილებების გასატარებლად. თუმცა, ფორმატიდან გამომდინარე, რთულია ყველა ჩართული პირის მოსაზრებების გაგება; შესაძლებელია წინ წამოიწიოს უფრო აქტიური ჯგუფების ინტერესები და ყველზე მარგინალიზებული კი - კვლავ განზე დარჩნენ (Alston & Wendy, 2018). სათემო ფორუმის კარგ მაგალითს წარმოადგენს მიდვესტერნის უნივერსიტეტის მიერ ჩატარებული სათემო ფორუმი, რომლის მიზანი იყო რეკომენდაციების ჩამოყალიბება უნივერსიტეტი საბაკალავრო პროგრამების გასაუმჯობესებლად (Tutty & Rothery, 2011). რამდენიმე დღის განამავლობაში, უნივერსიტეტის დარბაზში იკრიბებოდნენ ყველა დაინტერესებული ჯგუფის წარმომადგენლები - სტუდენტები, პროფესორები, ადმინისიტრაციის თანამშრომლები და მსჯელობდნენ ინიციტორების მიერ წინასწარ შერჩეულ თემებზე , რომელთა შესახებ გადაწყვეტილება უნდა მიეღოთ. ეს თემები თემის წარმომადგენლებისთვის წინასწარ იყო ცნობილი სხვადსხვა გზით - დაეგზავნათ ელექტრონუ ფოსტაზე, გამოქვეყნდა უნივერსიტეტის ვებგვერდზე და სხვა. ამ თემების შესახებ გაიმართა ღია და აქტიური დისკუსია. შესაბამისად, სტუდენტთა საგანამანათლებლო საჭიროებებისა და მათი მოგვარების შესახებნ საკმაოდ მდიდარი ინფორმაცია იყო შეკრებილი.

როგორც ვხედავთ, ზემოთ განხილული ყველა მეთოდი შეიძლება ეფქტურად იყოს გამოყენებული საჭიროებათა კვლევისას, თუმცა თოთოეული მათგანი ფოკუს განსაზღვრულ

ასპექტზე აკეთებს. მაგალითად, დღის ცენტრის ბენეფიციართა საჭიროებების კვლევის ფარგლებში ჩატრებული კვლევისას, მომსახურების მიმწოდებლებთან ჩატარებული სირღმისეული ინტერვიუბი წარმოააჩენს ნორმატიულ საჭიროებებს, ხოლო ბენეფიციარებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფები ფოკუს აკეთებს გამოხატულ საჭიროებებზე. შესაბამისად, ნათელია, რომ კველის პროცესში მნიშნველოვანია კვლევის შერეული მეთოდების გამოყენება და ყველა დაინტერესებული ჯგუფის მონაწილეობა. მართალია შერეული კვლევის მეთოდების გამოყენება მეტ მატერიალურ რესურს და დროს მოითხოვს, თუმცა უნდა გვახსოვდეს, რომ არასწორად ან ზერელედ ჩატარებულმა საჭიროებათა ანალიზი შესაძლოა ძალიან უარყოფითად აისახოს სოციალური პროგრამების განვითარებასა და გაუმჯობესებზე.

VI. თავის შეჯამება

სოციალურ მუშაობაში საჭირობათა შეფასება მონაცმების შეგროვების ორაგნიზებულ გზას წარმოადგენს თემში არსებული სხადასხვა ჯგუფების საჭიროებების შესახებ, რომელიც არსებული სოციალური სისტემის გაუმჯობესებას ემსახურება. სოციალურ მუშაობაში საჭიროებათა შეფასება მხოლოდ კვლევა არ არის, ის თემის/ჯგუფის მობილიზება განსაზღვრული ცვლილებებისკენ.

გამოყოფენ ხუთ ძირითად მიზანს, რომელსაც ძირითადად საჭიროებათა შეფასება ემსხურება: (1) კონკრეტული ჯგუფების შეხედულებების შესწავლა იმ საკითხებზე, რომელმაც შესაძლოა ხელი შეუწყოს ახალი პროგრმების განვითარებას, (2) მიმდინარე პროგრამების რელევანტობისა და მნიშვნელობის დასაბუთება, (3) მიღებული მომსახურებით ბენეფიციართა კმაყოფილბის გაგება, (4) სხვადსხვა ალტერანტივებიდან ყველაზე სასურველი პროგრამის შერჩევა და (5) იმის განსაზღვრა, თუ რამდენად დაკმაყოფილდა ბენეფიციართა საჭიროებები. საჭიროებათა შეფასების დაგეგმვისას მნიშვნელოვანია ორ კითხვაზე პასუხის გაცემა - ვის საჭიროებებს ვსწავლობთ და როგორ? მკვლევარი კარგად უნდა იცნობდეს იმ ჯგუფს, რომლის საჭიროებების შესწავლას აპირებს და კარგად უნდა ერკვეოდეს მოანცემების შეგროვების ტენიკებში. საჭიროებათა კვლევის დაწყებამდე მნიშვნელოვანია განვსაზღვროთ, თუ რას ვგულისხმობთ „საჭიროების“ ქვეშ. არსებობს ოთხი ტიპის საჭიროება: (1) ნორმატიული საჭიროება - სტანდარტული ან მოსალოდნელი საჭიროება,

რომელიც განისაზღვრება პროფესიონალების და სხვა კომპეტენტური პირების მიერ (2) განცდილი საჭიროება - სამიზნე ჯგუფის სურვილები, რომელიც გამოხატავს იმას, თუ მათ რა სურთ (3) გამოხატული საჭიროება - სამიზნე ჯგუფის ღიად დაფიქსეირებული საჭიროება, და (4) შედარებითი საჭიროება - თემისა და ჯგუფის საჭიროება, რომელიც სხვა თემთან თუ ჯგუფთან შედარების შედეგად განისაზღვრა. საჭიროებას განსხვავებულად გამოხატავენ პროფესიონალები / ექსპერტები (ნორმატიული და შედარებითი საჭიროება) და სამიზნე ჯგუფი / თემი (გამოხატული და შედარებითი საჭიროება).

სოციალურ მუშაობაში, საჭიროებათა კვლევა მონაცემების შეგროვებისას ტრადიციულად შემდეგ ჯგუფებს ეყდნობა: სამიზნე ჯგუფი (კლიენტები, პოტენციური კლიენტები), ინფორმირებული პირები (მომსახურების მიმწოდებლები, ექსპერტული ცოდნის მქონე პირები და სხვა) და მთლიანი თემის შერჩევითი ერთობლიობა. ყველაზე ხშირად კი მოანცემების შეგროვების ისეთ გზებს მიმართავენ, როგორიცაა გამოკითხვა , საჭიროებების შეფასების სტანდარტიზებული საზომები , არსებული სტატისტიკური და სხვა ინფორმაციის გამოყენება, სიღრმისეული ინტერვიუ , ფოკუს ჯგუფი , ნომინალური ჯგუფები, დელფი პანელი და სათემო ფორუმები. ყოველისმომცველი საჭიროებათა ანალიზის შესასრულებლად სულ უფრო ხშრად მიმართავენ კვლევის შერეულ მეთოდებს.

VII. ძირითადი კითხვები/ კითხვები რეფლექსიისთვის

1. რას გულისხობს საჭიროების შეფასება სოციალურ მუშაობაში?
2. დაასაბუთეთ საჭიროებათა კვლევის მნიშვნელობა სოციალურ მუშაობაში
3. რას გულისხმობს საჭირობათა ოთხი დონე Bradshaw-ის მიხედვით?
4. დაახასიათეთ საჭიროებათა კვლეაში ყველაზე ხშირად გამოყენებული ტექნიკები
5. დაასაბუთეთ საჭროებათა შეფასებისას კვლეის შერეული მეთოდების გამოყენების მნიშვნელობა

VIII. სავარჯიშოები

სავარჯიშო #1

გამოყავით ყველა დაინტერესებული ჯგუფი ხანდაზმულთა და შშმ პირთა სათემო მომსახურების პროგრმაის ბენეფიციართა საჭიროებათა კვლევისთვის

სავარჯიშო #2

დაგეგმეთ ნომინალური ჯგუფის ტექნიკა მცირე საოჯახო ტიპის სახლებში მომსახურებების მიმღებთა საჭიროებათა შეფასებისთვის

სავარჯიშო #2

დაგეგმეთ სათემო ფორუმი თბილისში ფსიქიკური პრობლემების მქონე პირთა საჭიროებების შესაფასებლად.

გამოყენებული ლიტერატურა

Alston, M. & Bowles, W. (2018) Research for Social Workers 4th Edition, ALLEN & UNWIN

Cummings, S.m., Kelly, T.B and Holland T.P (1998) Development and Validation of the Needs Inventory for Caregivers of the Hospitalized Elderly, Research on Social Work Practice, 8 (1): 120-132

Delbecq, A.L. Van de Ven, A. H and Gustafson, D.H. (1986) The Delphi Techniques: Group Techniques for Program Planning: A Guide to Nominal Groups and Delphi Process, Green Briar Press

Gilbert, K.R 2000 The emotional nature of qualitative research, CRC Press

Allen, M (Edited), (2017) The SAGE Encyclopedia of Communication Research Methods, SAGE

Montesanti, S.R., Abeslon, J., Lavis, J.N and Dunn, J.R (2016) Enabling the participation of marginalized populations: case studies from a health service organization in Ontario, Canada , Health Promotion International, 32: 636-649

Madden, L., Bojko, M.J., Farnum, S., Mazhnaya, A., Fomenko, T., Marcus, R., Barry, D., Ivanchuk, I., Kolomiets, V., Filippovych, S., Dvoryak, S., Altice, F.L (2017) Using nominal group technique

among clinical providers to identify barriers and prioritize solutions to scaling up opioid agonist therapies in Ukraine, International Journal of Drug Policy, 49:48-53

Norman, Ch.C., McDonald, K., Schneider, A.E., Malinov, I., Goldman, E., Blauschild, M.K., Driver, C. (2017) The New York City Mental Health Needs Assessment Study (MHNAS)

Rice, D., Cafedo-Ayala, M., Turner, K.A., Gumuchian, T., Malcarne, V.L. Hagedoorn, M., Thombsm B.D., (2018) Use of the nominal group techniques to identify stakeholder priorities and inform survey development: an example with informal caregivers of people with scleroderma, MBJ Open , March,

Tutty, L.M & Rotherym M.A. (2011) The Handbook of Social Work Research Methods, SAGE Publications, Inc.

World Health Organization (2005) World Health Organization Assessment Instrument for Mental Health System, WHO-AIMS, Version 2.2

თამარ მახარაძე

თავი XI

პროგრამის შეფასება

IX. შესავალი

რა არის პროგრამის შეფასება? ეს არ არის მონაცემების შეგროება ტრადიციული მეთოდების გამოყენებით, როგორიც არის მაგალითად გამოკითხვა ან ექსპერიმენტი. პროგრამის შეფასება სოციალურ მუშაობაში ეს არის კვლევა, რომლის ძირითადი მიზანია შეაფასოს სოციალური პროგრამები, ისეთი როგორიცაა მაგალითად ნივთიერებებზე დამოკიდებულ პირთა ფსიქო–სოციალური რეაბილიტაციის პროგრამა, დასაქმების პროგრამა, ბავშვთა კეთილდღეობის პროგრამა და სხვა. ყოველი კონკრეტული შემთხვევისთვის, მკვლევარი ირჩევს კვლევის დიზაინსა და მონაცემების შეგროვების მეთოდს, რომელიც ყველაზე ზუსტად იძლევა შეფასების ძირითად კითხვებზე პასუხის გაცემის საშუალებას. შეფასება შეიძლება ეყდნობოდეს როგორც რაოდენობრივი, ისე თვისებრივი კვლევის მეთოდებს. როგორც ვხედვათ, სოციალური მუშაობის კვლევის ძირითადი მიზნები სოციალური პროგრამების შეფასების მიზნებთან მნიშვნელოვნად იკვეთება. შესაბამისად, სოციალური მუშაკებისთვის მეტად მნიშვნელოვანია კარგად ერკვეოდნენ პროგრამის შეფასების ტექნიკებში.

მოცემულ თავში განხილული იქნება შეფასების სქემა და მისი ძირითადი კომპონენტები - შენატანი (input), პროგრამის მიმდინარეობა (პროცესი), ნამუშევარი (output) და შედეგი (outcome) და მათ შორის ურთიერთმიმართება. გაანალიზებული იქნება პროგრამის შეფასების მნიშვნელობა - პროგრამების ანგარიშვალდებულებისა და ეფექტიანობის საკითხმა პროგრამის შეფასების მიმართულებით წარმართული კვლევევი მეტად აქტუალური გახადა. ამ აქცენტს აძლიერებს სოციალურ პოლიტიკაში მტკიცებულებაზე დაფუძნებული მიდგომის მნიშნველობის გაზრდა. გარდა ამისა, მოცემულ თავში

განხილულია პროგრამის შეფასების სახეები - გავეცნობით პროგამის საჭიროებათა შეფასებას, პროცესის შეფასება, შედეგების შეფასება და ეფექტიანობის შეფასებას. და ბოლოს, ვისაუბრებთ პროგრამის შეფასების პრაქტიკული განხორციელების დეტალებზე.

X. რატომ არის მნიშვნელოვანი პროგრამის შეფასება

კვლევები პროგრამის შეფასების მიმართულებით მრვალი წელი ტარდება სოციალური მეცნიერების მიერ. თუმცა, ბოლო პერიოდში სოციალური პროგრამების შეფასება განსაკუთრებით აქტუალური გახდა. პროგრამის შეფასების აქტუალობა ბევრმა მიზეზმა გამოიწვია. მათ შორის ერთ-ერთი მნიშვნველოვანია ***ანგარიშვალდებულების*** საკითხი (Accountability). წლიდან წლამდე იზრდება იმ სახელმწიფო პროგრამების დაფინანსება, რომელიც მიმართულია საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფებისთვის საჭირო მომსახურბების განვითარებასა და დანერგვაზე; კერძოდ, მსოფლიო მასშტაბით მნიშვნელოვანად გაზდილია იმ პროგრამების ბიუჯეტი, რომელიც მიმართულია ისეთი სოციალური პრობლემების დასაძლევად, როგორიცაა სიღარიბე, ოჯახში ძალადაობა, ნივთიერებებზე დამოკიდებულება, კრიმინალური ქცევა მოზარდებში და სხვა. შესაბამისად, როგორც სახელმწიფოს, ისე საზოგადოებას სურს დაინახოს ამ პროგრამების შედეგები და დარწმუნდნენ, რომ ამ პროგრმაბი იმ მიზანს აღწევს, რომლისთვისაც შეიქმნა. აქედან გამომდინარე, პროგრამის შეფასება განსაკუთრებით აქტუალურია, როდესაც საქმე მის დაფინანსებას ეხება. სოციალური პროგრამების დაფინანსების შესახებ განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს. პოლიტიკურ წრეებში არსებობს ჯგუფები, რომლებიც მიიჩნევენ, რომ სოციალურ პროგრამებზე ნაკლებად უნდა იხარჯებოდეს თანხა. თუმცა, ყველა ჯგუფი თანხმდება იმის შესახებ, რომ თანხა არ უნდა იხარჯებოდეს არაეფექტურ პროგრამებზე. ისინიც, ვისაც მიაჩნია, რომ სახელმწიფო უნდა ხარჯავდეს თანხას სხვადასხვა სოციალური პროგრამის განვითარებასა და დანერგვაზე, თვლის რომ დავრწმუნდეთ, რომ ეს პროგრამები რეალურ დახმარებას უწევს იმ ჯგუფებს, ვისთვისაც შეიქმნა და დაინტერესებულნი არიან მონახონ ის გზები, რომლითაც ეს პროგრმამები მეტად ეფექტური გახდება. სამეცნიერო ლიტერატურაში არის კვლევები, რომელიც აჩვენებს რომ ზოგიერთი ინტერვენცია და კველვა არათუ ეფექტურია, არამედ ზიანის მომტანიც კი არის ბენეიციარებისთვის. შესაბამისად, კლიენტების ინტერესებიდან გამომდინარე, სოციალური მუშაკები დიდ ყურადღებას უნდა

უთმობდნენ ინტერვენციებისა და სოციალური პროგრმების ანგარიშვალდებულებას და ხელს უწყობდნენ მათ რეგულარულ შეფასებას.

დროთა განამვალობაში სულ უფრო და უფრო აქტუალური ხდება ინტერვენციებისა და სოციალური მომსახურებების ***ხარჯთეფექტურობის (ეფექტიანობის)*** თემა. სოციალური პროგრამების დამფინანსებლებისთვის მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს სასურველი შედეგების ნაკლები ხარჯებით მიღება. მსგავსი ინტერესი აქვთ მომსახურების გამწევ ორგრანიზაციებსაც - მათ სურთ მომსახურებები დაგეგმონ ისე, რომ ნაკლები ხარჯით რაც შეიძლება მეტ ადამიანს მოემსახურონ. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს, როგორ შეამცირონ ხარჯები ისე, რომ ამან მომსაურების ხარისხზე არ იმოქმედოს? ამ კითხვას მივყავართ პროგრამების ეფექტიანობის, ხარჯთეფექტურობის საკითხთან - მომსახურებების მიმოწდებლებს უნდა ჰქოდნეთ მტკიცებულება იმისა, რომ მათ მიერ მიწოდებული მომსახურება აღწევს მიზანს და ასევე, გეგმა იმისა, თუ რა პერიოდშია შესაძლებელი ამ მიზნის მიღწევა. მაგალითად, არსებოს ნივთიერებებზე დამოკიდებულების შემცირების ორი პროგრამა, რომელის გვთავაზობს მკურნალობა - რეაბილიტაციის განსხვავებულ მიდგომებს. ერთ პროგამას არ აქვს არავითარი მტკიცებულება იმისა, თუ როგორ მუშაობას მისი მიდგომა. მეორე პროგამას კი აქვს მტკიცებულება იმისა, რომ მკურანალობა-რეაბილიტაციის ამ მიდგმის გამოყენებით ბენეფიციარების 90% თან პროგამის დასრულების შემდეგ აღარ აღინიშნება ნივთიერებზე დამოკიდებულება - აღარ უბრუნდებიან ამ ჩვევას; ასევე, აქვთ მტკიცებულება იმისა, რომ ამ ეფექტს პროგრამა აღწევს 10 სეანსის ფარგლებში. ადვილი მისახევდრია, რომ ამ ორი პროგრამიდან მეორე მიიღებს დაფინანსებას. პროგამის ხარჯთეფექტურობის თემა ასევე ახლოსაა სოციალური მუშაკებისთვის, რადან ისინი ხშირად განიცდიან ზეწოლას გაზომონ მათ მიერ გაწეული მომსახურებების შედეგები და დაადასტურონ მათი ეფექტიანობა.

პროგრამის შეფასების მნიშვნელობა უკავშირდება ***მტკიცებულებაზე დაფუძნებული მიდგომის*** დანერგის აქტუალობას. გადაწყვეტილებები საუკეთესო შედეგების მქონე ინტერვენციებისა და სოციალური მომსახურებების დანერგვის შესახებ სულ უფრო მეტად ეფუძნება მეტა-ანალიზს - სტატისტიკურად ორინტირებულ რელევანტური კვლევების სისტემურ ანალიზს. როგორც პროგრამის დამფინანსებლებს, ისე მომსახურების გამწევ ორგანიზაციების სულ უფრო მეტად სჭირდებათ ინფორმაცია ეფექტიანი მომომსახურებების შესახებ, რაც გამორიცხულია სწორად დაგეგმილი და განხორციელებული შეფასების გარეშე.

XI. შეფასების სქემა და ძირითადი კომპონენტები

პროგრამის შეფასება შეიძლება განვიხილოთ როგორც მარტივი მექანიზმი, რომელიც განსაზღვრული კომპონენტებისგან შედგება. პროგრამის შეფასება გულისხმობს იმის განსაზღვრას, თუ რამდენად კარგად მუშაობას ეს მექანიზმები. ნახაზზე 11.1 წარმოდგენილია შეფასების პროცესი და მისი ძირითადი კომპონენტები.

ნახაზი 11.1

შეფასების მოდელი

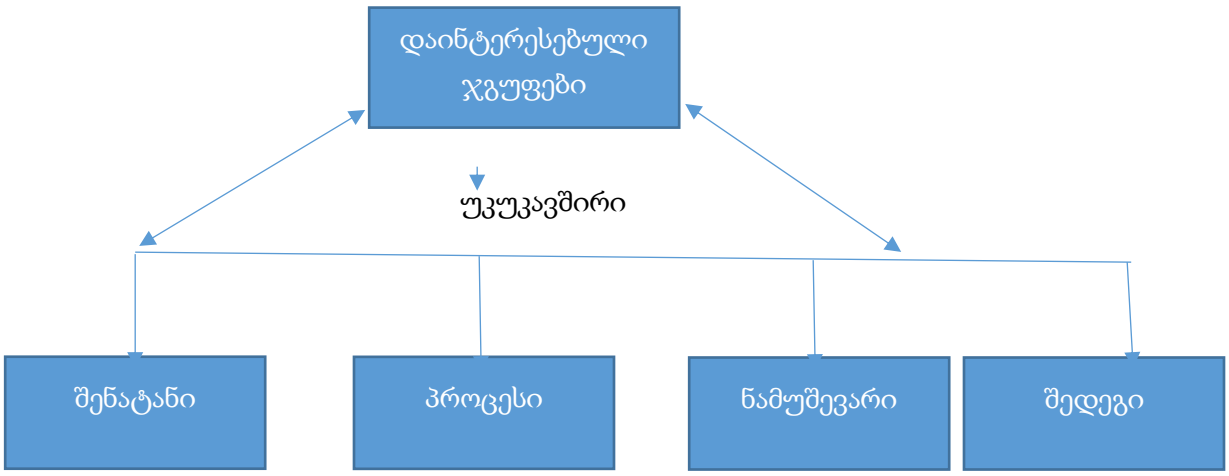

როგორც ზემოთ მოცემული ნახაზიდან ჩანს, შეფასების პროცესში გასათავალისწინებელია პროცესის ისეთი კომპონენტები, როგორიცაა შენატანი (input), პროგრამის მიმდინარეობა (პროცესი), ნამუშევარი (output) და შედეგი (outcome).

სოციალური მომსახურების სააგენტოს ბენეფიციარები, სტუდნეტები, ადამიანთა სხვადსხვა ჯგუფები, რომლებიც მონაწილეობენ პროგრამებში, შეიძლება განვიხილოთ როგორ პროგრამის ***შენატანი***, რესურსი, რომელიც აუცილებელია პროგრამის ასამუშავებლად. მაგალითად, იმისთვის რომ შშმ პირთა დასაქმების მხარდაჭერის პროგრამა ამოქმდდეს, მასში ჩართული უნდა იყოს დასაქმის სურვილის მქონე შშმ პირი, იმისთვის რომ ამოქმედდეს ნივთიერებებზე დამოკიდებულ პირთა ფსიქო–სოციალური რეაბილიტაციის

პროგრამა, მასში ჩართული უნდა იყვნენ ნივთიერებებზე დამოკიდებული პირები და სხვა. ადამიანთა კონკრეტულ ჯგუფს განვიხილავთ როგორც კონკრეტულ რესურს იმისთვის, რომ განსაზღვრული პროგრამა ამოქმედდეს. კლინეტების გარდა, პროგრამის ასამოქმედებლას ასევე საჭიროა სხვა შენატანი, რესურსი, როგორიცაა პროგრამაში მომუშავე კონკრეტული ცოდნისა და უნარების მქონე თანამშრომლები; ასევე ფინანსური და მატერიალური რესურსი.

პროგრამის შემდეგ ეტაპად განიხილება კონკრეტული ჯგუფისთვის განსაზღვრული მომსახურების ან მკურნალობის გაწევა. მომსახურება შეიძლება იყოს ძალიან მრავალფეროვანი, მაგალითად, სკოლაში შშმ ან სსსმ მოსწავლეებისთვის საჭირო დახმარების გაწევა სასწავლო პროცესში მათი სრულფასოვანი ჩართვისთვის, სოციალური საცხოვრისის შეთავაზება ან მშობლებისთვის საჭირო კონსულტაციის გაწევა. ***პროგრამის მიმდინარეობა*** (პროცესი) წარმოადგენს სხვადსხვა აქტივობების ერთობლიობას, რომლისგანაც შედგება პროგრამა; და რომლებმაც განსაზღვრული გავლენა უნდა მოახდინოს მონაწილეებზე.

პროგრამის მომსახურების მიწოდების პირდაპირ პროდუქტს წარმოადგენს პროგრმის ფარგლებში გაწეული ***ნამუშევარი***; ეს შეიძლება იყოს მშობლები, რომლებმაც მიიღეს კონსულტაცია, შშმ პირები, რომლებიც დასაქმდნენ, სსსმ მოსწავლე, რომელმაც მიიღო პირადი ასისტენტის მომსახურება და სხვა. თუმცა, პროგრამის ნამუშევარი, არაფერს გვეუბნება იმის შესახებ, თუ რამდენად გაუმჯობესდა ბენეფციარის მდგომარეობა კონკრეტული მომსახურების მიღების შემდეგ – რამდენად გაიზარდა მშობლების კომპეტენცია კონსულტაციის მიღების შემდეგ, რამდენად კარგად ადაპტირდა შშმ პირი სამუშაო ადგილზე ან რამდნად ჩართულია სსსმ მოსწავლე სასწავლო პროცესში. პროგრმაის ნამუშევარი მხოლოდ მიუთითებს პროგრამის ფარგლებში გაწეული ძალისხმევის პროდუქტზე.

პროგრამის ***შედეგი*** მიუთითებს იმ გავლენაზე, რაც კონკრეტულ ადამიანზე პროგრამაში მონაწილეობას ჰქონდა. პროგამიდან გამომდინარე, შედეგი სხვადსხვანაირია და შეიძლება იყოს მაგალითად, სოციალური ფუნქციონირების გაუმჯობესება, ან სამუშაოს ძიების უნარ–ჩვევების გაუმჯობესება და სხვა. ნებისმიერ სოციალურ პროგრამას აქვს მრავლობითი შედეგი, რომელთაგან ზოგიერი არის დაგეგმილი პროგრამის ფარგლებში , ზოგი კი დაუგეგმავად მიღებული. მაგალითად, შშმ პირთა დასაქმების პროგრამის შედეგად,

შესაძლოა მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდეს შშმ პირთა ურთიერთობა ოჯახის წევრებთან, რაც პროგრამა თავისთავად არ გულისხმობდა.

პროგარმის ნამუშევარი (ძალისხმევა) და შედეგები, გავლენას ახსენს მის შენატანზე (რესურსებზე) უკუკავშირის პროცესის გზით (იხილეთ ნახ.11.1). მაგალითად, თუ პროგრამა მოემსახურა ძალიან მცირერიცხოვან ჯგუფს, საჭირო იქნება რესურსების მობილიზაცია ახალი ბენეფიციარების მოსაზიდად; თუ პროგრამის თანამშრომლებს არ აღმოაჩნდათ საჭირო კომპეტენცია, საჭირო იქნება მათი პროფესიული გადამზადება ან ახალი თანამშრომლების მიღება; თუ აღმოჩნდა, რომ პროგრამამ ვერ მიაღწია შედეგებს, საჭიროა მისი შეცვლა ან შეწყვეტა. პროგრამის შეფასება არის უკუკავშირის მიღების სისტემური მიდგომა – ის წარმოადგენს პროგრამის მოქმედებისა და შედეგების სანდო ანალიზს. წარმატებულად ითვლება პროგრამა, რომელშიც შენატანი (რესურსები) საკმარისი და ადეკვატურია პროგრამის აქტივობების განსახორციელებლად. პროგრამამ მარცხი შეიძლება განსხვავებული მიზეზების გამო განიცადოს: შესაძლოა პროგამის აქტივობების განსახორციელებად საკმარისი არის რესურსები (შენატანთან დაკავშირებული მარცხი); შესაძლოა რესურსები საკმარისი იყოს, მაგრამ არასწორად იყოს დაგეგმილი და განხორციელებული აქტივობები (პროგრამის განხორციელებასთან დაკავშირებული მარცხი); შესაძლოა, რესურსები საკმარისი იყოს და აქტივობებიც სწორად დაგეგმილი და განხორციელებული, მაგრამ მაინც ვერ მივიღოთ სასურველი შედეგი (შედეგთან დაკავშირებული მარცხი).

პროგრამის შეფასების პროცესში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს დაინტერესებული მხარეების (stakeholders) შეხედულებებსა და პერსპექტივებს. დაინტერესებულ მხარეებად განიხილებიან ის ადამიანები და ჯგუფები, ვისაც პროგრამაში გარკვეული ინტერესი აქვს. ეს შეიძლება იყოს პროგრამის მონაწილეები, თანამშრომლები, დამფინანსებლები, ადგილობრივი მთავრობის წარმომადგენლები და სხვა. ის, თუ ვინ არიან პროგრამის დაინტერესებული მხარეები და რა როლი აქვთ პროგრამაში, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს შეფასების პორცესზე.

XII. პროგრმის შეფასების ძირითადი ტიპები

პროგრამის შეფასება შეიძლება ფოკოსირებული იყოს სოციალური პროგრამის სხვადასხვა კომპონენტსა და შედეგზე. შეფასების პროცესში, ძირითადად ფოკუსი შემდეგი ოთხი მიმართულებით კეთდება:

- არის თუ არა საჭირო პროგრამა?
- როგორ მუშაობას პროგრამა?
- რა გავლენა აქვს პროგრამას?
- რამდენად ეფექტიანია (ხარჯთეფექტურია) პროგრამა?

აღნიშნულიდან გამომდინარე, პროგრამის შეფასება შეიძლება წარიმართოს როგორც (1) საჭიროებათა კვლევა, (2) პროცესის შეფასება, (3) შედეგების შეფასება და (4) ეფექტიანობის შეფასება.

12.1 საჭიროებათა კვლევა

საჭიროებათა კვლევა ცდილობს პასუხი გასცეს ისეთ ძირითად კითხვას, როგორიცაა კვლავ საჭირო არის თუ არა პროგრამა - თუ საჭიროა ახალი პროგრამის შემუშავება? საჭიროებათა შეფასება ამ კითხვებს სისტემური და სანდო მტკიცებულებით პასუხობს. პროგრამის საჭიროება შეიძლება განსაზღვრული იყოს სოციალური ინდიკატორებით (მეორადი მონაცემებით), როგორიცაა მაგალითად, ქვეყანაში სიღარიბის მაჩვენებელი ან არასრულწლოვნების რაოდენობა, რომლებიც არ არიან ჩართულნი სასწავლო პროცესში. ასევე, ინფორმირებულ პირებთან ინტერვიუსა და ფოკუს ჯგუფების მეშვეობით. პროგრამის საჭიროების განსაზღვრა და პრიორიტეტების იდენტიფიცირებას საბოლოო ჯამში მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ძირითადი დაინტერესებული მხარეების მოსაზრებები. თუმცა, ეს პროცესი გარკვეულ გამოწვევებთან არის დაკავშირებული - უპირატესად ვის მოსაზრებას უნდა დავეყრდნოთ პროგრამის საჭიროების დონის განსაზღვრისას? ობიექტური და სწორი პასუხის მიღებისთვის აუცილებელია კვლევაში მრავლგანზომილებიანი მიდგომის გამოყენება. მაგალითად, თუ გვსურს გავიგოთ საჭირო არ არის თუ არა სოციალური პროგრამის შენარჩუნება, რომელიც შშმ პირთა დღის ცენტრით მომსახურებას უზრუნველყოფს, მნიშვნელოვანია გავიგოთ ისეთი მნიშვნელოვანი ჯგუფების მოსაზრებები, როგორიცაა თავად შშმ პირები, მათი ოჯახის წევრები, დღის ცენტრის თანამშრომლები, პროგრმის დამფინანსებლები, რელევანტური სახელმწიფო უწყებების წარმომადგენლები და სხვა. პროგრმის საჭიროებათა შეფასების დროს გამოყენებული უნდა

იყოს მრავლობითი ინდიკატორები. ასევე გასათვალისწინებელია, რომ არ არსებობს საჭიროების აბსოლუტური განსაზღვრება. კარგად განხორციელებული პროგრამის შეფასება ეცდება მოიცვას საჭიროების შესახებ განსხვავებული პერსპექტივები და დაეხმაროს ყველას პროგრამის შედეგების გააზრებაში. საჭიროებათა კვლევა სიღრმისეულად განხილულია მე-10 თავში.

12.2 პროცესის შეფასება

პროცესის შეფასება აანლიზებს პროგრმის მიმდინარეობის პროცესს, მის ფოკუსში ხვდება პროგრმის მუშაობასთან დაკავშირებული კითხვები. ეს კითხვები ეხება პროგრამის მონაწილეებს - ემსახურება თუ არა პროგრამა სამიზნე ჯგუფს? შესაბამისი პოპულაციის რა რაოდენობა დაფარა პროგრამამ? ასევე მნიშვნელოვანია მოსახურებასთან დაკავშირებული კითხვები - ხორციელდებოდა თუ არა პროგრამა ისე, როგორც მისი დიზაინი ითვალისწინებს? რა არის სხვადსხვა აქტივობების შედეგები? ზოგჯერ, პროგრამის დამფინანსებლების ძირითადი ინტერესი სწორად იმ საკითხის გარკვევას ემსახურება, განახორციელა თუ არა ორგანიზაციამ პროგრამის ფარგლებში დაგეგმილი აქტივობები. თუმცა, ბოლო პერიოდში პროცესის შეფასების დროს აქტუალური გახდა კონკრეტული ატივობების შედეგებისა და მონაწილეების კამყოფილების განსაზღვრაც.

პროცესის შეფასება შეიძლება მრავალ ინდიკატორს გულისხმობდეს. პროგრმის შესრულების მონიტორინგი ბევრი სხვადსხვა გზით შეიძლება, მაგალითად, პროგრამის დოკუმენტაცია, მონაწილეთა გამოკითხვა, საზოგადოების გმოკითხვა და მონაცემების შედარება. ასევე ინფორმაციულია თანამშრომლების ანგარიშები და სხვადსხვა სახის ჩანაწერები.

პროცესის შეფასების დროს კვლევის თვისებრივ მეთოდებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, რადგან ისინი მოვლენის უფრო სიღრმისეული გაგების საშუალებას იძლევა. თვისებრივი მეთოდების გამოყენებით შესაძლებელია სრული სურათის შექმნა იმის შესახებ, თუ როგორ ჩაერთო ადამიანი პროგრამაში და რა გზა გაიარა, რამდენად განსხვავებულია ადამიანების გამოცდილება პროგრამაში მონაწილოებასთან დაკავშირებით და სხვა.

პროცესის შეფასება განსაკუთრებით სასარგებლოა მაშინ, როდესაც კომპლექსური პროგრამის შეფასება ხდება. ბევრი სოციალური პროგრამა გულისხმობს რამდენიმე

კომპონენტს, რომელთა მიწოდება სხვადსხვა განმახორციელებელი ორგანიზაციის მიერ, ხანგრძლივი პერიოდის განამვლოაბში ხდება. ამ მიზეზის გამო, ზოგჯერ პროგრამის მიწოდება ისე არ ხდება, როგორც მისი რეალური დიზაინი ითვალისწინებს და შესაბამისად, ისე გამოდის რომ პროგრამის მოანწილეები ერთი პროგრამის ფარგლებში სხვადასხვა მომსახურებას იღებენ, რაც შეუსაბამოა პროგრამის აღწერილობასთან. პროცესის შეფასებამ შეიძლება მნიშვნელოვნად გააუმჯობესოს პროგრამის ფარგლებში დაგეგმილი მომსახურებების მიწოდება. მაგალითისთვის განვიხილოთ უცხოელი კოლეგების მიერ ჩატარებული პროგრამის პროცესის შეფასება და მისი გავლენა პროგრამის განხორციელებაზე - ხხხხხხ 2009 წელს განახორციელეს მოზარდების გაძლიერების პროგრმის შეფასება, რომელიც ემსახურებოდა ახალგაზრდებში ძალადობის გამოყენების შემცირებას (). პროგრამას ჰქონდა სამი კომპონენტი: მოზარდების გაძლიერება, ზრდასრულების შესაძლებლობების გაუმჯობესება და ადგილობრიი თემის განვითარება. ახალგაზრდებთან მუშაობის კომპონენტ გულისხმობდა პერსონალურ შეხვედრებსა და კონსულტაციებს, ასევე შეხვედრები რომელიც ზრდიდა მათ ინფორმაციუობას სხვადასხვა საკიტხებზე. ახალგაზრდებს სუპერვიზიასა და მენტორობას ორგანიზაციის თანამშრომლები და ის მოხალისეები უწევდნენ, რომლებიც მომზადებულნი იყვნენ აახლგაზრდებთან მუშაობის პროგრამის ფარგლებში. პროცესის შეფასება ჩატარდა პირველი და მეორე წლების ბოლოს. შეფასების პროცესი გულისხმობდა როგორ რაოდენობრივი, ისე თვისებრივი მეთოდების გამოყენებას; ასევე, გათვალისწინებული იყო საკითხის გასაანალიზებლად სხვადსხვა პერსპექტივების გამოყენება. ხალგაზრდა მონაწილეები ავსებდნენ 15 პუნქტიან კითხვარს, რომელიც აფასებდა როგორც პროგრამის აქტივობებს, ისე პროგრამაში ჩარტულ ზრდასრულებს. ახალგაზრდები შემდეგ იყოფდნენ რამდენიმე ფოკუს ჯგუფად, სადაც როგორც პროგამის აქტივობებზე, ისე ჩართული ზრდასრულების მუშაობის შესახებ უფრო მეტ და სიღრმსიეულ ინფორმაციას იღებდნენ. ზრდასრული მოხალისეები მონაწილეობდნენ სატელეფონო ინტერვიუებში, რომელიც იძლეოდა ინფორმაციას პორგრამის შესახებ მათი დამოკიდებულებების, მათ მიერ გაწეული მუშაობისა და თემზე პროგრამის ზეგავლენის შესახებ. პირველი წლის შეფასების შედეგები განიხილეს პროგრამის თანამშრომლებმა გაანალიზებული იყო ის სსფეროები, სადაც აუცილებელი იყო მუშაობის გაუმჯობესება. მეორე წელს ჩაატარებულმა შეფასებამ აჩვენა, რომ ახალგაზრდების მიერ პროგრამის

აქტივობებისა და თანამშრომლების მუშაობით კმაყოფილება ყველა პუნქტში იყო გაუმჯობესებული.

12.3 შედეგების შეფასება

პროგრამის შეფასების ძირითად კითხვას წარმოადგენს იმუშავა თუ არა პროგრამამ? ჰქონდა თუ არა ინტევენციას დაგეგმილი შედეგი? შეფასების ეს ნაწილი ეხება შედეგების შეფასებას და სწავლობას იმას გარკევას რა მდგომარეობაა პროგამის დასრულების შემდეგ და პროგრამა რომ არ ყოფილიყო, იქნებოდა თუ არა განსხვავებული სურათი.

შედეგების შეფასების კარგ მაგალითას წარამოადგენს უცხოელი კოლეგების მიერ ჩატარებული კვლევა, რომელიც მიზნად ისახავდა სარისკო ქცევების სატრენინგო პროგრამის (Risk Skills Training Program, RSTP) შეფასებას. სატრენინგო პროგრამის დასრლების ექვსი თვის შემდეგ , მკვლევარებმა შეადარეს RSTP-ის ეფექტი საკონტროლო ჯგუფს და სხვა სატრენინგო პროგრამას (D.A.R.E) . აღმოჩნდა, რომ RSTP-სის მონაწილეებთან ალკოჰოლის ყოველკვირეული მოხმარება მნიშვნელოვნად შემცირებული იყო საკონტროლო ჯგუფსა და D.A.R.E-ის მონაწილეებთან შედარებით. ამ შემთხვევაში პროგრაგრმა, მაგალითად RSTP შეიძლება წარმოვიდგიოთ როგორც დამოუკიდებელი ცვლადი და ალკოჰოლის მიღება - როგორც დამოკიდებული ცვლადი. როდესაც პროგრამა ხორციელდება, ჩვენ მოლოდინი გვაქვს, ალკოჰოლის მიღება შემცირებული იქნება. შევადაროთ იმას, თუ რა მდგომაროებაა, როდესაც პროგამა ამ მოქმდებს და ასევე, სხვა მსგავსი პროგრამების შედეგებს.

პროგრამის შეფასებისთვის ექსპერიმენტის მეთოდის გამოყენება ხშირად ვერ ხერხდება, რადგან ის საკმაოდ დიდი ხარჯებთან არის დაკავშირებული. გარდა ამისა, კვლევის ექსპერიმენტული დიზაინი გარკვეულწილად ეთიკურ სტანდარტებს უპირისპირდება. შესაბამისად, პროგრამის შედეგების შეფასება შესაძლოა განხორციელდეს კვლევის ისეთი მეთოდებით, როგორიცაა კვაზი ექსპერიმენტი, პრე და პოსტ ტესტები და გამოკითხვით.

12.4 ეფექტიანობის შეფასება

როდესაც მკლევრებს აინტერესებთ კავშირი პროგრამის შედეგებსა და პროგრამის განხორციელებაზე დახარჯულ თანხებს შორის, შეფასება მიმართულია პროგრამის

ეფექტიანობის, მისი ხარჯთეფექტურობის შესწავლაზე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, პროგრამის შედეგები რამდნად ღირებულია გაწეული ხარჯების. ეს საკითხი, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს პროგრამი დაფინანსებასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილების მიღებაზე.

პროგრამის ეფქტიანობის შესწავლის დროს უნდა განისაზღვროს, თუ რომელი ხარჯი და სარგებელი (ბენეფიტი) იქნება გაანალიზებული; მკლევარმა უნდა განსაზღვროს, თუ რომელი პერსპექტივიდან იქნება განსაზღვრული პროგრამის ხარჯი და ბენეფიტი. მაგალითად, პროგრამის მონაწილის პერსპექტივიდან ხარჯი და ბენეფიტი სრულიად განსხვავებულად გამოიყურება, ვიდრე დამფინანსებლის და პროგრამის განმახორციელებლის პერსპექტივიდან; ისევე როგორც სტუდენტებისა და უნივერსიტეტისთვის - სწავლის გადასახადი სტუდენტისთვის ხარჯია, უნივერსიტეტისთვის კი სარგებელი.

მას შემდეგ რაც განსაზღვრულია ხარჯები და სარგებელი, ისინი უნდა გაიზომოს. ამისათვის აუცილებელია გამოიყოს გაზომვადი ინდიკატორები, რომელიც აღწერს მომსახურების მიმღების მდგომარეობას პროგრამში ჩართვამდე და პროგრამის დასრულების შემდეგ.

სამედიცინო და სოციალური მუშაობის ინტერვენციებსა და პროგრამებში ხშირად რთულია პროგრამის შედეგები მონეტარულ ტერმინებში შევაფასოთ (cost-benefit analysis), მაგალითად, რთულია ფინანსურ ტერმინებში შევაფასოთ პალიატიური მომსახურებების სარგებელი. ამ შემთხვევაში, პროგრამის ეფქტიანობის განსაზღისთვის აანაილზებენ მის შედეგებს სხვა პროგრამებთან/ მომსაურებებთან მიამრთებაში ან პროგრმის (cost-efficiency analysis) - აანლიზებენ და ადარებენ თითოეული პროგრამის ხარჯებსს და მათ შედეგებს. ჯანდაცვისა და სოციალური პროგრამების ეფექტიანობის შესაფასებლად გამოიყენება ისეთი საზომები, როგორიცაა სიცოცხლის წლები, დღეების რაოდენობა ალკოჰოლის მიღების გარეშე, ჰოსპიტალიზაციის დღეების რაოდენობა (მაგალითად, ფსიქიკური პრობლემების მქონე ადამიანების შემთხვევში) და სხვა. პროგრამის ეფექტიანობის კვლევის კარგ მაგალითს წარმოადგენს Susan Essock ისა და მისი კოლეგების კვლევა, რომელიც სწავლობდა ფსიქიკური პრობლემების მქონე პირებისთვის არსებულ თემებზე დაფუძნებულ ასერტიულ მომსახურებას Assertive Community Treatment (ACT). მათ შეადარეს ACT-ის ხარჯები და შედეგები სტანდარტულ ქეის მენეჯმენტის (SCM) მომსახურებას. ACT-ი იყენებს მულტიდისციპლინურ მიდგომას და ხელმისაწვდომია 24 საათის განმავალობაში. SCM კი

მომსახურებას გასწევს ქეის მენეჯერი ან კლიენტს სხვა სპეციალისტთან გადაამისამართებს. კველვაში ჩარული იყო 262 მძიმე ფსიქიკური პორბლემების მქონე პირები. მონაწილეები შემთხვევი შერჩევით განაწილდნენ ACT და SCM პროგრამებში. მონაცემების შეგროვება ხდებოდა საწყისი კვლევიდან 6, 12 და 18 თვის შემდეგ. მკვლევარებმა ინდიკატორებად გამოჰყვეს ჰოსპიტალში გატარებული დღეები, ცხოვრების ხარისხი, ფსიქიატრიული სიმპტომები და ამ მდგომარეობით გამოწვეული ოჯახის ტვირთი. კვლევამ აჩვენა, რომ 18 თვის შემდეგ ACT პროგრამაში ჩართული პირები მიუთითებდნენ ცხოვრების უფრო მაღალ ხარისხზე, რომელიც გულისხმობდა მეტ პერსონალ უსაფრთოხების განცდას, თავისუფალი დროის უფრო აქტიურად გატარებას, უფრო ხშირ კონტაქტს მეგობრებთან და ახლობლებთან. ოჯახის მიერ განცდილი სიმძიმის თვალსაზრისით, არ აღინიშნებოდა დიდი განსხვავება ACT და SCM პროგამის მონაწილეებთან მიმართებაში, თუმცა, ACT პროგრამაში ჩართული კლინეტების ოჯახის წევრები აღნიშნავდენ ნაკლებ სუბიექტურ ტვირთს. ამ ორ პროგრამაზე სახელმწიფო მიერ გაწეული ხარჯი მნიშვნელოვნად არ განსხვავდებოდა ერთმანეთისგან, თუმცა პროგრმის ყოველ კომპონენტში ACT -ის შემთხვევში ხარჯი უფრო ნაკლები იყო. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ იგივე ხარჯების პირობებში, ACT პროგრამას უკეთესი შედეგები ჰქონდა.

XIII. პროგრამის შეფასების დაგეგმა და განხორციელება

13.1 დაინტერესებული მხარეების ჩართვა

მას შემდეგ, რაც შევარჩევთ შეფასების თუ რომელ კომპნენტზე ვაკეთებთ ფოკუს და ჩამოვაყალიბებთ კვლევის მიზანს, მომდევნო მნიშვნელოვან ნაბიჯს წარმოადგენს შეფასების პროცესისი ზედმიწევნით დაგეგმა. ამ პროცესში მნიშვნელოვანია დაინტერესებულ ჯგუფებთან თანამრომლობა, შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ დაინტეესებული მხარეების მიერ გამოთქმული საჭიროებები და წუხილები, აყალიბებს შეფასების ძირითად მიზანს. დაინტერესებულ მხარეებში იგულისხმება ყველა, ვისაც პროგრამისადმი გარკვეული ინტერესი აქვს, ეს შეიძლება იყოს პროგრამის დამფინანსებლები, განმახორციელებლები, კლიენტები (ყოფილი და მიმდინარე) და თემის სხვა წევრები, როგორიც შეიძლება იყოს ბიზნესის ან სხვა ორგანიზაციის წარმოამდგენლები, რომლებიც შესაძლოა გავლენას ახდენენ პროგამაზე ან პირიქით, მის გავლენას განიცდიან. პროგრამის შეფასების პირველ ეტაპზე,

მკვლევარებმა რაც შეიძლება მეტი უნდა გაიგონ დაინტერესებული ჯგუფების შესახებ. მაგალითად, რამდენად საჭიროდ მიაჩნიათ პროგამის შეფასება, როგორ გავლენას მოახდენს შეფასება მათ სამუშაოზე, შემოსავალზე ან სტატუსზე. შეფასების პროცესში დაინტერესებული ჯგუფებისგან საჭირო ინფორმაციის მისაღებად, მნიშვნელოვანია კვლევისადმი მათი დაინტერესება და შეფასების პროცესის დაგეგმვაში მათი აქტიურად ჩართვა.

საწყის ეტაპზე მნიშვნელოვანია იმის გარკვევა, თუ ვის სურს და რატომ შეფასების ჩატარება; და პირიქით, ვის არ სურს. მაგალილთად, თუ პროგამის დამფინანსებელს სურს პროგრამის შეფასება, პროგამის განმახორციელებელები არ არიან ინფორმირებულნი ამის შესახებ ან არ სურთ შეფასება, მკვლევარმა უნდა მოახერხოს მათი დაინტერესება და მათთვის კომფორტული გარემოს შექმენა იმისთვის რომ განაწყს თანამშომლობისკენ და მათგან კველვისთვის საჭირო მონაცემები მიიღოს. დაინტერესებული მხარეების ჩართვა უნდა დაიწყოს კველვის საწყის ეტაპზე და არა მას შემდეგ, რაც კვევლის დიზაინი უკვე განისაზღვრება. მეტად მნიშვნევლოვანი ამ პროცესში პროგრამის განამხორციელებლის მონაწილეობა და მათი უკუკავშირის მიღება კვლევის ყველა ეტაპზე. მათი ჩართვა მკლევარებს დაემხარება როგორც პროგრამის შინაარსობრივი მხარის უკეთ გაგებაში, ასევე ლოჯისტიკური საკითხების კარგად დაგეგმვაშიც. ასევე მათი მონაწილეობით უკეთ განისაზღვრება კველვაში გამოყენებული ინსტრუმენტებიც, მაგალითად, თუ კლევაში გათვალისწინებულია თვითადმინსიტრირებადი კითხვარების გამოყენება, პროგრამის განმაორციელებელ პერსონალს შეუძლია ინფორმაციის მოწოდება იმის შესახებ, თუ რამდენად შეძლებენ მომსახურების მიმღებებები ამ კითხვარების შევსებას ან ექნებათ კითხვარების შევსების სურვილი. ასევე, მკლევარებს შეიძლება კარგად არ ჰქონდეთ გაცნობიერებული, თუ რამდენად მძიმე შეიძლება იყოს მომსახურებების მიმღებებისთვის მონაცემების შეგროვების პროცედურაში მონაწიწლოების მიღება - ამ მიმართულებით პროგრამის განამახორციელებელ პერსონალს კარგი რჩევების მოცემა შეუძლია. პროგრამის განმახორციელებელი გუნდის თანამშრომლობისთვის მნიშნვენელოვანია, რომ ისინი დარმწუნებულნი იყვნენ რომ კველვის ანგარიშის სამუშაო ვერსიის გაცნობასა და უკუკავშირის მიცემის შესაძლებლობა ექნებათ. რათქმაუნდა, მათ უნდა იცოდნენ, რომ ისინი ვერ შეძლებენ ანგარიშის შინაარსის გაკონტროლებას, თუმცა დარმწმუენებულები უნდა იყვნენ, რომ მათი უკუკავშირი და მოსაზრებები ყურადღებით იქნება განხილული.

13.2 ლოგიკური მოდელი

შეფასების დაგეგმის პროცესში დაინტერესებული მხარეების ჩართვის გარდა, კვლევის პროცესისთვის მეტად სასარგებლოა ლოგიკური მოდელის აგება. ლოგიკური მოდელი ეს არის პროგრამის ძირითადი კომპონენტების გრაფიკული გამოსახვა, რომელიც აჩვენებს მათ შორის ურთიერთმიმართებას – როგორ არის დაკავშირებული პროგრამის კომპონენტები მოკლე ვადიან და გრძელვადიან მიზნებთან, როგორია შედეგების გაზომვადი ინდიკატორები. ლოგიკური მოდელის კომპონენტების განხილვა ხელს უწყობს შეფსების ძირითადი მიზნის განსაზღვრას, ასევე იმ ასპექტებისა და ინდიკატორების გამოყოფას, რომლებსაც კვლევის მიზნამდე მივყავართ. ლოგიკურ მოდელში კარგად ჩანნს პროგრამის მოკლე და გრძელვადიანი მოზნები და შედეგები. უნდა აღინიშნოს, რომ არ არსებობს ლოგიკური მოდელის ერთი უნივერასლური დიზაინი - ის მნიშვნელოვნას არის დამოკიდებული კველვის მიზანსა და ამოცანებზე; მის შედგენაზე ასევე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ის, თუ შეფასების რომელ კომპონენტზეა გაკეთებული ფოკუსი. განასხვავებენ ლოგიკური მოდელის აგების სამ განსხვევებულ მიდგომას: (1) ე.წ თეორიაზე ორიენტირებული ლოგიკური მოდელი - აქცენტს აკეთებს იმ ძირითად დაშვებებზე, რომელიც გარკვეული თეორიული პერსპექტივებიდან მოდის. ამ შემთხვევაში პროგრამის შეფასება აქცენტს აკეთებს იმაზე თუ როგორ და რატომ მუშაობს პროგრამა; (2) შედეგებზე ორინეტრებული ლოგიკური მოდელი , სადაც აქცენტი კეთდება რესურსებისა და აქტივობების მოსალოდნელ შედეგებთან დაკავშირებაზე და (3) აქტივობებზე ორინეტირებული ლოგიკური მოდელი - ამ შემთხვევაში შეფასება მიმართულია იმის გასაანალიზებლად, რეალურად თუ რა გაკეთდა პროგრამის ფარგლებში (W.K.Kellog, 2004). ზოგიერთ შემთხვევაში, პროგრამის დამფინანსებლებს ასვე აინტერესებთ ის ეფექტი, რომელიც პროგრამას ჰქონდა თემზე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რა გააკეთა პროგრამამ უფრო ფართო საზოგადებისთვის? ასეთ შემთხვევაში პროგრამის შეფასება სცილდება ტრადიციულ ვიწრო ჩარჩოს, რომელიც სწავლობს პროგრმამის გავლენას მის მონაწილეებზე და აანალიზებს პროგრამის უფრო ფართო გავლენას.

ლოიკური მოდელის გრაფიკულად აგების სადემონსტრაციოდ გავამოყენებთ Kotsopoulos და კოლგების კვლევას, რომელიც სწავლობდა ფსიქიკური აშლილობის მქონე ბავშვების ნახევარად ჰოპიტალიზაციის მომსახურების ეფექტურობას სრულად

ჰოსპიტალიზაციასთან მიამრთებაში (). როგორც ვხედავთ, კვლევა არ არის თანამედროვე, შეიძლება კარგად იყოს გამოყენებული და კვლევის ლოგიკური მოდელის აგების სადემონსტარციოდ.

ლოგიკური მოდელის პირველი ნაბიჯი არის იმ *სოციალური პრობლემის* გამოყოფა, რომლისთვისაც შექმნილია პროგრამა. ასეთი სოციალური პრობლემები მრავალგვარია – ხანდაზმულების სოციალური იზოლაცია, ბავშვზე ძალადობა, ნივთიერებების მოხმარება და სხვა. ცხადია, ერთია პროგრამა სოციალურ პროგრამას სრულად ვერ დაფარავს სოციალურ პრობლემას და კონცენტრირდება მხოლოდ მის განსაზღვრულ ასპექტებზე. მაგალითისთვის ერთ–ერთ სოციალურ პრობლემად განვიხილოთ საშუალო და მძიმე ფსიაქტიული პრობლემების მქონე ბავშვთა ადგილობრივ თემში ფუნქციონირების პრობლემები, რაც მათი ინსტიტუციონალიზაციის რისკს ზრდის. როგორც ზემოთ აღინიშნა, სწორედ ამ პრობლემის მაგალითზე განვიხილავთ ლოგიკური მოდელის აგებას, რომელიც წარმოდგენილია ნახაზზე 11.2

ნახაზი 13.2

ლოგიკური მოდელი მაგალითი

სოციალური პრობლემა: თემში დამოუკიდებლად ფუნქციონირების უუნაროგა

სამიზნე	დაშვებები	შენატანი	აქტივობები	ნამუშევარი	შედეგი

ჯგუფი					
6-12 წლის ასაკის ბავშვები, რომელსაც აქვთ საშუალო და მძიმე ფიქიკური აშლილობები	თემში დამოუკიებლად ფუნქიონირების უუნაროობა გამოწვეული შემდეგი მიზეზებით: - გაზრდილი ფსიქიკატრიული სიმპტომები; - ბრაზის მართვის უნარის ნაკლებობა; - ქცევითი პრობლემები; - პრობლემის გადაწყვეტის უნარის ნაკლებობა; - კომუნიკაციის უნარის ნაკლებობა; - დაბალი თვითშეფასება; - მშობლების დაბალი ინფორმირებულობა მკურნალობის მოდელი: მრავლობითი ინტვენიები: კოგნიტურ-ბიჰევიორალური თერაპია და მედიკამენტური მკურნალობა	სამი მაგისტრის ხარისხის მქონე თერაპევტი ერთი ბავშვთა ფსიქიატრი ერთი ექთანი ერთი სპეციალური მასწავლებელი სივრცე, სკამები, მაგიდები, საგანამანათლებლო მასალა, კომპიუტერი, ფული	შეფასება მკურნალობის დაგემვა ინდივიდუალური კონსულტაცია ჯგუფური თერაპია ოჯახთან შეხვედრები გუნდის შეხვედრები; გაწერა კლინიკიდან; საგანმანათლებლო გაკვეთილები	შულაედური: ჩატარრებული კონსლატციების რაოდენობა; თვის განამავლობაში ჩატარებული ინდივდუალური კონსულტაციების საათების რაოდენობა; თვის განმავლობაში ჩატარებული ჯგუფური თერაპიერბის რაოდენობა; ოჯახთან შეხვედრების საათების რაოდეობა; გუნდის შეხვედრის საათების რაოდენობა; კლინიკიდან გაერების რაოდენობა; სერვისების	შუალედური 1. შემცირებულ ფსიქიატრიუ სიმპტომები; 2. ბრაზის მართ გაზრდილი უნარები; 3. ნაკლები ქცევ პრობლემები 4. პრობლემები მოგვარების გაზრდილი უნარები; 5. გაზრდილი კომუნიკაციი უნარები; 6. გაზრდილი თვითშეფასე 7. მშობლემბს მ ინფორმაცია დიაგნოზისა სიმპტომების შესახებ საბოლოო ბავშვის შეუძლ სკოლაში, სხლ თემში დამოუკიდებლ ფუნქციონირე

				შესრულება ბავშვი ესწრებოდა ყველა ინდივიდუალურ და ჯგუფურ თერაპიას; ოჯახი ესწრებოდა ყველა შეხვედრას	

პირველ სვეტში (პროგრამის სამიზნე) განსაზღვრულია პროგრამის სამიზნე პოპულაცია. მკვლევარი/შემფასებელი განსაზღვრავს იმ კრიტერიუმს, რომლის მიხედვითაც შერჩეულია პროგრამის მონაწილეები. ასეთი ბევრი კრიტერიუმი შეიძლება არსებობდეს, მაგალითად, ასაკობრივი ჯგუფი, შემოსავლის სტატუსი, საცხოვრებელი ადგილი, კონკრეტული ფიზიკური თუ ფსიქიკური პრობლემების არსებობა და სხვა. ჩვენს კონკრეტულ მაგალითში პროგრამის მონაწილე პოპულაცია განისაზღვრა ასაკის (6–12 წლის), საცხოვრებელი ადგილის (კონკრეტული რეგიონებში ცხოვრება) და ფსიქიკური მდგომარეობის (მძიმე ფიქიკური დარღვევების არსებობა) მიხედვით.

სოციალური პროგრამის შექმნის ძირითადი აზრი უკავშირდება კონკრეტული სოციალური მდგომარობის გაუმჯობესებას. აქედან გამომდინარე, პროგრამის დიზაინის საფუძვლად არსებული დაშვებები ეხება იმას თუ (1) რა არის მოცემული სოციალური მდგომარეობის გამომწვევები მიზეზი და (2) რა არის ყველაზე ეფექტური ინტერევენცია მოცემულ სოციალურ მდგომარეობასთან გასამკლავებლად. ეს ნიშნავს იმას, რომ ერთი და იგივე სოციალურ მდგომარეობაზე შეიძლება რამდენიმე ორგანიზაცია მუშაობდეს; თუმცა თითოეულმა მათგანმა შესაძლოა განსხვავებული პროგრამა შექმნას, განსხვავებული შედეგის მისაღებად. მაგალითად, მოზარდების მიერ ალკოჰოლისა და ნივთიერებების მოხმარება შეიძლება გამოწვეულილ იყოს იმის გამო, რომ ისინი არ ფლობენ ინფორმაციას ან

ნივთიერებების მავნე ზეგავლენის შესახებ; და ამ შემთხვევაში, ინტერვენცია ფოკუსირებული იქნება საჭირო ცოდნისა და ინფორმაციის მიწოდებაზე. სხვა პროგრამა შეიძლება დაეფუძნოს დაშვებას, რომ მოზარდების მიერ ალკოჰოლისა და ნარკოტიკების მოხმარება ძირითადად გამოწვეულია მათი ფსიქოლოგიური მდგომარეობით, მაგალითად დაბალი თვითშაფასება; ამ შემთხვევაში, პროგრამის ძირითადი ინტერვენცია ფოკუსირებული იქნება მოზარდებისთვის თვითშეფასების ამაღლებასა და მათზე ჯგუფის მხრიდან განხორციელებულ ზეწოლასთან გამკლავების უნარ–ჩევების სწვლაზე. ჩვენს შემთხვევაში, როგორც ეს ნახ.11.1-დან ჩანს, პროგრამა დაეყრდნო დაშვებას: ბავშვთა ინსტიტუციონალიზაციის რისკი დაკავშირებულია რამდენიმე სერიოზულ პრობლემასთან, კერძოდ, ფსიქიატრიული სიმპტომების კონტროლის უუნარობა, პრობლემები ბრაზის მართვაში, ქცევითი პორბლემები, არაეფექტური კომუნიკაციური უნარები, დაბალი თვითშეფასება და მშობლების ინფორმირებულობის დაბალი დონე. აღნიშნულიდან გამომდინარე გაკეთებულია დაშვება, რომ მოცემულ სიტუაციასთან გასამკლავებლად საუკეთესო ინტერვენცია უნდა მოიცავდეს ორივეს, როგორც კოგნიტურ–ბიჰევიორალურ თერაპიას, ისე მედიკამენტებით მკურნალობას.

ლოგიკური მოდელის შემდეგი კომპონენტი გულისხმობს პროგრამის განხორციელებისთვის საჭირო შენატანის, რესურსის განსაზღვრას. როგორც ზემოთ აღინიშნა, პროგრამის შენატანად/რესურსად განსაზღვრულია პროგრამის მომხმარებლები, თანამშრომლები და მატარიალური რესურსები. ლოგიკურ მოდელში შენატანის/რესურსის აღწერა არის უფრო დეტალური – რა კომპეტანცია უნდა ჰქონდეს თანამშრომლებს, რა სახის ტექნიკა/აღჭურვილება არის საჭირო. ჩვენი კონკრეტული შემთხვევისთვის საჭირო რესურსი ჩამოყალიბებულია ნახ.11.1-ის მესამე სვეტში (შენატანის/რესურსი).

ნახაზის 11.1–ის მეოთხე სვეტში მოცემულია კონკრეტული აქტივობები (პროგრამის მიმდინარეობა, პროცესი), რომლისგანაც შედგება პროგრამა. აქტივობები გულისხმობს იმ ქმედებებს, რომელიც უშაუალოდ პროგრამის მონაწილეს ეხება, მაგალითად, შეფასება, კონსულტირება, ოჯახში ვიზიტები და ქმედებები, რომლებიც შესაძლოა პირდაპირ მონაწილეს არ ეხება, მაგრამ აუცილებელია პროგრამის მოქმედებისთვის, მაგალითად, დაგეგმვა და გუნდის წევრების შეხვედრები.

სოციალური პროგრამები ზოგადად ორი სახის პროდუქტს წარმოქმნიან: (1) შუალედური პროდუქტები, რომლებიც ასახავს მომსახურების მაჩვენებლებს და (2) საბოლოო

პროდუქტი, რომელსაც მომსახურების დასრულებას უწოდებენ. მომსახურების მაჩვენებლები შეიძლება იყოს მიწოდებული მომსახურების რაოდენობა, მაგალითად პირისპირ კონსულტაციის რაოდენობა, კონსულტაციის მიმდინარეობის დრო. მომსახურების მიწოდების დასრულება ასახულია კონკრეტულ ჩანაწერებში, ასევე თანამშრომელთა ანგარიშებში. ჩვენი კონკრეტული მაგალითის შემთხვევაში, პროგრამის პროდუქტი (ნამუშევარი) გაწერილია ნახ. 11.1 –ის მეოთხე სვეტში.

ლოგიკური მოდელის ბოლო კომპონენტი წარმოადგენს პროგრამის მოსალოდნელ შედეგებს. ეს არის მონაწილეებთან დაკავშირებული ის ცვლილებები, რომელიც გამოწვეულია პროგრამში მათი მონაწილეობით. გამოყოფენ საწყისს და საბოლოო შედეგებს. საწყისი შედეგები უკავშირდება იმ ცვლილებებს, რომელსაც ადგილი აქვს საბოლოო შედეგებემდე. მაგალითად, ჩვენი კონკრეტული ქეისის შემთხვევაში, ეს შეიძლება იყოს რისხვის მართვის გაუმჯობესება, ნაკლები ქცევითი პრობლემები, ნაკლები ფსიქიატრიული სიმპტომები, გაუმჯობესებული კომუნიკაციური უნარები, გაუმჯობესებული პრობლემის გადაწყვეტის უნარი, მშობლების ინფორმირებულობის ამაღლება შვილის დიაგნოზისა და სიმტომების შესახებ. თუ ეს შედეგები მიღწეულია, მეტად მოსალოდნელია, რომ მიღწერული იქნება პროგრამის საბოლოო მიზანიც – სკოლაში, სახლსა და თემში ბავშვის დაბოლუკიდებელი სოციალური ფუნქციონირება.

როგორც ნახ.11.1 -დან ჩანს, არსეობობს ურთიერთდამოკიდებულება თეორიეულ დაშვებებსა (იმ ფაქტორების შესახებ, რომელიც დაკავშრებული არსებულს სოციალურ პრობლემას) და პროგრამის საწყის შედეგებს შორის. მოდელში მითითებული აქტივობები განკუთვნილია დაშვებებში გამოყოფილი თითოეული სფეროს გასაუმჯობესებლად; საწყისი შედეგები გამოხატავს თითოეული ამ სფეროს გაუმჯობესების სასურველ შედეგს. განხილულ მაგალითში, ერთ-ერთ პრობლემად დასახელებული იყო გაზრდილი ფსიქიატრიული სიმპტომები; შესაბამისად, პროგრამის საწყისს შედეგს წარმოადგენდა ამ სიმპტომების შემცირება. დაშვებებში დასახელებულ თითოეულ ფაქტორს აქვს შესაბამისი შუალედური შედეგები - ანალოგიურად, მთლიანად სოციალურ პრობლემასც. თუ პრობლემას წარმოადგენს ის, რომ ბავშვებს დამოუკიდებლად არ შეუძლიათ თემში ფუნქციონირება, პროგრამის საბოლოო შედეგი უნდა იყოს ამ პრობლემის მოხსნა. მსგავსი სიმეტრია შეინიშნება აქტივობებსა და შუალედურ შედეგებს შორის , რადგან თითოეულ აქტივობას აქვს თავისი გასაზომი მომსახურება. ნახერად ჰოსპიტალიზაციის პროგრამაში,

მომსახურების აქტივობების იზომებოდა გარკვეული რაოდენობის ან სიხშირის შემოტანით. აქ საყურადღებოა იმის აღნიშნვნა, რომ რაოდენობისა და სიხშირეების დათვლა ხდებოდა პერსონალთან და არა კლიენტებთან მიმართებაში, მაგალითად, რამდენ საათს უთმობდა პერსონალი კლიენტებთან მუშაობას თვის განმავლობაში, ან რამდენი წუთი სჭირდება გარკვეული კითხვარის შევსებას და სხვა.

როგორც ხედავთ ლოგიკური მოდელით საკმაოდ დიდი ინფორმაციის მიღება შეიძლება პროგრამის შესახებ. ლოგიკური მოდელის შევსების შესახებ, როგრის წესი, მკლევარი და დაინტერესებულ ჯგუფები, უკეთ არიან გარკვეულნი იმ ლოგიკის შესახებ, რაც საფუძვლად უდევს პროგრამას; ასევე, კარგად იკვეთება დაინტრესებული მხარეებეების საჭიროებები და ინტერესები.

13.3 რომელ მეთოდებს ვიყენებთ პროგრამის შეფასებისას

პროგრამის შეფასება, რომელიც მიზნად ისახავს სოციალური პროგრამის შედეგის შესწავლას ძირითადად რაოდენობრივი კვლევის მეთოდებს ეყრდნობა; მაგალითად, შეიძინეს თუ არა დამოუკიდებელი ცხოვრების უნარ-ჩვევები სარეაბილიატციო ცენტრის ბენეფიციარებმა? შემცირდა თუ არა მონაწილეებში ალკოჰოლის მოხმარება? და სხვა. რაოდენობრივი მეთოდები გამოიყენება მაშინ, როდესაც გვინდა შევადაროთ ორი სახის შედეგები - მაგალითად, საკონტროლო და ექსპერიმენტული ჯგუფის; ან პერიოდულად აღვრიცხოთ შედეგები. თუმცა, თვისებრივი მეთოდების დამატებამ შესაძლოა მეტი სღრმე და დეტალები შესძინოს რაოდენობრივი მეთოდებით შეგროვებულ ინფორმაციას. განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ვაანალიზებთ პროგრამის პროცესს. მაგალითად, როცა გვსურს გავიგოთ იმის შესახებ, თუ როგორ მიმდინარეობს მომსახურება და რას ფიქრობენ მომხმარებლები პროგრამის შესახებ, ყველაზე სწორად შერჩეული იქნებოდა სიღრმისეული პირირსპირ ინტერვიუს გამოყენება. თვისებრივი მეთოდები გვეხმარება უკეთ გავიგოთ, თუ რეალურად როგორ მუშაობს პროგრამა. მრავალმხრივ სოციალურ პრორამას ძალიან ბევრი ასპექტი აქვს და ზოგჯერ საკმაოდ რთულია თუ კონკრეტულად რომელი მახასიათებელი ან მახასიათებლების წყება არის პასუხუსმგებელი პროგრამის შედეგზე და პირიქით იმაზე, რომ ის შედეგები არ დადგა. რაც უფრო რთულია სოციალური პროგრამა, შეფასების პროცესში მით მეტად ღირებულია თვისებრივი მეთოდების გამოყენება.

თვისებრივი მეთოდები ასევე ეფექტურად შეიძლება გამოყენებული იყოს იმის გასაანალიზებლად, თუ რამდენად განსხვავებულად რეაგირებენ ბენეფიციარები მომსახურებას. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა Patton -ის მიერ ჩატარებულ კვლევა (Patton 2002), რომელიც სწავლობდა ახლი ემიგრანტებისთვის შექმნილ ზრდასრულების ძირითადი უნარების განმავითარებელ პროგრამას. აღნიშნული პროგრამა ძირითადად ეყრდნობოდა იმ ძირითად მიზნებს, რომლებსაც პროგრამის მონაწილეების საწყის ეტაპზე ისახავდნენ. თუმცა, თვისებრივმა კვლევამ აჩვენა, რომ მონაწილეების - ამერიკაში ახლად ჩამოსული ემიგრანტების - დიდი ნაწილი, უბრალოდ ეთანხმებოდა ტრენერის მოსაზრებებს, რადგან როგორც აღმოჩნდა, მათ ამერიკაში ცხოვრების მცირე გამოცდილების გამო, უჭირდათ რელევანტური მიზნების თვითონ დასახვა (Patton 2002),.

13.4 რა უნდა გავითავალისწინოთ პროგრამის შეფასებისას

სოციალური პროგრამის შეფასების წამატებაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სოციალური კონტექსტი. სოციალური კონტექსტი პირველ რიგში აისახება შეფასების განხორციელების ლოჯისტიკურ საკითხებზე, მაგალითად რამდენად ადვილად შეძლებს მკვლევარი კითხვარების გავრცელებას მომსახურების მიმღებებთან, ან რამდენად მზადად არიან პროგრამის თანამშრომლები დახმარება გაუწიონ საჭირო რესპონდნეტებთან დაკავშირებაში და სხვა. არის შემთხვევები, როდესაც პროგამის ხელმძღვანელები და თანამშრმლები ნაკლებად არიან დაინტერესებულნი შეფასების პროცესით; შესაბამისად ისინი ნაკლებად გამოხატავენ კვლევის პროცესში დახმარების სურვილს. ამავე დროს ისეთი შემთხვევებიც ხშირია, როდესაც პროგრმის მესვეურნი დაინტერესებულნი არიან შეფასების ეფექტურად ჩატარებით, თუმცა იმდენად დაკავებულნი არიან თავიანითი ძრითადი საქმით, ჯეროვან დახმარებას ვერ უწევენ მკლევრებს.

ლოჯისტიკური საკითხის გარდა გასათვალისწინებელია ის ფაქტორები, რომლებმაც შესაძლოა გავლენა მოახდინოს შეფაების სიზუსტეზე. კერძოდ, მიეოწდება თუ არა მომსახურება ბენეფიციარებს ზუსტად ისე, როგორც უნდა მიწოდებოდეს; თუმცა, ეს ყოველთვის ასე არ არის. მაგალითად, ბევრი სოციალური მომსახურების მიწოდების დროს არ არსებობს ზუსტი, ნაბიჯ-ნაბიჯ პროტოკოლი - ზოჯერ ნავარაუდევია, რომ პროფესიონალი კადრი იმენდად კარგად არის მომზადებული და გამოცდილი, რომ საჭირო ნაბიჯებს თავად გადადგამს.თუმცა, ამგვარ ორაზროვან სიტუაციებში განხორციელებული

ქმედებები შეიძლება სრულიად განსხვავებული შედეგის მომტანი იყოს. ასეთ მოცემულობაში ჩატარებლი პროგრამის შეფასება ვერ იქნება ზუსტი, რადგან გამოდის, რომ პროგამის სხვადსხვა მონაწილე სხვადასხვანირად იღებს მომსახურებას და შესაბამისად, ვერაფერს ვიტყვით ბენეფიციარებზე ამ პროგრამის ეფექტზე. ასევე, ერთიდაგიგე პროგრამის განსხვავებულად განხორცილებაზე შეიძლება გავლენა მოახდინოს ისეთმა ფაქტორებმა, როგორიცაა პერსონალის კვლიფიკაცია და რაოდენობა. შეფასების პროცესში აუცილებალდ უნდა იყოს გათვალისწინებული ის გარემოება, არის თუ არა პროგამაში ჩართული ახალი თანამშრომელი, რომელსაც მოცემული მომსახურების გაწევის გამოცდილება არ აქვს.

პროგრამის შეფასებაზე აღნიშნული და სხვა ფაქტორების უარყოფითი მოქმედების შესამცირებლად რეკომენდებულია პროგრამის დაგეგმვის პროცესში ყველა დაინტერესებული ჯგუფის აქტიურად ჩართვა.

XIV. თავის შეჯამება

პროგრამის შეფასების ძირითადი მიზანია შეაფასოს სოციალური პროგრამები, ისეთი როგორიცაა მაგალითად ნივთიერებებზე დამოკიდებულ პირთა ფსიქო–სოციალური რეაბილიტაციის პროგრამა, დასაქმების პროგრამა, ბავშვთა კეთილდღეობის პროგრამა და სხვა. პროგრამის შეფასების დროს მკვლევარი ირჩევს შეფასების ტრადიცული მეთოდებს - შეიძლება გამოყენებული იყოს როგრც რაოდენობრივი, ისე თვისებრივი კველვის მეთოდები.

პროგრამის შეფასების აქტუალობა ბევრმა მიზეზმა გამოიწვია. მათ შორის ერთ-ერთი მნიშვნველოვანია ანგარიშვალდებულების საკითხი - როგორც სახელმწიფოს, ისე საზოგადოებას ასევე სხვა დაინტერესებულ პირებს სურთ იცოდნენ, რამდენად გამართლებულია ის თანხა, რომელიც სხვადსხვა სოციალური პროგრამების განვითარებასა და დანერგვაზე იხარჯება; რამდენად აღწევს პროგრამა იმ მიზანს, რომლისთვისაც შეიქმნა. გარდა ამისა, სამეცნიერო ლიტერატურაში არის კვლევები, რომელიც აჩვენებს რომ ზოგიერთი ინტერვენცია არათუ ეფექტურია, არამედ ზიანის მომტანიც კი არის ბენეიციარებისთვის. შესაბამისად, გაზრდილმა მოთხოვნამ სოციალური პროგამების ანგარიშვალდებულების მიმართ, დღის წესრიგში დააყენება კვლევები პროგრამების შეფასების მიმართულებით. განსაკუთრებული ინტერესი მიმართული იყო პროგრამების ეფექტიანობის შესასწავლად - სულ უფრო აქტულაური გახდა ეფექტური მომსახურებების დანერგვა ნაკლებ ხარჯად როგორ შეიძლება ნაკლები ხაჯით უკეთესი მომსახურების გაწევა.

და ბოლოს, პროგრამის შეფასებისკენ ინტერესი განპირობებული იყო თანამედროვე სოციალურ პოლიტიკაში მტკიცებულებაზე დაფუძნებული მიდგომის მნიშვნელობის ზრდით. გადაწყვეტილებები საუკეთესო შედეგების მქონე ინტერვენციებისა და სოციალური მომსახურებების დანერგვის შესახებ სულ უფრო მეტად ეფუძნება მეტა-ანალიზს - სტატისტიკურად ორინტირებულ რელევანტური კვლევების სისტემურ ანალიზს. როგორც პროგრამის დამფინანსებლებს, ისე მომსახურების გამწევ ორგანიზაციების სულ უფრო მეტად სჭირდებათ ინფორმაცია ეფექტიანი მომომსახურებების შესახებ, რაც გამორიცხულია სწორად დაგეგმილი და განხორციელებული შეფასების გარეშე.

პროგრამის შეფასება შეიძლება ფოკოსირებული იყოს სოციალური პროგრამის სხვადასხვა კომპონენტსა და შედეგზე. შეფასების პროცესში, ძირითადად ფოკუსი შემდეგი ოთხი მიმართულებით კეთდება: არის თუ არა საჭირო პროგრამა? როგორ მუშაობას პროგრამა? რა გავლენა აქვს პროგრამას? და რამდენად ეფექტიანია (ხარჯთეფექტურია) პროგრამა? აღნიშნულიდან გამომდინარე, პროგრამის შეფასება შეიძლება წარიმართოს როგორც (1) საჭიროებათა კვლევა, (2) პროცესის შეფასება, (3) შედეგების შეფასება და (4) ეფექტიანობის შეფასება.

პროგრამის შეფასების სწორად დაგემვა და განხორციელება გულისხომბს დაინტერესებული მხარეების დროულ და ეფექტურ ჩართვას. დაინტერესებულ მხარეებში იგულისხმება ყველა, ვისაც პროგრამისადმი გარკვეული ინტერესი აქვს, ეს შეიძლება იყოს პროგრამის დამფინანსებლები, განმახორციელებლები, მომხმარებლები (ყოფილი და მიმდინარე) და თემის სხვა წევრები, როგორიც შეიძლება იყოს ბიზნესის ან სხვა ორგანიზაციის წარმოამდგენლები, რომლებიც შესაძლოა გავლენას ახდენენ პროგრამაზე ან პირიქით, მის გავლენას განიცდიან. პროგრამის შეფასების პირველ ეტაპზე, მკვლევარებმა რაც შეიძლება მეტი უნდა გაიგონ დაინტერესებული ჯგუფების შესახებ. შეფსების ეფექტურად განხორციელბას ხელს უწყოს ლოიკური მოდელის აგება და მისი ძირითადი კომპონენტებს შორის (შენატანი (input), პროგრამის მიმდინარეობა (პროცესი), ნამუშევარი (output) და შედეგი(outcome) და მათ შორის ურთიერთმიმართების ანალიზი. პროგრამის შეფასების მიზნებიდან გამომდინარე, შეიძლება იყოს თეორიაზე ორიენტირებული ლოგიკური მოდელი, შედეგებზე ორიენტირებული ლოგიკური მოდელი და აქტივობებზე ორინეტირებული ლოგიკური მოდელი.

სოციალური პროგრამის შეფასების წამატებაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სოციალური კონტექსტი, რომელიც ხშირად გავლენას ახსენს კველვის ლოჯისტიკურ საკითხებზე. ასეე, მხედველობაშია მისაღები ის ფაქტორები, რომლებიც არასწორ მიამრთულებას აძლევენ პროგრამის განხორციელეობის პროცესს და ცხადია, პასუხისმგებელი ვერ იქნება მოსალოდნელ შედგეზე.

XV. ძირითადი კითხვები/ კითხვები რეფლექსიისთვის

1. რა არის პროგამის შეფასება?
2. რამ გამოიწვია პროგრამის შეფასების აქტულობის ზრდა?
3. ჩამოთვალეთ და განმარტეთ შეფასების სქემის ძირითადი კომპონენტები
4. ჩამოთვალეთ და განმარტეთ პროგრამის შეფასების ძირითადი ფორმები
5. რა არის პროგრამის ლოგიკური მოდელი ? ჩამოთვალეთ და ახსენით ლოგიკური მოდელის ტიპები
6. რატომ და როდის გამოიყენება პროგრამის თვისებრივი კვლევის მეთოდები?
7. გაანალიზეთ ფაქტორები, რომლებმაც შეიძლება გავლენა მოახდინოს პროგრამის შეფასების სიზუსტეზე

XVI. სავარჯიშოები

სავარჯიშო #1

გაეცანით სოციალური რეაბილიტაციისა და ბავშვზე ზრუნვის 2020 წლის სახელმწიფო პროგამის დღის ცენტრებში მომსახურებით უზრუნველყოფის ქვეპროგრამას

https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4845291?publication=0

შეადგინებთ პროგრამის აქტოვობებზე ორინეტირებული ლოგიკური მოდელი

სავარჯიშო #2

გაეცანით სოციალური რეაბილიტაციისა და ბავშვზე ზრუნვის 2020 წლის სახელმწიფო პროგამის სათემო ორგანიზაციებში მომსახურებით უზრუნველყოფის ქვეპროგრამას https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4845291?publication=0

გამოყავით ყველა დაინტერესებული ჯუფები და შეადგინეთ პროგამის შეფასების პროცესში მათი ჩართვი გეგმა

სავარჯიშო #2

გაეცანით სოციალური რეაბილიტაციისა და ბავშვზე ზრუნვის 2020 წლის სახელმწიფო პროგამის მიუსაფარ ბავშვთა თავშესაფრით უზრუნველყოფის ქვეპროგრამას https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4845291?publication=0

შეადგინეთ პროგამის შედეგების შეფასების სქემა

გამოყენებული ლიტერატურა

სუმბაძე, ნ., მახარაძე, თ., აბაშიძე თ. და ჟვანია, ი. (2015). მიკრო და მაკრო ფაქტორების გავლენა შშმ პირთა სამუშაო გარემოსთან ადაპტაციასა და შრომით ეფექტურობაზე, კვლევის ანგარიში

საქართველოს მთავრობა (2019) სოციალური რეაბილატაციისა და ბავშვზე ზრუნვის 2020 წლის სახელმწიფო პროგრამა, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4845291?publication=0

Rubin, A., & Babbie, E. (2015) Research Methods for Social Work (4th Edition), CENGAGE Learning

Yates, B.T., Delany, P.J & Dillard D. L (2011) The Handbook of Social Work Research Methods, SAGE Publications, Inc.

Logan, T.K & Royse, D. (2011) The Handbook of Social Work Research Methods, SAGE Publications, Inc.

Ramon, Sh., Morant, N., Stead, U., and Perry, B. (2017) Shared decision-making for psychiatric medication: A mixed-methods evaluation of a UK training programme for service users and clinicians, International Journal of Social Psychiatry, 63 (8) 863-772

თამარ მახარაძე

თავი XII

კვლევის შედეგების გავრცელება – პოლიტიკასა და პრაქტიკაზე ზემოქმედება

X. შესავალი

სოციალური მუშაობის კვლევის ძირითადი მიზანია ხელი შეუწყოს იმ ცოდნის დაგროვებას, რომელიც მნიშვნელოვანია არსებული პრაქტიკისა და სოციალური პოლიტიკის გაუმჯობესებითვის. იმისთვის რომ კვლევის შედეგებმა მიაღწიოს სამიზნე აუდიტორიებმადე, ის სათანადოდ უნდა იყოს წარმოდგენილი და გავრცელებული. კვლევის შედეგების გავრცლების არაერთი გზა არსებობს - მკვლევარმა უნდა გამოიყენოს ის, რომელიც ყველაზე ეფექტურია ადრესატების ყურადღების მიპყრობაში.

კვლევის ანგარიშით მკითხველმა ამომწურავი ინფორმაცია უნდა მიიღოს კვლევის შესახებ. ამავე დროს, მას შესაძლებლობა უნდა ჰქონდეს შეაფასოს, თუ რამდნენად არგუმენტირებული და მტკიცებულებებით გამყარებულია მკლევარის დასკვნები და რეკომენდაციები, რამდენად შესაძლებელია მათი გამოყენება პრაქტიკასა და პოლიტიკის განვითარებაში. შესაბამისად, დიდი მნიშნველობა აქვს იმას, თუ რამდენად კარგად არის დაწერილი კვლევის ანგარიში - რამდენად ნათლად არის წარმოდგენილი კვლევის ძირითადი მიგნებები და საფუძვლად არსებული არგუმენტები.

მოცემულ თავში განვიხილავთ კვლევის ანგარიშზე მუშაობის თავისებურებებს - წარმოდგენილი იქნება ანგარიშის ძირითადი სტრუქტურა და ის მოთხოვნები, რასაც თითოელი ქვეთავი უნდა აკმაყოფილებდეს. ასევე, გაანალიზებული იქნება ის ძირითადი გზები, რომელითაც ხდება სოციალური მუშაობის კვლევის შედეგების გავრცელება. და ბოლოს, გაანალიზებული იქნება, თუ როგორ გამოვიყენოთ კვლევის შედეგები არსებული პოლიტიკისა და პრაქტიკის გასაუმჯობესებლად.

XI. კვლევის ანგარიშის სტრუქტურა

კვლევის ანგარიშისთვის დამახასიათებელია ძირითადად იგივე ფორმატი, რაც სამეცნიერო ჟურნალებში გამოქვეყნებულ სტატიებს ახასიათებს. კერძოდ, კვლევის ანაგრიშზე მუშაობისას, გასათვალისწინებელია შემდეგი სტრუქტურა და მახასიათებლები (Yegidis, et al., 2012):

- **სათაური** - კვლევის სათაური ძალიან მნიშვნელოვანია და საკმაოდ რთული შესარჩევია. კარგი სათაური უნდა შეიცავდეს კვლევის ძირითად მიზანს; ზოგჯერ, ასევე გულისხმობს ინფორმაციას ინტერვენციისა და იმ ჯგუფების შესახებ, რომლებსაც კვლევა ეხება. სათაური ზოგჯერ ქვესათაურსაც შეიცავს, რომელიც მკვლევარს საშუალებას აძლევს მკითხველს მეტი ინფორმაცია მიაწოდოს კვლევის შესახებ. მაგალითად, 2020 წელს საქართველოს სახალხო დამცველის სამსახურის მიერ ჩატარებული კვლევა სახელწოდებით „ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების გენდერული პოლიტიკის შეფასება - სპეციალური აქცენტი ქალთა ეკონომიკური გაძლიერებაზე“ მკითხველს სათაურიდან აწვდის ინფორმაციას იმის შესახებ, თუ რა არის კვლევის ძირითადი მიზანი და ვინ მოიაზრება კვლევის ძირითად ობიექტად

(საქართველოს სახალხო დამცველი, 2020). ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შშმ პირთა საკითხების კვლევის ცენტრის მიერ ჩატარებული კვლევა სახელწოდებით „ ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვა ხანდაზმულებისთვის საქართველოში - არსებული სერვისები და ძირითადი საჭიროებები“ , მკითხველს სათაურიდან აწვდის ინფორმაციას იმის შესახებ, რომ კვლევის ძირითადი ობიექტები არიან საქართველოში მცხოვრები ხანდაზმულები; მიზანი კი არის მათთვის ხელმიაწვდომი სამედიციო და სოციალური მომსახურებების შესწავლა და ხანდაზმულების საჭიროებებთან მათი შესაბამისობის დადგენა (სუმბაძე და სხვებ., 2020). სათაურები, სადაც მოკლედ და ამავდროულად, სრულად იკითხება კვლევის ძირითადი არსი, მკითხველს ეხმარება სწრაფად შეარჩიოს მისთვის საინტერესო კვლევა საჭირო ლიტერატურის ძიებისას.

- **აბსტრაქტი** - კვლევის ანგარიშების უმრავლესობა, ისევე როგორც სამეცნიერო ჟურნალებში გამოქვეყნებული სტატიები და დისერტაციები, შეიცავს აბსტარქს. აბსტრაქტი მოკლედ აჯამებს კვლევას. როგორც წესი, აბსტარქტი შეიცავს : (ა) კვლევის ძირითად პრობლემას და მიზანს, (ბ) კვლევის მონაწილეთა მოკლე დაასიათებას, (გ) ინფორმაციას გამოყენებული მეთოდების შესახებ და (დ) კვლევის ძირითად შედეგებსა და დასკვნებს. APA სტილის მიხედვთ, კვლევის აბსტრაქტში გამოყენებული სიტყვების რეკომენდებული რაოდენობაა 150-200 (American Psychological Association, 2019).
- **შესავალი** - ამ ნაწილში აღწერილიაა კვლევის საგნის ზოგადი ფონი და თემის აქტუალობა. საკვლევი თემა განხილულია უფრო ზოგადი კონტქსტის ჭრილში. ასევე, ზოგადი სახით წარმოდგენილია კვლევის ძირითადი ფოკუსი და მიზანი.
- **ლიტერატურის მიმოხილვა** - ამ ნაწილში შეჯამებულია ის ცოდნა, რომელიც არსებობს საკვლევი საკითხის შესახებ, განხილულია სხვადსხვა პერსპექტივა თემის შესახებ. ლიტერატურის მიმოხილვა წარმოადგენს ლოგიკურ საფუძველს კვლევის მიზნის / ჰიპოთეზის ჩამოსაყალიბებლად.

- **საკვლევი საკითხი / ჰიპოთეზა** - ლიტერატურის მიმოხილვის ლოგიკურ გაგრძელებას წარმოადგენს კვლევის ძირითადი კითხვის / ჰიპთეზის ჩამოყალიბება. ოპერაციონალიზაციის პროცესის შედგად, განმარტებულია ყველა მნიშვნელოვანი ტერმინი.
- **მეთოდოლოგია** - ამ ნაწილში დეტალურად არის აღწერილი კვლევის დიზაინი, რომელიც გულისხმობს ინფორმაციას ისეთ საკითხებზე, როგორიცაა: გამოყენებული მეთდები და მათი შერჩევის დასაბუთება, კვლევის მონაწილეები - რაოდენობრივი კვლევის დროს დეტალურად უნდა იყოს აღწერლი კვლევის შერჩევა, კვლევის მონაცემების დამუშავების ტექნიკები. კვლევის ანგარიშის ეს ნაწილი მკითხველს ანალოგიური კვლევის დაგეგმვისა და ჩატარების საშუალებას უნდა აძლევდეს. ასევე, მკითხელს უნდა შეეძლოს იმსჯელოს იმის შესახებ, თუ რამდენად ადეკვატურად არის მეთოდები შერჩეული, მონაცემები შეკრებილი და დამუშავებული.
- **კვლევის შედეგები** - წარმოდგენილია კვლევის ძირითადი შედეგები. . რაოდენობრივი კვლევის დროს შედეგები ხშირად წარმოდგენილია ცხრილებისა და დიაგრამების სახით; თვისებრივი კვლევის დროს მოყვანილია ნარატიული აღწერა, ციტატები ინტერვიუებიდან. მოყვანილია ციფრებს მიღმა არსებული , უფრო ღრმა და დეტალური ინფორმაცია.
- **დისკუსია** - ამ ნაწილში მკვლევარი კვლევის შედეგებს საკვლევ საკითხთან / ჰიპოთეზასთან მიმართებაში განიხილავს. კვლევის შედეგები განხილულია სხვა კვლევებთან, თუ თეორიებთან მიმართებაში. ამ ანლიზის შედეგად, მკვლევარი პასუხობს კვლევის ძირთად კითხვას ან მსჯელობს ჰიპოთეზის დადასტურების შესახებ.
- **კველვის შეზღუდვები** - ჩვეულებრივ, ამ ნაწილში აღწერილია: (ა) კონკრეტული შეზღუდვის ბუნება, (ბ) ახსნა იმისა, თუ რატომ ვერ აარიდა თავი მკვლევარმა ამ შეზღუდვას (გ) მკვლევარის მოსაზრება იმის შესახებ, თუ რამდენად იმოქმედა მოცემულმა შეზღუდვამ კვლევასა და მის შედეგებზე, (დ) რა ზომები იყოს მიღებული კვლევის შედეგებზე შეზღუდვის გავლენის შესამცირებლად და რამდენად წარმატებული იყო ეს მცდელობები.

- **დასკვნები და რეკომენდაციები** - მოცემულია ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ მოცემულმა კვლევამ რა წვლილი შეიტანა საკითხის შესახებ არსებულ ცოდნაში - რამდენად შეუწყო ხელი არსებული ცოდნის გაღრმავებას. განსაკუთრებით ღირებულია ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რამდენად ეხმარება კვლევის მიგნებები სოციალური მუშაობის პრაქტიკისა და პოლიტიკის გაუმჯობესებას. როგორც წესი, მკვლევარი იძლევა რეკომენდციებს იმის შესახებ, თუ როგორ შეიძლება კვლეის შედეგების გამოყენება კონკრეტული მომსახურებებისა თუ პროგრამების გაუმჯობესებისთვის, რა სახის ცვლილებების გატარება არის საჭირო.
- **გამოყენებული ლიტერატურა** - მითითებულია ის ლიტერატურა, რომელიც გამოყენებულია ანგარიშზე მუშაობის დროს. მკვლევარი უნდა დარწმუნდეს, რომ როგორც გამოყენებული ლიტერატურის სია, ისე წყაროების ტექსტში მითითების ფორმატი, შეესაბამება APA სტილს. ასევე, მკვლევარი უნდა დარწმუნდეს, რომ გამოყენებული ლიტერატურის ჩამონათვალში მოცემული ყველა წყარო მითითებულია ტექსტში და პირიქით, ყველა წყარო, რომელიც გამოყენებულია ტექსტში, იძებნება გამოყენებული ლიტერატურის ჩამონათვალში.
- **დანართები** - ამ ნაწილში თავმოყრილია ის სპეციფიკური ინფორმაცია, რომელიც შეიძლება მხოლოდ მკითხველთა შეზღუდული რაოდენობისთვის იყოს საინტერესო, მაგალითად, მონაცემების შეგროვების ინსტრუმენტები, კონკრეტული პროგრამების აღწერა და სხვა.

XII. კვლევის შედეგების გავრცელების გზები

სოციალური მუშაობის კვლევის შედეგები საინტერესოა როგორც აკადემიური სფეროს წარმოამადგენლებისთვის, ისე პრაქტიკოსებისა და სოციალური პოლიტიკის შემქმნელებისთვის. შესაბამისად, კვლევის შედგების გავრცელების გზები ისე უნდა იყოს შერჩეული, რომ ყველა დაინტერესებულ ჯგუფს ფარავდეს.

სოციალური მუშაობის კვლევები, როლებიც ძალიან კონკრეტეულ საკითხს სწავლობს და შესაბამისად, რომელთა გარეგანი ვალიდურობა მაღალი არ არის, ძირითადად ვიწრო პროფესიულ თემზეა გათვალისწინებული; აქედან გამომდინარე, მსგავსი კვლევის შედეგების

გასავრცელებალდ ძირითადად, ***შიდა ორგანიზაციულ და ვიწრო პროფესიულ გზებს მიმართავენ.*** მაგალითად, თუ კვლევა კონკრეტული სააგენტოს სოციალური მუშაკების მიერ გამოყენებული კონკეტული შეფასების ინსტრუმენტის შესწავლას ეხება, ეს თემა ყველაზე მეტად შეიძლება სწორედ ამ სააგენტოს პროფესიული თემისთვის იყოს საინტერესო. ასეთ შემთხვევაში, ხშირად მიმართავენ კვლევის შედეგების გავრცელებას სააგენტოს საინფორმაციო გზებით, რომლიც შეიძლება იყოს სიახლეების ელექტონული ფოსტით გავრცელება, კვარტალური საინფორმაციო ბიულეტენები და სხვა (Yegidis, et al., 2012). მართალია, მსგავსი კვლევები განზოგადებას არ ექვემდებარება, ის შეიძლება საინტერესო იყოს უფრო ფართო პროფესიული ქსელისთვის - ამ მიმართულებით ინფორმაციის გავრცელებაში მნიშვნელოვანი როლი აქვს ადგილობრივ პროფესიულ ორგანიზაიებს. საქართველოში სოციალურ მუშაკთა პროფესიულ თემში ინფორმაციის გავრცელების მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასაოციაია (GASW).

აკადემიური და პროფესიული კონფერენციები / სიმპოზიუმები წარმოადგენს სოციალური მუშაობის კვლევის შედეგების გავრცელების საუკეთესო გზას. არსებობს საერთაშორისო და ეროვნული კონფერენციები - მათ პრესტიჟულობა და ხარისხი დაკავშირებულია კონფერენციების ორგანიზატორების სახელთან. სოციალური მუშაობის პრესტიჟულ საერთაშორისო კონფერენციებს მიეკუთვნება ისინი, რომელთა ორგანიზატორები არიან ისეთი გავლენიანი ორგანიზაციები, როგორიცაა National Association of Social Workers (NASW), Society for Social Work and Research (SSWR), Council on Social Work Education (CSWE) და სხვა. საქართველოში არ არსებობს სოციალური მუშაობის ყოველწლიური კონფერენციების ჩატარების ტრადიცია, თუმცა, საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაცია (GASW) ხშირად არის სხვადასხვა ეროვნული, თუ საერთაშორისო კონფერენციებისა და სიმპოზიუმის ორგანიზატორი. კონფრენცია შეიძლება იყოს ზოგადი ხასიათის ან აშუქებდეს კონკრეტულ თემას, მაგალითად, ეძღვნებოდეს ბავშვთა კეთილდღეობის სფეროში სოციალურ მუშაკთა როლს. პრესტიჟულ კონფერენციებზე კვლევის წარდგენა მარტივი არ არის, რადგან ავტორმა თანმიმდევრული ეტაპები უნდა გაიაროს. როგორც წესი, კონფერენციის ორგანიზატორები ავტორებს სთხოვენ გარკვეული რაოდენობის სიტყვების ლიმიტის ფარგლებში კვლევის აბსტარქტის წარდგენას, რომელსაც კონფერენიის საორგანიზაციო კომიტეტი განიხილავს. აბსტარქტების შეფასებისას კომისია მსჯელობს ერთის მხრივ, თუ რამდენად ეხმიანება კვლევის ძირითადი მიზანი

კონფერენციის თემატიკას და მეორეს მხრივ, მსჯელობენ კვლევის აკადემიურ ხარისხზე. როგორც წესი, მხოლოდ საუკეთესო კვლევების ჩართვა ხდება მაღალი რეიტინგის მქონე კონფერენციების დღის წესრიგში. ვერბალურ პრეზენტაციებთან ერთად, კონფერენციებს ასევე აქვთ კვლევების პოსტერებით წარდგენის შესაძლებლობა, რომელსაც ხშირად სამაგისტრო და სადოქტორო პროგრამების სტუდენტები იყენებენ. ნამუშევრები წარმოდგენილია დარბაზში, სადაც ავტორებს შესაძლებლობა აქვთ უპასუხონ კონფერენციის მონაწილეების შეკითხვებს და მიაწოდონ დამატებითი ინფორმაცია კვლევის შესახებ.

აკადემიური სფეროს წარმომადგენლებისთვის მეტად მნიშვნელოვანია სამეცნიერო კონფერენციებში მონაწილეობა. კონფერენციები საშუალებას აძლევს მკვლევარებს გაცვალონ ინფორმაცია სამეცნიერო სიხლეების შესახებ; ასევე, ეხმარება პრაქტიკოსებს გამოყენებული მეთოდებისა და ინტერვენციების გაუმჯობესებაში.

კველვის შედეგების გავრცელების ტარდიციულ და ეფექტურ გზას ***სამეცნიერო და პროფესიული პუბლიკაციები*** წარმოადგენს. მათ საკმაოდ დიდი აუდიტორია ჰყავს, რადგან რეიტინგულ ჟურნალებს ყიდულობენ როგორც უნივერიტეტები, ისე პროფესიული საზოგადოებები და ორგანიზაციები. ამჟამად სულ უფრო პოპულარული ხდება ელექტრონული ჟურნალები, რომელთაგან ზოგიერთზე წვდომა არის უფასო, ზოგი კი - ფასიანი. ჟურნალში სტატიის გამოქვეყნება, განსაკუთრებით მაღალი იმფაქტ ფაქტორის მქონე ჟურნალებში, დიდ ძალისხმევას მოითხოვს, რადგან ავტორმა უნდა დააკმაყოფილოს სარედაქციო კომისიის მიერ დადგენილი პირობები. როგორც წესი, გამოსაქვეყნებლად გაგზავნილი სტატია გადის ე.წ „ბრმა“ შერჩევას - მას კითხლობს ორი ან მეტი რეცენზენტი და აფასებს როგორც ჩაატრებული კვლევის კვალიფიკაციას, ისე წარმოდგენილი შედეგებისა და მიგნებების ლოგიკურობასა და არგუმენტირებულობას. სოციალური მუშაობასთან დაკავშირებული საერთაშორისო ჟურნალები ეყდნობიან APA სტილს. ჟურნალის რეიტინგსა და იმფაქტ ფაქტორზე გავლენას ახდენს გამომცემლობა - რაც უფრო პრესტიჟულია გამომცემლობა, მით უფრო მეტი მნიშვნელობა ენიჭება ჟურნალს. მაგალითად, სოციალურ მუშაობაში პოპულარულია SAGE ის გამომცემლობის ისეთი ჟურნალები, როგორიცაა Journal of Social Work : იმფაქტ ფატქორი - 1.178 , International Social Work: იმფაქტ ფატქორი - 0.603; Taylor & Francis ის გამომცემლობის ჟურნალები - Journal of Social Work Practice: იმფაქტ ფატქორი -0.8, European Journal of Social Work: იმფაქტ ფატქორი 0.66 და სხვა. არსებობს

სფეროების მიხედვით ჟურნალების რეიტინგის სისტემა საქართველოში ჯერ კიდევ არ არსებობს სოციალური მუშაობის პროფესიული ჟურნალი.

XIII. სოციალური მუშაობის კვლევის შედეგების გავლენა პრაქტიკასა და პოლიტიკაზე

სოციალური მუშაობის კვლევა გავლენას ახდენს როგორც პროფესიულ პრაქტიკაზე, ისე სოციალური პოლიტიკის ფორმირებაზე. სოციალური მუშაობის კვლევის შედგებით, პროფესიას შეუძლია :

- შეაფასოს კონკრეტული ჯგუფების საჭიროებები და რესურსები;
- შეაფასოს კონკრეტული ინტერევენციებისა და მომსახურებების ეფექტურობა და ეფექტიანობა;
- გაანალიზოს კანონმდებლობისა და სოციალური პოლიტიკის გავლენა საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფებზე და სხვა

იმისათვის, რომ სოციალური მუშაობის კვლევას გავლენა ჰქონდეს პროფესიულ პრაქტიკაზე, კვლევის შედეგები და მიგნებები ასახული უნდა იყოს სოციალური პოლიტიკის ფორმირებისას. თუმცა, უნდა გავითვალისწიენოთ, რომ პოლიტიკის შემქმნელები ელიან, ნათელ და არაორაზროვან კვლევის შედეგებს (Social Work Policy Institute, 2018). კარგი კვლევა სრულად ასახავს არსებული კონტქექსტის მრავალფეროვნებას - ეს მნიშვნელოვანია, კვლევის შედეგების საფუძვლიანად გასაანალიზებლად, განსაკურებით იმ შემთხვევაში, როდესაც მკვლევარი ურთიერთსაწინააღმდეგო შედგებს იღებს - იმისთვის რომ პოლიტიკის შემქნელებისთვის ეს არ იყოს გაუგებარი და არალოგიკური, კვლევის ანაგრიშში მოცემული უნდა იყოს არგუმენტირებული ახსნა და დასაბუთება. მაგალითად, 2018 წელს საქართველოში შშმ პირების დასაქმებასთან დაკაშირებულ კვლევაში გამოჩნდა, რომ დამსაქმებლების ნაწილი მზად იყო შშმ პირთა დასასაქმებლად, ნაწილი კი არა. კვლევის ავტორმა ამ ფაქტის ახსნისას გამოიყენება არსებული კონტექსტი და სხვა კვლევები, სადაც ხაზგასმულია, რომ ის დამსაქმებლები, რომლებსაც შშმ პირებთან ეფექტური თანამშრომლბის გამოცდილება აქვთ, მომავალშიც მზად არიან მათთან თანამშრომლობისთვის; ხოლო ისინი, ვისაც შშმ პირების დასაქმების გამცდილება არ აქვს, ან ეს გამოცდილება არ არის პოზიტიური - შშმ პირთა დასაქმების მიმართ უარყოფით დამოკიდებულებას გამოხატავენ (მახარაძე და სხვებ., 2018). როგორც ზემოთ აღინიშნა, პოლიტიკის შემქმნელებს სჭირდებათ ზუსტი და ცალსახა

გზავნილები, იმისთვის რომ კვლევის მიგნებები გამოიყენონ სახელმწიფო პროგრამებსა თუ მომსახურებებზე მუშაობისას.

დღეს სულ უფრო მეტად არის გავრცელებული მოთხოვნა, რომ არსებული სოციალური პოლიტიკა და პროფესიული პრაქტიკა ეყრნობოდეს სოციალური კვლევის შედეგებს (Teater, B., 2017). კვლევის დონორები ხშირად ინტერესდებიან, თუ რა ზეგავლენა იქონია მათ მიერ დაფინანსებულმა კვლევამ შესაბამისი სფეროს განვითარებაზე - სამიზნე პროგრამებსა და მომსახურებებში გათვალისწინებული იყო თუ არა კვლევის მიგნებები; ეს ერთის მხრივ ეხმარება დონორ ორგანიზაციებს გაანალიზონ მათ მიერ განხორციელებული საქმიანობის შედეგები და მეორეს მხრივ, კარგ საფუძველს ქმნის სამომავლო ნაბიჯების დაგეგმვაში. მაგალითად, საქართველოში გაეროს განვითარების პროგრამა (UNDP), პროგრამის „საჯარო მმართველობის რეფორმის მხარდაჭერა საქართველოში“ აფინანსებს კვლევებს მიმდინარე სახელმწიფო პროგრამებისა და მომსახურებების ეფექტურობის შესასწავლად (United Nations Development Program ,2016). თუმცა, პროგრამის ძირითადი მიზანია არა მხოლოდ კვლევითი საქმიანობა, არამედ კვლევის შედეგების შესაბამის სფეროში ასახვის ადვოკატირება, რისთვისაც ხელი ეწყობა კვლევით გუნდსა და შესაბამის სახელმწიფო უწყებებს შორის კომუნიკაციას.

კვლევის შედგების პრაქტიკაში გამოყენების ხელშეწყობის საინტერესო პრაქტიკა აქვს კონსულტაციისა და ტრენინგის ცენტრს (CTC)- 2019 წელს პროგრამის „ჯანმრთელობის, ზრუნვის და სოციალური უფლებებისთვის“ ფარგლებში ჩატარებული კვლევის „ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვა ხანდაზმულებისთვის საქართველოში“ შედეგები გამოყენებული იყო შესაბამისი სოციალური ცვლილებების განხორციელებისათვის - ორგანიზაციის საგრანტო კონკურსი ორი რაუნდისგან შედგებოდა - პირველი ეხებოდა კვლევით კომპონენტს, ხოლო მეორე - კველვის შედეგების პრაქტიკაში გამოყენების ადვოკატორებას (კონსულტაციის და ტრენინგის ცენტრი, 2020) .

როგორც უკვე აღინიშნა, კვლევის შედეგებს შესაძლოა გავლენა ჰქონეს პოლიტიკაზე, პრაქტიკასა და ინდივიდის ქცევაზე. თუმაცა, ეს გავლენა ყოველთვის პირდაპირი და მომენტალური არ არის. კვლევის შედეგებს ზოგჯერ აქვს გრძელვადიანი ეფექტი და მათი ეფექტის გაზომვა მომენტალურად შეუძლებელია; თუმცა, ამ შემთხვევაში შესაძლებელია მივადევნონოთ თვალი ხანგრძლივი პერსპექტივით დაგეგმილ ნაბიჯებს (Social Work Policy Institute, 2018).

XIV. თავის შეჯამება

სოციალური მუშაობის კვლევის შედეგები გავლენას ახდენს როგორც პროფესიულ პრაქტიკაზე, ისე სოციალური პოლიტიკის ფორმირებასა და გაუმჯობესებაზე. იმისთვის რომ კვლევის შედეგებმა ადრესატების ყურადღება მიიპყროს, ის სათანადოდ უნდა იყოს წარმოდგენილი. დიდი ყურადღება ექცევა კვლელს ანგრიშის სტრუქტურას - უმრავლეს შემთხვევაში, მას იგივე ფორმატი აქვს რაც სამეცნიერო ჟურნალებში გამოქვეყნებულ სტატიებს და გულისხემობს შემდეგ კომპონენტებს: სათაური, აბსტრაქტი, შესავალი, ლიტერატურის მიმოხილვა, საკვლევი საკითხი/ჰიპოთეზა, მეთოდოლოგია, კვლევის შედეგები, დისკუსია, კვლევის შეზღუდვები, დასკვნები /რეკომენდაციები, გამოყენებული ლიტერატურა და დანართები. სოციალურ მუშაობაში აკადემიური ნაშრომი ეყრნობა APA სტილს.

კვლევის შედეგების გავრცელების არაერთი გზა არსებობს - ყველაზე ხშირად მიმართავენ კველის შედეგების გავრცელების შიდა ორგანიზაციულ და ვიწრო პროფესიულ გზებს, განსაკუთრებით მაშინ როდესაც კვლევა ეხება ძალიან სპეციფიკურ თემას, რომელსაც დაბალი გარეგანი ვალიდურობა აქვს. ასევე, კვლევის შედეგების გასავრცელებლად გამოიყენება ეროვნული და საერთაშორისო კონფერენციები. კონფერენციების პრესტიჟულობა და მნიშვნელობა დაკავშირებულია მათი ორგანიზატორი ორგანიზაციების რეპუტაციასა და გავლენასთან. სამეცნიერო და პროფესიული პუბლიკაციები განიხილება სოციალური მუშაობის კვლევის შედეგების გავრცელების ტრადიციულ და ეფექტურ გზად. საქართველოში სოციალური მუშაობის კველვის შედეგების გასავრცელებლად ეფექტურად გამოიყენება საქართველოს სოციალურ მუშაოკთა ასოციაციის მიერ ორგანიზებული ღონისძიებები.

იმისთვის რომ სოციალური მუშაობის კვლევის შედეგმა გავლენა მოახდინოს სოციალური მომსახურების ხარისხზე, მისი შედეგები ასახული უნდა იყოს სოციალური პოლიტიკის ფორმირებისას. გავრცელებულ საერთაშორისო პრაქტიკას წარმოადგენს სოციალურ პოლიტიკაზე სოციალური კვლევის შედეგების გავლენის შესწვლა და ადვოკატირება, რასაც საქართველოშიც ახორციელებს ზოგიერთი საერთაშორისო და ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაცია.

XV. კითხვები რეფლექსიისთვის

1. ჩამოყალიბეთ და აღწერეთ სოციალური მუშაობის კვლევის ანგარიში სტრუქტურის ძირითადი ელემენტები;
2. კვლევის შედეგების გავრცელების რომელ ძირითად გზებს მიმართავენ სოციალურ მუშაობაში?
3. რისი მაჩვენებელია ჟურნალის იმფაქტ ფაქტორი?
4. რას გულისხმობს სამეცნიერო კონფერენციაზე კვლევის შედეგების პოსტერებით წარმოდგენა ?
5. როგორ შეიძლება შევუწყოთ ხელი კვლევის შედეგების სოციალურ პოლიტიკაში ასახვას?

XVI. სავარჯიშოები

სავარჯიშო #1

მოიძიეთ საქართველოში სოციალური მუშაობის კვლევის შედეგების გავრცელების საუკეთესო გზები - მოიყვანეთ კონკრეტული მაგალითები.

სავარჯიშო #2

მოიძიეთ სოციალური მუშაობის იმფაქტ ფაქტორის მქონე საერთაშორისო ჟურნალები - დაასახელეთ სულ მცირე სამი ჟურნალი

სავარჯიშო #3

მოიძიეთ სოციალური მუშაობის ყოველწლიური საერთაშორისო კონფერენციები - დაასახელეთ სულ მცირე სამი მათგანი

გამოყენებული ლიტერატურა

American Psychological Association (2019) The Publication Manual of the American Psychological Association, (7th ed.). Washington, DC

Social Work Policy Institute (2018) Maximizing Social Work's Policy Impact in a Changing Political Landscape, NASW foundation

Teater, B. (2017) Social Work Research and Its Relevance to Practice: The Gap Between Research and Practice Continues to be Wide, Journal of Social Service Research 43 (5)

Yegidis, B.L., Weinbach, R.W., and Myers, L.L (2012) Research Methods for Social Workers, Allyn & Bacon

United Nations Development Program (2016) Supporting Public Administration Reform in Georgia through the Governance Reform Fund

https://www.undp.org/content/dam/georgia/docs/prodocs/GE_UNDP_DFID%20Project%20Document%20signed.pdf

სუმბაძე, ნ., ქიტიაშვილი, ა., აბაშიძე, თ., ჟვანია, ი., მახარაძე, თ. (2020) „ ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვა ხანდაზმულებისთვის საქართველოში - არსებული სერვისები და ძირითადი საჭიროებები“

https://www.ctc.org.ge/wp-content/uploads/2020/03/Research-Reprot-for-Print-06.03.2020.pdf

მახარაძე, თ., ჟვანია ი. და სტივენსონი, ლ. (2018) შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა დასაქმების მხარდამჭერი სოციალური სერვისების გაუმჯობესება - კვლევის ანგარიში

კონსულტაციის და ტრენინგის ცენტრი (2020) ზრუნვის საჭიროებების, სერვისებისა და პოლიტიკის ადვოკატირების პროექტების საგრანტო კონკურსი - II რაუნდი